

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ÇEVİRİ ARACILIĞIYLA BİLİMSEL ALAN DÖNÜŞÜMÜNÜN İZİNDE
“İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ REFORMU”**

DOKTORA TEZİ

Şule ERDOĞDU YILMAZ

Enstitü Anabilim Dalı: Çeviribilim

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Muharrem TOSUN

TEMMUZ – 2020

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇEVİRİ ARACILIĞIYLA BİLİMSEL ALAN DÖNÜŞÜMÜNÜN İZİNDE
“İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ REFORMU”

DOKTORA TEZİ

Şule ERDOĞDU YILMAZ

Enstitü Anabilim Dalı: Çeviribilim

“Bu tez sınavı 23/07/2020 tarihinde online olarak yapılmış olup aşağıda isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Prof. Fr. Muharrem TOSUN	BAŞARILI
Doç. Dr. Sevinç ARI	BAŞARILI
Dr. Öğr. Üyesi A. Nursen DURDAĞI	BAŞARILI
Dr. Öğr. Üyesi Nurhan ULUÇ	BAŞARILI
Dr. Öğr. Üyesi Ayla AKIN	BAŞARILI

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Şule ERDOĞDU YILMAZ
Öğrenci Numarası	:	1260D28006
Enstitü Anabilim Dalı	:	Çeviribilim
Enstitü Bilim Dalı	:	
Programı	:	☐ YÜKSEK LİSANS ☒ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	ÇEVİRİ ARACILIĞIYLA BİLİMSEL ALAN DÖNÜŞÜMÜNÜN İZİNDE "İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ REFORMU"
Benzerlik Oranı	:	% 24

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

23/07/2020
İmza

Sakarya Üniversitesi Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafıma yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

...../20.....
İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Prof. Dr. Muharrem TOSUN

Tarih: 23/07/2020

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Bilim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

“Bu dünyada herkesin bir görevi ve amacı var. Peki ya benim?” sorusunun cevabını bulmak için düşüğüm bir yol. Öyle bir yol ki yürüdüğüm... Ne zaman biteceğini asla kestiremediğim, kâh karanlık kâh puslu.

Akademisyen, çevirmen, öğretmen, evlat, eş ve bir minığın annesi kimliğimle öylesine parçalanmış durumdaydım ki, bu bilimsel çalışma için mevcut şartlarda elimden gelenin en iyisini yapma gayretimi asla kaybetmedim. Evet, çok zorlandım, düşüm, yoruldu ama silkelenip toparlandım. Çünkü en başta kendime ve her koşulda yanımda olan biricik anneme ve babama bir söz vermişim, bitirecektim... Tarifi çok zor, epey emek sarf etmişim. Öte yandan asla bitmeyen bir tamamlanmama hissi. Malum bir beşer olarak sürekli “O ifadeyi de kullansaydım, o cümleye de yer verseydim.” demelere doyamayacaktım. Fakat hiç şüphesiz hazırlanan çalışmaya sığmayanlar başka çalışmalarda nefes alacak ve tamamlanacak, bu yüzden içim rahat.

Çeviribilim alanında bilimsel bir bakış kazanmamda bana yardımcı olan, zamanını, manevi desteğini, görüşlerini ve bilgisini benimle paylaşan kıymetli tez danışmanım Prof. Dr. Muharrem TOSUN’a, tez izleme sürecinde bilimsel katkı ve kaynak sağlayan tez izleme komitesi üyelerinden Dr. Öğr. Üyesi A. Nursen DURDAĞI’na, tezle ilgili bulunduğu öneriler ve verdiği destek için Doç. Dr. Sevinç ARI’ya, metinlerin son okumasını yapan, dostluğuyla ve güler yüzüyle her daim yanımda olan Doç. Dr. Fatma Berna YILDIRIM’a, zaman zaman yaşadığım sıkıntılı anlarımda kapısını çaldığım ve problem çözme becerisine hayran olduğum arkadaşım Dr. Öğr. Üyesi Ayla AKIN’a teşekkürlerimi sunarım.

Her şeye rağmen doktorayı biterebilmenin bana hissettirdiği huzur, zannediyorum ki müşkül ve tahminimden uzun süren bu sürece degecek nitelikteymiş. Bu çetin yolda asla elimi bırakmayan, bana her daim inanan, dualarını, sabrını, sevgisini ve desteğini koşulsuz sunan, bugünlere gelmemi sağlayan, her anımda olduğu gibi söz konusu bilimsel çalışma sürecinde de desteklerini hiç esirgemeyen canım anneme ve canım babama, kıymetli ağabeylerime ve tüm aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Doktora çalışmam boyunca yoğunluğuma sabır gösteren sevgili eşime teşekkür ederim.

Çalışmamı; varlığıyla hayatıma anlam katan, bana güç, neşe ve huzur veren, bu tezle birlikte büyüyen, okumaya doyamadığım ve “İyi ki!” dediğim bal kızıma ithaf ediyorum.

Şule ERDOĞDU YILMAZ

23.07.2020

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	v
TABLO LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
SUMMARY	viii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE TOPLUMSAL ALANLARIN YENİDEN İNŞASINDA ÇEVİRİNİN VE ÇEVİRMENLERİN ROLÜ	8
1.1. Toplumsal Dönüşüm ve Medeniyet Yolunda Çevirilerin Aracı Rolü.....	8
1.1.1. Toplumsal Sistem Kuramı ve Toplumsal Sistemin Dönüşmesinde Çevirinin Rolü.....	13
1.1.2. Alan, Habitus ve Sermaye Kuramları Bakış Açısıyla Toplumsal Alanların Dönüşümü.....	18
1.1.3. Alan, Habitus ve Sermaye Kuramlarının Çeviri Alanına Yansıması: Toplumsal Alanların Dönüşümünde Çevirmenlerin Rolü.....	19
1.2. Pierre Bourdieu’nün Alan, Habitus ve Sermaye Kuramları.....	23
1.2.1. Pierre Bourdieu ve Alan Kuramı.....	23
1.2.2. Pierre Bourdieu ve Habitus Kuramı.....	28
1.2.3. Pierre Bourdieu’nün Ekonomik Sermaye Kuramı.....	32
1.2.4. Pierre Bourdieu’nün Sosyal/Toplumsal Sermaye Kuramı.....	32
1.2.5. Pierre Bourdieu’nün Kültürel Sermaye Kuramı.....	33
1.2.6. Pierre Bourdieu’nün Sembolik/Simgesel Sermaye Kuramı.....	35
1.3. Pierre Bourdieu’nün Sosyal Alan, Sermaye ve Habitus Kuramları Bakış Açısıyla İstanbul Üniversitesi Reformu.....	38
1.3.1. Alan Kuramı Bakış Açısıyla İstanbul Üniversitesi Reformu.....	38
1.3.2. Habitus Kuramı Bakış Açısıyla İstanbul Üniversitesi Reformu.....	40
1.3.3. İstanbul Üniversitesi Reformuyla Türk Akademisyenlerin Sermaye Türlerindeki Dönüşümler.....	41
1.4. Pierre Bourdieu’nün Kuramlarıyla İstanbul Üniversitesi Reformuna Genel Bir Bakış.....	48

2. BÖLÜM: İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ REFORMU ÖRNEĞİNDE TOPLUMSAL ALANLARIN DÖNÜŞÜMÜ VE ÇEVİRMENLERİN TOPLUMSAL DÖNÜŞÜME ETKİLERİ.....	50
2.1. Darülfünun Dönemi ve Eğitim.....	50
2.1.1. Osmanlı Devleti'ne Akademik Amaçlı İlk Davet.....	53
2.1.2. Darülfünun'un Kapatılma Gerekçeleri.....	54
2.2. Dil Çalışmaları.....	56
2.2.1. Dil Devrimi.....	57
2.2.2. Harf Devrimi.....	58
2.2.3. Kültürel Adımlar.....	59
2.3. Hitler Almanya'sından Kaçan ve İstanbul Üniversitesi'nin Kuruluşunda Rol Oynayan Yabancı Akademisyenler.....	60
2.3.1. Prof. Albert Malche.....	63
2.3.2. Türk Hükümeti'nin Alman Akademisyenleri Ülkeye İlk Daveti: Prof. Albert Malche'nin Ziyareti.....	63
2.3.3. Prof. Albert Malche'nin Darülfünun'u Değerlendirme Raporu.....	65
2.3.4. Darülfünun Raporunun Detayları.....	66
2.3.5. Rapordan Sonra Gerçekleşen Kültürel ve Bilimsel Çalışmalar.....	68
2.4. Sığınmacı Akademisyenlerin Türkiye'ye Gelişi (1933).....	69
2.4.1. Türkiye'ye Gelen Yabancı Profesörlerin Geliş Biçimleri.....	72
2.4.2. Türk Hükümeti ve Yabancı Bilim İnsanları Arasında İmzalanan Sözleşmedeki Bazı Maddeler.....	74
2.4.3. Alman Bilim İnsanlarının Tanımlanması için Kullanılan Kavramlar.....	75
2.5. Yabancı Bilim İnsanlarının Türk Bilim Dünyasına Katkıları.....	79
2.5.1. Üniversitelerde Kurulan Kürsüler.....	79
2.5.2. Akademik Çalışmalar: Çeviri Yoluyla Dilimize Kazandırılan Kavramlar.....	83
2.5.3. Kütüphaneciliğin Gelişimi.....	84
2.6. Eğitim Amacıyla Yurt Dışına Giden Türk Öğrenciler ve Branşları.....	87
2.6.1. Türk Akademisyenlerin Görev Aldığı Kürsüler.....	94
2.7. Yabancı Akademisyenler için Yürütülen Sözlü ve Yazılı Çeviri Faaliyetleri.....	96
2.7.1. Çeviri Eserler ve Akademik Yayınlar.....	104

2.8. Reformla Birlikte Atılan Ortak Adımlar112

3. BÖLÜM: YABANCI AKADEMİSYENLERE YAPTIKLARI ÇEVİRİLER YOLUYLA KAZANDIKLARI SOSYAL ve KÜLTÜREL SERMAYELERİ SAYESİNDE BİLİMSEL ALANDA ÖNCÜ OLAN TÜRK AKADEMİSYENLER.....114

3.1. İktisat Fakültesi Örneğinde Ömer Celal Sarç (1901-1988) ve Sabri Fehmi Ülgener (1911-1983).....116

3.1.1. İktisatçı, İstatistikçi ve Çevirmen Ömer Celal Sarç'ın Sembolik Sermayesinin Gelişimi.....117

3.1.2. Sarç'ın Kültürel Sermayesinin Gelişimi117

3.1.3. Sarç'ın Sosyal Sermayesinin Gelişimi.....119

3.1.4. Sembolik, Kültürel ve Sosyal Sermayelerinin Sarç'ın Habitusunun Şekillenmesindeki Etkileri.....119

3.1.5. Sarç'ın Bilimsel Yayınlarından Bazıları121

3.1.6. İktisatçı, Sosyolog ve Çevirmen Sabri Fehmi Ülgener'in Sembolik Sermayesinin Gelişimi122

3.1.7. Ülgener'in Kültürel Sermayesinin Gelişimi.....123

3.1.8. Ülgener'in Sosyal Sermayesinin Gelişimi.....124

3.1.9. Sembolik, Kültürel ve Sosyal Sermayelerinin Ülgener'in Habitusunun Şekillenmesindeki Etkileri.....125

3.1.10. Ülgener'in Bilimsel Yayınlarından Bazıları.....126

3.2. Hukuk Fakültesi Örneğinde (1915-2007) Türkan Rado.....127

3.2.1. Hukukçu ve Çevirmen Türkan Rado'nun Sembolik Sermayesinin Gelişimi.....127

3.2.2. Rado'nun Kültürel Sermayesinin Gelişimi127

3.2.3. Rado'nun Sosyal Sermayesinin Gelişimi.....129

3.2.4. Sembolik, Kültürel ve Sosyal Sermayelerinin Rado'nun Habitusunun Şekillenmesindeki Etkileri.....129

3.2.5. Rado'nun Bilimsel Yayınlarından Bazıları.....130

3.3. Üniversite Reformuyla Birlikte Tıp Fakültesi'ne Genel Bir Bakış.....131

3.3.1. Tıp Fakültesi Örneğinde Jinekolog ve Çevirmen Aykut Kazancıgil (1930).....135

3.3.2. Kazancıgil'in Sembolik Sermayesinin Gelişimi.....	136
3.3.3. Kazancıgil'in Kültürel Sermayesinin Gelişimi.....	136
3.3.4. Kazancıgil'in Sosyal Sermayesinin Gelişimi.....	138
3.3.5. Sembolik, Kültürel ve Sosyal Sermayelerinin Kazancıgil'in Habitusunun Şekillenmesindeki Etkileri.....	138
3.3.6. Kazancıgil'in Bilimsel Yayınlarından Bazıları.....	140
3.3.7. Kazancıgil'in Çevirmen Kimliğinin Oluşumu: Çocukluk Yılları ve Habitusunun Şekillenmesi.....	141
3.3.8. Kazancıgil'in Çevirmenliğinde Geçiş Dönemi.....	145
3.3.9. Kazancıgil'in Çevirmenliğinde İleri Dönem.....	147
3.3.10. Kazancıgil'in Çevirmenliğinde Son Dönem.....	150
3.4. Kolektif Çalışmanın Eyleyiciler Üzerindeki Etkileri.....	156
SONUÇ	157
KAYNAKÇA	160
EKLER.....	170
ÖZGEÇMİŞ	206

KISALTMALAR

Alm.	: Almanca
DTCF	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Fr.	: Fransızca
İng.	: İngilizce
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
TDK	: Türk Dil Kurumu
YDO	: Yabancı Diller Yüksekokulu
YZE	: Yüksek Ziraat Okulu

TABLO LİSTESİ

- Tablo 1:** 1933-1945 Yılları Arasında Fakültelerde Görevli Yabancı Akademisyenler.....116
- Tablo 2:** 1933-1934 Ders Yılında Tıbbiye'deki Enstitüler ve Direktörleri.....132

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☐	Doktora	☒
Tezin Başlığı: Çeviri Aracılığıyla Bilimsel Alan Dönüşümünün İzinde “İstanbul Üniversitesi Reformu”			
Tezin Yazarı: Şule ERDOĞDU YILMAZ Danışman: Prof. Dr. Muharrem TOSUN			
Kabul Tarihi: 23.07.2020		Sayfa Sayısı: viii(önkısım)+169(tez)+36(ek)	
Anabilim Dalı: Çeviribilim			
<p>19. ve 20. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin önemli eğitim kurumlarından olan Darülfünun profesörleri arasında dayanışmanın kalmaması, kendi içine çekilmesi ve iç düzenlemenin eksikliği gibi bazı sebeplerden ötürü kapatılmıştır. Yerine Atatürk'ün öncülüğünde 1933 yılında İstanbul Üniversitesi'nin kurulması planlanmıştır. Bu doğrultuda ülkemizdeki akademik alanda ihtiyaç duyulan reformlar ve eğitim kadrosundaki eksikler için Almanya'da yönetimin değişmesiyle ülkesinden kaçan bilim insanları ile görüşmeler başlatılmıştır. Eyleyicinin farklı diller ve kültürlerle olan etkileşim ve iletişim sürecinde, çeviriye duyduğu gereksinme kaçınılmazdır. Benzer şekilde reform sürecinde çeviri ihtiyacı etkisini oldukça hissettirmiştir. Bu çalışmanın amacı; tarihsel perspektifte reform adına ne gibi hazırlıkların yapıldığını, yabancı profesörlere sözlü ve yazılı çeviri desteği sağlayan Türk akademisyenlerin yabancı dil edinçlerini nasıl elde ettiğini, habitus ve sermayelerinin Bourdieu bağlamında nasıl geliştiğini ve yabancı profesörlerin görüşlerine yer vererek yapılan çevirilerin olumlu ve olumsuz yönlerini değerlendirmektir. Bu perspektifte yeni üniversitede hangi bölümlerin kurulduğu, hangi yabancı hocaların ülkemize geldiği, bilimsel alana ne gibi yenilikler getirdikleri, hangi bilimsel faaliyetlerde buldukları, yabancı profesörlere sözlü ve yazılı çeviri desteği sağlayan Türk akademisyenlerden öne çıkanları fakülte bazında tespit edilmeye çalışılmıştır. Hazırlanan çalışma sonunda yazılı bilimsel eserlerin yeni dilde üretimine yönelik çalışmalar yürütüldüğü, yabancı profesörlerin kendi dillerinde yazdığı bilimsel eserlerin Türk hocalar tarafından Türkçeye çevrildiği, çeviri desteği veren Türk akademisyenlerin habitusu ve bilimsel alanda sahip olduğu sermayelerinin türü ve hacmi perspektifinde, bu sürecin onların gelişimlerine katkı sağladığı görülmüştür. Türk akademisyenler; yabancı profesörlerin bu süre zarfında kaleme aldıkları bilimsel eserleri ve sınav sorularını çevirerek yazılı çeviri desteği, derslerde yabancı hocalar ve öğrenciler arasındaki iletişimi sağlayarak da sözlü çeviri desteği sunmuşlardır. Bu sayede Türk akademisyenler yaptıkları çeviriler yoluyla çevirmen ve adeta birer iletişim uzmanı kimliği kazanmış, Pierre Bourdieu bağlamında çevirmen sermayesi, sosyal ve kültürel sermaye gibi birçok sermayeye sahip olmuş ve ileride o kürsülerde bölüm başkanı, kendi alanlarında bilimsel eserler vererek yazar kimliği gibi birçok kimlikle akademik alanda öncü birer isme dönüşmüşlerdir. Bu çalışma kapsamında İktisat Fakültesi, Hukuk Fakültesi ve Tıp Fakültesi örneklerinde habitus, çevirmen ve sosyal sermayeleri sayesinde öncü birer isme dönüşmüş Ömer Celal Sarç, Sabri Fehmi Ülgener, Türkan Rado ve Aykut Kazancıgil'e yer verilmiştir.</p>			
Anahtar Kelimeler: İstanbul Üniversitesi Reformu, Çevirmen Kimliği, Alman Bilim İnsanları, Yazılı ve Sözlü Çeviri Faaliyetleri, Bourdieu Kavramları.			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	☐	Ph.D.	☒
Title of Thesis: In the Search of the Scientific Field Transformation Through Translation “The Reform of Istanbul University”			
Author of Thesis: Şule ERDOĞDU YİLMAZ Supervisor: Prof. Muharrem TOSUN			
Accepted Date: 23.07.2020		Number of Pages: viii(pretext)+169+36(app)	
Department: Translation Studies			
<p>Darülfünun, one of the significant educational institutions of the Ottoman Empire in the 19th and 20th centuries, was closed down for some reasons such as the lack of internal regulation and the unity among the professors and the isolation itself. Instead, it was planned to establish Istanbul University in 1933 under the leadership of Atatürk. Accordingly, the negotiations were initiated with scientists who fled their country with the change of government in Germany for the reforms needed in the academic field and the deficiencies in the teaching staff in our country. In the process of interaction and communication of the actuator with different languages and cultures, the need for translation is inevitable. Similarly, the need for translation during the reform process made its impact felt. The purpose of this study is to evaluate the preparations for the reform in the historical perspective, how the Turkish academics provided the support of oral and written translation to the foreign professors, acquired their foreign language acquisitions, how their habitus and capitals developed in the context of Bourdieu, and the positive and negative aspects of the translations were made, including the opinions of foreign professors. Accordingly, it was tried to determine which departments were established at the new university, who came to our country as the teaching staff, what innovations they brought to the scientific field, what scientific activities they carried out, and the prominent of Turkish academicians who provided the support of oral and written translation to the foreign professors. At the end of this study, it was observed that studies for the production of written scientific works in a new language were carried out, the scientific works written by foreign professors in their own language were translated into Turkish by Turkish academicians, the Turkish academics giving translation support had a habitus and this process contributed to their development in terms of the type and volume of their capitals in the scientific field. Turkish academicians provided written translation support by translating the scientific works during this period and exam questions written by foreign professors, and oral translation support by providing communication between foreign professors and students in classes. In this way, Turkish academicians gained the translator’s identity and almost became a communication expert through their translations, had many capitals such as translator capital, social and cultural capital in the context of Pierre Bourdieu, turned into pioneering names in the academic field with many identities such as the head of department and the author’s identity by giving scientific works in their own fields in the future. Within the scope of this study, Ömer Celal Sarç, Sabri Fehmi Ülgener, Türkan Rado and Aykut Kazancıgil who became pioneers thanks to their habitus, translators and social capitals were included in the examples of Faculty of Economics, Faculty of Law and Faculty of Medicine.</p>			
Keywords: The Reform of Istanbul University, Translator’s Identity, German Scientists, Activities of Oral and Written Translation, Bourdieusian Terms.			

GİRİŞ

İstanbul Üniversitesi reformu yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin üniversite reformu olduğu kadar, toplumsal alanının dönüşümünün de başlangıcı sayılır. İstanbul Üniversitesi'ne gelen Alman akademisyenlerin Türkiye'deki bilimsel alanın yeniden yapılanmasını başlattıkları söylenebilir. Alman akademisyenlerle başlayan üniversite reformu, zamanla Türkiye'nin tüm toplumsal alan pratiğini etkilemiştir. Özellikle İstanbul Üniversitesi'nde yetişen Türk akademisyenler, Türkiye'nin bilimsel gelişimine gerek akademik çalışmaları gerek yetiştirdikleri öğrencilerle yön vermişlerdir. İstanbul Üniversitesi'nde yetişen öğrenciler Türkiye'nin tüm toplumsal alanlarının oluşumunda öncü rol oynamışlardır.

İstanbul Üniversitesi reformunda çevirinin işlevsel bir role sahip olduğu gerçeği yadsınamaz. Bu rol, reformu gerçekleştirenlerin çoğunun Alman bilim insanı olması ve Türkiye'deki alanların tümünün yeniden oluşturulmasında çevirilerin tartışmasız belirleyici olmasından kaynaklanır. Toplumsal alan, Cumhuriyet'in başlarında tüm alanlarıyla çeviriler yoluyla yürütülmüştür. Hukuk, İktisat, Tıp, Edebiyat, Felsefe ve daha birçok alan, uzun yıllar çevirilerle ilerlemiştir. Alanların çevirilerle ve çevirmenlerle yapılandırılması, Cumhuriyet'in kuruluş dönemiyle sınırlı bir faaliyet değildir. Zira sosyal alanlar devamlı olarak yenilendiklerinden, günümüzde de alanların yoğun çeviri faaliyetleri aracılığıyla diğer alanlarla etkileşim kurduklarının ve varlıklarını sürdürebildiklerinin mümkün olduğu söylenebilir.

İstanbul Üniversitesi'nin Türkiye'deki üniversitelerin yeniden yapılmasında oynadığı öncü rol, yabancı hocaların başlattığı bir yapılanmayla başlasa da, bu dönüşümde çevirinin tartışılmaz bir yeri vardır. Bu dönüşüm ve yenileşme, tüm alanlarda çeviri sayesinde gerçekleşmiştir. Yabancı hocaların ders, kitap ve makalelerinin çevirileriyle başlayıp, Almanca bilmeyen öğrenciler için derslerde başlayan çevirmenlik faaliyetlerinin, zamanla özgün üretime ve yerli akademik üretime dönüşmesi, toplumsal gelişim yolunda çevirilerin ve çevirmenlerin önemini ortaya koymaktadır.

Bu çalışma bir yönüyle bir toplumsal alanın dönüşmesi, diğer bir yönüyle de bu dönüşümü sağlayan eyleyiciler olan, özellikle çevirmenlerin bu dönüşümdeki etkilerini incelemektedir. Alman akademisyenler için yapılan çevirilerle başlayan bilimsel alandaki dönüşümde, Türk akademisyenlerin gelişimi ve kendilerinin bu gelişme neticesinde Türkiye'nin bugünkü bilimsel ve toplumsal çizgide ilerlerlerken elde ettiği başarısının mimarları oldukları şüphe götürmez bir gerçektir.

Toplumsal alanların dinamik süreçlerle gelişiminde, toplumlararası etkileşimin yoğunluğu günümüz için de belirleyicidir. Bu durum alan kavramının, bu çalışmanın incelediği üniversite reformunun gerçekleşmesindeki önemini gösterir.

İstanbul Üniversitesi'ne gelen Alman profesörler, birçok bilimsel çalışmaya imza atmış, alanlarının önde gelen isimleri ve de dünya çapında tanınan bilim insanlarıydılar. Dönemin seçkin bilim insanlarına ulaşmak ve ülkenin toplumsal olarak yeniden yapılanmasında onlara danışmak, kolay sağlanabilecek bir ortam değildi. Söz konusu bilim insanlarına ulaşabilmede öncelikli olarak dil bariyerinin aşılması, şartların olgunlaştırılması gerekmektedir. Bu da uzun zaman alacak bir sürece dönüşecek öte yandan mali açıdan kolay olmayacaktı. Alanlarında dünya çapında üne sahip bilim insanlarının siyasi sebeplerden ötürü ülkelerinde oluşan kaotik ortamdan kaçarak Türkiye'deki eğitim kadrosunda yer almaları suretiyle bahsi geçen engeller aşılmış ve kültürel ve sembolik sermayeleri yüksek bilim insanlarıyla dönüşümün başlama imkânı doğmuştur. Bu durumda bilimsel çaba, öğrencilerin tek yönlü çabası değil, karşılıklı bir çabaya dönüşmüştür. Şöyle ki normal koşullarda kendilerine ulaşılması oldukça zor ve yabancı dil bariyeri dolayısıyla da iletişim kurulması güç olan, sembolik sermayesi dünya çapında oldukça yüksek Alman bilim insanlarının alanları dönüştürme çabası olarak betimlenebilir. Kültürel ve sembolik sermayelerinin etkisi, yeni kurulan üniversitedeki öğrencilerin motivasyonu artırmış ve gelen bilim insanlarının niteliğine duyulan güven tüm ülkede bir moral ve heyecan ortamı yaratmıştır. Bu sayede, alanlarda önemli bir rekabet atmosferi gerçekleşerek alanların iç dinamikleri oluşmaya başlamıştır. Sembolik sermayesi yüksek hocaların kürsülerde ders vermesi, bu hocalar sayesinde Almancayı öğrenme ve Almanya'da bilimsel gelişimi devam ettirebilme motivasyonu da ayrıca önemlidir. Alman profesörlerden ders almanın, yurt dışına eğitim amacıyla giden Türk

öğrencilerde sembolik sermaye sağladığı, öte yandan gerek Türk öğrencilerin gerek Türk bilim insanlarının yurt dışındaki saygınlıklarını artırdığı da bir gerçektir.

Öte yandan ülkemize gelen Alman akademisyenlere yazılı ve sözlü çeviri desteği vererek bilimsel çalışmaları yürütme fırsatı bulmuşlardır. Yabancı hocaların bilimsel kimliklerini ve tavırlarını gözlemlene imkânı, Türk asistan ve doçentlerin kültürel ve sosyal sermayeleri üzerinde olumlu izler bırakmıştır. Zira Türk bilim insanlarının bu sayede elde ettiği ve biriktirdiği sermayelerin türü/yapısı (yani eyleyicinin hangi sermaye türüne sahip olduğu) ve hacmi (eyleyicinin sahip olduğu sermayenin az ya da çok olması durumu), bilimsel literatürümüz ve toplumsal yapımız açısından yadsınamaz. Elde edilen bu sermaye(ler), günümüzde tüm üniversite ve sosyal alanlarda bireylerin sıkça başvurduğu mühim sermaye türlerini oluşturmaktadır. Türk akademisyenlerin edindiği sermaye birikimleri, sosyal sermayeye dönüşerek, Türk toplumunun sermaye birikimi, daha doğrusu, türü ve hacmini oluşturmaktadır. Sermaye birikimi, en temelde toplumun ekonomik, sembolik, kültürel ve sosyal gibi çoklu sermaye biriktirmesi anlamındadır. Akademisyenler; özellikle kültürel, sosyal ve sembolik sermayeleriyle, topluma yaptığı hizmetler, gerek akademik üretim gerek yetiştirdikleri öğrencilerin toplumsal alanlara eyleyici olarak katılımıyla toplumun dönüşümünde öncü role sahip olmuşlardır. Bu anlamda, sermaye terimiyle neyin kastedildiğini bilimsel olarak açıkladıktan sonra, bireysel sermayelerin sosyal sermayeye dönüşmesi sonucunda ülkenin dönüşümünün nasıl sağlandığını gözlemleyebiliriz.

Çalışmanın Konusu

“Türkiye’de Toplumsal Alanların Yeniden İnşasında Çevirinin ve Çevirmenlerin Rolü” başlığı açılarak **Birinci Bölüm** oluşturulup sözlü ve yazılı çeviriler aracılığıyla bilimsel alanda gerçekleştirilen reform; Pierre Bourdieu’nün alan, habitus ve sermaye kavramları üzerinden ele alınmıştır. Çalışmanın bu bölümü kuramsal çerçeveyi sunmakta olup sermaye, alan ve habitus kavramlarının kuramsal açıdan ne ifade ettiğine yer verilmiş, söz konusu kavramların Alman bilim insanları ve Türk bilim insanları açısından betimlenmesi ve bilimsel alana nasıl yansıdığına değinilmiştir. Üniversite reformu, -bu çalışmada temel teşkil eden İstanbul Üniversitesi reformu-, yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin üniversite reformu olduğu kadar toplumsal alanındaki dönüşümün de başlangıcı sayılır.

Toplumsal dönüşüm yolunda çeviri yoluyla kurulan iletişimin önemi yadsınamaz değerdedir. Çevirinin sahip olduğu bu değer farkında olan Atatürk, reformla birlikte bilimsel alanda gerek yazılı gerek sözlü çeviri faaliyetlerini teşvik etmiştir. Zira ülkemize gelen yabancı bilim insanlarının büyük bir kısmının bilimsel alanın ihtiyaç duyduğu eserleri ve kaynakları kendi dillerinde kaleme almalarının ardından, Türk akademisyenler tarafından Türkçeye kazandırılması sağlanmıştır. Çünkü İstanbul Üniversitesi'ne gelen yabancı akademisyenlerin ülkemizdeki bilimsel alanın yeniden yapılanmasını başlattığı söylenebilir. Yabancı akademisyenlerle başlayan üniversite reformunun, Türkiye'nin tüm toplumsal alan pratiğini zamanla etkilemesi durumuna yoğunlaşmıştır.

Çalışmanın “İstanbul Üniversitesi Reformu Örneğinde Toplumsal Alanların Dönüşümü ve Çevirmenlerin Toplumsal Dönüşüme Etkileri” başlığıyla hazırlanan **İkinci Bölüm** ele alınan konunun tarihsel perspektifini yansıtmaktadır. 1933 İstanbul Üniversitesi reformuyla birlikte ülkemizin eğitim kadrosunda yer alan Alman bilim insanlarının kendi ülkelerindeki siyasi düzenin değişmesiyle yeni bir yaşam alanı arayışı içine girmeleri ve ülkemizde Osmanlı Devleti zamanında kurulmuş, Cumhuriyet'in ilk yıllarında da varlığını sürdüren eğitim kurumu Darülfünun'un kapatılması, tarihsel çerçevede benzer zamanlarda gerçekleşmiştir. Bu bölüm; eğitim alanında yapılacak reforma hazırlanırken ülkemizde ne gibi adımların atıldığı, ne tür yöntemlerin izlendiği, uygulamaya konan bilhassa dil alanındaki çalışmalar ve yapılan yenilikler, Darülfünun'un kapatılma gerekçeleri, söz konusu kurumdaki noksanların yabancı bir akademisyen gözünden rapor edilmesi gibi konulara yer verilmesiyle okurun sebep sonuç ilişkisi kurmasına yardımcı olmaktadır. Hitler Almanya'sından kaçan ve Yurt Dışındaki Alman Bilim Adamları Yardım Cemiyeti aracılığıyla ülkemize gelen Alman bilim insanlarının o dönemde kendi ülkelerinde yaşadıkları ve ülkemize gelmeye nasıl karar verdikleri de ayrıca bu bölümde ele alınmıştır. Zira Türkiye ve Almanya'nın dönem şartlarının ve sosyo-politik ortamının tarihsel gerçekliğinde incelenmesi, bilimsel alandaki yansımalarını doğru açıdan tespit edebilmek adına önemlidir. Öte yandan bu bölümde reform sonrasında üniversitede kurulan kürsülerde eğitim veren yabancı akademisyenler isim bazında ifade edilmiş, kendilerine tercüman olarak yardımcı olan Türk asistanların bilimsel arka planları, bu sayede başlatılan yazılı ve sözlü çeviri faaliyetleri, kaleme alınan yabancı dillerdeki

kaynakların Türkçeye aktarılma süreçleri ile her türlü akademik faaliyete de yer verilmiştir.

“Yabancı Akademisyenlere Yaptıkları Çeviriler Yoluyla Kazandıkları Sosyal ve Kültürel Sermayeleri Sayesinde Bilimsel Alanda Öncü Olan Türk Akademisyenler” başlıklı **Üçüncü Bölüm**'de yabancı hocaların başlattığı bir yapılanma doğrultusunda, ihtiyaç duyulan akademik faaliyetler beraberinde sözlü ve yazılı çeviriye olan ihtiyacı da gündeme getirmiştir. Türk tarafı ile yabancı hocalar arasında en temelde iletişimi kurmak amacıyla sözlü çeviri faaliyetleri başlatılmıştır. Bu amaçla Türk akademisyenler; sığınmacı Alman profesörlere kürsülerde verdikleri Almanca derslerde sözlü çeviri, kendi dillerinde kaleme aldıkları kitap, makale gibi her türlü bilimsel kaynağı Türkçeye aktarma, yaptıkları yazılı sınavlarda Almanca sınav sorularını Türkçeye çevirme, sınav sonrasında sınav kâğıtlarını okuma ve puanlandırma gibi süreçlerde de yazılı çeviri desteği sağlamışlardır. Bu çerçevede Türk akademisyenlerin akademik bağlamda herhangi bir çeviri eğitimi almadan bu desteği nasıl verdiklerine odaklanılmış, onların bilimsel alandaki kazanımlarına değinilmiştir. Akademik alanda öncelikle İktisat, Hukuk ve Tıp Fakülteleri perspektifinde en çok öne çıkan dört isim tespit edilmiştir. Ömer Celal Sarç, Sabri Fehmi Ülgener, Türkan Rado ve Aykut Kazancıgil gibi Türk akademisyenlerin öz geçmişlerine yer verilmek suretiyle kültürel ve sosyal sermayelerinin, habituslarının şekillenmesinde nasıl bir role sahip olduğu bu bölümde ifade edilmiştir. Söz konusu akademisyenlerin çevirmen kimliği edinçlerine dek geçen sürede, bilimsel alanda yabancı profesörlerle birlikte aynı atmosferde çalışmalarının onların habituslarına olumlu anlamda nasıl yansıdığına, sözlü ve yazılı çeviri faaliyetlerinin nasıl yürütüldüğüne, asistan unvanına sahipken zamanla bilimsel unvan kazanımları, bölüm başkanı, çevirmenlikten yazarlığa gibi zamanla özgün üretime geçiş hususunda birçok nokta anlatılmıştır. Bu durum, toplumsal gelişim yolunda çevirilerin ve çevirmenlerin önemini ortaya koyarken, okurlara da Türk akademisyenlerin elde ettikleri ve biriktirdikleri sermayelerin biçimlerindeki ve hacmindeki artışı da gözlemlene imkânı sunmaktadır.

Çalışmanın Önemi

Toplumlararası etkileşim, medeniyetler özelinde onların çeviriler aracılığıyla birbirleriyle kurdukları iletişim sayesinde gerçekleşmektedir. Bu çalışma kapsamında 1933 yılında yapılan İstanbul Üniversitesi reformu ile zaruri bir gereksinim haline gelen sözlü ve yazılı çevirilerin, Türk bilim insanlarının bilimsel alanda ön plana çıkarak görünür olmasını sağlaması ve bireysel sermayelerinin sosyal ve kültürel sermayeye dönüşmesi sonucunda ülkemizdeki yenilikçi adımları gözleme hususları, bu çalışmayı önemli kılmaktadır. Söz konusu çalışma kuramsal alan, tarihsel perspektif ve uygulama alanı gibi niteliğe sahip bölümler yoluyla, okurun birçok bilgiyi edinerek bütüncül bir bakış açısı kazanmasına imkân sunmaktadır.

Çalışmanın Amacı

Çeviribilim alanı ile Pierre Bourdieu sosyolojisi arasında köprü kurarak disiplinler arası bir çalışma yapılması hedeflenmiştir. Yapılan literatür taramasında P. Bourdieu sosyolojisindeki sermaye, habitus ve alan gibi nosyonlara ya da üniversite reformuna günümüze dek hem kuramsal açıdan hem politik ve/ya tarihsel çerçevede değinildiği gözlenmiştir. Bu çalışma; tarihsel incelemelerde bulunarak çevirinin aracı, işlevsel ve dönüştürücü yönlerine vurgu yaparken bu yönlerinin yansımalarını bilimsel alan temelinde incelemektedir. P. Bourdieu bağlamında bir yönüyle toplumsal alanın ve bilimsel alanın dönüşümünde yaşananları, eyleyicilerin nasıl çoklu kimliklere sahip olduğunu yansıtırken, bilimsel alanın öncü isimleri olmayı nasıl başardıklarına da ışık tutması açısından özgün bir nitelik taşımaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Tezin uygulama alanı olarak betimlenen Üçüncü Bölüm'de Tıp, İktisat ve Hukuk Fakülteleri kapsamında sermayeleri ve başta çevirmen kimlikleriyle öne çıkan Türk akademisyenlerin isimlerinin tespit edilmesi amacıyla, yabancı profesörlerin ülkemizde kaldıkları süre zarfında kaleme aldıkları hem bilimsel eser hem anı mahiyetindeki eserleri incelenmiştir. Örneğin, Horst Widmann'ın "Atatürk ve Üniversite Reformu (Almanca Konuşulan Ülkelerden 1933 Yılından Sonra Gelen Öğretim Üyeleri)", Ernst Eduard Hirsch'in "Anılarım Kayzer Dönemi Weimar Cumhuriyeti Atatürk Ülkesi", Fritz Neumark'ın "Boğaziçine Sığınanlar: Türkiye'ye İltica Eden Alman Bilim, Siyaset ve

Sanat Adamları 1933-1953” adlı kitaplarında sözlü ve yazılı çeviri desteği veren Türk akademisyenlerin isimlerine ulaşılmış ve hangi yabancı hocalarla kolektif çalışmalar yürüttükleri tespit edilmiştir. Ardından elde edilen verilerin sağlanmasının yapılması amacıyla İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığınca hazırlanmış 1933-2015 yıllarını kapsayan “İstanbul Üniversitesi Yayınları Bibliyografyası” taranmıştır. Ayrıca üniversite reformuyla birlikte İstanbul Üniversitesi tarafından çıkartılan İstanbul Hukuk Mecmuası, İstanbul İktisat Dergisi, vb. gibi dergiler incelenmiştir. Bu sayede bu kaynaklarda kimlikleri çevirmen ve yazar olarak yer alan Türk akademisyenlerin bilimsel arka planları ve özgeçmişleri araştırılmıştır. Ardından Türk akademisyenlerin gelişimi ve bu gelişim neticesinde Türkiye’nin bugünkü bilimsel ve toplumsal çizgide ilerlemesindeki başarılarına odaklanılmıştır. Birlikte çalıştıkları ve kolektif bilimsel çalışmalar yürüttükleri yabancı profesörlerin de isimleri tespit edilerek Türk akademisyenlerin habitus, alan ve sermaye kavramlarındaki yansımaları ifade edilmiştir. Pierre Bourdieu kavramlarına salt kuramsal tanım şekliyle yaklaşılmamış, kuramsal ifadelerin yanı sıra uygulama alandaki etkilerine yer verilmeye çalışılmıştır. İstanbul Üniversite reformu kapsamında ülkemize gelen yabancı profesörlerin o dönemde yapılan yazılı ve sözlü çeviri faaliyetlere karşı olan öznel düşüncelerine de yer verilmiştir. Reforma yapılan yolculukta süreç öncesinde ve reform sürecinde ne gibi yenilik adımları atıldığını betimlemek adına tarihi bilgilere detaylıca değinilmiştir.

1. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL ALANLARIN YENİDEN İNŞASINDA ÇEVİRİNİN VE ÇEVİRMENLERİN ROLÜ

1.1. Toplumsal Dönüşüm ve Medeniyet Yolunda Çevirilerin Aracı Rolü

Türkiye'nin medeniyet yolunu yeniden yürütmesinde en büyük rol, şüphesiz çevirilere aittir. Çeviriye ve çeviri(ler) yapılmasına verilen değerin artmasıyla -özellikle devletin yenilikler konusunda çevirilere verdiği önem sayesinde- gerek Osmanlı'nın son dönemlerinde gerek Cumhuriyetin ilk yıllarında ve sonrasında çevirilerin, kurumları yeniden oluşturmada ve toplumsal hayatın gelişiminde öncü bir rol oynadığı tartışmasızdır. Ancak tarihimizde çeviriye gereken değerin verilmediği ve sistematik bir çeviri asrının yaşanmadığını da söylemek mümkündür. Bu durum 6 yüzyıl süren Osmanlı Devleti'nde sadece Tanzimat Döneminde çevirilerin yoğunlaşması, bu dönemdeki çevirilerin de sınırlı kalmasından ibarettir. Hilmi Ziya Ülken medeniyetlerin açılmasında çeviri meselesine ne kadar önem ve değer verirlerse, milletlerin o denli gelişeceğini düşünmektedir. Bu perspektifte Batı'nın Rönesans'la birlikte çevirilere yoğunlaştığı, Osmanlı Devleti'nin de diğer milletlerle olan iletişimini kestiği, çeviri faaliyetlerinin yürütülmediği ve sonuç olarak kendi içine kapandığı söylenebilir¹.

Çevirilerin yapılması bireysel eylemler olarak değerlendirilmekle birlikte, her dönemde çeviri yoğunluğunun bir medeniyet dönüşümü amacıyla sistematik olarak yürütüldüğü de görülmektedir. Çeviri faaliyetlerini istikrarlı olarak ve sistematik bir biçimde devam ettirebilen ülkeler; çeviri yoluyla önce taklit, sonra benzerini üretme ve sonunda da kendinden öz üretim yapma potansiyelini kazanarak kendi sistemlerini geri kalmışlıktan kurtarmışlardır.

Hilmi Ziya Ülken'e göre medeniyet, sürekliliği olan bir yolculuktur. Her millet bu yolculuğa bir biçimde katılır, dâhil olur ancak kendinde ne varsa onları da beraberinde götürür. Bu yolculuk su misali akmak gibidir. Ancak millet müdahil olmayı bilmezse, etkisiz bir halde kalır. Ülken'e göre medeniyet bağlamındaki bu yolculuğa uyum sağlamak, akışa dâhil olduğu noktada tüm fikri ürünlerin farkında olmaktan ve onlar

¹ Hilmi Ziya Ülken, *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*, İstanbul: Ülken Yayınları, 2009.

sayesinde deneyim sahibi olmaktan geçer. Bu devinim, gelişirken değişimin kaçınılmaz olduğuna işaret eder².

Hilmi Ziya Ülken'in çevirinin toplumsal ilerleyişe katkısına dair düşünceleri, İstanbul Üniversitesi örnekleminde incelediğimiz konunun, bilimsel alanın dönüşümündeki rolüne ışık tutacak niteliktedir. Ülken'e göre, geçmiş zamanlardan beri birbirlerini hiç tanımamış ya da birebir tanıma fırsatı hiçbir zaman olmayacak birçok medeniyet, büyük medeni akışa ancak çeviri(ler) yoluyla dâhil olabilmıştır.

İstanbul Üniversitesi'nde yapılan çeviri faaliyetlerinin, Türkiye'ye her alanda öncülük ettiği söylenebilir. Bu faaliyetler, bireylerin ülkelerinin gelişimlerinde oynadığı tarihi rolleri içermektedir. Bir ulusun çözülmüş kurumsal sistemini yeniden oluşturabilmesi için, çevirilerin bireysel olarak yapılmasının değil, çeviri işinin toplumsal bir seferberlik şeklinde yapıldığı ve devletin çeviriyi teşvik ettiği dönemlerin önemi büyüktür. Her devlet sistemi zaman içinde kaçınılmaz bir biçimde erozyona uğrayacaktır. Bu sistemik erozyonun önlenmesi için tüm alanlarda yeniden yapılanma gerekecektir.

Dünyanın en büyük toplumunu temsil eden Osmanlı Devleti, çeviri akışını kestikçe, diğer toplumlardaki gelişmelerden koparak, medeniyet yolunda çok gerilerde kalmış ve bu durum tüm alanlarda çöküşe neden olmuştur. İçine kapalı bir topluma dönüşen Osmanlı Devleti'nde bilim ve toplum, skolastik bir döneme girerek, ezberci ve eskiden yapılan bilimsel, soyut ve yorumsal tekrarlarından ibaret bir bilimsel kısır döngüye dönüşmüştür.

Ülken, Osmanlıların Batı'ya ve eski medeniyetlere olan ilgi ve alakasını keserek dışarıyla bağlantısının zayıfladığını sonuç olarak da yaratıcılık özelliğini kaybettiğini savunur. Osmanlı Devleti zamanında sadece İslam medeniyetine ait mantık, kelam ve tasavvuf gibi birçok eser açılmış (şerh edilmiş), dipnot (haşiye) ve talikler (yatık olarak yazılan Arap alfabesinde geliştirilmiş bir tür yazı) yazılmıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde, Yunan ve Latin dünyasından herhangi bir aktarım yapılmamış ve onlardan Arapçaya aktarılmış yapılara da kayıtsız kalınmıştır. Ayrıca Türk filozoflarının 9. ve 10. yüzyıllarda kaleme aldığı Arapça eserlerin çoğu tercüme edilmeden kalmıştır. Matematik,

² Ülken, 2009.

mantık ve edebiyat gibi akli ilimler önemini kaybederken fıkıh, hadis, kelam, tefsir gibi nakli ilimlere gösterilen ilgi artmıştır³.

Osmanlı dönemi boyunca çok az önem verilen çeviri faaliyetlerine, Tanzimat Dönemindeki yenileşme hareketleriyle birlikte büyük bir önem verilmiştir. Batı'dan birçok edebi, felsefi ve bilimsel eserler Türkçeye çevrilmiştir. Ancak Ülken'in ifadesiyle "Yapılan tercümelemlerin büyük bir kısmı dağınık ve tesadüfi olup mütercimlerin bazı günlük ihtiyaçlarından dolayı çok kısa sürede yapılmıştır. Haliyle yapılan çeviriler etkili olamamıştır⁴." Tanzimat döneminde çevirilerin ülkenin dönüşümünü sağlamada yetersiz kalmaları Ülken'e göre, Tanzimat Dönemi'nin ardından gerçekleştirilen çeviri faaliyetlerinin büyük bir kısmının düzensiz ve tesadüfi olmasındandır. Tanzimat Dönemi'nde çeviriler genellikle çevirmenlerin heveslerinden veya bakış açılarını yansıtmaya amacıyla sınırlı ihtiyaçlardan doğmuştur. Herhangi bir düzen oluşturulmadığı için de çeviriler ayrı ayrı etkisiz kalmıştır. İkincisi, bu tercümelemlerin günlük ihtiyaçlara göre ve çok çabuk yapılmasıdır⁵" Oysa Cumhuriyet döneminde, özellikle İstanbul Üniversitesi'nin kuruluşunda ve çevirmenlerin yetişmesinde bu durum; bir tesadüfün, bir hevesin, bir dönemin ürünü olmayıp günümüzde tüm topluma ve devlet geleneğine genişleyen büyük bir çabanın ürününe dönüşmüştür.

Alanların yeniden yapılandırılarak kurumsal sistemin yeniden oluşabilmesinde, alanları ileri taşıyabilecek çevirmenlere gereksinim duyulur. Bu durumda ya geçmişle dolu ve iyi yetişmiş çevirmenler -böyle dönemlerde- elini taşın altına koyarak ülke sisteminin yeniden ayağa kalkması için toplumsal sorumluluğunu üstlenecek ya da yeterli çevirmenin olmadığı durumlarda da, ülkenin gelişmesi için yeni çevirmenler yetiştirilerek toplumsal dönüşümün dışlileri olarak bu değişimin sağlanmasında sorumluluk alacaklardır.

Çeviri bireysel bir eylem olarak nitelendirildiği gibi, bununla birlikte amaçlı ve sosyal sorumluluk gerektiren bir eylemdir. Çeviri eylemi bireysel bir süreç olmadığı gibi,

³ Ülken, s. 231.

⁴ Ülken, s. 259.

⁵ Ülken, s. 259.

çevirilerin toplumsal üretimi de bireysel kararların sonucu olmazlar. Çevirmenlerin yetişmesi de, çevirilerin toplumsal bir alanı dönüştürmeleri de tesadüflerle açıklanamaz.

Sıralanan bu görüşlerin en önemli örnekleri, bu çalışmada incelenen çevirmenlerdir. Söz konusu çevirmenler, başlangıçta tesadüfen Alman hocaların çevirilerini yapmaları için seçilen öğrenciler gibi görünmekte ancak sonrasında Türkiye'nin bilimsel ve toplumsal gelişiminin mimarları olarak bilimsel alanda farklı bir kimlikle ortaya çıkmaktadırlar. Bu durum bir tesadüfün ve bireysel başarıların değil, sistematik çeviri faaliyetlerinin, çevirmen bireyler üzerinden hem çevirmenlerini hem de toplumu nerelere taşıyabileceğinin örnekleridir.

Ülkelerin tarihlerine bakıldığında, büyük devlet adamlarının, filozofların, bilim insanlarının, edebiyatçıların, sanatçıların ve daha birçok önemli insanın başlangıçta çevirmen olarak adım attıkları görülür. Toplumu dönüştürenler için çevirmenlikle başlayan bu süreç, bir çocuğun doğumundan büyüdüğü ana kadar olan geçen döneme benzer olarak, çevirmenin gelişim sürecinde bir toplumun tohumdan başlayarak meyve vermeye başladığı bir süreci yansıtır. İbni Sina, Farabi, Cicero, J. W. von Goethe, F. Schiller, V. Lenin gibi birçok ünlü insan, toplumlarının dönüşmesinde oynadığı rolleri çeviri aracılığıyla başlatarak, kendileri de zaman içerisinde, dönüştürdükleri toplum gibi, olgunlaşmış kendi öz yaratıcılıklarına dönüşmüşlerdir. Devletlerin hayatı da, tıpkı çevirmenlik gibi, önce çeviri yoluyla taklit, sonrasında ise kendi özgün üretimleriyle olgunlaşma ve eser verme dönemiyle betimlenebilir. Hilmi Ziya Ülken⁶, çevirinin tarihsel serüvendeki etkisini şu cümlelerle açıklar:

“Medeniyetin sürekli açılış yolu üzerindeki bütün esaslı uyanış hareketleri bu suretle, her şeyden önce, birer tercüme devri ile başlamışlardır... Eski Yunanlılar, Uygurlar, İslam milletleri, Rönesans milletleri, Alman romantizmi eğer yeni bir şey yarattılar ve medeniyetin sürekli açılışına katıldılarsa; bu ancak onlara hazırlık olarak yaptıkları çok zengin tercüme faaliyetinden ve bu yabancı tesirlerin aşısıyla karşılaşan derin ve içten gelme aksülamellerden (tepki, reaksiyon) ileri gelmiştir.”

⁶ Ülken, s. 5-6.

Çeviriler, bir toplumda bilimsel ve sanatsal alanların yeniden oluşmasını sağlar. Toplumlar arasındaki etkileşimle ortaya çıkan bu bilgi alışverişi, çeviriler sayesinde gerçekleşir. Çeviriler toplumların birbiriyle etkileşerek, kendilerini devamlı biçimde yenileme imkânlarını ortaya çıkarırlar. Kültürel ilişkiler, teknik alışverişler çeviriler sayesinde gerçekleşir. Çevirilere önem vermeyen ve çevirileri başka ulusların ve kültürlerin tanınması için kullanmayan uluslar, medeniyet yolunda geride kalacak ve kendi toplumlarını yenileyemeyeceklerdir.

“Bir kelime ile *uyanış devirlerine yaratıcılık kudretini veren tercümedir. (...)*Ve hakikaten medeni açılışın sürekliliğini temin eden bütün uyanış devirleri onunla açılmıştır. Bu yalnızca, tanımak ve öğrenmek ihtirasının tatmini için değil fakat asıl pehlivanları bir meydana toplamak, uzak yerlerden adları işitilen pehlivanları dörtyol ağzı üzerinde karşılaştırmak ve onların yaratıcı çarpışmalarına zemin hazırlamak içindir⁷”.

Çevirilerin toplumu dönüştürme yeteneğinin çeviri aracılığıyla olmasının en önemli örneklerinden birisi de, Türkiye'nin Cumhuriyet döneminde çeviriye verdiği önem sayesinde kurumsal yapılarını yeniden oluşturarak, kendi çevirmenlerini bilim insanlarına dönüştürerek, bilimsel, teknik ve sanatsal alanlarda tüm kurumsal sistemlerini dönüştürerek büyük bir ilerleme yapmayı başarmasıdır. Çeviri faaliyetlerinin kısa sürmesi, daha birçok yenileşmeyi ve sistemin dönüşmesini geciktirmiştir.

Bu noktada, toplumsal sistemler ve toplumsal sistemlerin dönüşümünün işlenmesi önemlidir. Sonrasında toplumsal alanlarda bireysel çevirmenlerin yetişerek, toplumsal alanlara ve sonuçta toplumsal sisteme yaptıkları katkılarla, genelde Türkiye ve üniversiteler, özelde ise İstanbul Üniversitesi'ne yaptıkları önemli katkılar incelenecektir.

⁷ Ülken, s. 5.

1.1.1. Toplumsal Sistem Kuramı ve Toplumsal Sistemin Dönüşmesinde Çevirinin Rolü

Toplumsal sistemlerin nasıl oluştuğunu ve işlevini yitirdiğinde nasıl yeniden yapılandırıldığını, Sosyal Sistem Kuramı ile açıklayan Alman bilim insanı Niklas Luhmann'dır. Luhmann'ın Sistem Kuramı, bir ülkenin sosyal sisteminin çeviri yoluyla nasıl dönüştüğünü anlatması bakımından önemlidir. Bahsi geçen kuramsal görüş perspektifinde, bir sistemin kendini düzenlemesi iletişim; başka sistemlerle kurduğu ilişki ise, etkileşim kavramlarıyla açıklanır. Her iki süreç de çeviri aracılığıyla gerçekleşebileceği için, Luhmann'ın Sosyal Sistem Kuramı bir sistemin kendi özgünlüğünü ve üretimini sağlayabilmesinin her durumda iletişim ve etkileşim aracılığıyla gerçekleşebileceğine vurgu yapar. Her sosyal sistem ancak aynı iki sürecin dinamik bir biçimde yeniden yaşanmasıyla canlılığını korur. Bunun anlamı, çevirilerin ülke sistemleri arasındaki etkileşimi ve sistemlerin kendi aralarındaki iletişimi sağlamasıdır. Sistemlerin kendi aralarında iletişim kurması, toplumsal alandaki sosyal bir sistemin, bir diğer toplumsal alandaki sosyal sistemle iletişim kurarak kendi sistemini beslemesi ve üretir hale gelmesidir.

Alan, sosyal gerçekliğin ilişkisel olduğunu benimseyen temel prensip üzerine inşa edilmiştir. Diğer bir ifadeyle mevcut etkileşimler, sosyal ilişkilerin aksine görünmez yapıların ilişkileridir. Alan kavramının ilişkiselliği ile Luhmann'ın sistem kuramının merkezinde iletişimin yer alması, iki kuramın toplumsal değişimi incelemedeki benzerliğini gösterir. Luhmann'ın Sosyal Sistem Kuramı'nda bir toplumun içinde yer alan toplumsal sistemler kendi içlerinde iletişim aracılığıyla yapılırlar, fakat aynı toplumun diğer toplumsal sistemleriyle direk bir iletişim içinde bulunmazlar. Toplumsal sistemler kendi kendilerini düzenleyerek toplumsal yapıyı oluşturur.

Sosyal Sistem Kuramı'nın hazırlanan çalışma açısından önemi, çevirinin bireysel bir faaliyet değil, bir toplumsal sistemi dönüştüren ve bir medeniyetin diğer medeniyetlerle iletişimini sağlayan bir faaliyet olmasıdır. Bireylerin⁸ yaptığı eylemlerin Türkiye'nin

⁸ Çeviri Sosyolojisi bağlamında *eyleyici* ya da *aktant* nosyonları kullanılmaktadır. Tezin bütününde terim tutarlılığı sağlanması adına *eyleyici* tercih edilmiş olup farklı kaynaklardan yapılan alıntılarda, alıntı yapılan ismin tercih ettiği terminolojiye yer verilmiştir.

diğer ülkelerle kurduğu etkileşiminde ve gelişmesindeki rolü, toplumsal gereksinim ve iletişimin aracı olarak rol oynamalarının bir sonucu olduğundan bireysel roller olarak açıklanamaz. İletişimi sağlayan ve toplumsal dönüşüme aracılık eden bireyler, birey olarak değil, toplumsal rolleri ve sistemin ürettiği bireyler olarak iletişime aracılık ederler. Bireyler bu dönüşümde kendileri olarak değil, toplumsal sistemlerdeki iletişimi ve toplumun kendini yeniden üretebilmesini harekete geçiren eylemlerin araçları olarak ortaya çıkarlar.

İstanbul Üniversitesi örneğinde her bir bölüm; toplumsal sistem ve toplumsal alanın bilimsel temsili ve alana uzman yetiştiren bir yapı olarak, diğer bölümlerden bağımsız olarak yapılanma ve ilişkiler ağıyla gelişmiştir. Bu durum, bölümlerin bir kısmının değişim geçirip diğerlerinin aynı değişimi geçirmeyeceği anlamına gelmez. Zira değişim bir toplumda, Luhmann'ın deyişiyle toplumsal sistemde toplumun tümünde gerçekleşir. Thomas Kuhn'un paradigma değişimi terimine dayanarak, bir toplumun değişim ve yenileşme gereksiniminin belli bir alana özgü olmadığı, toplumsal yapının tümünde görülen bir çöküş ve paradigma değişimine olan ihtiyacından kaynaklandığı söylenebilir. Bu anlamda Hilmi Ziya Ülken'in sözünü ettiği, medeniyet dönüşümlerinde çevirinin rolü de, o dönüşümü gerçekleştiren iletişim ve etkileşimin bizzat kendisi olmasıdır.

Sosyal Sistem Kuramı'na göre sosyal sistemler eylemlerden değil, iletişimlerden oluşur⁹. Luhmann toplumsal sistemin öğeleri olarak, bireyler ya da sosyal gruplar yerine, iletişimi temel alır. Birey, herhangi bir rol oynamaz zira sosyal sistemler, bireylerden veya davranışlar(ın)dan değil, iletişim üzerinden kurulur¹¹. Öz üretimli, kapalı sistem özelliğini taşıyan sosyal sistemler; anlamlı iletişimleri sürekli olarak yeniden üretir. Bu açıdan bireyin toplumsal sosyal sisteme ait olmadığı, öge olarak topluma ya da çevreye ait olduğu söylenebilir¹². Çevirmenleri bütün toplumsal kimliklerinden arındırarak en temelde birey olarak ele alan Theo Hermans¹³, bireylerin

⁹ Claudio Baraldi ve Giancarlo Corsi, **Niklas Luhmann Education as a Social System**, Springer: Switzerland, 2017, p. 13.

¹⁰ Tezde kaynak olarak kullanılan yabancı dildeki eserlerin Türkçeye çevirisi tarafıma aittir.

¹¹ Celaleddin Çelik, "Niklas Luhmann'da Sosyal Sistem Olarak Toplum ve Modern Toplumun Karmaşıklığı Sorunu", **Bilimname XII**, Yıl 2007, s. 71.

¹² Yunus Yoldaş, **İşlevsel-Yapısal Sistem Kuramı**, Alfa Aktüel, 1. Basım, İstanbul, 2007, s.106-107.

¹³ Theo Hermans, "Translation, Irritation and Resonance", Michaela Wolf and Alexandra Fukari (Ed.). In: **Constructing a Sociology of Translation**, Benjamins Verlag, 2007, p. 62.

eylemleri nasıl ki beden ve akılları sonucu meydana geliyorsa, çevirmen eylemlerinin de aynı biçimde gerçekleştiğini ve onları Sosyal Sistem Kuramı bağlamında Luhmann gibi herhangi bir sistemin parçası olarak görmez. Bunun sebebi, bedenin ve aklın toplumsal/sosyal sistemin bir parçası olmayışıdır. Akıl fizik sistemine, beden biyolojik sisteme dâhildir.

Sosyal Sistem Kuramı'na göre toplum, eyleyiciler arasındaki olası tüm iletişim olaylarını düzenleyen sosyal sistemdir. Eğitim, bilim, hukuk, din, politika ve ekonomi gibi toplumun her bir alt sistemi/işlev sistemleri, kendine özgü bakış açısıyla toplumu izleyip, onu sistem/çevre perspektifinde değerlendirmektedir. Bireyler, adı geçen bu alt sistemler içinde eylemlerde bulunurlar ve eylemleri, bu alt sistemlerin herhangi biriyle ya da toplumla sınırlı değildir¹⁴. Toplumsal eylemlerin sonucunda yapılarda değişiklikler meydana gelir. Bu anlamda toplumsal sistemlerin evrimsel değişimlere yol açtığı gözlenebilir.

Herhangi bir sistemin autopoietikliğini koruyarak diğer sistemlerle iletişime geçebilmesi ancak çeviri sistemiyle mümkündür¹⁵. Bunun sebebi çevirinin özel bir sosyal işlevinin olması ve buna dair programların da autopoietik iletişimi düzenlemesidir. Autopoietik sistem olarak çeviri, kendi öğelerine sahip olup kendi içinde ilişkiler geliştirir.

Sosyal Sistem Kuramı bakışıyla çeviriler ve çevirilerin toplumsal dönüşüme etkisi, bireysel değil, eylemsel ve sistemsel özellikler içerir. Türk toplumsal sistemi için bunun yorumu, İstanbul Üniversitesi örneğinde olduğu gibi, Alman bilim insanlarının Türkiye'ye gelişleriyle başlayan ve onların etkileri üzerinden çeviriler aracılığıyla Türk bilim insanları tarafından toplumsal dönüşümün, bireysel ve tesadüfi olmayıp, iletişimsel, sistematik ve eylemsel oluşudur. Bu bağlamda çeviri faaliyetleriyle gerçekleşen toplumsal dönüşüm, bireysel bir çabanın değil, ülkenin medeniyet yolunda gösterdiği sistemsel bir çabanın ürünüdür.

¹⁴ Krşl. Çelik, s. 63.

¹⁵ Sevinç Arı ve Muharrem Tosun, "Sosyal Sistem Kuramı ve Sosyal Sistem olarak Çeviri", **International Journal of Languages' Education and Teaching (IJLET)**, Volume 6, Issue 1, March 2018, p. 488.

“Çeviri alanı, çevirmenlerin bireysel çalışmalarının toplamı olmaktan çok, çevirmenlerin birlikte ürettiği ve birlikte toplumsal yapıyı dönüştürdükleri bir alan olarak, bireysel çalışmalarla sınırlandırılmayacak kadar önemli bir sosyal sistemdir¹⁶”. Çeviri bir sistemdir ve çeviriler ile uzman çevirmenler iletişimi sağlayan aracı konumundadır. Diğer bir deyişle hem çeviriler hem de çevirmenler sosyal sistemde iletişimi sağlayan aracı olarak işlev görmektedirler.

Çeviri kendi mevcudiyetini; toplumsal sistemleri düzenleyen, onların devamlılığını sağlayan ve kendini yenileyebilen bir sistem (çeviri sistemi) olarak tanımlayabilir. Tüm toplumsal/sosyal sistemler varlıklarını ve autopoietik olma hallerini çeviri yoluyla devam ettirir. Toplumsal sistemler, çeviri yoluyla kendilerini yeniler ve yine çeviri sayesinde diğer sistemlerle etkileşime girer¹⁷.

Kültürler, çeviri aracılığıyla çevresinden aldığı bilgiyi kendi yapısına (kendisine) dönüştürür. Kültürler, çeviri yoluyla edindiği bilgiyi kendi sistem özelliklerine, kendi kodlarına dönüştürebildikleri ölçüde varlıklarını devam ettirebilir. Aksi takdirde o kültüre dönüşür. Bir sosyal sistem olarak bir kültürün autopoiesis (kendi kendini yeniden üretme/öz üretim) özelliğini koruması; diğer kültürlerle girdiği etkileşim ve kurduğu iletişim anında başvurduğu çeviride kültürün kendi kodlarını dönüştürmemesiyle sağlanır. Kültür aktarımı olarak yapılan çeviri aktarımlarında ideolojiden ve kültürün maruz kaldığı olumsuz etkilerden söz edilebilir.

Kültür aktarımında düşülen en büyük hata, bir başka sistemin doğrudan yerli sisteme taşınması, dışarıdan aldığı yeni yerli sistemin kendi sistem kodlarına çevirmeden benimsemesi, kendisini bu durumda yeniden fakat yabancılaşarak üretmeye çalışması ve sonuç olarak kodlarını bozarak sistemini yok etmesidir¹⁸.

¹⁶ Arı ve Tosun, s. 493.

¹⁷ Krşl. Sergey Tyulenev, **Applying Luhmann to Translation Studies: Translation in Society** (Vol. 1). New York: Routledge, 2012, p. 37-38 aktaran Arı&Tosun, 2018: 492.

¹⁸ Hermans, p. 64-65 aktaran Sevinç Kabukçik. “Çeviri Sosyolojisi ve Çeviri Alanında Sosyolojik Yaklaşımların Çeviribilimde Paradigma Değişimine Etkisi”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı: 37 Temmuz-Ağustos 2013, s. 16-17.

Arı ve Tosun (2018) “Sosyal Sistem Kuramı ve Sosyal Sistem olarak Çeviri” başlıklı çalışmalarında toplumsal bir sistemin, çeviri aracılığıyla diğer sistemlerle ve çevresiyle etkileşime girerek, üniversal bir sisteme dönüşebileceğini altını çizmişlerdir. Bu bağlamda, bir ulus sisteminin başka milletlerle etkileşim kurmasında çevirinin anahtar rolü olduğunu vurgular. Zira toplumsal alanlar, gerçekleştirdikleri karşılıklı etkileşimi çeviri aracılığıyla gerçekleştirir.

Sosyal Sistem Kuramı aracılığıyla, gerek çevirinin toplumsal sistemdeki önemine vurgu yapılmakta gerek de ne gibi görev ve roller üstlendiği bu sayede araştırılmaktadır. Zira çeviri, kendi doğası gereği kurduğu etkileşim ve iletişimler yoluyla aracılık özelliğine sahiptir. Bu durum onun sosyal yönüne vurgu yapmaktadır. Çeviri sistemi, işlemlerini yalnızca kendi sınırlarında ve kendi içinde gerçekleştirmez aksine diğer öğeleri ve sistemleri de göz önünde bulundurur. Çeviri açısından bu durum, metinlerin ve diğer göstergesel yapıların çeviri yönleri hesaba katılarak işlenmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca çeviri diğer sistemlere tabiidir çünkü ihtiyaç duyduğu şeyleri alıp kendi sistemine uygun hale getirerek kullanmaktadır.

Kapalı bir sosyal sistemin iletişim kurabilmesi ve etkileşimde bulunabilmesi adına çeviriye ihtiyaç duyması, çeviri eyleminin ne denli kritik bir öneme sahip olduğuna işaret eder. Ulusal bir sistem akademik dünya, edebiyat, eğitim, ekonomi ve politika gibi (verilen örneklerin sayısı şüphesiz arttırılabilir) alt sistemlerden oluşur ve herhangi bir alt sistem, diğer bir sistemin yerini hiçbir zaman dolduramaz. Çeviri de sosyal sistemlerin önemli bir alt sistemi olarak konumlanırken, bir başka sistem tarafından yeri doldurulamayacak bir özelliğe sahiptir¹⁹.

Çeviri alanı diğer sistemlerden farklıdır ve toplumu dönüştürme özelliğine sahiptir. Bu anlamda çeviri, tüm sistemlerin arasında kurulan iletişim bağı olarak medeniyetlerin dönüşümünü²⁰ sağlayan ve sistem düzenleyici gibi özel işlevlere sahiptir. Çünkü toplumsal sistemler kendi alanlarında çalışırken, çeviri diğer toplumsal sistemlerde de varlığını sürdürmektedir. Her sistemin iletişimsel ağı ve iletişim aracı olma işlevini

¹⁹ Krşl. Arı ve Tosun, 2018.

²⁰ Bu konuda bk. Ülken, 2009.

sürdürmektedir. (...)Çevirilerin etkisi oldukça büyüktür öyle ki toplumsal bir sistemin gelişimine katkı sağlar veya engel olmaktadır²¹. Aynı zamanda çeviri sistemi toplumsal sistemlerdeki gelişme ve ilerlemelere uygun olarak kendisini yenilemekte ve toplumsal değişime ayak uydurmaya çalışmaktadır.

1.1.2. Alan, Habitus ve Sermaye Kuramları Bakış Açısıyla Toplumsal Alanların Dönüşümü

Bir ülkenin dönüşümünde sosyal alanların etkisinin önemli bir yeri vardır. Eyleyicilerin geçmişten bugüne tecrübe(leri) yoluyla edindiği tüm niteliklerinin ve sahip oldukları tüm sermaye türlerinin yansımaları, sosyal uzam olarak da betimlenebilen sosyal alanlarda kendisini göstermektedir. Bireylerin birikimlerinin toplamı, kronolojik olarak habitus nosyonu ile ifade edilebilir. Bireylerin habituslarının gelişimi, sosyal alanların gelişimini de beraberinde getirir. Bireyler habituslarında biriktirdikleri sermayeleri alanın ilerlemesine dönüştürdüklerinde, sosyal alanların bir dönüşüm geçirdiği bir gerçektir.

Toplumsal alanın ve sermaye(ler)nin gelişiminde habitusun belirleyici bir rolü vardır. Bireysel habituslar, tıpkı dikilen ağaçların her birinin itina ile yetiştirilerek ve yetişerek, ormanı oluşturdukları gibi, bir toplum içinde bireysel olarak yetiştirilip, yetişip büyüyerek toplumun medeniyet ormanını büyütmesine benzemektedir. Bir toplum bireylerinin yetişme biçimi toplumun geleceği için belirleyicidir. Özellikle toplumun aydın kesiminin, bilim, sanat ve üretim alanında yetişen insanların habituslarının gelişim çizgisinin izlenmesi, toplumsal gelişime ayna tutacaktır.

Hazırlanan tezde, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra, uzun yıllar süren savaşlar nedeniyle Türkiye'nin ara verdiği medenileşme çizgisine tekrar dönebilmesi için Türk akademisyenlerin habituslarına yapılan katkıların, önce bireylerin sermayelerine, sonrasında ise bilimsel sermaye ve bilim alanına etki etmesiyle Türkiye'nin gelişimi incelenecektir. Türk bilim insanlarının gelişimleri ve sosyal sermayelerinin birikerek, bilimsel alanın, toplamda Türkiye'nin dönüşümüne etkileri, çeviri yoluyla gerçekleşen bir dönüşüm olayı olduğundan, incelememizin merkezini çeviri aracılığıyla toplumsal habitus, alan ve sermayenin oluşumu oluşturacaktır. Medeniyetlerin dönüşüm araçları her

²¹ Sevinç Arı, s. 309-310.

zaman çeviri(ler) olmuştur. Özellikle bizler gibi medeniyet alanında bir dönüşüm yaşayan milletler için çeviri, kendi aydınlarının, bilim insanlarının ve üretim yapanların oluşmasında başat faktörü oluşturmaktadır.

Toplumsal değişim, Bourdieu'nün alan ve habitus kuramları çerçevesinde, her iki kavram arasındaki ilişkinin kesildiği ve/ya ikisinin birbirine denk gelmediği anda yaşanır. Benzer şekilde, nesnel yapılarda yaşanan değişimler de habitus ve alan arasındaki örtüşmeyi sekteye uğratabilir²². Varlığını sürdürmek için habitusu biçimlendiren alan, yeniden üretimini temin edecek eyleyicilere gereksinim duyar. Eyleyiciler de habitusun varlığı aracılığıyla etkin olur dolayısıyla habitus, yeniden-üretimi sağlayarak alanın var olabilmesinde etkindir. O koşullar da alanın ve habitusun birbirlerine nasıl girift bir bağ ile yakın olduğuna işaret eder²³.

1.1.3. Alan, Habitus ve Sermaye Kuramlarının Çeviri Alanına Yansıması: Toplumsal Alanların Dönüşümünde Çevirmenlerin Rolü

Çalışmanın amaçlarından biri olan husus da, Bourdieu Sosyolojisi ile disiplinler arası ve toplumsal bir bilim dalı olan Çeviribilim arasında nasıl bir köprü kurulduğuna ışık tutmaktır. Bu çerçevede Bogenç Demirel²⁴, Çeviribilim alanındaki görüşlerin geçmişten günümüze nasıl evrildiğini şu cümlelerle ifade etmiştir: “Çeviribilim alanında ideoloji ve kültürü temel alan teoriler, göstergibilimsel ve dilbilimsel görüşler yerine daha fazla antropolojik ve sosyolojik yaklaşımlar tercih edilmeye başlanmıştır”. Bahsi geçen görüş üzerinden çeviribilimcilerin metinlerin doğasını sosyolojik, antropolojik ve kültürel verilerle açıklamaya çalışarak yeni bir perspektif geliştirdiği söylenebilir.

Çeviri; toplumsal uzamda yürütülen bir eylem olması sebebiyle disiplinler arası alanlarda kurduğu iletişim ve etkileşim, onun sosyolojik bir varlık olduğuna işaret eder. Çeviri kavramı salt dil ve metin(ler)²⁵ üzerinden yürütülen süreçlerle sınırlı kalmamakta artık özne kavramı da gündeme gelmektedir. Öte yandan çevirinin sosyoloji alanında bir araştırma nesnesi olarak kabul görmesi; görev veren ve/ya işveren, süreç öncesi çeviri

²² Öztimur, s. 587-588.

²³ Baran ve Özsöz, . 11.

²⁴ Emine Bogenç Demirel, “Çevirinin Bourdieu Sosyolojisiyle Yapılan Yüzü, Çeviri Sosyolojisi”, **Cogito-Pierre Bourdieu Öze** içinde. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Sayı 76, Bahar 2014, ss. 403.

²⁵ En temel anlamda kaynak metin ve/ya erek metin odaklı çeviri yaklaşımlarına gönderme yapılmıştır.

normları, çeviri süreci normları, çeviri politikası, çeviri alanı, çeviri piyasası, çeviri eylemini gerçekleştiren çevirmenin sosyal sermayesi gibi tüm sosyal durumları kapsamaktadır. Bunun yanı sıra çevirinin iletişim aracı olma misyonuyla sahip olduğu seçkin rolü; sosyoloji kuramları baz alınarak çeviriyle bağlantılarının kurulmasını mümkün kılmıştır. Zira sosyoloji (toplum bilim), birey ve içinde yer aldığı toplumdaki her türlü operasyonu ve/ya eylemi temel alan bilimsel alandır. Sosyoloji, bireylerle özellikle gözlenebilir davranışlarla ve kurumlarla ilgilenmektedir.

Sonuç olarak çeviri sosyolojisi adı altında yeni bir alan ortaya çıkmıştır. Çeviri sosyolojisi, çeviri eylemini ve çeviriye yönelik değerlendirmeleri daha bütüncül ve sosyal bir yaklaşımla değerlendirir. Çeviri olgusunu farklı boyutlarıyla ve çeviri sürecinin başlangıcı, sonucu ve etkileri gibi tüm toplumsal değişkenlerini en geniş haliyle ele almaktadır.

Çeviri sosyolojisi, çevirmenin bireysel pratiğinin ötesinde, çeviri alanındaki genel pratiğe yönelik durumlarla ilgilenip çeviriye yeni yaklaşımlar getirmektedir. Yani çevirmen pratiğinin nasıl işlediğinden çok, çevirmenlerin ve çevirilerin toplumsal yapı ile toplumsal işleyiş üzerindeki etkilerine odaklanarak bunları Çeviribilimin araştırma alanına dâhil etmiştir²⁶.

Sosyolojik bakış açısı, çevirmeni kısıtlayan metin içi/metin dışı faktörler ile çevirinin üretildiği tarihsel ve kültürel şartların da incelenmesi gerekliliğine ışık tutar. Çünkü çeviri süreci toplumsal tabanlı bir eylemdir ve hiçbir zaman tarafsız bir eylem olamaz. Dolayısıyla çeviri yalnızca yeniden bir üretim olarak görülmez aksine bilinçli bir eylem ve belirli bir amaca hizmet ederek bir seçim ve yapılandırmanın kendisidir²⁷.

Çeviri sosyolojisi; çeviriye ve çeviri sürecine sosyolojik bir olgu olarak bakmaktadır. Bu sürece katılan eyleyiciler ile bu eyleyicilerin çeviri ürününün ortaya çıkmasında yarattıkları hem bireysel hem toplumsal etkilerini temel almaktadır²⁸. Ayrıca çeviri sürecine dâhil olan kurum ve eyleyicilerin analizini kapsayan aktarım süreci, çeviri

²⁶ Kabukçik, s. 1.

²⁷ Arı, s. 50.

²⁸ Bogenç Demirel, s. 403-404.

sosyolojisinin odak noktasıdır. Çeviri olgusu ikinci plana atılarak çeviri alanı ya da çeviri sistemi ile diğer toplumsal alan ve sistemler arasındaki etkileşimi üzerinde durulmaktadır. Bourdieu'nün alan kuramına göre, çeviri alanındaki eyleyiciler yani -çevirmenler- ön plandadır. Kaindl'e göre, sosyolojik yaklaşım sayesinde, çevirmenler artık bu dünyanın bir parçası olarak toplumsal alanlarda yerini bulabileceklerdir²⁹.

Bourdieu'nün anahtar kavramlarından biri olan habitus eyleyicinin kavradığı, değer biçtiği ve eylemlerde bulunduğu çevre sayesinde meydana gelen sürekli ve aktarılabilen profesyonel eğilimler bütünüdür. Dolayısıyla habitus, beden ve dış dünya arasındaki buluşma noktasıdır. Toplumsal düzende yer alan kültürel eyleyici, öğrendiklerini gelişim sürecinde kendi sosyal kimliğine katar. Bu anlamda eyleyicinin habitusu, toplumsal eylemleri yansıtmakta ve belirlemektedir. Gerek bireysel gerek toplumsal bir özellik olarak habitus, hem tek bir bireyde hem de toplumun tüm bireylerinde benzerdir. O benzerliklerin oluştuğu toplumsal sahanın adı da alandır. Kavram özelde çevirmen açısından değerlendirildiğinde de, çevirmenin habitusunun metnin işlevine etkisi olarak bakılabilir ve eyleyicilerin habituslarının ve kurdukları iletişimlerinin, çevirinin toplumsal işlevine etkisiyle özdeşleştirmek mümkündür.

Habitus, çeviri sosyolojisi yönünde düşünen Çeviribilim araştırmalarında da sıklıkla karşılaşılan bir kavramdır çünkü toplum ile çevirmen ve çeviriler arasında devamlı bir etkileşim hali vardır. Öyle ki çevirmenler ve çeviriler toplum tarafından, toplum da çevirmenler ve çeviriler tarafından devamlı yapılandırılmaktadır. Çeviriler her zaman sosyal uzamdaki yapılarla ilişki içindedir. Bourdieu'nün ifade ettiği üzere çeviri alanı, pratik bir alandır.

Çeviri ve toplum arasındaki bağ, her durumda sosyal alanlar üzerinden gerçekleşir ve bu sosyal alanların dönüştürücü özellikleri vardır. Çeviri, diğer kültürel operasyonlarda olduğu gibi aktörün alandaki konumundan ve sermaye dağılımından meydana gelen,

²⁹ Klaus Kaindl. "Übersetzung als gesellschaftliches Phänomen: Soziologische Ansätze in der Übersetzungswissenschaft", H. Kalverkämper ve L. Schippel (Ed.). **Translation zwischen Text und Welt-Translationswissenschaft als historische Disziplin zwischen Moderne und Zukunft** içinde. Berlin: Frank & Timme, 2009, aktaran Arı, 2014: 46.

alana özgü stratejiler oluşturur böylece çevirinin alandaki güç mücadeleleri sonucunda ortaya çıkan bir ürün olduğu gözlenir³⁰.

Bourdieu'nün habitus dışında sıklıkla başvurulan diğer bir önemli kavramı da sermayedir. Fransız sosyolog, çıkar yerine sermaye kelimesini tercih etmiştir. Alandaki maddi kaynakların dağılımını ifade eden kavram, sermayedir. Zira kaynaklar oldukça değerli olup alandaki mücadelenin hedefi haline gelmeleri suretiyle sosyal ilişkilerde güç şeklinde işledikleri zaman, sermaye halini alır³¹. Sermayeler alandaki şartlara göre ayrı ayrı öneme sahip olabilir dolayısıyla alanlara göre değişiklik gösteren farklı sermayelerden bahsedilmesi olasıdır³².

Ancak sermaye, alandaki maddi kaynakların dağılımını ifade eden anlamından sıyrılmış, çeviri alanına farklı şekilde aktarılarak kullanılmıştır. Bu sayede çevirmen habitusunun önemini de ortaya çıkarmıştır. Bourdieu, çevirmenin ve çevirinin toplumsal/sosyal sermayelerini araştırma imkânı sunmuştur. Kültürel sermaye, toplumda yüksek olduğu düşünülen değerlere yönelik bilgi sahibi olmaktır. Sembolik sermaye, eyleyicinin bizzat kendinin davranış biçim(ler)i, dış görünüm, onur, saygınlık, duruş ve konuşma tarzı gibi tüm alışkanlıklarını temsil etmektedir. Bu bilgiler ışığında sermaye kavramı ile çeviri alanı arasındaki ilişkiyi Arı³³, “Çevirmenlerin kültürel ve sembolik sermayelerinin, çevirinin ve çevirmenliğin toplumsal konumunu nasıl belirlediğinin araştırılmasında önemli katkılar sağlayacaktır” şeklinde ifade etmiştir.

Sosyo kültürel bağlamda gerçekleşen çeviri süreci, çeviri sosyolojisinin odak noktasıdır. Çünkü öncelikle çevirinin sosyal rolü; yani söz konusu dönemde sosyal ilişkilerin etkilenip etkilenmemesi, toplumda yerine getirdiği işlev ile meydana getirdiği etkiler, bu süreçte bilfiil yer alan/rol oynayan eyleyiciler ya da eyleyicilerin bizzat aktivitelerini açıklamak amacıyla çeviri ele alınır.

³⁰ Kaindl, s. 161-162 aktaran Arı, s. 81.

³¹ Swartz, s. 186.

³² Görgün Baran ve Özsöz, s. 6.

³³ Arı, s. 16.

Çeviri sosyolojisi, çeviri ürünün nasıl ortaya çıktığını ve perde arkasında kalan yapıların nasıl işlediğini ve eyleyicilerin ne/nasıl eylediklerini araştırmaktadır. Böylelikle, çeviri ürünü meydana getiren tüm aşamaları, dış koşulları ve ürünün ortaya çıkmasında etkisi olan tüm eyleyicileri³⁴ incelemektedir. Sonuç olarak çeviriyi sosyal bir olgu olarak inceleyip sosyal alandaki iz düşümlerine bakarak, dış etkenlerin içi nasıl değiştir(me)diğini değerlendirmektedir³⁵. Ayrıca görünmeyen birçok aşamadan geçerek erek kültürde varlık bulan çeviri ürün silinir, yok olur³⁶.

P. Bourdieu'nün alan ve habitus kuramları sayesinde Çeviribilim metinsel dar alanından çıkabilmiş, çeviri alanındaki tüm faktörler ile çevirmenin aldığı kararlar sosyolojik açıdan değerlendirilme fırsatı bulmuştur. Zira çeviri alanındaki salt metin ve dil merkezli yaklaşımlardan çevirmen merkezli ve çeviri süreci merkezli yaklaşımlara geçişin, çevirilerin etki ve sonuçlarını açıklamada yetersiz kaldığı görülmüştür. (...)Çeviribilim, disiplinler arası çalışmalarla ihtiyaç duyduğu bütünsel bakış açısını sosyoloji kuramlarıyla bulabilmiştir. Bu anlamda çeviri pratiğinin kuramsallaştırılması, çevirmen davranışlarının pratiği ve çeviri alanının yapısını gözleme anlamında Bourdieu'nün alan kuramının Çeviribilim'de önemli bir paradigma değişimine yol açtığı gözlenmektedir³⁷. Fransız bilim insanının öne sürdüğü alan kuramında, sınırları çizen ve toplumun etkinlik alanını oluşturan özerk alanlar bulunmaktadır³⁸.

1.2. Pierre Bourdieu'nün Alan, Habitus ve Sermaye Kuramları

1.2.1. Pierre Bourdieu ve Alan Kuramı

Alan kavramı (*Ing. field/champ*), bilimsel terimce olarak Bourdieu'nün 1960'lı yıllardaki Marksizm ve yapısalcılık tartışmaları ile Weber'in din sosyolojisine dair okumaları sırasında geliştirdiği sermaye, habitus ve strateji gibi kavramlarını oluşturduğu süreçte ortaya çıkmıştır³⁹. Fransız sosyolog bu terimi, sanat ve edebiyat dünyalarının tarihsel

³⁴ Çeviri piyasası, yayınevlerinin çevirideki rolü, çeviri görevini çevirmene veren(ler), çevirmenin sosyal ve kültürel sermayesi ve etkileri, çevirmenin profesyonel uzmanlığı.

³⁵ Bogenç Demirel, s. 403.

³⁶ Bogenç Demirel, s. 413.

³⁷ Kabukçik, s 17.

³⁸ Arı, s. 321.

³⁹ Ali Kaya, "Pierre Bourdieu'nün Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı", Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı ve Ümit Tatlıcan (drl.). **Ocak ve Zanaat** içinde. İstanbul: İletişim, 2014, s. 398; David Swartz, "Kültür ve Din İncelemeleri Arasındaki Köprü: Pierre Bourdieu'nün Sembolik Gücün Politik

oluşumu ve dönüşümü üzerine yaptığı ampirik araştırmalarında geliştirmiştir⁴⁰. Terim, o zamandan beri, Fransız bilim insanı ve çağdaşları tarafından fikir, felsefe, bilim, din, akademi, şiir, yayıncılık, siyaset, yargı, ekonomi, spor, bürokrasi ve gazetecilik gibi alanlar üzerine yapılan araştırmalarda büyük ölçüde değiştirilerek genişletilmiştir⁴¹.

Wacquant⁴² alanı, “Yapılaşmış bir konumlar uzayı, kendi özel belirlenimlerini içine girenlere dayatan bir güç alanı” olarak tanımlar. Bourdieu Sosyoloji’inde her alanın özgül mantık şemaları vardır. Alanlar, devingen bir özelliğe sahip olup zamanla meydana gelen, ilerleyen, değişen, formunda değişikliğe uğrayan ve bazen de sona eren gibi özellikleri vardır. O açıdan, alanın otonomluk derecesi gelişim sürecinde kendisini dış tesirlerden ve etkenlerden izole edebilme ve komşu alanlara karşı kendi ölçütlerini geliştirme kapasitesi önemlidir.

Pierre Bourdieu bağlamında toplumsal mekânı (sosyal uzayı) meydana getiren esas birim, alanın kendisidir ve alan, kendi içinde durağan ve değişmez bir kuram ya da ölü bir yapı değildir⁴³. Kendisine dâhil olanlara ödüller sunan ya da cezalar veren bir güç alanı yani oyun alanıdır; oyunun oynanmaya değer olduğu ve bahsedilen ödülleri elde etmeye çalışan eyleyiciler var olduğu sürece alan varlığını sürdürmektedir. Öte yandan yeniden-üretim stratejilerinin, alanların içinde baskın olma özelliği sosyal yapıların devamlılığını açıklar. Swartz⁴⁴ “devamlılığı” aşağıdaki ifadelerle açıklamıştır:

(...)Alanlar sermaye tipine ve miktarına dayalı hâkim ve tâbi konumların yapılanmış mekânlarıdır. Bourdieu, alanlardaki konumların, o konumları işgal edenlerin kişisel özellikleriyle değil, ilgili sermaye biçimlerinin eşitsiz dağılımıyla belirlendiğini ısrarla vurgular. Ona göre alanlar öyle sistemlerdir ki, her tekil unsur (kurum, örgüt,

Ekonomisi”, İlkay Şahin (çev.), **Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi**, Cilt 1, Sayı 17, Ocak 2013, s. 188.

⁴⁰ Loic Wacquant, “Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi”, Ümit Tatlıcan (çev.), Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı ve Ümit Tatlıcan (drl.). **Ocak ve Zanaat** içinde. İstanbul: İletişim, 2014, s. 63.

⁴¹ Wacquant, s. 63.

⁴² Wacquant, s. 63.

⁴³ Ezgi Barkay Çolak, “Sanat Eğitiminde Toplumsal Eşitsizliğin Yeniden Üretimi”, **Sanat-Tasarım Dergisi**, Sayı 6, Kasım 2015, s. 8.

⁴⁴ David Swartz, “Kültür ve Din İncelemeleri Arasındaki Köprü: Pierre Bourdieu’nün Sembolik Gücün Politik Ekonomisi”, İlkay Şahin (çev.), **Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi**, Cilt 1, Sayı 17, Ocak 2013, s. 175.

grup ya da birey) kendi ayırt edici niteliklerini, diğer unsurlarla olan ilişkisinden devşirir.”

Kalkınmış toplumlarda eyleyiciler bilim, sanat, ekonomi ve siyaset gibi birçok farklı yaşam alanını, düzen ve iktidar türlerine sahip mikro-evrenleri diğer bir ifadeyle alanları meydana getirme eğilimindedir⁴⁵. Bu da birey habituslarının sahip olduğu sermaye türleriyle harmanlanması ölçüsünde eyledikleri pratiklerin alanda yansımaları bulmasından ibarettir ve habitus eyleyicinin=oyuncunun enerjisini harcamaya geçeceği, anlamlı bir dünya olarak alanın kuruluşuna katkı sağlar⁴⁶.

Fransız sosyolog Bourdieu’ye göre, bir eyleyicinin sosyal yeri bir başka ifadeyle alan ve alanın evrimi üç şarta bağlıdır: Eyleyicinin sahip olduğu sermaye, sermayesinin kültürel ve ekonomik açıdan nasıl dağıldığı ve bu iki parametrenin zaman içindeki evrimi. Örneğin eyleyici zamanla ekonomik sermayeden kültürel sermayeye dönebilir, elindeki sermayelerin hacmi ve yapısı değişebilir. Kültürel sermaye, entelektüel alanda kilit unsurdur⁴⁷.

Alanlar arasındaki bağlantıyı sağlaması, habitus mantığının bir özelliğidir. Bundan dolayı, habitus “*Nesnel olarak kurulmuş alanlar arasındaki dönüşüm ilişkilerinin ve yapısal eş mantıkların sahici kurucu ilkesidir*”⁴⁸. Dolayısıyla aynı habitusun taşıyıcısı olan eyleyiciler herhangi bir alanda tercih yaparken (meslek, ikametgâh için konut/semt ya da mobilya seçimi vb.) benzer şekilde davranmak için birbirlerine danışmaya ihtiyaç duymazlar. Habitusları sayesinde kişisel zevke sahip olarak bireysel hedeflerini gerçekleştirerek her biri kendiliğinden ve aslında farkında da olmadan kendisi gibi düşünen, hisseden ve tercih yapan diğer insanlara uyar ve uyum gösterirler. Söz konusu uyumun etkisini yansıtmak amacıyla Fransız sosyolog müzik benzetmesi yapar. Eyleyiciler aynı tema üzerinde doğaçlama yapan müzisyenler gibi davranırlar. Müzisyenlerden her biri farklı bir enstrüman çalar fakat aslında diğer her birinin çaldığı notayla uyum içerisindedir. Habitus, daha çok görünmez nitelikteki bir orkestra şefiyle

⁴⁵ Wacquant, s. 63.

⁴⁶ Pierre Bourdieu ve Loic J. D. Wacquant, **Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar**, Nazlı Ökten (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 118.

⁴⁷ Bourdieu ve Wacquant, s. 82.

⁴⁸ Kaya, s. 415.

pratikler orkestrası kuran bir ilke olup kolektif pratik uyumunu ve birliğini, habitusun etkisine borçludur⁴⁹.

Alanda çatışma/mücadele halindeki eyleyicilerin konumları, sermaye türlerinin eşit bir biçimde dağıtılmamasından ötürü zamanla değişebilir. Söz misali, eyleyici başlangıçta ekonomik ve toplumsal/sosyal sermayesi bakımından düşük bir seviyede olmasına rağmen, kültürel sermaye seviyesinin yüksek olmasının getirdiği avantajla sosyal arenada görece daha iyi bir seviyede konumlanabilir⁵⁰.

Bilim insanlarına yönelik yorumlara bakıldığında ise, bilimsel alandaki eyleyicilerin edindikleri kültürel sermayenin (okul eğitimi) önemli olduğu görülmektedir. Bu çerçevede eyleyicilerin bilimsel alana girdiği tarih, aldıkları bilimsel ödüller, eserler ve yayınlar anlamlı göstergeler şeklinde ele alınabilir⁵¹.

Her alanın özgül işleyiş biçimleri var olsa da alanların tümünü belirleyen genel yasalar ve yapısal özellikler mevcuttur. Din alanı, felsefe alanı ya da siyaset alanı gözlemlenirken o alanların kendilerine has özellikleri ortaya çıkarılır, bununla birlikte diğer alanlara nasıl yaklaşılacağına dair ipuçlarına varılır. Alanda egemen olanlar ile onların yerini ele geçirmeyi isteyenler arasındaki ilişki, değişik alanlarda farklı şekillerde işleyerek devam eder. Alana yeni girenle o alana ait sermayesi üzerinde egemenlik kurmuş eyleyici arasında sermayenin hacmi, tanımı, dağıtım tekeli hususunda devamlı bir mücadele sürer. Alanların hepsinde ortak olan şey mücadelenin ve eyleyicilerin kendisidir⁵². Bourdieu Sosyoloji'sinde eyleyici, toplumsal alanın getirdiği dayatmalar ve sunduğu olanaklar dâhilinde ancak kendi istekleri, niyetleri ve çıkarları doğrultusunda davranan aktörler olarak ele alınmaktadır⁵³.

⁴⁹ Ahmet Zeki Ünal, "Sosyal Tabakalaşma Bağlamında Pierre Bourdieu'nün Kültürel Sermaye Kavramı". **Yayımlanmamış Doktora Tezi**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, s. 123-124.

⁵⁰ Barkay Çolak, s. 8-9.

⁵¹ Zuhâl Emirosmanoğlu, "Çeviribilim Sosyolojisine Doğru: Bourdieu Sosyolojisiyle Türkiye'de Çeviribilim Alanını Düşünmek". **Yayımlanmamış Doktora Tezi**. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s. 108.

⁵² Pierre Bourdieu, **Sociology in Question**, çev. Richard Nice, Sage: California, 1993, s. 72.

⁵³ Neşe Öztimur, "Feminist Teoride Pierre Bourdieu Tartışmaları", Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı ve Ümit Tatlıcan (drl.). **Ocak ve Zanaat** içinde. İstanbul: İletişim, 2014, s. 587.

Fransız bilim insanına göre toplum, sosyal eyleycilerin hareket ettikleri sosyal uzayları da kapsayan toplumsal bir alandır. Sosyal eyleycilerin pratikleri de habitus tarafından belirlenir. Sosyal alanların her birinde oyuna dâhil olup eylemde bulunan eyleycilerin buldukları ortama uyum sağlamaları ya da karşılaştıkları olaylara uygun şekilde tepki gösterebilmeleri, o ana dek sahip oldukları habitusları sayesinde olur⁵⁴.

Her habitus kendisini devam ettirmenin yanı sıra herhangi bir grupta yer alan üyelerin paylaştığı ortak deneyimleri sağlayıp söz konusu grubu tanımlayarak kendine o kimliği kazandıran sosyal bir topografyada temellenir. Aynı tavır, P. Bourdieu'nün alan kavramının tanımı niteliğindedir. Pratik alan kuramı, konumlar arasındaki nesnel ilişkilerin konfigürasyonunun bir kuramıdır⁵⁵. Bizzat kendisinin bir ürünü olan alanla gerçek bir ontolojik suç ortaklığı ilişkisi içinde olan habitus, belirli bir pratiğe yönelik gösterilen eğilim sistemi olarak, düzenli tutum biçimlerine özgü objektif bir temel oluşturan olgudur⁵⁶. Habitus elde edilen yeni sermayelere ve alandaki yeni konumlara bağlı olarak dönüşebilir bir karaktere sahiptir⁵⁷. Habitus; bir tür pratik anlayışıyla (*practical sense*) yakından ilişkili olup, belli bir koşulda nasıl bir yol izleneceğini ya da ne yapılacağını belirler. Tıpkı spor müsabakasındaki gibi bir oyun sezgisi, diğer bir deyişle adeta oyunun gelecekteki durumunu anlatan, oyunun geleceğini öngörme sanatı gibidir.

Akademik bağlamda bilimsel alandaki eyleyciler, kültürel sermayelerinin hacmi ve yapısıyla doğru orantılı olarak başarılı ya da başarısız olarak kabul edilirler. Burada akademik sermaye miktarları, alan içinde bilimin aktarımında önem kazanırken; alan içindeki yeniden üretim mekanizmaları üzerinde de etkili olmaktadır⁵⁸. Bu ehemmiyetten ötürü nesnel bilginin üreticisi konumundaki bilim insanları, bilim alanında kendi çıkarlarını da gözeterek birbirleriyle bir mücadele içine girerler. Dolayısıyla bilim insanı mücadele/rekabet altında nesnel bilgiye ve bilimsel rasyonaliteye daha fazla uyum

⁵⁴ Ali Murat Yel, "Bourdieu ve Din Alanı: Sermaye, İktidar, Modernlik", Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı ve Ümit Tatlıcan (drl.). **Ocak ve Zanaat** içinde. İstanbul: İletişim, 2014, s. 563.

⁵⁵ Ümit Tatlıcan ve Güney Çeğin, "Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği", Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı ve Ümit Tatlıcan (drl.). **Ocak ve Zanaat** içinde. İstanbul: İletişim, 2014, s. 318.

⁵⁶ Pierre Bourdieu, **In Other Words**, Matthew Adamson (çev.), Cambridge: Polity Press, 1990, s. 77.

⁵⁷ Öztimur, s. 588.

⁵⁸ Emirosmanoğlu, s. 109.

göstermek zorundadır çünkü oyunun dışında kalma tehlikesiyle karşı karşıya kalabilir. Bilim insanının alanda mevcut olan menfaate yönelmesi; burada kendi rakiplerinden görece daha farklı olmasıyla ve bilgiyi daha fazla elde etmesiyle sonuçlanır⁵⁹. Bilimsel üretimle sonuçlanan bu rekabet sürecinde gizlenmiş bilinç dışı ideolojik nosyonlar ile toplumsal koşullar, bilimsellik adına açık edilmelidir⁶⁰.

1.2.2. Pierre Bourdieu ve Habitus Kuramı

Habitus, herhangi bir yorumlama katılmaksızın sözlükteki salt anlamıyla eyleyicilerin toplumsal yaşam içerisinde konum almalarını sağlayan davranış kalıpları, eğilimler ve yatkınlıklar bütünüdür⁶¹. Sonuca nasıl varılacağıyla ilgili sahip olunan o davranış kalıpları, karşılaşılan durumların sonucunda eyleyicilerin müşterek bir yatkınlık bütünü oluşturmasını sağlar. Böylece Bourdieu, bahsedilen yatkınlıklar bütününe “habitus” olarak adlandırır⁶².

Yukarıdaki tanımdan hareketle habitus ve bireyin girift yapısına gönderme yapan Fransız sosyolog, kavramı kabaca zihinsel yapıların biyolojik bireylerde oluşması, diğer bir deyişle bireylerin toplumsal dünyanın yapılarını içselleştirirken onların davranışlarını, tutumlarını, seçimlerini ve zevklerini yönlendiren süreç olarak tanımlamaktadır⁶³.

Toplumda yer alarak sosyalleşme özelliği kazanan bireyden bahsederken duyguların görmezden gelinmesi de mümkün değildir. O noktada Calhoun⁶⁴ sosyalleşme süreci gücünün, bedensel olarak temelde kim olduğumuzun, evrende nasıl var olduğumuzun bir parçası şeklinde yaşandığını, bu duygunun da habitus nosyonu ile açıklanabileceğinin altını çizer.

⁵⁹ Hüseyin Etil ve Metin Demir, “Pierre Bourdieu’nün Bilim Sosyolojisine Katkısı: “Alan Teorisi”, “Habitus” Cini ve “Refleksivite Talebi”, **Cogito-Pierre Bourdieu Öze** içinde. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Sayı 76, Bahar 2014, s. 341-342.

⁶⁰ Etil ve Demir, s. 343.

⁶¹ Görgün Baran ve Özsöz, s. 204.

⁶² Bourdieu ve Wacquant, s. 82-83 aktaran Görgün Baran ve Özsöz, s. 6.

⁶³ Pierre Bourdieu ve Roger Chartier, **Sosyolog ve Tarihçi**, Zuhâl Karaca (çev.), İstanbul: Açılım Kitap, 2014, s. 61.

⁶⁴ Calhoun, s. 103.

Habitus; eyleyicinin değer biçtiği, kavradığı, içinde konum aldığı ve eyleyici kimliğiyle eylemlerde bulunduğu dünya vasıtasıyla meydana gelen temelli ve aktarılabilen bir temayül sisteminden bahseder⁶⁵. Dolayısıyla kavram, bedenler ve dış dünya arasındaki buluşma noktası konumundadır⁶⁶. Bourdieu, aynı eğilim sistemlerinin şekillendirilebilir olma özelliğine işaret eder çünkü o sistemlerde sosyal ortamın gelişen etkisini, yalnızca asli tecrübelerin belirli kıldığı sınırlarda habitus süzgeçten geçirirken, beden de kaydeder⁶⁷.

Habitus, bir eyleyicinin ya da sınıfın ve/ya topluluğun geçmiş deneyimlerinin içinde bütünleştiği kalıcı yatkinlıklar bütünüdür⁶⁸. Pek çok kişiye göre alışkanlık kavramıyla ilintili gibi görünse de, nosyon P. Bourdieu Sosyolojisi'nde edinilmiş olan, bedende cisimleşen bir şeydir⁶⁹.

Görüldüğü üzere habitus, hem tortu özelliğindeki davranışlar hem yeni olana gösterilen yatkinlık ve değişimi ifade eden bir anlama sahiptir⁷⁰. Söz konusu yetenek şemalarının bilinçsizce olduğu düşüncesi ihtimaline karşın, toplumsal koşullar ve koşullanmalara sürekli maruz kalınması, dışarıdan gelen kısıtlama ve imkânların içselleştirilmesiyle kazanıldığı söylenebilir. Toplumdaki eyleyicilerin her biri ortak matrisin öznel bir türünü elinde bulundursa da, onların benzer tecrübeler yaşayan eyleyiciler tarafından paylaşılması anlamına gelir⁷¹. Bilhassa bir zümrenin ya da sınıfın habitusu, düşünce üretmek ve eyleme dökme hususunda kendiliğinden olmasına, gerçekleşmesine yönelik bir yanılısama da söz konusudur; oysa gerçekte o özgürlük, nesnel düzenlilikler tarafından objektif bir biçimde tanımlanan şartlar dâhilinde ve onlar vasıtasıyla yaratılır⁷².

Geçmişin etkileri ve mevcut uyaran arasında dolayımlanan habitus, kendini üreten kalıplaşmış toplumsal güçlere göre hem yapılanmakta hem de yapılandırmakta ve

⁶⁵ Wacquant, s. 61-62.

⁶⁶ Calhoun, s.104.

⁶⁷ Wacquant, s. 62.

⁶⁸ Pierre Bourdieu, **Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine**, H. U. Tanrıöver (çev.), İstanbul: Hil, 2006, s. 226.

⁶⁹ Adem Palapıyık, "Pierre Bourdieu Sosyolojisinde "Habitus", "Sermaye" ve "Alan" Üzerine", **Liberal Düşünce**, Yıl 16, Sayı 61-62, Kış-Bahar 2011, s. 129.

⁷⁰ Görgün Baran ve Özsöz, s. 11.

⁷¹ Wacquant, s. 61-62.

⁷² Pierre Bourdieu, **Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine**, s. 226.

eyleyiciye hayatın farklı alanlarındaki başka etkinlikler dâhilinde biçim ve tutarlılık kazandırmaktadır. Bu nedenle Bourdieu kavramı farklı biçimlerde yapının ürünü, pratiğin üreticisi ve yapının yeniden-üreticisi, tüm seçimlerin seçilmemiş ilkesi ve/ya düzenli doğaçlama ve davranışın şefsiz orkestrasyonuna izin veren pratiği birleştiren ve pratiği üreten ilke olarak tanımlar⁷³. Habitus, edinilmiş olandır ancak sürekli eğilimler şeklinde bedende cisimleşir. Bu bağlamda habitus, temel düşünce tarzına ait bireysel ve kolektif bir tarihe bağlıdır. (...)Habitus geçmiş tecrübelerle dayalı strateji üretici niteliğindeki bir ilke olup eyleyicilere çeşitli görevleri yerine getirmek ve değişen durumların üstesinden gelebilmek yolunda belli bir mizaç ve eğilim de kazandırır⁷⁴:

“Tarihin bir ürünü olan habitus tarihin ürettiği şemalara uygun bireysel ve kolektif pratikler -daha fazla tarih- üretir. O, her organizmada algı, düşünce ve eylem şemaları biçiminde tortulaşmış geçmiş deneyimlerin aktif mevcudiyetini sağlar, pratiklerin doğruluğunu ve onların zamanda sabitliğini bütün resmi kurallar ve açık normlardan daha güvenilir biçimde sağlama eğilimindedir⁷⁵.

Pierre Bourdieu ve Roger Chartier’a⁷⁶ göre, habitus eyleyicinin kaderi ya da ona mal edilen bir durum da değildir. Devamlı şekilde deneyime tabi tutulacak olan açık bir yatkınlıklar sistemidir ve aynı şekilde deneyimlerle dönüşür. Belli bir toplumsal konuma bağlı toplumsal kaderde, bir olasılık vardır. Bir başka deyişle deneyimler, habitusu doğrular niteliktedir. İnsanların habituslarını oluşturan deneyimlere uygun deneyimleri olmaktadır. Habitus bir sistemdir ve belli bir duruma gönderme yaparak kendini gösterir, ayrıca belli bir durumla ilişkili olarak bir şey de üretir. Bir yay gibidir, ancak şüphesiz bir tetikleyiciye ihtiyaç vardır ve duruma göre, habitus zıt şeyler de yapabilir. Durumu oluşturan habitus ile habitusu oluşturan durum arasında oldukça karmaşık bir ilişki mevcuttur. Eyleyici sahip olduğu habitusa göre aynı durumda bazı şeyleri görür ya da göremez. Aynı şeyi görerek ya da görmeyerek, bir takım şeyler yapmak ya da yapmamak için habitusu tarafından harekete geçirilir⁷⁷.

⁷³ Wacquant, s. 62.

⁷⁴ Ümit Tatlıcan ve Güney Çeğin, s. 317.

⁷⁵ Pierre Bourdieu, **In Other Words**, s. 54 aktaran Tatlıcan ve Çeğin, s. 317-318.

⁷⁶ Bourdieu ve Chartier, s. 66.

⁷⁷ Bourdieu ve Chartier, s. 67.

Habitus yalnızca insan deneyimlerinin algısına sistematiklik kazandıran ve yapılandıran bir yapı değildir, daha ziyade yapılandırılmış bir yapıdır. Toplumsal uzayın algısını sistemleştirmenin, mantıksal sınıflara bölmenin bir kuralı, kendi sistemi içinde toplumsal kategorilere ayırmanın içselleştirilmesinin bir yansımasıdır⁷⁸.

Yaşam habitusu içinde, ilk olarak ailede ve dolaysız toplulukta öğrenilen, duygular yoluyla öğrenilen zorunlu normlar, kurallar, beklentilerdir. Değerler, ne düşüncedir ne de çağrılabilir, düşüncelerimizde olduğu gibi, maddi yaşamın ve maddi ilişkilerin içinden çıkar. Bahsedilen öğrenme olmasaydı, toplumsal yaşam devam edemezdi ve bütün üretim dururdu⁷⁹. Habitus, eyleyiciyi toplumsal düzende yerine uygun hale getiren eğilimler setidir. Eyleyicilerin hem psikolojik hem biyolojik olarak oyuna dâhil olmasını sağlar⁸⁰. Bourdieu'ye göre habitus, eyleyicinin yaşadığı toplumsal dünyada karşılaştığı her bir duruma karşı uyum sağlamada, bilinçten çok bedensel ve pratik mantığa dayalı olarak geliştirdiği yatkınlıklar bütünü olarak tanımlanabilir. O halde habitus kavramı, Fransız sosyoloğun çalışmalarında oldukça önemli bir yere sahiptir⁸¹.

Toplumsal eyleyiciler, mevcut kurumları habitusun devamlı eğilimleri aracılığıyla pratik olarak içselleştirip etkinleştirirler. Dolayısıyla habitus, belirli türde zeminle ve koşullardaki toplumsal deneyimlerin bir sonucu olmasının yanı sıra, bilinçaltında mevcut olan dil, sınıf, eyleyicinin bir etnik gruba mensubiyet yoluyla sahip olduğu sosyal ve kültürel karakteristikler, toplumsal cinsiyet gibi eğilimler setinden bahseder. Belirli toplumsal ortamlar ve koşullarda eyleyicinin edindiği deneyimler, bu koşullarda edindiği bilgi ve kaynaklara ve diğer bir ifadeyle eyleyicinin dünyaya karşı yaklaşımını derinden etkiler. Böylece habitus, eyleyicinin konumlandığı toplumsal bağlamın etkisini devreye sokan, bilişsel ve güdümlü bir mekanizmadır⁸².

⁷⁸ Pierre Bourdieu, **Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste**, Richard Nice (çev.), Londra: Routledge, 1984, s. 170.

⁷⁹ Edward Palmer Thomson, **Teorinin Sefaleti: Hatalı Bir Devridaim Makinesi**, Ahmet Fethi Yıldırım (çev.), İstanbul: Alan Yayınları, 1994, s. 279 aktaran Tatlıcan ve Çeğin, s. 306.

⁸⁰ Calhoun, s. 104.

⁸¹ Görgün Baran ve Özsöz, s. 10.

⁸² Tatlıcan ve Çeğin, s. 315-316.

1.2.3. Pierre Bourdieu'nün Ekonomik Sermaye Kuramı

Görgün Baran ve Özsöz'ün⁸³ yaptığı tanım doğrultusunda ekonomik sermaye, en temel anlamda sahip olunan tüm maddi kaynakları kapsamaktadır. Ekonomik sermayeye sahip olmak, büyük maddi kaynakların sahibi olmak anlamına gelir. Tanımlara ek olarak, herhangi bir bireyin gelir düzeyi yüksek olan çevrelerle iletişim halinde olması ve/ya iktisadi alanda bilgi sahibi olması da aynı nosyonla ifade edilir⁸⁴.

Ekonomik sermayenin iktidar olduğu yerde, ekonomik alan birincil konumdadır. Öte yandan kültürel sermaye sanatsal alanı kapsar. Bilimsel alan bağlamında üniversite ve yönetim, orta konumda olup üniversite alanı da sanatsal alana, yönetim alanı da ekonomik alana yakındır⁸⁵. Bourdieu, dilsel sermaye gibi bir başka kavramı da literatüre kazandırmıştır. Dilsel sermaye, dilsel fiyat formasyonu üzerindeki güçtür ve sözcüklerin değerinin belirlenmesinde rol oynamaktadır. Bu biçimiyle de kültürel sermayeden ayrı düşünülemez. Dilsel sermayenin merkezinde dil yer aldığından Fransız bilim insanı açısından sadece bir iletişim aracı değil, daha ötesinde bir iktidar aracıdır⁸⁶.

1.2.4. Pierre Bourdieu'nün Sosyal/Toplumsal Sermaye⁸⁷ Kuramı

Sosyal sermaye (*Ing. social capital*), eyleyicinin ya da sınıfın sürekli ilişkiler ağına, bir parça kurumlaşmış çapraz tanıma ve tanımlamaları kazanması yoluyla edindiği temel ya da gelişmesi muhtemel kaynakların bütünü olarak tanımlanır⁸⁸. Sosyal sermaye, eyleyicinin etkileşim ve iletişimde bulunduğu toplumsal ilişkiler ağıdır. Aile fertlerinin örneğin sanat dallarında sahip olduğu sosyal sermayesi fazla olan bir öğrenci için sanat alanında yer almak, eğitim sermayesi fazla olan diğer bir öğrenciye göre daha kolay olacaktır. Bu örnek gibi pek çok durumla, diğer alanlarda da karşılaşılmaktadır⁸⁹. Sosyal sermaye, kültürel ve ekonomik sermayeden farklı olarak belirli bir yaşam biçimine sebep

⁸³ Görgün Baran ve Cihat Özsöz, **Sosyolojide Yakın Dönem Gelişmeler**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 204.

⁸⁴ Ünal, s. 115.

⁸⁵ Kaya, s. 417-418.

⁸⁶ Hüseyin Bahadır Türk, "Sihirden Nefret Eden Bir İllüzyonist: Bourdieu, Gelenek ve İdeoloji", Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı ve Ümit Tatlıcan (drl.). **Ocak ve Zanaat** içinde. İstanbul: İletişim, 2014, s. 617.

⁸⁷ Hazırlanan çalışmada kavram tutarlılığı sağlanması amacıyla "sosyal sermaye" kullanılmıştır.

⁸⁸ Bourdieu ve Wacquant, s. 108.

⁸⁹ Bakçay Çolak, s. 9.

olmamakta yalnızca eyleyicinin belli toplumsal ortamlara yani belli sosyal çevrelere girmesinde anahtar role sahiptir⁹⁰.

1.2.5. Pierre Bourdieu'nün Kültürel Sermaye Kuramı

Kültürel sermaye (*Ing. cultural capital*), sahip olunan ve özellikle eğitimle edinilen bilgi birikimi anlamına gelir⁹¹.

Kültürel sermaye; akademik sermaye, bürokratik sermaye, politik sermaye ve sanatsal sermaye gibi kendini farklı formlarda gösterebilir, bu çeşitlilik de toplumsal alan yapısının kendi içinde farklı oluşundan ileri gelmektedir. P. Bourdieu, kültürel sermayeyi “kurumsallaşmış, bedenselleşmiş ve nesneleşmiş,” olarak betimler. Zira kavram, alanlara göre değişen, otorite kaynaklarına ulaşma gücü, görevlendirme ve kültürel donanım anlamlarına gelebilmektedir⁹². Hem bilgiyi, kognitif kapasite ve kabiliyeti elinde tutmak hem de kültürel açıdan elit olanlarla iletişimde olmak, eyleyicinin kültürel sermaye edinci olduğunu işaret eder⁹³.

Sermaye denildiğinde akla ilk olarak finans bağlantılarından ötürü ekonomik sermayenin geldiğinden daha önce bahsedilmişti. Ancak sermayenin sadece mali kaynaklarla sınırlandırılmayacağı ve farklı bilimsel çalışmalarda da birçok sermaye türünün olduğu aşikârdır. Ancak Bourdieu Sosyoloji’inde daha önce de adı geçen farklı sermaye türleri arasında kültürel sermaye, merkezi bir yer tutmaktadır. “Bourdieu’s Theory of Practice as Theoretical Framework⁹⁴” başlıklı çalışmasında Matthias Walter, eyleyicinin sosyalleşmesini toplumda yer almasıyla kazanmasından ötürü kültürel sermaye de sosyal alan içinde statü ve bağıntısal konumlarda birincil etken olup kalıcı yatkinlikler dizgesi olduğundan bahseder⁹⁵. Walter burada habitusa da işaret etmiştir. Kültürel sermaye, entelektüel nitelikleri ya da insani sermayeyi bütünüyle temsil eder.

⁹⁰ Ünal, s. 117.

⁹¹ Görgün Baran ve Özsöz, s. 204.

⁹² Bakçay Çolak, s. 9.

⁹³ Ünal, s. 115.

⁹⁴ Matthias Walter, “Bourdieu’s Theory of Practice as Theoretical Framework”, Johann Engelhard, Michael Kutschker (Ed.) In: **Repatriation to France and Germany A Comparative Study Based on Bourdieu’s Theory of Practice** Springer Gabler, 2014.

⁹⁵ Matthias Walther, **Repatriation to France and Germany: A Comparative Study Based on Bourdieu’s Theory of Practice**, Mir Edition, Fachmedien Wiesbaden: Springer, 2014, s. 10.

Nosyon ayrıca en geniş anlamıyla eğitim anlamına gelir. Hem yeniden üretimini hem paylaşımının sürekliliğini eğitim üzerinden sağlar ve eğitim, bu açıdan kurum olarak kabul görür. Ancak eğitimin yaygın olmadığı ve yüksek sınıfların dışında kalanların okullarda okumak gibi bir lüksü bulunmadığından, okul sistemlerinin aynı eşitsizliklere yol açtığından bahsetmek kaçınılmazdır⁹⁶.

Kültürel sermaye, eyleyicinin farklı alanlarda sosyalleştiği esnada kazandığı tecrübenin ve birikimin toplamına karşılık gelen bir kavramdır. Fransız sosyolog Bourdieu kavramı, ikiye ayırarak inceler: Birincisi, eyleyicinin formel eğitimle kazandığı ve eğitim aldığı akademik yılların sonunda kendisine verilen diploma(lar) ile objektif olarak yansıtılabildiği “okul sermayesi”dir, ikincisi ise ailesinden aldığı kodlarla ve olağan bir şekilde, dünyaya gözünü açtığı aile hayatında kazandığı özellikleri anlatan “kültür sermayesi”dir. Ayrıca eyleyicinin ailesince kendisine aktarılan kültürel birikim ile eğitim gördüğü kurumlar tarafından kendisine sunulan kültürel birikimin, eyleyici bedenindeki kümülatif etkilerinin ürünüdür. Eyleyicinin edinmiş olduğu sermaye, ya okul/eğitim sermayesi ya da kültür sermayesi olarak adlandırılabilir lakin burada önemli olan kavramın, entelektüel niteliklerin toplamına karşılık geldiği gerçeğidir⁹⁷.

Kültürel sermaye, üç biçimde sosyal uzayda yansımaları bulabilir:

- 1- Kalıcı eğilim olarak bedene bağlı durumda (Örn. Toplum önünde rahat konuşabilme yetisi),
- 2- Kültürel meta olarak nesnel durumda (Tablo veya diğer sanatsal eserlere sahip olmak)⁹⁸. Örneğin evinde kütüphane ve/ya sanat eserleri olan eyleyici, kültürel sermayenin mirasçısı olabilir,
- 3- Kurumlar tarafından sosyal olarak onaylanmış durumda (Okul unvanları vb.),⁹⁹.

Birey ve beden ilişkisi üzerinden, sosyalleşen eyleyiciden bahsedildiği noktada bedenselleşmiş kültürel sermaye kavramı yadsınamaz. Bedenselleşmiş kültürel sermaye,

⁹⁶ Jim Wolfreys, “Bourdieu, Politika ve Marksist Teori”, Hande Çelik (çev.), Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı ve Ümit Tatlıcan (drl.). **Ocak ve Zanaat** içinde. İstanbul: İletişim, 2014, s. 480.

⁹⁷ Bakçay Çolak, s. 9; Ünal, s. 116.

⁹⁸ Bakçay Çolak, s. 9; Ünal, s. 116.

⁹⁹ Bakçay Çolak, s. 9.

çocukluktan itibaren ailenin sosyal statüsüne göre öğrenilen/öğrenilmiş davranış biçimleri, yazı biçimi, dil alışkanlıkları gibi özelliklerle kazanılan sermayedir.

Kültürel sermayenin eşit olarak paylaşılmaması durumu, en çok eğitim alanında yaşanır. Sınıf farklılıkları sebebiyle doğal olarak edinilen veya alınan, eğitim gördüğü kurum dışından getirilen kültür; bedenselleştirildiğinde, duyarlılık/duygunluk, kabiliyet ve yaratıcılık gibi kültürel yetilere dönüşebilir. Hocalar ya da eğitimciler; söz konusu kültürel sermayeyi bedenselleştirememiş ve haliyle daha düşük seviyede bir kültürel sermayeye sahip olan öğrencileri “entelektüel olmaktan uzak, kendini ifade edemeyen, yaratıcılıktan yoksun ve/ya tutuk” şeklinde tanımlar. Aynı durum sanat alanı bağlamında değerlendirildiğinde ise, aile bireylerinin sanat alanında bir şeyler icra eden bir eyleyici; alanda kullanılan dili, giyim tarzını ve temel davranış biçimlerini dahi kültürel yatkınlık ya da entelektüel olarak bedenselleştirdiğinden yetenekli sanatçı adayı olarak algılanabilmektedir¹⁰⁰.

1.2.6. Pierre Bourdieu'nün Sembolik/Simgesel Sermaye¹⁰¹ Kuramı

Wacquant'ın tanımına göre, sembolik sermaye (*Ing. symbolic capital*) diğer sermaye türlerinden herhangi birinin ya da hepsinin bileşiminin, algı kategorileriyle kavranarak büründüğü biçimdir¹⁰². Sembolik sermaye; sosyal, ekonomik ve kültürel sermayenin rastgele bir türüdür ancak bireylerin onlara anlam yüklemesi, belli bir algı kategorisinde değerlendirmesi söz konusu olduğundan sembolik sermayenin sermaye türleri arasında özel bir yeri vardır¹⁰³.

Sembolik sermaye adeta bir tür büyü gibi etkileyicilik, kabiliyet ve çekicilik gibi meziyetlerini meydana getirir. O büyülü gücü zorlu kılan da kültürel, sosyal ve ekonomik sermayelerin miktarı ve bedende harmanlanması konusunda fikir sahibi olmaktır¹⁰⁴. Sembolik sermaye diğer eyleyiciler tarafından eyleyicinin, herhangi bir özel alanda ya da toplumda kendisinin saygınlığının nasıl algılandığıyla bağlantılıdır. O noktada Göker, ABD'li sosyal bilimciler olmak üzere, kavramlara ilişkin skolastik tanımlar üretmeyi

¹⁰⁰ Bakçay Çolak, s. 9.

¹⁰¹ Hazırlanan çalışmada kavram tutarlılığı sağlanması amacıyla “sembolik sermaye” kullanılmıştır.

¹⁰² Bourdieu ve Wacquant, s.108; Emirosmanoğlu, s. 106.

¹⁰³ Türk, s. 613-614.

¹⁰⁴ Bakçay Çolak, s. 9.

seven sosyal bilimcilerin gözden kaçırdıkları noktanın sembolik sermayenin¹⁰⁵ ayrı bir sermaye türü olmadığını vurgulamaktadır¹⁰⁶.

Akademik alandaki eyleyiciler, sahip oldukları sembolik sermayeyle doğru orantılı olarak başarılı ya da başarısız olurlar. Bu nedenle bilim insanları tarafından bilimi aktarmaya tanınan öncelikte boşluklar bulunması alanın denetimini elinde bulundurma ve alanı temsil edecek bazı kimlikleri yeniden-üretme yolu olarak görülebilir. Burada akademik sermaye miktarları alan içinde bilimin aktarımında önem kazanmakta; alan içinde yeniden üretim düzeneklerinde etkili olmaktadır¹⁰⁷.

Bourdieu Sosyoloji'sinde özel bir değere sahip olan sembolik sermaye, unvan ya da protokol gibi onura ve tanınmaya bağlı ritüellerin bütününe karşılık gelir. Diğer sermaye türleri nasıl çıkarlarla belirlenmişse, sembolik sermaye de aynı şekilde meydana gelir ve varlığı ekonomik sermayeden bağımsız düşünülemez. Sembolik çıkarlar, eyleyiciyi maddesel özverilerde bulunmaya zorlar. Daha önce de belirtildiği gibi kültürel sermaye donanımına sahip eyleyiciler saygı görür. Böylelikle sembolik sermaye bir eyleyiciye, diğer üç sermaye türüne sahip olmasının ve tanınırlığının sağladığı bir kredi ve otorite gibidir¹⁰⁸. Çünkü otorite olarak sosyal hayata yön vererek toplumsal düzenin meşrulaştırılmasında önemli etkilere sahip olan sanatçılar, bilim insanları, çevirmenler, yazarlar, öğretmenler, gazeteciler vb. sembolik sermaye sahiplerine önemli bir rol tahsis etmiştir.

Sembolik sermayenin bilimsel sermayeye dönüştüğü yerlerden biri olan eğitim kurumları ancak en başta üniversiteler; kültürel, entelektüel, profesyonel ve bilimsel sermaye biçimlerinin üretildiği kurumlar arasında yer alır. Araştırmacıların ellerindeki bilimsel sosyal ağlar, bu kavramın bilimsel alana dönük işlemselleştirilmesinde önemli görünmektedir. Bourdieu'nün bilim insanlarına ilişkin görüşlerinde bilimsel alan eyleyicilerinin temelde sahip olduğu okul/eğitim sermayesinin önemli olduğu

¹⁰⁵ Hazırlanan çalışma kapsamında sembolik sermaye diğer sermaye türleri gibi ayrı bir başlık altında incelenmiştir.

¹⁰⁶ Emrah Göker "Ekonomik İndirgemeci mi Dediniz", Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı ve Ümit Tatlıcan (drl.). **Ocak ve Zanaat** içinde. İstanbul: İletişim, 2014, s. 283.

¹⁰⁷ Emirosmanoğlu, s. 109.

¹⁰⁸ Ünal, s. 117.

görülmektedir. Bu çerçevede eyleyicilerin bilimsel alana giriş tarihleri ile aldıkları bilimsel ödüller anlamlı göstergeler olarak okunabilmektedir¹⁰⁹. Yer verilen düşünceye destekle Swartz¹¹⁰, Fransız bilim insanı “entelektüel alanlarda özellikle de akademide, kültürün vasileriyle kültürün yaratıcıları arasında, malumatın meşru bir miktarını üreten ve iletenlerle yeni malumat biçimlerini icat edenler arasında da benzer bir zıtlığın mevcut” olduğu görüşünü ifade etmiştir.

Eyleyicinin davranışlarında etkin olan unsurlardan biri tanınma, diğeri de bilgidir. Bu perspektifte bilimsel alanda elde edilen sermaye, üst kavram “sembolik sermaye”nin alt nosyonu olarak ele alınmaktadır. Bilim insanları, alanın yapısal karakterini biçimlendiren sermaye(ler) yoluyla bir yere ya da seviyeye yerleşirler. Sermayenin eşit bir biçimde dağılışı da, aktörler arasında iktidar mücadelesini zaruri hale getirir¹¹¹. Bourdieu, eğitim alanını, sosyal alandaki hiyerarşileri ve eşitsizlikleri sürekli yeniden-üreten kurumsal bir mekanizma olarak betimler¹¹². Üniversiteler ve eğitim kurumları farklı alanlardan gelen eyleyicileri, yüksek sembolik sermayeyi ellerinde bulundurmaya davet eder¹¹³. Örneğin sembolik sermayenin içinde yer alan kültürel alan, ürettiği sermaye ve bu sermayenin yarattığı hiyerarşik yapı ile kendi mantığı içinde işleyen bir alandır. Kültürel alanın özerklik kazanması, ancak kendi içinde özel statü kültürünü geliştirecek, yayacak ve de kontrol edecek profesyonellerin ve uzmanların yetişmesiyle doğru orantılıdır. Fakat kültürel alanın bağımsızlığı görecelidir çünkü ekonomik sermaye ve diğer alanlardaki konum ve güç mücadelesi için sıkça başvurulmuş bir sermayeye sahiptir¹¹⁴. Fransız sosyolog alanların özerkliğiyle, gerçekliği kurma/yapılandırma iktidarı olan sembolik iktidar (symbolic power) kavramı arasında bir ilişki kurar. Simgesel iktidar, toplumsal dünyanın yasal bir yorumunu dayatmaya çalışır. Kültürel alanlar, siyasi ve ekonomik iktidarın etkisinden kurtuldukça, var olan toplumsal düzenlemeleri meşrulaştırma kapasiteleri olan simgesel iktidarı (bir dünya kurma/oluşturma gücü) da o denli artar¹¹⁵. Gruplar, aileler ve bireyler, ekonomik ve kültürel unsurları biriktirip gelecek kuşaklara

¹⁰⁹ Emirosmanoğlu, s. 108.

¹¹⁰ Swartz, s. 189.

¹¹¹ Etil ve Demir, 2014: 336.

¹¹² Pierre Bourdieu, **Practical Reason: On The Theory of Action**, s. 22.

¹¹³ Türk, 2014: 616.

¹¹⁴ Swartz, s. 126-127 aktaran Kaya, s. 404.

¹¹⁵ Kaya, s. 405.

miras bırakabilirler. Çocuklarının yükseköğrenimine yatırım yapan aileler, onların maddi imkânlarını sürekli kılmak ve geliştirmek adına yatırımın kültürel bir basamağını takip edebilirler. Bu çerçevede, eyleyicilerin değerli manevi kaynakları kar amacıyla biriktirdiğini ve değiş tokuş yaptığı gerçeğini sermaye biçimleri olarak görmek yararlı olabilir çünkü ekonomik ve kültürel sermayenin türlü formlarının toplumsal dünyada meydana getirme, dolaşım ve tüketiminin keşfi mümkündür¹¹⁶.

1.3. Pierre Bourdieu'nün Sosyal Alan, Sermaye ve Habitus Kuramları Bakış Açısıyla İstanbul Üniversitesi Reformu

Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nün bilime kazandırdığı habitus, sermaye ve alan gibi nosyonlara yukarıdaki alt bölümlerde kuramsal açıdan ayrıntılı bir biçimde yer verilmiştir. Bahsi geçen nosyonlar ile 1933 yılı İstanbul Üniversitesi reformuyla hem sığınmacı Alman profesörlerin habituslarındaki sermaye biçimleri hem de Türk akademisyenlerin aynı süreçte habituslarına kazandırdıkları sermaye biçimleri üzerinden, ülkemizdeki bilimsel ve toplumsal alanlardaki dönüşümün nasıl gerçekleştiği arasındaki ilişkiyi somutlaştırabilmek amacıyla kavramlar üzerinden İÜ reformu değerlendirilmiştir.

1.3.1. Alan Kuramı Bakış Açısıyla İstanbul Üniversitesi Reformu

Sosyal alanlardan söz edildiğinde o alanların toplumun yapısını oluşturan, toplumun işlevsel olarak meslekleşmesini ve toplumsal gereksinimlerin karşılanmasını yansıtan yapılar olma niteliği akla gelir. Söz konusu yapıların karşılıkları, üniversitelerde kurulan bölümlere tekabül eder diğer bir ifadeyle yapıların yansımaları yükseköğretim kurumlarında kendini gösterir. Üniversitelerdeki bölümler; toplumsal pratiğin kuramsal karşılıkları olarak, toplumsal pratiğe dönüşlü bir yapıya sahiptir. Sosyal alanlara uzman yetiştirme gibi amaçlarla kurulan üniversitelerdeki bilimsel alanlar, toplumsal alanların kuramsal olarak düzenlenmesini de sağlar. Bu çerçevede alan kavramı, toplumsal pratik ile bilimsel kuram arasındaki ilişkiler ağıdır. Sosyal/Toplumsal alanlar, üniversite kurumunun yetiştirdiği diplomalı uzmanlar tarafından yönlendirilir ve üniversitede yetişen uzman adayların habitusları; toplumsal alanları tanıma, onları içselleştirme ve kendi alanında üst bir bakışa sahip uzman olma olgusunu da içerir.

¹¹⁶ Swartz, s. 186.

Üniversiteden, üniversitedeki kürsülerden ve alanlardan söz edildiğinde, aynı zamanda toplumsal alanlardan da söz edilmiş olur. Toplumsal alanların tümünün üniversite alanlarından yetişenlerce yönetildiği, yapılandırıldığı ve yönlendirildiği bir gerçektir. Siyasetin karşılığı siyaset bilimi, adaletin karşılığı hukuk, eğitimin karşılığı eğitim fakülteleri, ekonominin karşılığı iktisat ve işletme bölümleri ve kamu yönetiminin karşılığı kamu yönetimi gibi bölümler olup bütün alanların üniversitenin ilgili alanlarında yetişerek çoklu sermaye sahibi diplomalı uzmanlarca oluşturulduğu gözlemlenebilir.

İstanbul Üniversitesi reformunun yapılması ve bölümlerin Alman bilim insanlarınca özellikle Almanya'dan gelen sığınmacı akademisyenlerce kurulmasının toplumsal karşılığı, Türkiye'deki sosyal alanlardaki reformunun başlangıcı ile toplumsal alanlar için İstanbul Üniversitesi'nde önce akademisyen sonra da alan uzmanları gibi kimliklerle uzmanların yetiştirilmeye başlanmasıdır. Hazırlanan bilimsel çalışmada İstanbul Üniversitesi reformunun ne şekilde gerçekleştirildiği ve o süreçte etkin rol oynayan Türk akademisyenlerin habituslarındaki gelişim ile Türkiye'deki Hukuk, İktisat, Tıp, Sosyoloji, Fizik, Kimya, Edebiyat ve Felsefe gibi alanların yapılanma serüvenleri anlatılmıştır. Aynı araştırma ayrıca Cumhuriyet Türkiye'sinin kurulum aşamasında getirilen reform hareketinin, tüm ülkeye yayılan bir geleneği ne derece yansıttığını gözlemlemeyi amaçlamaktadır.

İstanbul Üniversitesi reformunda çevirinin işlevsel bir role sahip olduğu gerçeği yadsınamaz. Çevirinin işlevsel rolü, reformu gerçekleştirenlerin çoğunun Alman bilim insanı olması ve Türkiye'deki alanların tümünün yeniden oluşturulmasında çevirilerin belirleyici olmasından ileri gelir. Toplumsal sistem, Cumhuriyet'in başlarında tüm alanlarda çeviriler yoluyla yürütülmüştür. Hukuk, İktisat, Tıp, Edebiyat, Felsefe ve daha birçok alan, uzun yıllar çeviriler üzerinden ilerlemiştir. Alanların çevirilerle ve çevirmenlerle yapılandırılması, Cumhuriyet'in kuruluş dönemiyle sınırlı bir faaliyet değildir. Zira sosyal alanlar devamlı olarak yenilendiklerinden, günümüzde de alanların yoğun çeviri faaliyetleri aracılığıyla diğer alanlarla etkileşim kurduklarının ve varlıklarını sürdürebildiklerinin mümkün olduğu söylenebilir.

Toplumsal alanların dinamik süreçlerle gelişiminde, toplumlararası etkileşimin yoğunluğu günümüz için de belirleyicidir. Aynı durum alan kavramının, hazırlanan çalışmanın odaklandığı üniversite reformunun gerçekleşmesindeki önemini vurgulamaktadır.

Pierre Bourdieu'nün alan kavramı ile habitus kavramı, toplumsal bir alanın tanımlanmasında birbirlerinin dönüşüm halleri olarak tanımlanabilir. Alan, toplumsal bir mekanın görünen bütünselliğini tanımlarken; habitus, alanda yer alan eyleyicinin alanla ilgili içsel ilişkilerini tanımlar.

1.3.2. Habitus Kuramı Bakış Açısıyla İstanbul Üniversitesi Reformu

Habitus nosyonu, yapılan çalışmanın merkez terimlerinden biridir. Toplumsal dönüşümlerde eyleyicilerin eylemlerinin merkezi bir role sahip olduğu söylenebilir. Her ne kadar eyleyiciler, toplumların dönüşüm esnasında aracı konumda bir role sahip olsalar da, kendi gelişimlerinin o rolü oynayacak doğrultuda gelişmiş olması da gerekir. Toplumsal dönüşümü, eyleyicilerin seviyelerinin diğer bir deyişle kendi habitusları ve habituslarındaki sermayelerin hacmi üzerinden incelediğimizde, habitusları üzerindeki sosyal etkiyi de görebilmek mümkündür. Toplumsal dönüşümler anlık hareketler olarak görülemez. Çıkış koşulları, gelişimi ve tamamlanması uzun yıllar süren bu dönüşümlerde, toplumun dönüşümünde önemli rol oynayan eyleyicilerin gelişimi de aynı değişimle paralellik gösterir.

Eyleyicilerin gelişimini izleyerek, toplumsal alanların gelişimini de gözlemlemek mümkündür. Bu anlamda Türkiye'nin Cumhuriyet sonrası dönüşüm hareketlerinde özellikle öncü olan İstanbul Üniversitesi örneğinde, eyleyicilerin gelişim çizgilerini ve o gelişim çizgilerinin, özelde İstanbul Üniversitesi'nin gelişimi, genelde ise Türkiye'nin bütünündeki alanların gelişimiyle nasıl birlikte yürüdüğü gözlemlenecektir. Aynı durum, eyleyicilerin toplumsal alanın dönüşümünü nasıl birer ağ gibi ördüğünü de ortaya koyabilir.

Türkiye'nin toplumsal alanının dönüşümünde çevirilerin anahtar rolünden daha önce de söz edilmiştir. Şimdi ise çevirilerin söz konusu dönüşümdeki etkisi, çevirmen habitusları

ve çevirmenlerin alana ve ülkemize kattıkları, sermayeler bağlamında incelenecektir. Türk akademisyenlerin bilim insanı kimliği ile başlayan habituslarına üniversite reformu çerçevesinde çevirmen, tercüman, yazar ve yayıncı gibi onları akademik alanda görünür kılan çoklu kimliklerle görebilmek mümkündür. Öte yandan kimlik edinçleri, eyleyicilerin kendi sermaye birikim ve hacimlerini olumlu manada etkilemiş, bu durum da ülkenin ihtiyaç duyduğu bilimsel ve sosyal alandaki dönüşümünde etken faktör olma özelliğine sahip olmuştur. Eyleyiciler bu süreçte dönüşümü etkilerken, kaçınılmaz olarak ondan etkilenmişlerdir de.

Aslında eğitim hayatında yaşanan tüm süreçler, verimli bir ortam bulunduğu toplumsal alanları dönüştürebilecek uzman eyleyicilerin yetişmesini sağlayacaktır. Büyük bilim insanlarının yetişmesi ve teknolojinin gelişimi, bu tür bireysel habitusların gelişim süreçleriyle gerçekleşmiştir. Sosyal alanların dönüşümlerinde, eyleyicilerin oynadığı iletişimsel rollerinin önemi yadsınamaz. İbni Sina, Farabi, Cicero, J. W. von Goethe, F. Schiller, V. Lenin ve daha birçok büyük isim, toplumlarının dönüşümlerini çeviriler aracılığıyla gerçekleştirmiş ve başlangıçta çevirmen olarak görünür olan eyleyiciler olarak konumlanmaktadırlar.

1.3.3. İstanbul Üniversitesi Reformuyla Türk Akademisyenlerin Sermaye Türlerindeki Dönüşümler

Fransız bilim insanı Pierre Bourdieu'nün literatüre kazandırdığı sermaye türlerine yukarıdaki alt bölümlerde ayrıntılı bir biçimde değinildi. Yapılan kaynak taramasında farklı sayıda ve başlıkta sermayenin sınıflandırıldığı¹¹⁷ ifade edilmektedir. Sermaye biçimlerine aşağıda kısaca yer verilmiştir.

Bireyler ya da gruplar, başkalarıyla etkileşim halindeyken kendilerine değer sağlamak uğruna sermayelerini devreye sokar. Sermaye yatırım faaliyetleriyle toplanır, miras yoluyla devreder ve elinde bulundurana yarar sağlama imkânı sunar. Söz konusu niteliklerinden hareketle P. Bourdieu, sermaye kavramını sadece ekonomi alanıyla sınırlandırmayıp alanlara göre birbirinden farklı 4 türde kullanmıştır¹¹⁸:

¹¹⁷ Krşl. Görgün Baran ve Özsöz.

¹¹⁸ Ünal, s. 115.

- 1- Ekonomik Sermaye (Servet, maddi ve mali değer),
- 2- Kültürel Sermaye (Kıt sembolik mal, beceri, bilgi, unvan ve diploma),
- 3- Sosyal Sermaye (Bir gruba üye olarak kazanılan güç, toplumsal bağlar),
- 4- Sembolik Sermaye (Pratikteki yansıması ve/veya toplamı, itibar, onur)¹¹⁹.

Türk akademisyenler ve sermaye biçimleri arasındaki ilişki ele alınmadan önce, Alman bilim insanları ve üniversite reformu arasındaki bağlantıya aynı alt bölümde değinilmiştir.

Ekonomik sermayenin hazırlanan çalışma için önemi; İstanbul Üniversitesi'nin kuruluş yıllarında Türkiye'nin ekonomik sermaye açısından diğer bir deyişle ekonomik sermaye düzeyinin alanların gelişmesi açısından yeterli düzeyde olmamasıdır. Ekonomik sermayenin üniversitelerdeki alanlar için önemi, başka toplumlarla kurulacak ilişkilerle, bölümlerin güçlendirilmesi ve bilgi alışverişinin gerçekleşmesinden geçer. Ancak o dönemde bilimsel alanın çöküş halinde olmasının dışında, ekonomik sermayenin yetersiz olması da ayrı bir olgudur. Dolayısıyla özellikle Almanya'dan gelen akademisyenlerin, yeni üniversitenin dönüşümünde ekonomik sermayeyi karşıladıkları da söylenebilir. Bu saptama, somut olarak gözlemlenebilen bir ekonomik sermaye akışını değil, bölümlerin yapılanmasında gereksinim duyulacak olan bir ekonomik sermayenin, dönemin koşulları nedeniyle kendiliğinden oluştuğunun göstergesidir. Bu durum Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik açıdan geçirdiği zor dönemlerinde, ekonomik sermayenin eksikliğine rağmen Alman hocaların gelişiyile ülkemizin bilimsel alanda aradığı sermayeye kavuşması anlamına gelmektedir.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere ekonomik sermaye; sadece mal ve paradan anlamına gelmediğinden, Alman bilim insanlarının Türkiye'ye gelişi, toplumsal alanları ayağa kaldıracak ve ileri taşıyacak insan sermayesinin elde edilmesini temsil eder. Alman profesörlerin kendi alanlarında dünya çapında üne sahip olmaları, o dönem üniversitesi için yalnızca sembolik ve kültürel sermaye anlamına gelmeyip, seçkin bilim insanlarının Türkiye'ye gelmek zorunda oluşları, ekonomik sermayenin de sağlanması anlamına gelmekteydi. Dolayısıyla İstanbul Üniversitesi örneğinde Türkiye'nin medeniyet yolunda yeniden ayağa kalkmasında gereksinim duyulan kültürel ve sembolik sermayeye ulaşmak

¹¹⁹ Bakçay Çolak, s. 9; Etil ve Demir, s. 336.

için, yurt dışına öğrenci gönderme ve uzun yıllar bu sürecin sonucunu bekleme zarureti, bu sayede kendi içinde çözüme kavuşmuştur. Alman bilim insanlarının Türkiye'ye gelişi, ülkenin ekonomik sermayesine sağladığı katkıyı da yansıtmaktadır.

Alman bilim insanlarının sosyal sermaye sahibi olmaları, toplumsal ağları ve insan ilişkilerini kullanarak Prof. Malche ile iletişime geçmeleri, gerek sembolik gerek fiziksel şiddetten kaçmak amacıyla da sosyal sermayelerini kendi avantajlarına dönüştürmek istemeleriyle örneklendirilebilir¹²⁰. Daha fazla ayrıntı vermek amacıyla Richard Jenkins'in¹²¹ "Pierre Bourdieu" adlı kitabında sembolik şiddetin, grupların ve sınıfların meşru kabul ettikleri sembol ve anlamların dayatılış süreciyle bağlantılı olduğuna yer vermek doğru bir saptama olacaktır¹²².

İstanbul Üniversitesi'ne gelen Alman profesörler, birçok bilimsel çalışmaya imza atmış, yüksek kültürel sermayeye sahip, alanlarının önde gelen isimleri ve de dünya çapında tanınan, sembolik sermaye sahibi bilim insanlarıydılar. Söz konusu dönemin seçkin bilim insanlarına ulaşmak ve onlara ülkemizin toplumsal olarak yeniden yapılanmasında danışmak, kolay sağlanabilecek bir ortam değildi. Bu bilim insanlarına ulaşabilmek için öncelikle dil konusundaki engeller nedeniyle yıllar süren dil eğitimi gibi ve yine uzun zaman alacak, zaman ve para açısından da oldukça zorlu bir süreç gerekmektedir. Alanlarında dünya çapında üne sahip bilim insanları, siyasi sebeplerden ötürü ülkelerinde oluşan kaotik ortamdan kaçmak suretiyle Türkiye'ye gelince¹²³, tüm engeller aşılarak, sembolik sermayesi yüksek bilim insanlarıyla dönüşümün başlama imkânı doğmuştur. Bu durumda bilimsel çaba, öğrencilerin tek yönlü çabası değil, karşılıklı bir çabaya dönüşmüştür. Şöyle ki normal koşullarda kendilerine ulaşılması oldukça zor olan ve yabancı dil bariyeri dolayısıyla da iletişim kurulması oldukça güç olan, sembolik sermayesi dünya çapında oldukça yüksek Alman bilim insanlarının alanları dönüştürme çabasına dönüşmüştür. Sembolik sermayenin etkisi, yeni kurulan üniversitedeki öğrencilerin motivasyonu artırmış ve gelen bilim insanlarının niteliğine duyulan güvenle tüm ülkede bir moral ve heyecan ortamı yaratmıştır. Bu sayede, alanlarda önemli bir

¹²⁰ Bu konuda bk. 2. Bölüm.

¹²¹ Richard Jenkins, **Pierre Bourdieu (Key Sociologists)**. London: Routledge, 1992.

¹²² Türk, s. 613.

¹²³ Bu konuda bk. 2. Bölüm.

rekabet atmosferi gerçekleşerek alanların iç dinamikleri oluşmaya başlamıştır. Sembolik sermayesi yüksek hocaların kürsülerde ders vermesi, bu hocalar sayesinde Almancayı öğrenme ve Almanya’da bilimsel gelişimi devam ettirebilme motivasyonu da ayrıca önemlidir. Alman profesörlerden ders almanın, yurt dışına eğitim amacıyla giden Türk öğrencilerde sembolik sermaye sağladığı, öte yandan gerek Türk öğrencilerin gerek Türk bilim insanlarının yurt dışındaki saygınlıklarını artırdığı da bir gerçektir.

Türkiye’ye gelen sığınmacı Alman akademisyenlerin tercümanlığını yapıp onlarla aynı akademik alanda eyleyici olarak konum almak ve kolektif bilimsel çalışmaları kaleme almak gibi üniversite reformuyla oluşan imkânlar, Türk bilim insanlarının kültürel ve sosyal sermaye edincine katkı sağlamıştır. Bahsedilen durum toplumsal yapımız ve bilimsel literatürümüz açısından oldukça önemlidir. Söz konusu sermaye türleri, günümüzde tüm üniversite ve sosyal alanlarda eyleyicilerin sıklıkla başvurduğu önemli sermaye biçimlerini meydana getirmektedir. Türk akademisyenlerin o süreçte edindiği sermaye birikimleri, toplumsal sermayeye dönüşerek Türk toplumunun sermaye birikimini, daha doğrusu yapısını (diğer bir ifadeyle eyleyicinin ekonomik, kültürel, sembolik ve sosyal sermayelerden hangisine veya hangilerine sahip olduğu) ve miktarını (yani eyleyicinin sermayelerinin çok ya da az olması) oluşturmaktadır.

Toplumsal mekânda sermaye denildiğinde akla ilk olarak eyleyicinin sahip olduğu kazanç veya diğer mali değer(ler) anlamındaki ekonomik sermaye gelir. Ancak kıyaslama, sermayeye tanınan niteliklerinden dolayı yapılmaktadır. Sosyal/Toplumsal sermaye eyleyicinin toplumda önceden bildiği ve destek görebileceği, itimat ettiği kimselere vurgu yapar. Kültürel sermaye de, sosyal hayatta yüksek seviyede olduğu düşünülen değerlere yönelik bilgi sahibi olmak demektir. Son olarak sembolik sermaye de bireyin bizzat kendisiyle alakalı olan görünüş, şeref, prestij, duruş, davranış biçimleri ve konuşma alışkanlıkları gibi özellikleridir¹²⁴.

Darülfünun dönemindeki eğitim anlayışı ile üniversite reformuyla Batılı anlamda kurulan İstanbul Üniversitesi’ndeki eğitim anlayışı ve uygulamalar kıyaslandığında, Darülfünun’da ezber dayalı bir eğitimin verildiği, öğrencilere soru sorarak kendi

¹²⁴ Yel, s. 570.

görüşlerini ifade edebilecekleri bir ortamın sağlanmadığı, hocaların ders anlatımına dayalı tek yönlü bir ders akışının olduğu, bilgileri uzun yıllar hiç değiştirmeden öğrencilere tek taraflı olarak aktardığı söylenebilir¹²⁵.

Buna karşın yeni üniversitede kurulan kürsülerde öğrenciler uygulama derslerini Fransız üniversitelerindeki gibi küçük gruplar halinde yürütmeye ve Alman üniversitelerindeki gibi amfilerde öğrenim görmeye başlamıştır. Ayrıca Türk öğrenciler lisansüstü çalışmalar ve araştırmalar yapmak amacıyla yurt dışına gönderilmişlerdir. Türk akademisyenlerden bazıları çeviriler aracılığıyla yabancı bilim insanlarıyla farklı bir bilimsel alanda kolektif çalışmalar yürüterek toplumsal sermayelerini geliştirirken, bazıları da yurt dışındaki kurumlarda yönetici kimlikleriyle görev alarak hem sembolik hem sosyal sermayelerine yatırım yapmışlardır. Böylelikle yurt dışında itibarları artmış ve bunu da belgelemişlerdir. Örneğin, Kahire Üniversitesi'nin fahrî Hukuk Doktoru olan Prof. Celal Sarç'ın Almanya'nın "Büyük Liyakat" ve Fransa'nın "Légion d'Honneur" nişanlarına layık görülmesi ülkemiz dışında da kazandığı saygınlığın diğer bir deyişle sembolik sermayesinin arttığına da göstergesidir. Prof. Sarç, ayrıca kendi çalıştığı İktisat Fakültesi'nin izniyle New York'taki Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nda ve Kolombiya Üniversitesi'nde misafir profesör olarak çalışması da sembolik sermaye edincinin bir başka göstergesidir.

Yukarıdaki kuramsal bilgiler ışığında Prof. Ömer Celal Sarç örneğinden yola çıkarak Türk doçent ve asistanların bu süreçte edindiği çoklu kimlikleri ile kültürel, sosyal ve sembolik sermayeleri üniversite kurumunun değişmesiyle gerçekleştiği ifade edilebilir. Türk akademisyenler sığınmacı Alman profesörlere yazılı ve sözlü çeviri desteği vererek çevirmen kimliği kazanmış, özgün üretim ve yerli akademik üretimleri de zamanla edindikleri yazar kimliğine dönüşmüştür.

Öte yandan Türk akademisyenlerin habituslarındaki gelişimin tetikleyici gücü gibi niteliğe sahip yabancı akademisyenler; özellikle kültürel, sosyal ve sembolik sermayeleriyle topluma yaptıkları hizmetler, gerek akademik üretim gerek yetiştirdikleri öğrencilerin toplumsal alanlara eyleyici olarak katılımıyla toplumun dönüşümünde öncü

¹²⁵ Detaylı bilgi için Bk. 2. Bölüm.

role sahip olmuşlardır. Bu anlamda sermaye terimiyle neyin kastedildiği bilimsel olarak açıklandıktan sonra, bireysel sermayelerin toplumsal sermayeye dönüşmesi sonucunda ülkenin dönüşümünün nasıl sağlandığı gözlemlenebilir.

Sermaye, her oyuncunun oyunda kullanmak üzere elinde bulundurduğu kozdur¹²⁶. Her koz farklı oyunda farklı işleve sahiptir, her sermaye türü farklı alanlarda farklı işlev görebilir. Sermaye kavramı, sadece üretim ve tüketim mallarının üretimini kolaylaştıran kaynakları değil, bunun yanında normlar, rol beklentileri ve sosyal saygınlığı da içermektedir¹²⁷.

P. Bourdieu söz gelimi kültürel sermaye ve ekonomik sermayenin birbirinden başka mesleklere ve iktisadi gelir seviyelerine göre beğenilerin ve tüketim alanlarındaki odak noktalarının değişebileceğini ifade etmeye çalışmıştır¹²⁸. Eyleyicilerde var olan sermayenin hacmi ve türü birbirinden farklı olduğundan, kazandıkları sermayenin yapısı ve hacmi eyleyicilerin sosyal uzamdaki yerini belirler. Sermayenin hacmi, çoktan aza doğru ilerlerken; sermayenin yapısı da ekonomik sermaye ile kültürel sermaye arasında değişir¹²⁹. Bazen herhangi bir ekonomik sermayeye sahip olmadan bir üniversite profesörünün, sanatçının ya da kalemi güçlü bir yazarın yüksek bir kültürel sermayeye sahip olması, ekonomik sermayede görece bir yer edinmesini sağlayabilir. Yüksek kültürel sermayeye sahip olanların konumlarını, düşük bir ekonomik gelirle ancak daha seçkin yollarla dışa vurması söz konusu olabilir¹³⁰. Kültürel sermaye; bilimsel bilgi, estetik tercih, kendini sözlü olarak ifade etme yeteneği, kültürel açıdan farkında olma hali ve eğitim alanında başarılı olma gibi birçok özelliği içine almaktadır. Fransız bilim insanı burada kültürün ve kültürel sermayenin bir güç kaynağına dönüşebileceğini vurgular¹³¹.

Öte yandan sosyal sınıf farklılıkları incelenirken, sermayenin hacmi ve yapısı sermayelerin sınıflara göre dağılımlarına işaret etmektedir. Bourdieu'nün, 1984 yılında

¹²⁶ Görgün Baran ve Özsöz, s. 6.

¹²⁷ Ünal, s. 114-115.

¹²⁸ Wolfreys, s. 479.

¹²⁹ Ünal, s. 114.

¹³⁰ Wolfreys, s. 479- 480.

¹³¹ Swartz. s. 186.

yayınlanan “Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste (*Fr. La Distinction, 1979*)” adlı kitabında yer verdiği üzere, ekonomik sermayeyi ellerinde bulundurmaları sebebiyle toplumdaki ekonomik kaynakların büyük bir kısmına sahip olanların diğer bir ifadeyle tahakküm¹³² eden üst sınıfın kültürel sermayesi, görece daha az olabilmektedir. Öte yandan bilim insanlarında da, bahsi geçen durumun genellikle aksi gözlenmektedir. Bahsedilen zıt yapının yeni küçük burjuvazilerin meydana getirdiği orta sınıflarda farklılaştığı, kültürel sermayenin ve ekonomik sermayenin istikralı bir şekilde var olduğu dikkat çekmektedir.

Önemli miktarda ve değerinde sermayeye sahip eyleyicilerin alanda iktidar olması muhtemeldir. Hiyerarşinin en üstünde ekonomik sermayeyle tayin edilmiş ekonomik alan, hemen alt sırasında kültürel sermayenin meydana getirdiği kültürel alan, ardından bürokratik alan, akademik alan ve sanatsal alan şeklinde devam etmektedir¹³³. Böylece aynı alanların hem kendi içlerinde hem de kendi aralarında çatışma doğar. Fransız sosyolog eyleyiciler arasında süregelen çatışmayı veya mücadeleyi, toplumsal hayatı dinamik tutan esas olarak ele alır. Bütün toplumsal düzenlemelerin merkezinde iktidar uğruna mücadele söz konusudur. Aynı mücadele yalnızca mali varlıklar yoluyla değil aksine sembolik varlıklar aracılığıyla sürdürülür. Ayrıca kültürel varlıklar arasında gösterilen eğitim alanında sahip olunan kariyer, modern kesimlerde bir eyleyiciyi diğerinden farklı kılan yeni bir değişken olarak görülmektedir¹³⁴. Alandaki mücadele sahalarına bakıldığında kültürel ve ekonomik tüm kurumların, (diğer bir ifadeyle ekonomik sermayeyi ve kültürel sermayeyi elinde tutanların) kendi iktidarlarını kurup devam ettirmeye hizmet ettiği gözlemlenmektedir. Örneğin eğitim kurumları, egemen grupların habitusunu alarak sanki öğrenciler arasındaki herhangi bir ayırım olmaksızın bu habitusun sınırlarına dâhil olma hakkına hepsi sahipmiş gibi sunmaktadır¹³⁵.

¹³² **Güncel Türkçe Sözlük**, “Tahakküm: Baskı, zorbalık, hükmetme” www.tdk.gov.tr (Erişim Tarihi: 18.10.2018, 17.29).

¹³³ Pierre Bourdieu, **Practical Reason: On The Theory of Action**, s. 272.

¹³⁴ Kaya, s. 417.

¹³⁵ Richard Harker, Cheleen Mahar ve Chris Wilkes (ed.). **An Introduction to Pierre Bourdieu**. Londra: MacMillan, 1990 aktaran Hüseyin Bahadır Türk, “Sihirden Nefret Eden Bir İlüzyonist: Bourdieu, Gelenek ve İdeoloji”, Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı ve Ümit Tatlıcan (drl.). **Ocak ve Zanaat** içinde. İstanbul: İletişim, 2014, s. 615.

1.4. Pierre Bourdieu'nün Kuramlarıyla İstanbul Üniversitesi Reformuna Genel Bir Bakış

Bu bölümde, 20. yüzyıl toplum biliminin önde gelen isimlerinden Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nün disiplinler arası alanlarda sıklıkla başvurulan alan, sermaye(ler) ve habitus gibi bazı kavramları, çalışmanın kuramsal temelini oluşturması ve tarihsel bölümünü oluşturan İstanbul Üniversitesi reformu kapsamında ülkemize gelen Alman bilim insanları açısından ele alınmıştır.

Bourdieu'nün literatüre kazandırdığı *habitus* kavramı, köken olarak Aristoteles'in "huy" anlamına gelen heksis'inden gelir ve Orta Çağ felsefesinde de "alışkanlık yani şartlanmış davranış haline getirilen, daima yinelenen, edinilmiş fikir, tutum ya da beğeni kalıbı" anlamında kullanılan Latince bir terim olarak karşımıza çıkar. Sosyal olabilmek yolunda vücuda bürünmüş bireyin toplumdaki konumunu en başta sahip olduğu bireyin habitusu yönlendirip belirler ve sosyal pratikler arasındaki ilişkiyi oluşturan edinilmiş seçimi, düşünceyi, beğeni ve davranış kalıbını nitelemede kullanılır.

En basit anlamıyla hangi amaçla olursa olsun bireyin toplumsal uzamda yer alabilmesi için bazı şartlar mevcuttur. İlk olarak söz gelimi eyleyici seçim yapabileceği ve eylemlerini pratiğe dökebileceği belirli bir mekâna ve/ya uzama ihtiyaç duyar. Bu uzam, Bourdieu Sosyoloji'sinde alan nosyonuna karşılık gelir. Eyleyici söz konusu toplumsal dünyanın yapılarını içselleştirmeye çalışırken kendi zevklerini, davranış ve tutumlarını yönlendiren bireysel habitusunun etkisi altındadır. Öte yandan eyleyicilerin bu toplumsal uzamda yer almaları diğer bir ifadeyle müdahil olmaları yönünde onları yönlendiren - daha önce de bahsedildiği üzere- bazı özgül çıkarları vardır -ki- Fransız sosyolog çıkar demek yerine sermaye kelimesini tercih etmiştir. Alandaki maddi kaynakların dağılımını ifade eden kavram, sermayedir. Ancak sermaye sadece ekonomik boyutuyla sınırlı kalmaz. Çünkü alandan alana değişen sermaye türleri, bu sermaye türlerinin hacmi ve yapısıyla doğru orantılı olarak da onlara sahip olan eyleyicilerin güçleri sürekli olarak değişmektedir.

Ekonomik sermaye en temel anlamda sahip olunan tüm maddi kaynakları kapsamaktadır; sosyal/toplumsal sermaye sahip olunan toplumsal ilişkiler ağıdır; kültürel sermaye sahip

olunan ve özellikle eğitimle elde edilen bilgi birikimi anlamına gelmektedir ve sembolik sermaye bir alanda egemen olan ve özgül bir habitusla birlikte toplumsal, kültürel ve ekonomik sermaye türlerinin çeşitli ağırlıklarla içinde bulunduğu simgeler bütününe karşılık gelir.

Zira toplumsal alanların ve sermayenin gelişiminde, bireyin habitusu oldukça önemli bir niteliktir. Eyleyicilerin habituslarında biriktirdikleri sermayelerini, aracı olarak kullanarak bazen alanın ilerlemesini sağlarken bazen de alanın gerilemesine sebep olabilirler. Mikro alanda İstanbul Üniversitesi reformu aracılığıyla ülkedeki bilimsel alanda köklü değişimler yapılması ile bilimsel alanın yeniden inşası planlanmış ve bu noktada yabancı profesörlerin sermaye ve habituslarına başvurulmuştur. Alman hocaların İstanbul Üniversitesi'nde yeni açılan kürsülerde¹³⁶ verdiği dersler, sahip oldukları habitus ile sermayelerini yansıtmaya yolları, Türk öğrencilerle kurdukları iletişim, Türk akademisyenlerin kendilerine sözlü ve yazılı çeviri desteği sağlamaları gibi birçok faktör, bilimsel alanda bir ivmenin yaşandığını somut olarak yansıtırken öte yandan Türk öğrencilerin çevirmen ve akademisyen kimliklerinin oluşumunda da oldukça etkili olmuştur. Ayrıca bazı Türk hocalar bilimsel alanda çoklu kimliklere sahip olma yetileri sayesinde, bilimsel alanda söz sahibi olan öncü birer isme dönüşmüşlerdir. Türk akademisyenler kültürel ve sembolik sermayelerini, bilimsel alanın en temel ögesinin yani üniversite kurumunun değişmesiyle elde etmişlerdir¹³⁷.

¹³⁶ Ankara'daki üniversiteye çalışmada yer verilmemiş olup İstanbul Üniversitesi reformu hazırlanan çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

¹³⁷ Bu konuda bk. 2. Bölüm ve 3. Bölüm.

2. BÖLÜM: İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ REFORMU ÖRNEĞİNDE TOPLUMSAL ALANLARIN DÖNÜŞÜMÜ VE ÇEVİRMENLERİN TOPLUMSAL DÖNÜŞÜME ETKİLERİ

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında yükseköğretiminin kurumsal adı Darülfünun idi. Devletin her alanda medeniyet yolundan uzaklaşması ve sistemin çökmeye başlamasıyla, üniversite sisteminin muadili olan Darülfünun da bu çöküşten etkilenmiştir. Alman hocaların gelişiyle batılı anlamda bir yapıya kavuşan Darülfünun, zamanla batılı anlamda bir üniversite kurumuna evrilmiştir.

Osmanlı Devleti zamanında 1863 yılında Birinci Darülfünun adı altında kurulan ve Cumhuriyet'in ilanının ardından 1933 yılına kadar varlığını sürdüren eğitim kurumu Darülfünun, Cumhuriyet Dönemi'nde yeterince ilerici olmadığı ve kendisinden beklenen gelişmelere ayak uyduramaması sebebiyle bu kuruma benzemeyen daha modern ve çağdaş bir üniversite 'İstanbul Üniversitesi' kurulmuştur. Cumhuriyet'ten günümüze 1933, 1946 ve 1981 yıllarında olmak üzere 3 kez¹³⁸ üniversite reformu yapılmıştır. Zira bu çalışmada 1933 yılı üniversite reformu temel alınmıştır.

2.1. Darülfünun Dönemi ve Eğitim

'Fenler Evi' ya da 'Bilimler Kapısı' anlamına gelen Darülfünun, Osmanlı Devleti zamanında (1848) kurulmuş olup Cumhuriyet'in ilanından sonra da 1933 yılına dek varlığını sürdürmüştür¹³⁹. Darülfünun tarih sahnesinde farklı isimlerle karşımıza çıkmaktadır: Birinci Darülfünun (1863-1985), Darülfünunu Osmani (1869-1874), Darülfünunu Sultaniye (1874-1881), Darülfünun-ı Şahane (1900-1933) ve İstanbul Darülfünunu¹⁴⁰.

¹³⁸ Bu konuda bk. Mehmet Arslan, "Cumhuriyet Dönemi Üniversite Reformları Bağlamında Üniversitelerimizde Demokratiklik Tartışmaları", **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 18 Yıl: 2005/1 (23-49 s.).

¹³⁹ Metin Özata, **Atatürk Bilim ve Üniversite**, Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 2013, s. 67.

¹⁴⁰ Yunus Koyal, "Üniversitelerimizin Gelişimi ve Alman Bilim Adamlarının Katkıları", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1994, s. IV.

II. Meşrutiyet'in (1908) ilanından sonra Darülfünun-ı Şahane ismi, Darülfünun-ı Osmani olarak değiştirilmiştir. İsim değişikliklerinin sebepleri arasında binanın yanmasıyla kurumun kapatılarak yeni bir isim altında açılması ve mevcut yönetimden kaynaklı bazı değişikliklere gidilmesi görülmektedir¹⁴¹. Darülfünun öncesinde eğitim, medreselerde verilmiştir. Medreseler ve Darülfünun'daki eğitimi birbirinden ayıran nokta, medreselerde dini eğitim verilirken; Darülfünun'da gelişmekte olan doğa bilimlerinde dersler verilmiştir¹⁴². Ayrıca ilahiyat, edebiyat ve doğa bilimleriyle ilgili üç medrese bulunmakta olup 1908'den sonra mevcut branşlara tıp ve hukuk okulları ilave edilmiştir¹⁴³. Medrese ruhuna halen sıkıca sarılan bu kurumun güttüğü amaçlar arasında, mezunlarının kamu hizmetlerinde yer almasının sağlanması, Müslim ve gayrimüslimlerin aynı çatı altında eğitim alması, dini gelenek ve etkilerden uzak ve batılılaşma yolunda çağdaş ve yüksek düzeyde bir üniversite eğitimi vermek sayılabilir¹⁴⁴. Lakin bu kurum I. Dünya Savaşı'nın sonuna doğru, diğer bir deyişle ateşkes sırasında, eğitimde gerekli ilerlemeyi gösterememiştir¹⁴⁵. İmparatorluk Üniversitesi olarak anılan Darülfünun-ı Şahane yine de birçok tarihçinin gözünde Batı örneklerine göre kurulmuş bir üniversite niteliğindedir¹⁴⁶.

Ernst Hirsch'in¹⁴⁷ de ifade ettiği üzere kendisinden beklenen eğitim atılımını gerçekleştiremeyen Darülfünun'a, I. Dünya Savaşı'nda (1914-1918) eğitim alanında reform adımları atılması için Alman profesörler davet edilmiştir. Ancak bu davetlerden önce, eğitimdeki Fransız etkisi göze çarpmaktadır. Bu husus, Horst Widmann'ın *Atatürk ve Üniversite Reformu* (1997) başlıklı kitabında "*Bilgili, ilerici ve Batı'ya yönelik Türklerin düşünce hayatı 19.yy'da ve 20. yy'ın ortalarına kadar Fransız dili ve kültürü tarafından fazlasıyla etkilenmiştir.*" şeklinde vurgulanmaktadır.

¹⁴¹ Özata, s. 67-68.

¹⁴² Ernst Eduard Hirsch, **Anılarım Kayzer Dönemi Weimar Cumhuriyeti Atatürk Ülkesi**, Fatma Suphi (çev.), Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 1997, s. 209.

¹⁴³ Özata, s. 67-68.

¹⁴⁴ Yücel Namal. "Türkiye'de 1933-1950 Yılları Arasında Yükseköğretime Yabancı Bilim Adamlarının Katkıları", **Yükseköğretim ve Bilim Dergisi**. Cilt 2, Sayı 1, Nisan 2012, s. 29.

¹⁴⁵ Hirsch, s. 210.

¹⁴⁶ Horst Widmann, **Atatürk ve Üniversite Reformu (Almanca Konuşulan Ülkelerden 1933 Yılından Sonra Gelen Öğretim Üyeleri)**, Aykut Kazancıgil ve Serpil Bozkurt (çev.), İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1999, s. 54.

¹⁴⁷ Hirsch, s. 210.

18. ve 19. yüzyılda yeni kurulan okul ve yüksekokullarda birçok Fransız öğretmen ve profesör ile onların yanı sıra devlet dairelerinde yine birçok Fransız görev almıştır. Daha önce İmparatorluk Üniversitesi olarak adı geçen Darülfünun-ı Şahane, Türk-Fransız öğretim kurumu olarak planlanmış olup Mekteb-i Mülkiye de ilk günden itibaren Fransa'ya yöneliktir. Yüksekokul olmamasına karşın Galatasaray Lisesi de Türk ve Fransızlar arasında kurulan kültürel ve düşünsel ilişkiye katkısı açısından önem taşımaktadır¹⁴⁸. Aynı şekilde Mekteb-i Tıbbiye'nin modernleştirilmesi amacıyla Alman öğretmenlerin yardımını almak amacıyla adım atılmak istense de, Fransız tıp öğretmenlerinin ders vermesi ve Fransızca ders kitaplarının kullanımı üniversite ıslahatına kadar devam etmiştir¹⁴⁹.

Alman Hükümeti, Osmanlı Devleti'ndeki söz konusu Fransız etkisini azaltmak ve zamanla tamamen ortadan kaldırmak adına girişimlerde bulunmuştur. I. Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sırasında da Osmanlı topraklarında Deutsche Bank'ın bir şubesinin açılması, sulama tesisleri ve demir yollarının inşa edilmesi, Alman derneklerinin etkisiyle Alman Hastanesi'nin ve ortalama 14 kadar Alman okulunun farklı tarihlerde açılması gibi somut örneklerle Osmanlı Devleti ve Almanya arasında bir iletişim kurulmuştur¹⁵⁰. Yer verilen birçok genel örneğin yanı sıra Osmanlı-Alman ilişkileri eğitim alanı temelinde ele alındığında da 1898 yılında askeri tıp öğretiminin yenilenmesi adına İstanbul'a davet edilen Prof. Robert Rieder (Alman) örnek verilebilir. Rieder tıp öğreniminin yeniden düzenlenmesi için davet edilmiş, Gülhane'yi kurarak Türk tıbbına bir kuruluş kazandırmıştır¹⁵¹. Benzer şekilde Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesinin ardından 'Eğitim ve Kültür Enstitüsü' İstanbul'da kurulmuş olup enstitü başkanı da Prof. Dr. Franz olmuştur¹⁵². Zamanın Maarif Nazırı (Milli Eğitim Bakanı) Şükrü Bey, Schmidt'in yönlendirmesiyle mevcut Türk eğitim sistemine katkı sağlamak adına 19 Alman öğretim üyesini Darülfünun'da görevlendirmiştir.

Bu çalışmanın çıkış noktası olarak özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ardından, Atatürk'ün öncüsü olduğu üniversite reformu ile Darülfünun'un kapatılıp

¹⁴⁸ Widmann, s. 57.

¹⁴⁹ İlber Ortaylı, **Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu**, İstanbul: Timaş Yayınları, 2014, s. 88.

¹⁵⁰ Ortaylı, s. 73.

¹⁵¹ Kobal, s. 87.

¹⁵² Widmann, s. 61.

İstanbul Üniversitesi adı altında kurulması, Alman bilim insanlarının gelerek mevcut eğitim öğretim sistemini Batılı bir vizyonla yeniden inşa etmeye yardımcı olmalarıdır ancak eğitimde yenilik yapmak amacıyla yapılan davetlerin II. Dünya Savaşı öncesinde başladığı göze çarpmaktadır. Dolayısıyla araştırmada sadece eğitim temelinde Alman etkisini, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yılları olarak ele almak kısır kalacaktır.

2.1.1. Osmanlı Devleti'ne Akademik Amaçlı İlk Davet

Yabancı öğretim üyelerinin davet edilmesi 1915 yılına dayansa da asıl başarılı reformun gerçekleşmesi Malche'nin ülkemize davet edilip kendisinden bir rapor talep edilmesiyle başlamıştır¹⁵³.

Osmanlı Devleti ve Almanya, eğitim konusunda görüşmelere başlayarak bir anlaşma yapmıştır. Yapılan bu anlaşmaya göre, 1915 tarihi itibarıyla öğretim üyeleri İstanbul'da göreve başlamıştır. Bu öğretim üyelerinin isimleri şu şekildedir¹⁵⁴:

Dr. Anton Fleck (Kiel'de asistan, Maliye),

Dr. Boris Zarnik (Würzburg'da profesör, Zooloji),

Dr. Carl Ferdinand Friedrich Lehmann-Haupt (en son Liverpool'da profesör, Eski Kavimler Tarihi, Yunan ve Roma Tarihi),

Dr. Erich Leick (Grefswald'da doçent, Botanik),

Dr. Erich Obst (Breslau'da doçent, Coğrafya),

Dr. Friedrich Gunther Jacoby (Felsefe),

Dr. Friedrich Hoffman (Hannover'de profesör, İktisat),

Dr. Friedrich Wilhelm Carl Giese (Yakındoğu Enstitüsü'nde doçent, Ural-Altay Dilleri),

Dr. Fritz Arndt (Breslau'da doçent, Anorganik Kimya-1933'te mülteci olarak geri gelmiştir.),

Dr. Georg Anschütz (Hamburg'da asistan, Pedagoji ve Deneysel Psikoloji), Dr. Gotthelf Bergsträsser (Leipzig'de doçent, Karşılaştırmalı Semitik Diller),

Dr. Gustav Fester (Frankfurt/Main'da asistan, Teknik Kimya),

Dr. Kurt Hoesch (Berlin'de asistan, Organik Kimya),

¹⁵³ Bu konuda bk. Ek-1.

¹⁵⁴ Fahri Türk ve Servet Çınar. "Türkiye ile Almanya Arasındaki Bilimsel İlişkiler: Türk-Alman Üniversiteleri", **Akademik Bakış**, Cilt 7, Sayı 13, Kış 2013, s. 48; Widmann, s. 62.

Dr. Walther Penck (Leipzig’de doçent, Jeoloji ve Maden Bilimleri),
Dr. Walther Schönborn’un (Heidelberg’de profesör, Kamu Hukuku).

Gelen bilim insanlarının listesine ek olarak şu isimlere de yer verilebilir¹⁵⁵:

Dr. J. Würschmidt: Fizik profesörü,
Dr. Jacobi (Berlin’de doçent, Felsefe),
Dr. Mordtmann: (Emekli İstanbul Konsolosu, Tarih Metodolojisi),
Dr. Nord (İstanbul’daki Konsoloslukta I. Tercüman, Medeni Hukuk),
Dr. Richter (Greifswal’da doçent, Alman Dili ve Edebiyatı),
Dr. Unger (İstanbul’da Eski Eserler Müzesi’nde uzman, Arkeoloji ve Eski Paralar).

Yukarıda yer verilen isimlerin yanı sıra Alman hocaların dışında başka ülkelerden de ülkemize gelenler olmuştur. Çünkü İttihat ve Terakki Partisi Alman profesörlerin yanı sıra Macar, Avusturyalı ve İsviçreli profesörlerin gelmesini istekte bulunarak tek bir ülkenin üniversitede egemenlik kurmasına karşı önlem almak istemiştir¹⁵⁶. 1933’ten önce Alman profesörlerin yanı sıra sayıca az, Alman olmayan yabancı profesörler de İstanbul’da bulunmuştur. Fransız kamu hukukçusu Charlez Crozat ve Cenevreli zoolog Andre Naville da adı geçen grupta sayılabilir¹⁵⁷.

Sayıları bu denli çok olan öğretim üyesinin İstanbul’da göreve başlaması hem Osmanlı Devleti hem de Almanya açısından farklı bir deneyim olmuştur. Böylesine bir eğitim atılımı, deneyimsizlik ve zaman kısalığından ötürü Osmanlı tarafında başarıyla sonuçlanamamış, arzu edilen sonuca ulaşamamıştır¹⁵⁸.

2.1.2. Darülfünun’un Kapatılma Gerekçeleri

Darülfünun dışarıdan talep edilen destekle yenilenmesi arzu edilirken kendi içinde fark edilen bazı aksaklıklar da mevcuttu. Reşit Galip Bey¹⁵⁹ ve Albert Malche, İstanbul

¹⁵⁵ Widmann, s. 63.

¹⁵⁶ Türk ve Çınar, s. 48.

¹⁵⁷ Fritz Neumark, **Boğaziçine Sığınanlar: Türkiye’ye İltica Eden Alman Bilim, Siyaset ve Sanat Adamları 1933–1953**, Şefik Alp Bahadır (çev.), İstanbul: Neden Kitap, 2008, s. 16.

¹⁵⁸ Widmann, s. 63.

¹⁵⁹ Dönemin Milli Eğitim Bakanı. Bk. Ersoy Taşdemirci, **Belgelerle 1933 Üniversite Reformunda Yabancı Bilim Adamları**, Ankara: Bizim Bür Basımevi, 1992.

Darülfünun'un toplumsal hayattan bağlarını kopardığını ve kendi içine kapandığını dile getirmiştir¹⁶⁰. Kendi içine çekilmesinin sebepleri arasında dokunulmaz olması da olabilir çünkü Darülfünun'un hukuki durumu iki kanunla belirlenmektedir: 1922 kanunu, üniversiteye bilimsel ve düşünsel özgürlük tanırken; 21 Nisan 1924'teki kanun ise akademik özgürlüğü dokunulmaz kılmış ve üniversiteyi tüzel bir kişilik olarak göstermiştir¹⁶¹. Profesörler arasında dayanışmanın kalmayıp, birlik ve beraberliğin bulunmaması, Darülfünun'un dışarıdaki gelişmelere karşı duyarsız olması, iç düzenlemenin eksikliği ve genel olarak yaygın bilgisizlik hali kurumu bu duruma sürüklemiştir¹⁶². Darülfünun özerkliği, hocaların yalnız mevki ve makam ihtiraslarını törpüleyen bir kurum seviyesine inmiştir¹⁶³.

Öte yandan bu gidişatın hemen herkes farkındaydı. Profesörlerin pek çoğu eksik ve yetersizliklerden rahatsızdı, onları bu durumdan kurtaracak uygun bir reform beklemekteydi ve bu yolda yapılacak çalışmalara katılmaya da hazırlardı¹⁶⁴.

Dr. Reşit Galip'in gösterdiği çabalarla gerekli araştırmalar yapılmış, söz konusu kötü gidişatın önüne geçmek ve eğitim alanında geleceğin inşa edilmesi amacıyla gerekli adımlar atılarak 1933 yılında Darülfünun kapatılmış ve yeni bir isimle 'İstanbul Üniversitesi' adı altında bir medrese değil artık bir üniversite kurulmuştur. Özata'ya¹⁶⁵ göre, köklü bir ıslahat gerekli görülmüş böylece bilimsel alanda büyük bir değişim ve dönüşüm başlamıştır.

P. Bourdieu'ye göre sermayeler mevcut şartlara göre zaman içerisinde birbirine dönüşebilir. Söz misali, sembolik sermayenin bilimsel sermayeye dönüştüğü yerlerden biri eğitim kurumlarıdır. Üniversiteler; kültürel, entelektüel, profesyonel ve bilimsel sermaye biçimlerinin üretildiği kurumlar arasında yer almaktadır. Bourdieu'nün bilim insanlarına ilişkin görüşlerinde bilimsel alan eyleycilerinin temelde sahip olduğu

¹⁶⁰ Taşdemirci, s. 37.

¹⁶¹ Widmann, s. 73.

¹⁶² Widmann, s. 74; Namal, s. 34.

¹⁶³ Necdet Öklem, **Atatürk Döneminde Darülfünun Reformu**, İzmir: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 2007, s. 86.

¹⁶⁴ Widmann, s. 74.

¹⁶⁵ Metin Özata, **Atatürk Bilim ve Üniversite**, Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 2013, s. III.

okul/egitim sermayesinin önemli olduğu görülmektedir. Ancak Darülfünun, P. Bourdieu'nün de yaptığı “üniversite” tanımından oldukça uzak kalmış ve kültürel, entelektüel, profesyonel ve bilimsel sermaye biçimlerinin üretildiği kurumlar arasında olma özelliğini çoktan kaybetmiştir.

2.2. Dil Çalışmaları

29 Ekim 1923 yılında Cumhuriyet yönetiminin ilanıyla, Atatürk'ün yaptığı inkılaplar¹⁶⁶ halk tarafından milliyetçilik ve akılcılık ilkelerinin; İnönü dönemindeki çalışmalar ise çeviri aracılığıyla hümanist düşüncenin benimsenmesi yolunda atılan adımlar şeklinde ifade edilebilir. Bu çerçevede temelde 2 gelişme gözlenmiştir: 1- *Harf Devrimi*: Arap alfabesi kaldırılarak, Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1 Kasım 1928 yılında 1353 sayılı yasayla 29 harften oluşan yeni Türk alfabesini kabul etmiş ve yasa 3 Kasım 1928 günlü Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 2- *Dil Devrimi*: 12 Temmuz 1932 tarihinde başlayan ve Türkçenin, Arapça ve Farsça kökenli kelimelerden ve dilbilgisi kurallarından arındırılarak ortak ve milli dil olarak yazı ve konuşma dili olmasını amaçlayan devrimdir¹⁶⁷.

Toplumsal uzamda yapılan herhangi bir değişimi gerekli kılan nedenler ile söz konusu değişimin doğurduğu ve/ya doğurabileceği sonuçları arasındaki neden-sonuç ilişkisi kaçınılmazdır. Yapılan literatür taramalarında Harf Devrimi ve Dil Devrimi'ni savunanlar ile karşı çıkanların görüşleri, birçok akademik olan veya olmayan çalışmada tarihsellik temelinde ele alınarak işlenmiştir. Bu çalışmada söz konusu inkılaplara yer verilmesinin sebeplerinden biri ise dönemin mevcut koşullarının üniversite ve akademik eğitim

¹⁶⁶ Bu konuda bk. Hacı Veli Gök, “Atatürk ve İnönü Dönemi Kültür Politikaları”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi SBE, 2011, s. 28-29. Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyeti'nde kültürel açıdan bir devrim yapabilmesi yolunda mevcut dönemdeki değerler üzerine bazı değişikliklere gitmesi gerekmekteydi. Örneğin; 1- (3 Mart 1924) Halifelik kaldırılması, Evkaf ve Şer'îye Bakanlığının kaldırılması ve Tevhid-i Tedrisat yasasının kabul edilmesi, 2- (8 Nisan 1924) Dinsel Mahkemelerin Kaldırılması, 3- (2 Eylül 1925) Tekke ve zaviyelerin kapatılması, 4- (25 Kasım 1925) Fes kullanımının yasaklanması, 5- (26 Aralık 1925) Uluslararası saat sisteminin ve takvimin kabul edilmesi, 6- (17 Şubat 1926) Medeni Kanununun kabulü, 7- (10 Nisan 1928) Laikliğin kabulü, 8- (1 Ocak 1929) Millet Mektepleri adı ile geniş bir okuma-yazma kampanyasının başlatılması, 9- (1 Eylül 1929) Devlet okullarında Arapça ve Farsça derslerinin kaldırılması, 10- (3 Nisan 1930) Kadınlara belediye seçimlerinde oy verme ve seçilebilme hakkının tanınması, 11- (12 Nisan 1931) Türk Tarih Kurumu'nun kurulması, 12- (19 Şubat 1932) Halkevlerinin açılışı, 13- (12 Temmuz 1932) Türk Dil Kurumu'nun kurulması, 14- (5 Aralık 1934) Kadınlara seçimlerde oy kullanma ve seçilme hakkının verilmesi.

¹⁶⁷ Kadir Şeker, *İnönü Dönemi Kültür Hayatı (1938–1950)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, 2006.

bağlamında etkilerini görebilmek, gerek halkın gerek bilimsel alan eyleyicilerinin karşılaştığı dil bariyerinden kaynaklanan uğraşlarını yansıtabilmektir.

2.2.1. Dil Devrimi

Latin alfabesinin kabulünden önce yürürlükteki alfabelere bakıldığında sırasıyla Göktürk ve Uygur alfabelerinin kullanıldığı, İslamiyet'in kabulüyle de Arap alfabesine geçildiği görülmüştür¹⁶⁸. Arap alfabesini bırakarak Latin kökünden Türkçenin dil yapısına uygun yeni bir alfabe oluşturma fikrine geçiş elbette kolay olmamıştır. Bu bağlamda hem savunanların ne düşündüğüne hem de karşı çıkanların ne tür sebeplerle karşı çıktığına yer vermek, o dönemin koşullarını somutlaştırmış olacaktır.

Dil devrimi, diğer bir ifadeyle abece devrimi özellikle sesliler açısından çok yetersiz olan Arap yazısının atılması ve Latin alfabesinden yola çıkılarak Türkçenin ses düzenine uyacak biçimde hazırlanan yeni Türk abecesi'nin benimsenmesidir¹⁶⁹.

Arap alfabesinin yani eski harflerin Semitik dil ailesine ait olması, halkın okuma yazma bilmeyişinin Arap harflerinin öğrenilme güçlüğünden kaynaklanması, yapılması düşünülen düzeltmelerin sağlıklı sonuçlar vermeyeceği, ulusal temelde çağdaşlaşma yolundaki yapılan atılımların faydalı bir şekilde sonuçlanabilmesi, Latin alfabesinin, Türkçeye uyarlanması bakımından en elverişli alfabe olması gibi birçok sebebi, Latin alfabesine geçişi savunanların görüşleri olarak özetlemek mümkündür¹⁷⁰. Bu görüşlerin aksine Türkçenin, Arap harflerini kendi bünyesine uydurduğu, Batı medeniyetine girmenin Batı'nın alfabesini almaktan (Örn. Japonya'nın kendi yazısını kullandığının altı çizilerek) geçmediği, halkın okuma yazma bilmeyişinin iktisadi açıdan geri kalmışlıkla ilgili olduğu da Latin alfabesine karşı çıkanların görüşleridir¹⁷¹.

¹⁶⁸ Gök, s. 11.

¹⁶⁹ Tahsin Yücel, **Dil Devrimi ve Sonuçları**, İstanbul: Can Yayınları, 2007, s. 184.

¹⁷⁰ Zeynep Korkmaz, "Alfabe Devriminin Türk Toplumunu Üzerindeki Sosyal ve Kültürel Etkileri", **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**. Volume 4/3 Spring, 2009, s. 1474.

¹⁷¹ Saim Sakaoğlu, **Atatürk, Gençlik ve Kültür**, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1990, s. 79 aktaran Gök, s. 35.

Toplumda yer alması sayesinde bireyin sosyallik kazanmasından dolayı kültürel sermayenin sosyal alan içinde konumlandığı görülmektedir. En geniş anlamıyla eğitim anlamına gelen, hem yeniden üretimini hem de paylaşımının sürekliliğini eğitimle sağlayan kültürel sermaye, bu iki devrim ardından sekteye uğramıştır. Bourdieu sosyolojisinde merkezi yer tutan sembolik sermaye ile Dil Devrimi ve Harf Devrimi arasındaki ilişki düşünüldüğünde, eğitimin yaygın olmadığı ve yüksek sınıfların dışında kalanların okullarda okumak gibi bir lüksü bulunmadığından, bulanların ise Latin dilinde yazılmış kaynak ve eserlere, bu dili öğretecek eğitimcilere ihtiyaç duyması gibi birçok husus gündeme gelmiştir. Eski dilde yazılı kitapların çevrilmesi için çevirmenlere, yayınevlerine ihtiyaç duyulması da devrimin ardından getirdiği diğer engeller olarak sıralanabilir.

2.2.2. Harf Devrimi

Arapçadan alınan Osmanlı harflerinin yerine Latin kökenli Türk Harflerinin kabulünün ardından halkın bu yeni dile alışması için bazı adımlar atılmıştır. Tongul¹⁷² bu durumu şu şekilde özetlemiştir: 9 Ağustos 1928 itibariyle halkın her kesiminin yeni harfleri öğrenmesi için alfabeler basılmış ve onlara bu yeni harfleri içeren tablolar verilmiş, gazeteler önce 8/10 satırdan başlayarak Türk harflerini kullanmaya başlamış, daha sonra ise tamamen bir sayfalık haberi Türk harfleriyle yayımlamaya başlamıştır. Ankara'da ve İstanbul'daki bazı devlet dairelerinde kurslar açılmıştır. Müfettişler, yeni harfleri öğrendikten sonra öğretmenlere öğretmekle sorumlu tutulmuşlardır. Öğretmenler kursu bitirdikten sonra sınava tabi tutulup başarılı olanlara belge verilirken, başarısız olanlar da 15 gün sonra tekrar sınava girerek yine başarılı olamadıkları takdirde meslekten ihraç edilmişlerdir¹⁷³.

Yeni Türk dilinin öğrenilmesi yolunda atılan adımların ötesinde bazı sorunlar da yaşanmıştır. Söz gelimi eski yazının ve eski yazıyla yazılmış eserlerin yasaklanması bilgi birikimine erişimi engellenmiştir. Devrimin etkisini olabildiğince çabuk göstermesi amaçlanırken aslında eski ile yenin ilişkisi de kesilmiştir. O dönemdeki ortalama %10 civarındaki okuma yazma oranı, alfabenin değişmesiyle birlikte azalmıştır. Yazarların,

¹⁷² Neriman Tongul, **Türk Harf İnkılabı**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S 33-34, Mayıs-Kasım, 2004, s.122.

¹⁷³ Tongul, s. 124.

aydınların, öğretmenlerin ve devlet memurlarının, vd. yıllarca kullandıkları ve benimsedikleri alfabe kullanımdan kalkınca görevlerini ya da mesleklerini yapamaz olmuştur. Hiç bilmedikleri keza yazma yönü dahi farklı olan bir alfabeyle alışmak ve kullanmak, eski yazıyla okuma yazmayı bilenler için oldukça zor bir durum haline gelmiştir.

2.2.3. Kültürel Adımlar

Atatürk, inkılapların halka benimsetilmesi ve ulusal bir devlet yaratmak yolunda halkın da mesaisine ihtiyaç duyulduğunu vurgulamıştır. Bu görüşü kapsamında 19 Şubat 1932'de Ankara başta olmak üzere birçok kentte Halkevleri kurulmaya başlanmış, çalışmaların tek elden yürütülmesi adına da yurdun değişik yerlerinde çeşitli isimlerle anılan dernek ve vakıflar Halkevleriyle birleştirilmiştir. Sonuç olarak Aydın, Bursa, Çanakkale, Denizli, Eskişehir, İstanbul, Samsun ve Van'da Halkevleri açılmıştır. Daha sonra diğer illerde açılan Halkevleriyle bu sayı kısa sürede 500'e ulaşmıştır¹⁷⁴.

Kültür öğelerini ortaya çıkarıp geliştirerek milleti bilinçli, birbirini anlayan ve seven, ortak bir amaca bağlı hale getirebilmek, kültür, amaç ve düşünce birliğini güçlendirecek bir toplum oluşturmak, köylü ile kentli ve/ya aydınlar arasındaki ilişkileri düzenleyerek köy çalışmalarını yürütmek, Atatürk döneminde Halkevlerinin kuruluş amaçları arasında görülebilir¹⁷⁵. Halkevleriyle ayrıca milli kültür unsurlarının ortaya çıkarılması ve okul çağını geçmiş bireylere yeni kurulan devletin ve yönetim biçiminin anlatılması amaçlanmış, bu yönüyle halk üniversiteleri olarak değerlendirilmiştir. (...)Halkevlerinde düzenlenen konferanslar, gösterilen filmler, sahnelenen tiyatrolar halkta ilgi uyandırmıştır¹⁷⁶. Aynı zamanda Halkevleri kuruldukları yerlerde dergi, kitap ve gazete

¹⁷⁴ Şeker, s. 18.

¹⁷⁵ Anıl Çeçen, **Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri**, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1990, s. 122 aktaran Gök, s. 84-85.

¹⁷⁶ Bu konuda bk. Çeçen, s. 143, 145, 147, 152, 163, 164, 166 aktaran Gök, s. 90. "1933'te Halkevlerinde toplam 1633 toplantı yapılmıştır. Yapılan bu toplantılara, 500.569 kişi katılmış ve bir yıl içerisinde 915 konferans, 373 konser ve 511 tiyatro oyunu sahnelenmiştir. 1934'e gelindiğinde Halkevlerinin sayısı 80'ne kadar çıkmıştır. Bu yıl içerisinde ise 1537 konferans, 402 konser ve 539 tiyatro oyunu sahnelenmiştir. Aynı yılda 97 bin kitap okunurken okuyucu sayısı yarım milyonu geçmiştir. 1935'te ise, 782 gösteri düzenlenmiş, 776 konser yapılmış, 1503 konferans verilmiş, 1867 spor günü, 564 gezi düzenlenmiş ve 291 bayram kutlaması yapılmıştır. 1936'da, edebiyat kolu 29 konferans, 15 oturum ve 6 gösteri düzenlerken, güzel sanatlar kolu 2 sergi, 8 konferans, 25 konser ve 3 gösteri düzenlemiştir. 1937'ye gelindiğinde ise Halkevlerinin sayısı 150'ye yükselirken, 1938'de ise bu sayı 209'u bulmuştur".

basımı gibi işlerle de ilgilenerek kültürel hayata canlılık kazandırmıştır¹⁷⁷. 1940'lardan sonra Halkevlerinde edebiyat ve tarih olmak üzere çeşitli konularda verilen konferanslar 3 şekilde yapılmıştır: 1- Profesörler ve doçentler tarafından verilen, 2- Halkevlerindeki üyelerin konularını kendilerinin belirleyerek verdiği, 3- 1939'da halkevlerinin tümünde verilmesi istenilen konferanslardır¹⁷⁸.

Daha sonraları Türk kültürünü olabildiğince en üst seviyede halka yayma çabasını hızlandırıp Halkevlerini daha sistematik hale getirebilmek amacıyla Halkevleri kendi içinde 9 ayrı kola ayrılmıştır: Dil ve edebiyat kolu (Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin doğal bir organı haline gelmiştir), güzel sanatlar kolu, halk dersaneleri ve kurslar kolu, köycülük kolu, kütüphane ve yayın kolu, sosyal yardım kolu, spor kolu, tarih ve müze kolu ve temsil kolu¹⁷⁹. Halkevleri özellikle Türk dilinde yeni kelimeler, kökler türetilmesi ve halk dili araştırmalarında önemli başarılarla¹⁸⁰ imza atmıştır¹⁸¹.

2.3. Hitler Almanya'sından Kaçan ve İstanbul Üniversitesi'nin Kuruluşunda Rol Oynayan Yabancı Akademisyenler

Hitler, yalnızca ari ırkın yaşadığı bir Almanya kurma ideali ve ideolojik sebeplerden ötürü üniversitede politik yönden beğenilmeyen öğretim üyelerini emekli olmaya zorlamış, onları tehditle görevlerinden uzaklaşmış, hatta tutuklatmaya başlamıştır. İyi eğitim görmüş Alman yurttaşlarını ya yok etmiş ya da yabancı ülkelere sürmüştür. Dolayısıyla siyasal ve kültürel yaşamdan uzaklaştırılan Yahudi öğretim üyeleri vatanlarını terk etmek zorunda kalmıştır¹⁸². Ayrıca Nisan ayında devlet kademelerinde, bilhassa memur

¹⁷⁷ Şeker, s. 19.

¹⁷⁸ Nurcan Toksoy, **Halkevleri**, Ankara: Orion Yayınları, 2007, s. 260, 262, 264.

¹⁷⁹ Tefik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950**, Ankara: İmge Yayınları, 1999, s. 311-312.

¹⁸⁰ Bu konuda bk. Gök, s. 86 "Dildeki gelişmelere önemli katkıları olan Halkevleri, aynı başarıyı tarih alanındaki faaliyetleri ile de göstermiştir. Tarih kolu bünyesinde çıkarılan Halkevi mecmualarında, dünya tarihi içerisinde Türk tarihinin geniş bir bölümüne yer verilmiştir. Güzel sanatlar alanında Halkevleri, müzik şubeleri kurarak bu alandaki kabiliyetleri topluma kazandırmayı hedeflemiştir. Aynı şekilde bu hedef doğrultusunda Mardin'de heykeltıraşlık kursları açılmıştır. Spor alanında ise, milli bir spor yaratmakta çaba sarf etmek halkevlerinin görevlerinden birisini oluşturmuştur. Bu amaçla birçok Halkevinde spor şubeleri açılmıştır. Sosyal yardımlaşma alanında da önemli bir görevi olan Halkevleri, bünyesindeki pek çok doktorla köylere hizmet götürerek, pek çok hastanın tedavisini vesile olmuştur. Yine, oluşturulan okuma odaları sayesinde Halkevleri pek çok kişiye okuma imkânı sunmuş ve Halkevleri bünyesinde çıkarılan pek çok dergi topluma sunulmuştur".

¹⁸¹ Nuray Bayraktar, **Halkevlerinin Ülke Kültürüne İnsanın Gelişimi ve Dönüşümü Açısından Katkıları**, Ankara: Halkevleri Yayınları, 1999, s. 90 aktaran Gök, s. 85-86.

¹⁸² Widmann, s. 88.

sisteminde yaptığı değişikliklerle arı ırktan olmayanları da görevden uzaklaştırmıştır. Göçe zorlananlar arasında pek çok iş adamı, tanınmış kişi, bilim insanı, sanatçı ile siyasi faaliyetlerde yer alan toplumun bütün kademelerinden birçok insan yer almaktadır. Yaklaşık yarım milyon insan ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır ve 1933-1945 yılları arasında birçok Yahudi kökenli Alman, vatandaşlıktan çıkartılıp pasaportlarına ‘hiçbir ülkenin vatandaşlığına sahip olmayan’ diğer bir deyişle ‘vatansız’ (*heimatlos*) yazılmıştır¹⁸³.

Almanya’da kalmayı tercih edenler de olmuştur. Kendilerini tehdit altında görmeyenler de belli bir süre eski vatanlarında kalmıştır. Diğer taraftan Almanya’da kalmaya devam ettikçe daha önce yer verildiği üzere başlarına gelebilecek olası tehlikeleri görenler de ülkeyi terk ederek en azından temel gereksinimlerini karşılayacak bir çalışma ortamı bulma arayışı içine girmiştir¹⁸⁴. Bu süreç onlar için karar vermesi güç bir durum haline almış olabilir. Çünkü ya ülkelerinde kalarak ölüm ve yaşam arasında kalmayı tercih etmiş olacaklar ya da ülkelerini terk ederek gidecekleri ülkedeki yabancı dil ve geçim sıkıntısı, iklim, hüviyet ve çalışma izninin yenilenmeme endişesi ve sınır dışı edilme korkusundan birini tercih etmek durumunda kalmış olacaktı¹⁸⁵. 1933 yılı itibariyle Yahudiler daha çok Belçika, Fransa, Çekoslovakya, İsviçre, Danimarka, İngiltere ve Hollanda’ya yerleşmiştir. Amerika Birleşik Devletleri, Güney Amerika, Güney Afrika ve Avustralya da sığınılan denizaşırı ülkeler arasındaydı¹⁸⁶. Her şeyden önce burada vurgulanan meselelerden biri de Almanya’dan kaçanlara, Avrupalı devletlerin yaklaşımının nasıl olduğuydu. Avrupalı devletlerin çoğu, mülteci gruplarını ülkelerine almak, onları kabul etmek istememiştir. Almanya ile yakın ilişkiler içinde olan Avusturya ve İtalya bile onlara hiç destek vermemiştir¹⁸⁷.

Ülkelerini terk edip yeni bir ülkede kendilerini kabul ettirmeye çalışan Alman bilim insanları tarafından İsviçre’nin Zürih kentinde “Akademik Mülteciler” adı altında ufak

¹⁸³ Hüseyin Arak. “Karşılaştırmalı Edebiyatın Türkiye’deki Öncüleri: Leo Spitzer-Erich Auerbach”, **LITTERA Edebiyat Yazıları**. Sayı 25, 2009, s. 2.

¹⁸⁴ Neumark, s. 41.

¹⁸⁵ Neumark, s. 23.

¹⁸⁶ Reiner Möckelmann, **İkinci Vatan Türkiye Ernst Reuter’in Ankara Yılları**, Ahmet Arpad (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2016, s. 53.

¹⁸⁷ Widmann, s. 22.

bir koloni kurulmuştur. Prof. Philipp Schwartz da bu koloniye katılmıştır. Bu küçük organizasyon, kendilerine başka ülkelerdeki üniversite ya da yükseköğretim kurumlarında iş bulmak amacıyla Schwartz'ın başkanlığında “Yurt Dışındaki Alman Bilim Adamları Yardım Cemiyeti” (*Notgemeinschaft deutscher Wissenschaftler im Ausland*) adını almıştır¹⁸⁸. Almanya’da bunlar yaşanırken, Türkiye sınırlarında da üniversite reformuna dair çalışmalar yoğun bir şekilde sürmektedir. Cenevre Üniversitesi Pedagoji Profesörü ve Islahat Müşaviri Prof. Albert Malche, 1933 yılında Yurt Dışındaki Alman Bilim Adamları Yardım Cemiyeti’ndeki Schwartz’a mektup yazarak Alman bilim insanları için Türkiye’de çalışma imkânının bulunduğunu bildirmiştir¹⁸⁹.

1933 yılında Darülfünun’un kapatılıp İstanbul Üniversitesi’nin kurulması, Atatürk önderliğinde eğitim alanındaki yeniden yapılanma süreci, Alman dili konuşan bilim insanlarının Hitler Almanya’sının o kaotik ortamından kaçarak nefes alacakları yeni bir yaşam alanı ve çalışma ortamı arayışı içinde olmalarıyla çakışmıştır. Böylelikle onlar Türkiye’de yeni kurulmakta olan üniversitede çalışma imkânı bulurken, Türkiye Cumhuriyeti de modern bir üniversite için gereken reformda ihtiyaç duyulan bilimsel desteği sağlamıştır¹⁹⁰. Widmann¹⁹¹, Avusturya ve İtalya’nın Hitler Almanya’sından kaçan Alman mültecilere kapılarını açmak istemediğinden bahsederken, Arak¹⁹² Türkiye Cumhuriyeti’nin 1933-1945 yılları arasında çok sayıda Yahudi ve Yahudi olmayan mülteciyi topraklarına kabul etme cesaretini gösterdiğinin altını çizmektedir. Almanya’yı ırksal nedenlerle terk ederek Türkiye’ye gelenleri yalnızca Alman bilim insanları çerçevesinde düşünmemek gerekir. Çünkü gelenlerin arasında, devlet kademelerinde çalışmak üzere bir grup memur, sayıları çok daha az tüccarlar, dil öğretmenleri, teknik ve bilimsel konu uzmanları ve diğer görevlere atanan mülteciler de bulunmaktadır¹⁹³.

¹⁸⁸ Widmann, s. 88.

¹⁸⁹ Namal, s. 15.

¹⁹⁰ Andreas Hänlein. “Gerhard Kessler: Türkiye’de Sürgün Bir Alman Sosyal Politikacı”, Alpay Hekimler (çev.). **Çalışma ve Toplum**. 2006/2, s. 41.

¹⁹¹ Widmann, s. 22.

¹⁹² Arak, s. 2.

¹⁹³ Widmann, s. 36.

2.3.1. Prof. Albert Malche

Cenevre Üniversitesi Pedagoji Profesörü ve Cenevre Şehir Konseyi üyesi İsviçreli Prof. Albert Malche (1876-1956), rektörlük yapmış ve Batı Pedagoji dünyasında tanınmış bir isimdir¹⁹⁴. Hitler rejiminden kaçan Alman dili konuşan bilim insanlarının Türkiye'deki üniversitelerde kadro bulması hususunda onlara yardımcı olmuştur¹⁹⁵.

Nasyonal Sosyalistlerin lideri Hitler, Ağustos 1934'te devlet başkanı Hindenburg'un ölümünün ardından Almanya'nın Führeri olmuş ancak yeni yönetim ideolojisi sebebiyle birçok insan ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır. Öte yandan Yurt Dışındaki Alman Bilim Adamları Yardım Cemiyeti (*Notgemeinschaft deutscher Wissenschaftler im Ausland*) başkanı Prof. Schwartz'ın Prof. Malche ile görüşmesiyle yeni bir yaşam ve çalışma ortamı da kendilerine sağlanmıştır.

2.3.2. Türk Hükümeti'nin Alman Akademisyenleri Ülkeye İlk Daveti: Prof. Albert Malche'nin Ziyareti

Darülfünun'un kapatılarak Atatürk'ün gerçekleştirmek istediği İstanbul Üniversitesi reformu için gerekli değişiklikleri yapmak adına 1931 yılında Malche (1876-1956) ile iletişime geçilmiş ve Reşit Galip tarafından Türkiye'ye davet edilmiştir. Türk Hükümeti'nin Malche'yi davet etme amacı, İstanbul Üniversitesi'nin yeniden düzenlenmesi konusunda hazırlayacağı rapordur. Türk yükseköğretim sisteminin reform gereksinimlerini saptamak ve bunlara uygun öneriler getirmekle görevlendirilmiştir. Fakülte, ders ve sınavların düzenlenmesi, kadro planlamaları, enstitü, klinik ve diğer müesseselerin kurulması veya genişletilmesi gibi konularda geniş bir ön çalışma yapmıştır¹⁹⁶. Fakülteleri ve klinikleri ziyaret etmiş; laboratuvarları, seminerleri ve kütüphaneleri incelemiş; politikacılar, profesörler, idare memurları ve öğrencilerle konuşmuştur. Malche, yürüttüğü bu çalışmaların ardından 29.05.1932'de raporunu Türk Hükümeti'ne sunmuş ve kısa bir süre sonra tekrar İsviçre'ye dönmüştür. 1933 yılından 1934 yılı ilkbaharına dek ikinci bir akademik ziyaret amacıyla İstanbul'a yeniden gelmiş ve üniversitenin ilk yarıyılına gözlemlemiştir¹⁹⁷.

¹⁹⁴ Özata, s. 90.

¹⁹⁵ Namal, s. 15.

¹⁹⁶ Neumark, s. 15.

¹⁹⁷ Widmann, s. 77.

Bütçe encümeni mazbata muharriri¹⁹⁸ Konya milletvekili Kemal Zaim Sunel, Malche ve Darülfünun'daki atamalardan şu sözlerle bahseder:

“Darülfünun teşkilatını incelemek, kurumun gelecekteki gelişme esaslarını da dikkat nazarına alarak teşkilat kanununu hazırlamak üzere bir yabancı uzman getirilecektir. Bu yabancı uzman incelemesini bitirinceye kadar boş bulunan müderrislik muallimliklere kimsenin tayin edilmemesi hakkında bir hüküm eklenmiştir”¹⁹⁹.

Widmann²⁰⁰ ise, “1932 başlarında Türkiye'ye geldi, önceden en ufak bir düşünceye sahip olmadığı bu ülkenin gerçeklerini hemen ve son derece nesnel derlemeye başladı” şeklinde yorumlar getirmiştir.

Rapor hazırlamak için İstanbul'da bulunduğu dönemde Malche, Schwartz'a mektup yazarak Alman bilim insanları için Türkiye'de çalışma imkânının bulunduğunu bildirmiştir²⁰¹. Bu konu hakkında gerekli görüşmeler yapıldıktan sonra Prof. Malche, Prof. Nissen ve Prof. Schwartz ile Türk Milli Eğitim Bakanlığı arasında Ankara'da bir anlaşma imzalanmıştır. Anlaşma maddeleri, Alman bilim insanlarının Türkiye'de çalışacakları üniversitelerdeki çalışma hakları ve yeni vatandaki yaşam koşullarını kapsamaktadır²⁰².

Gelen bilim insanları arasında ismi en çok duyulmuş; Alexander Rüstow, Bruno Taut, Erich Auerbach, Ernst Eduard Hirsch, Ernst Reuter, Ernst von Aster, Marchand, Friedrich Dessauer, Fritz Neumark, Gerhard Kessler, Hans Reichenbach, Leo Spitzer, Paul Hindemit, Philipp Schwartz, Richard von Mises, Rudolf Belling, Rudolf Nissen, Wilhelm Röpke sayılmaktadır²⁰³.

¹⁹⁸ **Güncel Türkçe Sözlük**, “Muharrir: Bir komisyon kararının gerekçesini kaleme alan üye”, www.tdk.gov.tr (Erişim Tarihi: 18.10.2017, 11.35).

¹⁹⁹ Öklem, s. 53.

²⁰⁰ Widmann, s. 77.

²⁰¹ Türk ve Çınar, s. 50.

²⁰² Neumark, s. 18.

²⁰³ Türk ve Çınar, s. 50.

2.3.3. Prof. Albert Malche'nin Darülfünun'u Değerlendirme Raporu

Cenevre Üniversitesi Pedagoji Profesörü Prof. Albert Malche (1876-1956) ile Türk Hükümeti arasında Darülfünun'u değerlendirerek rapor hazırlanması hususunda görüşmeler sürerken diğer yandan Hitler Almanya'sından kaçan bilim insanlarının kurulacak olan İstanbul Üniversitesi'ndeki kürsülerde görev almalarının adımları da atılmıştır.

Eğitim ve kültür reformunu tamamlamak amacıyla Albert Malche, Beryl Parker, John Dewey²⁰⁴, Kühne, Omer Buyse Kemmerer gibi farklı ülkelerden davet edilen uzmanların görüşleri alınmıştır. Eğitim bilimleri alanında birçok bilim insanının fikirlerine başvurduğu, burada da adı geçen uzmanlardan John Dewey²⁰⁵ iki farklı rapor hazırlamıştır. İlk rapor bir memorandum niteliğinde olup eğitim bütçesi ve harcamalar hakkında yazılmış; ikincisi ise çok daha kapsamlı hazırlanmıştır. İkinci rapor, Türk Millî Eğitim yeni sisteminin ve Millî Eğitim yönetim sisteminin nasıl olması gerektiğine dair önerileri içermektedir. Alman Ticaret ve Sanayi Danışmanı Prof. Kühne de 1925 yılında Türkiye'ye gelerek mesleki ve teknik eğitime yönelik bir rapor kaleme almıştır. Kühne'nin ardından 1927'de Belçika meslek öğretimi genel müdürü Omer Buyse bir başka rapor hazırlamıştır. Adı geçen uzmanların yönetim, program, öğretmen yetiştirme, denetim, yükseköğretim reformu gibi konularda yazdıkları bu raporlar, çağdaş eğitim sistemi açısından yol gösterici nitelikte olmuştur²⁰⁶.

Diğer taraftan üniversite reformu sırasında mevcut eğitim sistemindeki aksaklıkların tespit edilip getirilebilecek önerilere dair bir rapor hazırlaması için Türkiye'ye davet edilen Prof. Malche'nin ismine birçok kaynakta yer verilmiştir. Ancak araştırmacıların çoğu Malche'nin raporunda yaptığı tespitleri yalnızca belli başlı açılardan ele alarak kendi çalışmalarında yer vermiştir. Bu çalışmada ise genel bir bakış açısı sağlanması adına Malche'nin tam raporuna Ek-1'de yer verilmiş olup rapora dair detaylı bilgiye bu

²⁰⁴ <http://www.neslihankurt.com/jhon-deweyin-turkiye-izlenimleri-ve-1924den-gunumuze-yansimalari/> (Erişim Tarihi: 17.10.2017, 16.27).

²⁰⁵ Bu konuda bk. Kıymet Selvi, Belgin Sönmez ve Fatma Özudoğru. "John Dewey: Okul, Toplum ve Eğitim", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Eğitim Özel Sayısı**, ss. 25-34.

²⁰⁶ Bahattin Demirtaş. "Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler, **Akademik Bakış**. Cilt 1, Sayı 2, Yaz 2008, s. 65.

bölümde yer verilmeye devam edilmiştir. Widmann'a²⁰⁷ göre, Malche'nin raporuna kıyasla; Beryl Parker, John Dewey²⁰⁸, Kühne, Omer Buyse Kemmerer veya Kate Woffort gibi uzmanların hazırladığı raporlar geniş çapta uygulamaya konulmamıştır.

İsviçreli Pedagoji Profesörü Albert Malche, İstanbul Üniversitesi reformu için kendisinden talep edilen 'Rapport sur L'Universié d'Istanbul' adlı araştırma raporunu ayrıntılı olarak kaleme almıştır²⁰⁹. 1 Haziran 1932 tarihinde Ankara'ya gelen Malche, rapor ve bilgidan oluşan 95 sayfalık Fransızca metnini dönemin Milli Eğitim Bakanı Esat Sagay'a sunmuştur. Detaylarına güçlkle ulaşılabilen ve oldukça gizli tutulan bu raporu yalnızca Atatürk ile bazı üst düzey kişiler okumuştur. Öte yandan hazırlandıktan yaklaşık 7 yıl sonra -1939'da- Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde 'İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor' başlığıyla yayımlanmıştır²¹⁰.

2.3.4. Darülfunun Raporunun Detayları

Malche'nin "İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor" başlığıyla hazırlamış olduğu raporu yukarıda da ifade edildiği üzere yaklaşık 95 sayfadan oluşmaktadır. Raporun uzun olması sebebiyle bu çalışma kapsamında yalnızca yabancı dil eğitimi, çeviri faaliyetleri, bilimsel alandaki eksikler gibi hususlara yer verilmiştir. Daha detaylı bilgiye erişmek isteyen okurlar için çalışmanın sonunda Metin Özata'nın "Atatürk Bilim ve Üniversite" adlı kitabı referans alınarak "EK 1" hazırlanmıştır.

Darülfunun hakkında hazırlanan bu rapor üç kısımdan oluşmaktadır: Birinci kısımda yapmış olduğu araştırmaların amaç ve yöntemlerinden bahsetmiştir; ikinci kısımda Darülfunun'un mevcut durumunu inceleyerek eleştiriler getirmiştir; üçüncü kısımdaysa reform için atılması gereken adımları ayrıntılı bir biçimde ortaya koymuştur. Malche'nin 3 bölümden oluşan raporuna aşağıda yer verilmiştir:

1) Malche, lise eğitiminden başlayarak yabancı dil eğitiminin gözden geçirilmesinin, öğrencilerin en az bir yabancı dil öğrenmesinin ancak yabancı dil eğitimi verenlerin

²⁰⁷ Widmann, s. 80.

²⁰⁸ Fikret Şemin, "Türkiye'de Amerikan Bir Filozof" **Haber 3**, <https://www.beyaznokta.org.tr/cms/images/Dewey.pdf> 3 Mayıs 2005.

²⁰⁹ Widmann, s. 45.

²¹⁰ Özata, s. 90.

yabancı okutmanlar olmasının gerekli olduğunu dile getirmiştir. Galatasaray Lisesi'nden, Alman ve İngiliz okullarından mezun olanlar azınlıkta bulunmaktadır. Malche bunlara 'üniversitenin seçkinleri' demektedir. Geleceğin Türk profesörlerinin İstanbul Üniversitesi'nde yetişmesinin henüz mümkün olmadığına inanan Malche'ye göre, bu yöndeki eğitimin mutlaka yurt dışında yapılmasının önemini vurgulamıştır. Bunların yanı sıra ders yöntemlerinin değiştirilmesi, zorunlu bir yabancı dil sınavının uygulamaya konması, yeni Türkçe bilimsel yayınların yoğunlaştırılmasına büyük önem verilmesinin altını çizmiştir çünkü Türkçe bilimsel yayınlar eksik kalmıştır²¹¹.

2) Her bir fakülte'deki profesör sayısına öneriler getirmiş, üniversite öğretim üyelerinin atanması usullerinde değişikliğe gidilmesini vurgulamıştır. Ayrıca profesörlere düşük ücretlerin ödenmesi onları akademik dünyadan uzaklaştırarak yan görevler almaya zorunlu bırakmaktadır²¹². Malche öğretim üyelerine verdikleri ders/derslerin kitabını yazıp yazmadıklarını, Batı dillerinde yayımlanmış araştırmalarının olup olmadığını da sormuştur²¹³.

3) Son olarak, toplumdan koparak kendi içine çekilen Darülfünun'da yapılan hataların tekrarlanmaması adına, yeni üniversitenin konferanslar ve kongrelerin yanı sıra erişkinlerin eğitimine hizmet eden halka açık toplantılar organize edilmesini, lise öğretmenlerinin gelişimi için meslek içi eğitim kursları ile tatil kurslarının düzenlenmesini, fen bilimleri, edebiyat ve güzel sanatlar için ulusal bir akademinin kuruluşunu gerekli görmüştür²¹⁴.

Temel eleştirilerini öğretim programları ve yöntemleri üzerinde yoğunlaştıran A. Malche, ders programlarının hem ağır hem de ansiklopedik nitelikte olduğu, kitapların ezberlenmesinin beklendiği, öğretim üyelerinin ders notlarını hiç değiştirmedeği ve geliştirmedeği yönünde olup bu notları uzun yıllar kullandıklarını dile getirmiştir²¹⁵. Ayrıca Hukuk Fakültesi ile Mülkiye ve Yüksek Ticaret Okulu'ndaki dersler gibi bazı

²¹¹ Widmann, s. 94.

²¹² Widmann, s. 78.

²¹³ Özata, s. 91.

²¹⁴ Widmann, s. 79.

²¹⁵ Taşdemirci, s. 34.

dersler herhangi bir fayda sağlamayacak şekilde paralel olarak yürütülmektedir²¹⁶. Ders yöntemlerine de değinen Malche, hocanın kürsüde mevcudu tekrar ederek öğrencilere soru sorma fırsatı vermediği ve hocanın da öğrencilere soru sormamasıyla tek yönlü bir ders akışının olduğuna raporunda yer vermiştir. Bireysel çalışma ve araştırmalara, düşünme ve istişareye yer vermeyen ve gerçek bilimsel çalışmaya yönelmeyi engelleyen bir eğitim sistemi yerine öğrencilerin okumasını, düşünmesini, düşüncelerini ifade etmesini, araştırmasını dolayısıyla zihni gelişimini sağlayan bir öğretim yönteminin kullanılmasını tavsiye etmiştir²¹⁷.

Darülfünun'daki Türk hocalar, Avrupa'daki meslektaşlarıyla gerek ilim gerek yetenek açısından aynı seviyede idi. Ancak Avrupa'dakilerin aksine buradaki müderrislerin muavin ve asistanları olmadığından bütün işler hocalar tarafından yapılmakta ve hocalar daha ağır çalışma şartları altında görev yapmaktaydılar. Fakültelerin, hatta aynı fakültelerle şubelerinin dağınık yerlerde olması da zaman kaybına sebep olmaktadır²¹⁸. Diğer yandan telif ve tercümelerin yok denecek kadar ağızlığı, basit bir çevirinin bile tez olarak kabul edilmesi ve bu yüzden şahsi inceleme ve telifin değerce hiçe indirilmesi, ders veren profesör ve müderrislerin uzun yıllardır Darülfünun'da çalıştığı halde ilmi değer taşıyan eser çıkar(a)maması da diğer eksik yönler olmuştur. Darülfünun öğretiminin önemini kaybederek teorik bir yalnızlaşma halinde memleketin hayat ve faaliyetiyle temassız kalması gibi nedenler de yapılan tespitler arasında yer almaktadır²¹⁹.

2.3.5. Rapordan Sonra Gerçekleşen Kültürel ve Bilimsel Çalışmalar

Malche'nin tespitleri dikkate alınıp önerilerine uyularak İstanbul'un Asya yakasında Haydarpaşa'daki Tıp Fakültesi, Haydarpaşa'dan İstanbul'a taşınmıştır. Yabancı Diller Yüksekokulu (*YDO*) kurulmuş, yabancı dil dersi zorunlu kılınmıştır. 1934 yılı itibariyle Zeynep Hanım Konağı'nda halka açık üniversite konferansları düzenlenmeye başlamıştır. 'Üniversite haftası' diye anılan tatil kurslarıyla taşraya gidilmiştir. Fakülte ve üniversite dergileri yayımlanmıştır. Kütüphanelerin durumu düzeltilmiş ve enstitü kütüphaneleri kurulmuştur. Ders yöntemi temelden değiştirilirken Alman dili konuşan bilim

²¹⁶ Widmann, s. 76.

²¹⁷ Taşdemirci, s. 34.

²¹⁸ Öklem, s. 65.

²¹⁹ Öklem, s. 85.

insanlarının yardımıyla Malche'nin öngördüğü yöntem izlenmiştir. Özellikle Maarif Vekili (*Milli Eğitim Bakanı*) Hasan Ali Yücel'in öncülüğünde pek çok edebiyat, bilim, sanat ve klasik eserlerin çevirisi 1939'dan itibaren yapılmıştır²²⁰.

Malche'nin "*Batı örneğine göre yeni kürsülerin kurulmasıyla iş bitmemektedir. Yeni bir ruh yaratacak profesörler bulunmalıdır*"²²¹ bu ifadesiyle hem yurt dışından bilim insanlarının ülkemize davet edilmesinin hem de yurt dışına eğitim amacıyla öğrenci gönderilmesinin varlığından söz etmek mümkün olabilir. Özetle denilebilir ki, üniversite reformunu gerçekleştirmek amacıyla Malche'nin raporu, alınacak önlemler ve atılacak adımların yönlendiricisi olarak ele alınmıştır.

Malche'nin raporunu sunmasından yaklaşık bir yıl sonra, 31 Mayıs 1933'te üniversite reformuyla ilgili 2252 sayılı kanun açıklanmıştır. Bu kanun uyarınca artık Darülfünun, kendisine bağlı bütün kuruluşları, öğretim üyeleri ve ana yapısıyla birlikte 31 Temmuz 1933'ten itibaren kapatılmıştır. Maarif Vekâleti şimdiki adıyla Milli Eğitim Bakanlığı, 1 Ağustos 1933'ten itibaren İstanbul'da 'İstanbul Üniversitesi' adı altında yeni bir kuruluşu kurmakla görevlendirilmiştir. Eğitim ve kültür reformuyla yeni kavramlar da karşılıklarını almıştır. Eskiden kullanılan Darülfünun yerine -üniversite-, reis yerine -rektör-, müderris yerine -profesör-, muallim yerine -doçent- ve muallim muavini yerine -asistan- kavramları kullanılmaya başlanmıştır²²².

2.4. Sığınmacı Akademisyenlerin Türkiye'ye Gelişi (1933)

1 Haziran 1932 tarihinde Ankara'ya gelen Malche'nin hazırlamış olduğu raporda yaptığı tespitlere daha önce yer verildiği üzere; birinci kısımda yapılan araştırmaların amaç ve yöntemlerinden bahsedilmiş, ikinci kısımda Darülfünun'un mevcut durum incelenerek eleştiriler getirilmiş ve üçüncü kısımda da reform için atılması gereken adımlar ayrıntılı bir biçimde ortaya koyulmuştur. Rapor alınacak önlemler ve atılacak adımların yönlendiricisi olarak ele alınmış, üniversite reformunu gerçekleştirmek amacıyla hem yurt dışından bilim insanlarının ülkemize davet edilmesi hem de yurt dışına eğitim amacıyla öğrenci gönderilmesi de atılan diğer adımlar olmuştur.

²²⁰ Widmann, s. 80.

²²¹ Widmann, s. 83.

²²² Widmann, s.84.

Darülfünun kapatılarak 18.11.1933 yılı Beyazıt meydanındaki binanın üç katlı giriş avlusunda düzenlenen bir törenle İstanbul Üniversitesi açılmıştır²²³. İstanbul Üniversitesi'nin kuruluş döneminde yurt dışından bilim insanları davet edilerek Atatürk döneminin kültürel ve endüstriyel atılım dönemi olması amacıyla yenilikçi adımlar atılmıştır²²⁴. Genç Türk bilginlerinin kuvvetli rehberler yanında kısa sürede yetiştirilmesi, laboratuvar ve dersliklerin yenilenmesi, öğretimin teşkilatlanması, fakültelerin hepsinde inceleme olanaklarının sağlanması ve gerçek bir üniversite geleneğinin kurulabilmesi için yabancı profesörlerin davet edilmesi, en uygun ve en zorunlu çare olarak görülmüştür²²⁵. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip kamuoyuna yaptığı resmi açıklamada, yeni kurulan üniversitenin lağvedilen Darülfünun'a hiçbir şekilde benzemediğini, kendi geleneğini kendi varlığıyla başlatan tamamen yeni bir kurum olduğunu vurgulayarak her iki kurum arasındaki temel farkları dile getirmiştir²²⁶.

Darülfünun hakkında değerlendirmeler yapıp yeni üniversite için gerekli önlemleri içeren raporunu hazırlamak amacıyla İstanbul'da bulunduğu dönemde Malche, Schwartz'a mektup yazarak Alman bilim insanları için Türkiye'de çalışma imkânının bulunduğunu bildirmiştir²²⁷. Bu konu hakkında Türk hükümeti ile görüşmeler yapıldıktan sonra, Ankara'da Türk Milli Eğitim Bakanlığı ile Prof. Albert Malche, Prof. Philipp Schwartz ve Prof. Rudolf Nissen arasında bir eğitim anlaşması imzalanmıştır²²⁸.

Türkler ve yabancı profesörler adına imzalanan eğitim araştırması, tezin kuramsal ayağını oluşturan Bourdieu sosyolojisi açısından ele alındığında “Eyleyicinin alana girmesi demek, oyunun kurallarını kabul edip mevcut kurallara inanması” demektir. Türkiye Cumhuriyeti devleti tarafından talep edilenler ve belirlenen kurallar, sözleşme sayesinde netlik kazanmıştır. Dolayısıyla yabancı profesörlerin simgesel şiddet gördükleri Hitler Almanya'sından kendilerini güvence altına alarak ayrıldıkları ifade edilebilir.

²²³ Hirsch, s. 208.

²²⁴ Aykut Kazancıgil, “**Her Doğum Bir Mucizedir Aykut Kazancıgil Kitabı**”. Söyleşiyi yapan: Figen Şakacı. Türkiye İş Bankası Yayınları, 1. Basım, Ekim 2005, s. 349.

²²⁵ Öklem, s. 91.

²²⁶ Hirsch, s. 210.

²²⁷ Türk ve Çınar, s. 50.

²²⁸ Neumark, s. 18.

Yabancı profesörlerin İstanbul'a gidebilmesi için Yurt Dışındaki Alman Bilim Adamları Yardım Cemiyeti'ne maddi olarak sağlanmıştır²²⁹. Anlaşmanın ardından Malche, Türk Hükümeti'ne yaklaşık 200 profesör ve asistandan oluşan bir öğretim üyesi kadrosu önermiştir²³⁰. Profesörlerin hepsi sadece Almanya'dan değil, daha önce kaçtıkları İngiltere veya Fransa gibi ülkelerden Türkiye'ye gelmiştir²³¹. Yapılan davetler, yabancı profesörlerden hangilerinin yeni üniversitede kürsü sahibi olacağına yönelik bazı kıstasları da beraberinde getirmiştir. Öklem'e²³² göre, profesörlerin seçiminde aranan ilk esas, kendi ülkelerindeki üniversitelerde de profesör olarak çalışmış olmaları ve isimlerinin ülke dışına yayılmış olmasıydı.

Bilim insanı; bilimsel alanın yapısını bilerek, müdahil olduğu oyunun ilerideki durumunu düşünerek sürekli kendisini alandaki beklentilere göre ayarlayan eyleyici olarak şeklinde tanımlanabilir. Her alanın, diğer alanların hedef ve çıkarlarına indirgenemeyecek özgül hedef ve çıkarları mevcuttur. Çıkarlar ne bireyseldir ne de evrenseldir, tamamen alanın içyapısıyla ilgilidir. Bilim insanın görece bireysel çıkarları vardır ve kendi özgün çıkarlarını, nesnel bilim sayesinde aşabilir çünkü bilimsel alan, başarılı olabilmek için akıl yoluyla donanımın zaruri olduğu toplumsal bir evrendir.

Bu çerçevede yabancı bilim insanlarının Almanya'yı terk ederek İÜ eğitim kadrosunda yer almanın ötesinde *çıkarları* olduğu söylenebilir. Türkiye'de bilim insanı olan yabancı profesörler, sonradan bu durumu "eğitim yardımı"²³³ olarak tanımlasalar da dönemin şartları gereği gelmeye (Türkiye'ye gelmeyi tercih etmemiş olsalar bile) ya da ülke dışına ülke dışında iltica etmeye mecburdular. İmkânları olsa hemen hepsi Amerika'ya giderdi ancak Amerika o zaman Yahudilere kapılarını kapatmıştı. Amerika onları Yahudi etiketinden ötürü kabul etmek istemezken, Türkiye Cumhuriyeti onlara yeni bir yaşam alanı açmıştır. Türkiye Cumhuriyeti tarafından kendilerine sunulan bu teklife beyanlarında teşekkür etmek yerine, kendilerinin buraya eğitime yardım amacıyla geldiklerini belirtmişlerdir.

²²⁹ Widmann, s. 89.

²³⁰ Widmann, s. 106.

²³¹ Widmann, s. 96.

²³² Öklem, s. 91.

²³³ Bu konuda bk. Kazancıgil, 2005.

2.4.1. Türkiye'ye Gelen Yabancı Profesörlerin Geliş Biçimleri

Yapılan literatür taramasında bazı yazarların, gelen yabancı profesörlerin hepsinin Yahudi olduğuna yönelik bir genelleme yaptıkları görülmüştür. Bilimsel kaynaklarla desteklenerek bahsi geçen genellemenin hatalı olduğunu vurgulamak amacıyla bu alt bölüm hazırlanmıştır.

Üniversite reformuyla İstanbul'a gelen sığınmacı Alman hocaların hepsi Yahudi değildi. O noktada Aykut Kazancıgil²³⁴ üçe ayırmıştır. Birinci grup Yahudi oldukları için Hitler'in sevmediği, ikinci grup rejime karşı çıkan kesim ve üçüncü grup ise Yahudi olduğunun farkında olmayanlardı. Üçüncü grupta yer alanlar "Sen Yahudisin!" gibi cümlelerle yaftalanmıştır. Nesilleri önceki kuşaklara doğru araştırılmış ve anneannesi Yahudi olanlar Yahudi'dir diye ülkeden göçe zorlanmıştır.

Kazancıgil gelen yabancı profesörleri üçe gruba ayırırken, Widmann²³⁵ iki gruba ayırmıştır:

"Genel bir değerlendirmeye mültecileri ikiye ayırmak mümkündür. Bir bölümünü, Alman oldukları halde o dönemin siyasal ideolojisiyle bağdaşamayıp ülkelerini terk edenler oluşturmaktadır. Diğer grupsa Musevi oldukları için Almanya'yı terk etmeye zorlanmış olanlardan meydana gelmektedir. Ancak, yalnız Musevi olanlar değil; ailesinde Musevi bulunanlar da aynı gruba dâhildir (*yani annesi, babası, dedeleri veya eşi*)".

Bu tür bir ayrımcılık, vatanını terk etme ya da nihai çözüm²³⁶ gibi birçok olumsuzlukla karşı karşıya kalarak ülkelerini terk edenler, başlangıçta uyum sağlayamayan küçük bir azınlık oluşturmuştur²³⁷. Ancak Reşit Galip, Türkiye Cumhuriyeti'ne çağrılan ve görev verilen kişilerin resmen korunacağını belirtmiştir²³⁸. Günlük hayatta insan ilişkilerinde güven olmadan sosyal hayat sürdürülebilir olmadığı gibi güven, sosyal hayatın

²³⁴ Kazancıgil, s. 63.

²³⁵ Widmann, s. 23.

²³⁶ Krşl. Hannah Arendt, **Kötülüğün Sıradanlığı Adolf Eichmann Kudüs'te**, Ö. Çelik (çev.), İstanbul: Metis Yayınları, ISBN-13: 978-975-342-732-6, 2012.

²³⁷ Hirsch, s. 209-214.

²³⁸ Widmann, s. 93.

devamlılığının teminatı olarak algılanmaktadır. Bireylerin sosyalizasyonunu sağlayan, aile, iş çevresi, arkadaşlarıyla kurdukları tüm ilişkilerde güven gözetilmelidir. Buradan yola çıkarak Türkiye kendi öğretim üyesi ihtiyacını karşılamak için kabul ettiği bu kişilere karşı olumlu davranış sergilemiş, onlara güven sağlamaya çalışmıştır²³⁹.

Öte yandan kapatılan Darülfünun'daki görevli profesörler ve yardımcılarının büyük bir kısmı görevlerinden ayrılmak durumunda kalmıştır. 88 profesör, 44 doçent, 108 başasistan ve asistan olmak üzere toplamda 240 öğretim üyesinden 157'si görevden alınmıştır. Görevden alınanların birçoğunu ordinaryüs ve profesörler oluşturmaktadır²⁴⁰. Reşit Galip'e göre yeni üniversitenin öğretim üyeleri Darülfünun'dan kadroya alınan bazı hocalar, 1910'dan 1930'lara kadar Avrupa üniversitelerinde öğrenim gören veya ihtisaslarını başarıyla tamamladıktan sonra geriye dönen Türkler ile yabancı profesörlerden oluşmalıydı²⁴¹.

Toplumunu meydana getiren birçok alanda olduğu gibi akademik alanda da eyleyiciler, sahip oldukları bilimsel sermayeyle doğru orantılı olarak başarılı ya da başarısız olurlar. Dolayısıyla bilim insanları tarafından bilimi aktarmaya tanınan öncelikte boşluklar bulunması, alanın denetimini elinde bulundurma ve alanı temsil edecek bazı kimlikleri yeniden-üretme yolu olarak görülebilir. Bu açıklama, gerek bilimsel alandaki gerek diğer alanlardaki “simgesel şiddet” pratikleriyle olan ilişkisi açısından önemlidir. Simgesel şiddet, bireyler üzerinde ya da bireyler arasında fiziksel olmaksızın uygulanan her türlü yönlendirme ve baskıya verilen addır.

Simgesel şiddet kavramı iki açıdan ele alınabilir: 1- Darülfünun'dan çıkartılan/görevine son verilen Türk hocalar, 2- Alman bilim insanlarının dönemin Almanya'sında ve komşu ülkelerinde yaşadıkları baskı ve sonrası²⁴².

Yabancı profesörler ülkelerindeki iktidar tarafından kendilerine dayatılan simgesel şiddetten kaçarak İÜ'de kurulan kürsülerde ders verme fırsatı elde etmiş, bir nevi durumu

²³⁹ Widmann, s. 23-24.

²⁴⁰ Widmann, s. 85.

²⁴¹ Widmann, s. 6

²⁴² Detaylı bilgi için Bk. 2.3. Bölüm.

kendi lehine çevirmeyi başarmışlardır. Böylece önceleri bilimsel alanda öncü ve sermayeyi ellerinde tutan Darülfunun'daki Türk hocalar, görevden alınmalarının ardından "tahakküm altında olanlar (dominés)" statüsüne geçerken, yabancı profesörler alanda ön plana geçerek "tahakküm eden (dominant)" statüsüne geçmişlerdir. Ancak unutulmaması gereken bir diğer nokta ise, Alman bilim insanları dönemin Almanya'sında iktidar sebebiyle tahakküm altında iken aslında Türkiye'ye gelerek tahakküm eden konumuna geçmişlerdir. Özetle alanda egemen olanlar (eskinin egemeni Darülfunun hocaları) ile onların yerine talip (gelen yabancı bilim insanları) olanlar arasındaki ilişki, farklı alanlarda farklı şekillerde işleyerek devam etmiştir.

Alan, içinde farklı kaynakları olan ve eyleyicilerin var olan güç ilişkilerini koruma ve dönüştürme hususunda birbirleriyle karşı karşıya geldiği toplumsal eylem alanıdır. Darülfunun gibi uzun yıllar eğitim kurumu olarak hizmet vermiş bir alanın kapatılarak yerine kurulan yeni üniversitenin eğitim kadrosunda yer al(a)mayan 157 Türk hoca, toplumsal uzamda birçok sermayesini yitirmiştir. Bilimsel alanda yabancı hocalar ile yaşadıkları bu mücadele, olası iki durumla neticelenebilir: Sermaye dağılımının korunması (ortodoksi) veya altüst edilmesidir (heterodoksi). Söz konusu Türk akademisyenler, ellerindeki sermayeyi kaybettiklerinden dolayı düzen altüst olmuş yani heterodoksi yaşanmıştır. Diğer taraftan eğitim kadrosunda yer almaya devam eden Türk hocalar ile yabancı hocalar arasında devam eden mücadelelerden biri de her iki tarafa ödenen maaşın²⁴³ farklı olmasından kaynaklanmaktadır.

2.4.2. Türk Hükümeti ve Yabancı Bilim İnsanları Arasında İmzalanan Sözleşmedeki Bazı Maddeler

Türkiye'ye gelen bilim insanlarının, üniversitelerde çalıştıkları süre zarfında sözleşmede yerine getirmeleri gereken bazı şartlar bulunmaktaydı. Şartları içeren sözleşme, Bern Büyükelçisi Cemal Hüsnü Taray ile profesörler arasında 4 Ekim 1933 tarihinde Cenevre'de yapılmıştır.

Bu sözleşmeye göre yabancı profesörler: Sözleşme süresi 5 yıl olarak saptanmıştır ve tarafların isteği üzerine yeniden uzatılabilecekti. Gerektiğinde hocalar hükümete bilirkişi

²⁴³ Bu konuda bk. Widmann, 1999.

raporu hazırlayacak, gelişme ve halkın aydınlatılması adına kurulan tesislerde aktif olarak görev alacaklardı. Üniversitede tam gün çalışacak, yan bir iş yapmayacaklardı. İlk 3 yıl derslerini Almanca, İngilizce veya Fransızca olarak verebilecekler, üçüncü yıldan itibaren Türkçe ders verecekler ve üçüncü yılın sonuna kadar derslerine ilişkin ders kitabını Türkçe olarak yayımlayacaklardır²⁴⁴.

Eğitim kadrosunda yer alacak yabancı profesörlerin kendi alanlarında isim yapmış olması ve birçok yayını kaleme almış olması gibi hususlar tercih edilmedeki kriterler arasındadır. Bu durumda Bourdieu'nün "Eyleyicinin davranışlarında etkin olan unsurlardan biri tanınma, diğeri de bilgidir" düşüncesi akla gelmektedir. Bilimsel sermaye, bilim insanının yaptığı çalışmaların ve akademik yayımların belli bir farkındalık yaratması ve tanınırlığının oluşması ve artması sonucunda eyleyicinin edindiği sermayelerden biridir. Alan içinde bilim insanının konumlanması da buna bağlıdır. Bilimsel sermaye tanınmaya bağlı olarak sürekli olarak artar ya da azalır.

2.4.3. Alman Bilim İnsanlarının Tanımlanması için Kullanılan Kavramlar

Ankara'da Türk Milli Eğitim Bakanlığı ile Prof. Malche, Prof. Schwartz ve Prof. Nissen arasında bir eğitim anlaşması imzalanarak Hitler Almanya'sından kaçan yaklaşık 200 profesör ve asistandan oluşan bir öğretim üyesi kadrosu Malche tarafından Türk Hükümeti'ne önerilmiştir. Bu süreç, Alman bilim insanlarının içinde buldukları duruma yönelik kaleme alınmış birçok kaynakta onları nitelendirmek için kullanılan yeni kavramları da beraberinde getirmiştir.

Yazılı eserlerde geçen kavramlar yerini zamanla bir başka kavrama bırakabilir. Farklı kavram tercihleri arasında ideolojik sebepler, yayınevini, yazarın ya da çevirmenin tercihleri yer almaktadır. Bu başlık altında vurgulanan nokta ise araştırma sırasında başvurulan kaynaklarda tercih edilen kavramların çevirmenin, yazarın ya da araştırmacının tercihinden ileri geldiğidir. Kaynaklardan bazıları doğrudan Türkçe kaleme alınmışken, bazıları da çeviri eserlerdir. Alman bilim insanlarını nitelendirmek için "mülteci, göçmen"; yaptıkları eylemi ifade etmek için "iltica etmek"; üniversite reformuyla gelerek ne tür bir yardımda bulduklarına dair bilgi verirken de 'bilimsel

²⁴⁴ Özata, s. 114; Neumark, s. 21.

destek' ya da doğrudan Almanca karşılığı kullanılarak 'Bildunghilfe' şeklinde kullanılmıştır.

İlk olarak, Türk Dil Kurumu'nun (TDK) *Güncel Türkçe Sözlük* ile *Büyük Türkçe Sözlük* sekmeleri kullanılarak kavramların sözlükteki anlamlarına yer verilmek istenmiştir. Ardından, aynı eser içinde adı geçen kavramlar tekrar tekrar kullanılmış olsa da örneklendirmek adına yalnızca birkaç örneğe yer verilmiştir. Bu kavramları karşılaştırmalı olarak gözden geçirmek, farklı kaynaklarda farklı isimlerle karşımıza çıkan fakat aynı anlam alanına ve/ya amaca gönderme yapan kullanımları görmek açısından yararlı olabilir.

Türk Dil Kurumu'nun (TDK) *Güncel Türkçe Sözlük* sekmesi, kapsam ve erişilebilirlik açısından ilk elden kaynaklara iyi birer örnek oluşturmaktadır. Söz konusu kaynakta yer alan tanımlara göre, kökeni Arapça olan mülteci 'sığınmacı'; iltica etmek, sığınmak anlamlarına gelmektedir. Ancak daha fazla bilgi almak amacıyla Türkçede kullanılan "sığınmacı" ve "sığınmak" kavramlarının anlamlarına başvurulmuştur.

TDK'nın *Güncel Türkçe Sözlük* sekmesinde verilen tanımlara göre, "sığınmacı":

1. Başka bir ülkeye veya yere sığınmış olan kişi, sığınık, mülteci.
2. Yabancı bir ülkede iltica etmeden önce belirli bir süre kalan kimsedir."

TDK'nın *Güncel Türkçe Sözlük* sekmesinde verilen tanımlara göre, "sığınmak" şu şekilde tanımlanmaktadır:

1. Yabancı bir ülkede iltica etmeden önce belirli bir süre kalan kimse.
2. Korunmak amacıyla bir yere veya birine başvurmak, başkalarının yardım ve korunmasına ihtiyaç.
3. Genellikle siyasi sebeplerle kendi ülkesinden kaçıp başka ülkeye gitmek, iltica etmek.
4. Güvenmek, yardım istemek veya ummak."

TDK'nın *Güncel Türkçe Sözlük* sekmesinde verilen tanımlara göre, "sürgün" şu şekilde tanımlanmaktadır:

- “ 1. Ceza olarak belli bir yerin dışında veya belli bir yerde oturtulan kimse.
2. Sürülme işi, nefiy.
3. Bir kimsenin sürüldüğü yer.”

TDK'nın *Büyük Türkçe Sözlük* sekmesinde verilen tanımlara göre, “göçmen”:

- “1. Kendi ülkesinden ayrılarak yerleşmek için başka ülkeye giden (kimse, aile veya topluluk), muhacir.
2. Bir ülkeden bir başka ülkeye yerleşmek amacıyla giden kişi, aile ya da toplumsal kümedir.”

Yukarıda salt sözlüksel anlamlarına değinilen sözcüklerin, metin içinde nasıl kullanıldığına yönelik örneklerine aşağıda yer verilmiştir:

Mülteci: “*Mülteci hocalar 1933 sonbaharında İstanbul'a geldi.*”²⁴⁵.

“*Atatürk Kültür Hareketi'nin içine giren mülteci Alman hocalar dışında, diğer ülkelerden gelenler de vardır.*”²⁴⁶.

“*Albert Malche, bu cemiyete Mayıs 1933'te gönderdiği bir mektupta mülteci Alman bilim adamlarına Türkiye'de çalışma imkânı bulunduğunu bildirmiştir.*”²⁴⁷.

Sürgün-İltica: Fritz Neumark'ın Boğaziçine Sığınanlar Türkiye'ye *İltica* Eden Alman Bilim, Siyaset ve Sanat Adamları 1933–1953 başlıklı kitabında iltica kavramı görülmektedir.

Aynı şekilde Horst Widmann'ın *Sürgün* ve Eğitim Yardımı: Alman Dili Konuşan Akademisyenlerin 1933 Sonrası Türkiye'ye *İlticası* başlıklı kitabında da hem sürgün hem de iltica kelimeleri kullanılmıştır²⁴⁸. “*İltica terimini sürgün teriminin yanında kullanıyor ve burada iltica'yla daha çok kaçış hareketini, 'sürgün'le de mültecileri kabul eden ülkelerin ilticadan dolayı içine girdiği geçici durumu ifade etmek istiyoruz.*”²⁴⁹.

²⁴⁵ Neumark, s. 173.

²⁴⁶ Widmann, s. 21.

²⁴⁷ Namal, s. 15.

²⁴⁸ Neumark, s. 9.

²⁴⁹ Widmann, s. 36.

Andreas Hänlein'in yazdığı, Alpay Hekimler'in çevirdiği "Gerhard Kessler: Türkiye'de *Sürgün* Bir Alman Sosyal Politikacı" adlı makalenin başlığında daha metni okumadan "sürgün" kavramı ilk olarak göze çarpmaktadır.

Göçmen: "Türkiye Cumhuriyeti 1933–1945 yılları arasında çok sayıda Yahudi ve Yahudi olmayan birçok *göçmeni* topraklarına kabul etme cesaretini gösterir."²⁵⁰.

Bilimsel Destek (Bildunghilfe): Türkçede bilimsel destek anlamına gelen bu kavram, özellikle sığınmacı akademisyenlerin modern Türk üniversiteleri ve yüksekokullarının kuruluşundaki katkılarını ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır.

Gençlerin Alman hocaların verdiği eğitimi çok yararlı bulduğuna yönelik bir soruyla karşılaşan Aykut Kazancıgil soruyu şu şekilde yanıtlamaktadır: "Tabii öyle ama sonradan Almanlar bunu *eğitim yardımı*²⁵¹ falan diye tanımladılar, terbiyesizlikte bu yaptıkları; çünkü muhtaçtılar. Türkiye'ye gelmeyi tercih etmiyorlardı, imkânları olsa hepsi Amerika'ya giderdi ama o zaman Amerika Yahudilere kapatmıştı kapılarını."²⁵².

Hitler Almanya'sından kaçarak Avrupa ülkeleri ile denizaşırı ülkelere kaçan ve kendilerine yeni bir yaşam alanı oluşturmaya çalışan Alman bilim insanları ve birçok kişi 1933 yılı itibariyle A. Malche'nin yardımıyla İstanbul'a gelmiştir²⁵³. Savaşmak zorunda kaldıkları siyasi yapının, onlara ceza vermek amacıyla nihai çözümle tehdit etmesinin yanı sıra ülkeden sınır dışı etmesi ve bu durum karşısında başka ülkelere sığınma sürecini konu alan birçok kaynak mevcuttur. Söz konusu kaynaklarda iltica, sürgün, sığınmacı ve mülteci gibi kavramlara sıklıkla yer verilmiştir. Örneğin, Mesur Ilgım, Atatürk ve üniversite reformuyla ülkemize gelen profesörlerden Wolfgang Gleissberg'i (*Astronomi Enstitüsü'nün kuruluşuna katkı sağlamıştır*) kaleme alan yazının başlığında "Modern Astronomiyi Türkiye'ye Tanıtan Alman *Sığınmacı* Prof. Wolfgang Gleissberg"²⁵⁴ sığınmacı ifadesini kullanmıştır. Günümüzde gazete haberlerinde ve manşetlerinde ise

²⁵⁰ Arak, s. 2.

²⁵¹ A. Kazancıgil, *Bildunghilfe* kavramını "eğitim yardımı" olarak çevirmiştir.

²⁵² Kazancıgil, s. 63.

²⁵³ Bu konuda bk. 2. Bölüm.

²⁵⁴ <http://arsiv.salom.com.tr/news/print/20038-Modern-astronomiyi-Turkiye-ye-tanitan-Alman-siginmaci-PROF-WOLFGANG-GLEISSBERG.aspx> (Erişim Tarihi: 21.10.2017, 10.39).

göçmen kavramının sıkça tercih edildiği görülmektedir. Milliyet gazetesinin attığı manşet buna örnek olarak verilebilir: “*Türk gemisi Akdeniz’de 75 göçmeni kurtardı*”²⁵⁵. Aynı şekilde Sabah gazetesinin manşeti de şu şekildedir: “*Kefken’de 24 göçmenin öldüğü tekne faciasına 4 gözaltı.*”²⁵⁶.

2.5. Yabancı Bilim İnsanlarının Türk Bilim Dünyasına Katkıları

Bu çalışmada farklı kaynaklara başvurulmuş Alman dili konuşan bilim insanlarını nitelendirmek için kullanılan birçok kavrama yer verilmeye çalışılmıştır. Tüm bu kavramlar günümüz bakış açısıyla ele alındığında, yabancı profesörler için ‘sığınmacı profesör’ ya da ‘sığınmacı akademisyen’ gibi kavramlar başka bir alternatif olarak tercih edilebilirdi.

1933 yılı itibariyle İstanbul Üniversitesi’ndeki kürsülerde ders vermeye başlayan yabancı bilim insanları hakkında Hilmi Ziya Ülken (1901-1974) şunları söylemektedir:

“1933’te üniversitenin kuruluşu Türkiye’de yeni felsefi akımlarının başlangıcı sayılabilir. Çünkü bu dönüm noktası hem Batı’da veya Türkiye’de yetişmiş yeni nesillerin üniversitede görev olarak yeni fikir cereyanlarını getirmelerinin başlangıcı olmuş hem de daha çok Hitler Almanya’sının aynı yıllarda memleketten çıkardığı birçok değerli bilim insanının İstanbul Üniversitesi’nde görev alması yüzünden o güne kadar tanımadığımız en yeni fikirlerin Türkiye’ye girmesine sebep olmuştur.”²⁵⁷.

2.5.1. Üniversitelerde Kurulan Kürsüler

Üniversitelerle ilgili yapılan en önemli girişimlerden biri de, bu kurumlara idari ve mali özerkliğinin kazandırılmasına yönelik olmuştur. Özellikle İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanı ve Hasan Ali Yücel’in Milli Eğitim Bakanı olduğu dönemde atılan ilk adım, İstanbul Üniversitesi Rektörü Cemil Birsel’in 1939 yılında Milli Eğitim Bakanlığı’na gönderdiği mektupta, üniversitenin maddi eksikliklerinin giderilmesinin yanı sıra, idari ve mali özerkliğinin de sağlanmasını talep etmiştir. Bu isteklere cevaben

²⁵⁵ <http://www.milliyet.com.tr/turk-gemisi-akdeniz-de-75-gocmeni-dunya-2530054/> (Erişim Tarihi: 03.10.2017, 15.04).

²⁵⁶ <http://www.sabah.com.tr/marmara/2017/09/28/kefkende-24-gocmenin-oldugu-tekne-faciasina-4-gozalti> (Erişim Tarihi: 03.10.2017, 15.09).

²⁵⁷ Taşdemirci, s. 31.

dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, üniversitelerin özerk olmasını istediklerini belirtmiş ancak II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi eğitim alanında yapılacak çalışmaları engellemiştir. 1946 yılına kadar da üniversiteler²⁵⁸, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir kurum olarak varlığını sürdürmüştür²⁵⁹.

İstanbul Üniversitesi'nin yeniden düzenlenmesinde, Ankara Üniversitesi'nin ve Ankara Devlet Konservatuvarı'nın kuruluşunda çok sayıda Alman ve Avusturyalı mültecinin katkısı olmuştur. Ankara'da modern bir Yüksek Ziraat Okulu'nun (YZE) kuruluşu, ilk yıllarda bütün enstitü ve kürsüleri yöneten bir grup Alman profesörün yardımıyla gerçekleşmiştir²⁶⁰. 1943'e kadar Tıp Fakültesi'nde 14 Enstitü, Fen Fakültesi'nde 14 Enstitü, Edebiyat Fakültesi'nde 12 Enstitü, Hukuk Fakültesi'nde 12 Enstitü kurulmuştur²⁶¹. Profesörlerin öncelikli hizmet alanları saha, klinik, laboratuvar, arkeolojik ve coğrafi araştırmalar olmuştur²⁶². Öklem'in²⁶³ vurguladığı üzere, Türkiye'deki kürsülerde görev alan profesörlerin seçiminde aranan ilk esas, kendi ülkelerindeki üniversitelerde de profesör olarak çalışmış olmaları ve isimlerinin ülke dışına yayılmış olmasıydı. Ancak gelen hocaların hepsi aynı kıymette olmayıp bilimsel katkı sağlayamayanlar da olmuştur. Taşdemirci'ye²⁶⁴ göre, seçimin güç şartlar altında ve çok kısa bir sürede yapılmış olması, bu bilim insanlarından bazılarının arzu edilen kıymette yarar sağlamadığını göstermiştir. Aralarında bilimsel katkılar sağlayanlar olduğu gibi uzun bir süre sonra görevlerinden ayrılmak zorunda kalanlar ve kendilerine bağlanan ümitleri boşa çıkaranlar da olmuştur.

Buna karşılık Astronomi alanında Hans Rosenberg (1904-1988),

Fizik alanında Harry Dember (1882-1943),

Friedrich Dessauer (1881-1963) ve Arthur R. von Hippel (1898-2003),

²⁵⁸ Dönemin önemli sorunlarından biri de, yeni üniversitelerin hızla kurulamamış olmasından kaynaklı öğrenci sayısındaki fazlalığa cevap verilememiş olmasıdır. 1938-1940 yılları arasında okul ve fakülte sayısı 19, öğretim üyesi 1013, öğrenci sayısı 12.130'dir. 1949-1950 arası dönemde ise okul sayısı 34, öğretim üyesi sayısı 1852, öğrenci sayısı 25091'dir (Salih, Özkan. 1938-50 Arası Türkiye'nin Eğitim Kültür Politikası", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Kayseri: Erciyes Üniversitesi SBE, 1996, s. 152).

²⁵⁹ Şeker, s. 47.

²⁶⁰ Widmann, s. 60.

²⁶¹ Widmann, s. 104-105.

²⁶² Taşdemirci, s. 39.

²⁶³ Öklem, s. 91.

²⁶⁴ Taşdemirci, s. 31.

Hukuk alanında Karl Strupp (1886-1940),
Kimya alanında Oliver Herzog (1878-1935) ve Richard Weiss,
Klasik Filoloji alanında Walter Kranz (1884-1960),
Şarkiyat alanında Karl Süssheim (1878-1947),
Tıp alanında Karl Löwenthal (1800-1948), Berta Ottenstein (1891-1956),
Friedrich Reimann (1897-1994),
Max Sgalitzer (1884-1973),
Zooloji alanında André Naville gibi bazı yabancı bilim insanlarının Türkiye’de makale niteliğinde birçok yayını olmakla birlikte çeşitli sebeplerden dolayı hem yayını hem de Türk bilim insanlarının yetiştirilmesi ve Türk bilim hayatının gelişmesi konularında fazla bir varlık gösteremedikleri görülmektedir²⁶⁵.

Alman bilim insanlarının İstanbul’da kaldığı süre zarfında hangi kürsülerde eğitim verdiği ile ne tür çalışmalara imza attıklarına dair detaylı bilgiye bu bölümde isim bazında yer verilmektedir.

Bu bilim insanlarından bazıları İstanbul Üniversitesi’nde görev alırken, bazıları ise İstanbul ve Ankara’daki Alman Hastanesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi ve Ankara Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Hijyen Enstitüsü, Maden Araştırmaları Enstitüsü, Gazi Öğretmen Yetiştirme Enstitüsü ve Konservatuar gibi kurum ve kuruluşlarda çalışmışlardır²⁶⁶.

Kimya branşı, zaman bakımından Alman profesörlerin uzun yıllar çalışmalarına tanık olmuştur. I. Dünya Savaşı’nda Prof. Fritz Arndt (1885-1968) ve Prof. Gustav Anselm Fester’in (1886-1963) çalışmalarıyla başlamış ve Prof. Friedrich Ludwig Breusch’un (1903-1983) çalışmasıyla 1971’e kadar sürmüştür. Türk kimya profesörü Muvaffak Seyhan, yayımlanmış bir yazısında 1933’te II. Dünya Savaşı çıkana kadar geçen zamanı Fen Fakültesi’nin ‘Altın Çağı’ olarak nitelendirmiştir²⁶⁷. Ayrıca Prof. Arndt’ın Kimya

²⁶⁵ Taşdemirci, s. 32.

²⁶⁶ Türk ve Çınar, s. 51.

²⁶⁷ Widmann, s. 307.

Enstitüsü ‘Yerebatan Enstitüsü’ özellikle önem arz etmektedir çünkü oluşturulan bilimsel atmosferin ileriye dönük etkileri olmuştur²⁶⁸.

Tıp Fakültesi eğitim kadrosundaki Alman hocalar arasında Kadın Doğum Kliniği’nde görev yapan Wilhelm Gustav Liepmann (1878-1939) da vardır. Kendisi ordinaryüs profesör olarak kurumun başına geçmiş, G. Liepmann Türkiye’ye gelmeden önce Berlin’de tanınmış bir kadın doğumcu olarak görev yapmıştır²⁶⁹. Türkiye’de kaldığı kısa sürede faydalı olmaya çalışmıştır. Özellikle Haydarpaşa Tıp Fakültesi’nin yerinin değişmesi, kliniklerin İstanbul hastanelerine dağıtılmasıyla ortaya çıkan karmaşıklığı önlemek için gayret sarf etmiş, standart bir klinik yapısını oluşturup yürütmeye çalışmıştır²⁷⁰.

Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Prof. Ernst Eduard Hirsch, 1929 yılında Frankfurt Üniversitesi’nde doçent olarak çalışmış, Almanya’ya dönene kadar önce İstanbul Üniversitesi ardından da Ankara Üniversitesi’nde ticaret hukuku, hukuk sosyolojisi ve hukuk felsefesi profesörü olarak görev yapmış ve Türk Ticaret Kanunu’nu hazırlamıştır²⁷¹. Ayrıca Türk Telif Hakları Kanunu gibi birçok kanunun çıkarılmasında, 1946’da çıkarılan ve Özerklik Kanunu diye anılan Üniversite Kanunu’nda da katkısı bulunmaktadır²⁷².

Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü’nde ders veren Hans Reichenbach, mantıksal pozitivistin önde gelen düşünürlerinden biriydi. Atatürk öldükten sonra Amerika’ya gitmiştir. Nusret Hızır, Reichenbach’ın yetiştirdiği öğrencilerden biri olmuştur²⁷³.

İktisat Fakültesi eğitim kadrosunda olan Fritz Neumark, 1933-1951 yılları arasında İstanbul Üniversitesi’nde ekonomi politikası alanında ders vermiş ve Türkiye’deki anılarını ‘Boğaziçine Sığınanlar’ adıyla kaleme almıştır²⁷⁴.

²⁶⁸ Widmann, s. 63.

²⁶⁹ Kazancıgil, s. 92.

²⁷⁰ Kazancıgil, s. 93.

²⁷¹ Özata, s. 131; Türk ve Çınar, s. 52.

²⁷² Namal, s. 17.

²⁷³ Özata, s. 131.

²⁷⁴ Türk ve Çınar, s. 52.

1936'da hükümetin davetlisi olarak gelen Macar besteci Bela Bartok Türk müziğine büyük katkı sağlayan çalışmalar yapmıştır. Bartok'la birlikte davet edilen Alman tiyatro öğretmeni Carl Ebert Türk tiyatrosunun gelişmesinde büyük rol oynayan sanatçılar yetiştirmiştir²⁷⁵.

2.5.2. Akademik Çalışmalar: Çeviri Yoluyla Dilimize Kazandırılan Kavramlar

1935-1946 döneminde Ulaştırma Bakanlığında idari ve trafik konuları uzmanı olarak çalışan Ernst Reuter, ders vermeye başladığı yıllarda konut politikası ve inşaat alanları planlaması, yerel yönetimler ve belediye maliyesi gibi çok değişik konularla ilgilenmiştir. 1946 yılında Siyasal Bilgiler'deki görevinden ayrıldığında mesleki yayın organlarında adı geçen konularda Almanca ve Türkçe yayımlanmış 80 kadar makale ile konferans metni yazmıştır. Ayrıca İstanbul Belediyesi için de mali hizmetler konulu iki tane, çok kapsamlı bilirkişi raporu hazırlamıştır. Reuter'in yayımlarına Türkiye'deki belediye ve üniversiteler başvurmuştur. Bu nedenle Ernst Reuter Türkiye'de kent bilimini ülkemize getiren kişi olarak tanınmaktadır²⁷⁶.

1936-1945 yılları arasında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyoloji ve Sosyal Politika Kürsüsü'nde, 1933-1951 yılları arasında İstanbul Üniversitesi'nde ekonomi politikası anabilim dalında çalışan Gerhard Kessler ise 1946 yılında Orhan Tuna ile birlikte ilk Türk sendikasının kuruluşunda yer almıştır²⁷⁷. Kessler 24 yaşında Alman İşveren Kuruluşları (*Die Deutschen Arbeitgeberverbände*) adlı kapsamlı bir çalışma yayımlamıştır. Bu kaynakta ilk olarak işveren kuruluşlarının tarihsel gelişim sürecini ve organizasyon yapılarını araştırıp yer vermiştir. Çalışmasının merkezinde işveren kuruluşlarının faaliyetlerine yer vermiş olup işçi hareketi ve grevin engellenmesine yönelik tedbirler, grev kırıcı önlemler, lokavt ve işçilerin katılımıyla sağlanacak anlaşmaların oluşturulması diğer bir deyişle toplu sözleşmelerin gerçekleştirilmesinin gerekli olduğunun altını çizmiştir. İşçilerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi için işçilerin birleşmeleri yönünde adımlar atmasının onların doğal hakkı olduğu ve bu

²⁷⁵ Özata, s.131.

²⁷⁶ Möckelmann, s. 113.

²⁷⁷ Türk ve Çınar, s. 52.

nedenle de mevzuatta yer alan koalisyon özgürlüğüne ilişkin kısıtlamaların kaldırılması gerektiğine dikkat çekmiştir²⁷⁸.

Kessler'in çalışmalarında yer verdiği kavramlar çeviri yoluyla dilimize geçmiş olma ihtimalini beraberinde getirmektedir. Sosyal güvenlik sistemi, iş gücü, arz/talep, lokavt, işçi, işveren, grev, katılımcı, kooperatif, kuruluş, toplu sözleşme, organizasyon yapıları, faaliyet, işçi hareketi, sendika, grev sigortası, sözleşme, kamu, kamusal hizmet, çalışmam hakkı, iş ve sosyal güvenlik hukuku gibi kavramlar çeviri yoluyla dilimize geçen kavramlara örnek verilebilirken Sendikalar Kanununun kabul edilmesinde de Kessler'in çalışmaları rol oynamıştır. Hänlein²⁷⁹ çalışmasında Kessler'den "*Koalisyon yasaklarının ortadan kaldırılması ile birlikte Kessler ve asistanı Orhan Tuna ilk Türk sendikası kurucuları arasında sayılmaktadırlar.*" sözleriyle bahseder. Kessler, liberal ekonomik esaslara dayalı fikirlerin dışında ayrıca sosyal çözüm önerileri de getirmiştir. Haftalık çalışma sürelerinin 36 saate düşürülmesi ve çalışma sürelerinin azaltılması gerektiği ve bununla birlikte ortaya çıkan gelir farkının telafi edilmesi için de çalışanların ikamet ettikleri yerin çevresinde bahçe veya patates ekim alanlarının tahsis edilmesini gerektiğini belirtmiştir²⁸⁰. Kessler ayrıca 1936 İş Kanunda da ifade bulmuş olan bir sosyal güvenlik sisteminin kuruluşunu tavsiye etmiştir. Bağımsız bir kaza sigortasının kuruluşunu ve de kazayı önleyici tedbirlerin uygulamaya alınması tavsiyeleri arasında yer almaktadır. Ona göre hastalık, malullük ve yaşlılık sigortası kolları tek bir sigorta çatısı altına oluşturulmalıydı. Batı'da yaygın olan dağınık sigortalılık uygulamasının Türkiye'de de uygulanmasının uygun olmayacağını belirtmiştir²⁸¹.

2.5.3. Kütüphaneciliğin Gelişimi

Üniversite reformuyla 1933 yılı itibariyle ülkemize gelen yabancı bilim insanlarının hangi kürsülerde çalıştığına ve ne gibi bilimsel katkılar yaptığına yönelik bilgilere çalışmada yer verilmiştir²⁸².

²⁷⁸ Hänlein, s. 35.

²⁷⁹ Hänlein, s. 44.

²⁸⁰ Hänlein, s. 38.

²⁸¹ Hänlein, s. 44.

²⁸² Bu konuda bk. Ek-3.

Eğitim alanında atılan en önemli adımlardan biri de nitelikli eserlerin kütüphanelerde her bireyin erişimine açık olmasıdır. Gerek yabancı dillerde gerek o ülkenin ana dilinde yazılmış eserler ile çeviri eserlerin, kütüphanelerin veri tabanlarında yer alması araştırma yapmak isteyenlerin yanı sıra hem bilim insanlarına hem de öğrencilere çok yönlü yardım ve hizmet sunmaktadır. Buradan hareketle Malche'nin, Darülfünun'u incelemek ve yeni üniversite için öneriler getirmek amacıyla İstanbul'a geldiğinde kütüphaneleri ziyaret ederek belli başlı tespitler yaptığı görülmektedir²⁸³. Widmann'ın²⁸⁴ aktardığı üzere Malche, fakülteleri ve klinikleri ziyaret etmiş; laboratuvarları, seminerleri ve kütüphaneleri incelemiş; politikacılar, profesörler, idare memurları ve öğrencilerle konuşmuştur.

Malche'nin hazırladığı raporda kütüphanelerin mevcut durumuyla ilgili yaptığı tespitler şu şekildedir: Kütüphaneler saat dörtte kapandığından açık olduğu saatler yetersiz kalmakta, kütüphane dışına ödünç kitap verilmemektedir²⁸⁵. Oysaki öğrencilerin evlerinde kitap bulunmamaktadır²⁸⁶. Türkçe yayın eksikliği yaşanmaktadır. Yayınların hemen hepsi eski yazıyla yazılmış ya da yabancı dilde kaleme alınmış olduğundan bu durum yayınları okuyup araştırma yapmak öğrencileri zorlamaktadır. Yabancı dildeki eserleri anlayacak öğrenci sayısı oldukça azdır²⁸⁷. Türk reform yasalarıyla ilgili bilimsel yayınların eksikliği yaşanmakta, İsviçre ve Alman eserleriyse mevcut değildi. Çok büyük bir salonu bulunan Tıp Kütüphanesi fakirlik içindeydi ve büyük amfisinin altında içi kitap dolu, açılmamış pek çok sandık ancak 1938 yılında bulunmuştur. Bu kitaplar Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanlarca Fakülteye armağan olarak gönderilmiş fakat fark edilmemiştir ancak 20 yıl sonra bulunmuştur²⁸⁸. Standart eserlerden (ders kitapları, şerhler ve monografilerden) ve Türk kanunlarının hazırlanmasında örnek alınmış Avrupa ülkelerinin hukuklarıyla ilgili kanun ve dergi koleksiyonlarından oluşacak bir kitaplık kurmak elzemdi. Misal, medeni hukuk için İsviçre yayınlarını, ceza hukuku için İtalyan, deniz ticareti hukuku ve ceza usulü için Alman, idare hukuku için Fransız yayınlarını; ticaret hukukunun öteki alanları için de Almanya, Avusturya, Belçika, Fransa, İtalya ve

²⁸³ Bu konuda bk. 2. Bölüm.

²⁸⁴ Widmann, s. 77.

²⁸⁵ Özata, s. 94.

²⁸⁶ Özata, s. 96.

²⁸⁷ Özata, s. 92.

²⁸⁸ Hirsch, s. 239.

İspanya'dan temel eserleri getirtmek gerekiyordu. Her şeyden önce İsviçre, Alman ve Fransız uzmanlık dergileriyle kanun metinlerine yer veren belli başlı eserlere abone olmak gerekli görülmekteydi²⁸⁹.

Kütüphanelerdeki dergiler uluslararası standart açısından son derece yetersizdi ve genellikle Fransa ve Türkiye'ye yönelikti²⁹⁰. Alman bilim insanları, bilimsel çalışma yapabilmeye ve öğrencilere alanlarındaki yeni araştırmaları aktarabilmeye kaynak sıkıntısı çekmektedirler. Bu sebeple ihtiyaç duydukları kitapların ve süreli yayınların listesini yapmış, bu yayınların Avrupa'dan getirilmesi için de sık sık rapor ve yazılar yazmışlardır²⁹¹. Kitap alımı için mali açıdan da herhangi bir mani yoktu çünkü o günlerde hükümetin ayırdığı ödenek yeterliydi. Leipzig'de, eski eserler satan bazı ünlü kitapçılar, nasyonal-sosyalist ırkçı kanunlar yüzünden ya işlerini tasfiye etmek zorunda kalmış ya da Alman Reich'ı sınırlarında satamadıkları kitapları, başka yerlere çok ucuza satmaya çalışmıştı²⁹². Bunu avantaja çevirmek isteyen profesörler de Hitler Almanya'sında tehdit altında bulunan ve yurt dışına kitap satmak isteyen birkaç Alman firmasıyla iletişime geçmiş, İngilizce ve Almanca kaynakları sağlayarak kütüphanede çok dilli eserlerin olmasını sağlamışlardır²⁹³ 1935 ilkbaharında içleri kitapla dolu yığınla sandık İstanbul'a ulaşmıştır²⁹⁴. Böylece hem üniversite kütüphanesinin hem de fakülte ve enstitü kütüphanelerinin kaynak açısından geliştirilmesi ve zenginleştirilmesi gibi önemli katkılarda bulunmuşlardır²⁹⁵. Başta Ernst Hirsch ve Gerhard Kessler olmak üzere Alman profesörler, kütüphanelere getirttikleri kitapların demirbaşaya kaydedilmesi ve tasnifinde de birer kütüphane memuru gibi çalışmışlardır²⁹⁶. Kessler'in ayrıca İktisat ve Sosyoloji Enstitüsü'ne ait olan İktisat Fakültesi Kütüphanesinin kuruluşunda da çok büyük katkıları olmuştur²⁹⁷. İktisat ve Sosyal Bilimler Fakültesi 1937 yılında Hukuk Fakültesinden ayrılıp bağımsız olduğunda, bu fakülte kitaplığının ve kataloğunun temelini, kartotek fişlerini bizzat el yazısıyla doldurarak kitaplara başlıklar koyarak ortalama 50.000

²⁸⁹ Hirsch, s. 240.

²⁹⁰ Neumark, s. 128.

²⁹¹ Namal, s. 18.

²⁹² Hirsch, s. 240-241.

²⁹³ Neumark, s. 128.

²⁹⁴ Hirsch, s. 241.

²⁹⁵ Taşdemirci, s. 37.

²⁹⁶ Taşdemirci, s. 37.

²⁹⁷ Hänlein, s. 42.

tanmesini bizzat kendisi kataloglamıştır²⁹⁸. Bunların yanı sıra Tıp Kütüphanesi'nde Sonja Tiedcke adlı Alman mülteci çalışmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı sıralarda Walter Gottschalk isminde bir uzman İstanbul Üniversitesi'ne çağrılmıştır, kendisi daha sonra üniversitede kütüphanecilik dersi vermiştir²⁹⁹.

Taşdemirci'ye³⁰⁰ göre, yabancı profesörler İstanbul Üniversitesi'ndeki ilk yıllarında az sayıda bilimsel eser kaleme almıştır; bilimsel araştırmaların sayısının azlığında üniversite kütüphanelerinin yetersizliği etkili olmuştur. Yeni üniversitenin kurulmasının ve yurt dışından yabancı dildeki kaynakların temin edilmesinin ardından bilimsel çalışmaların sayısı da artmıştır. Cavit Orhan Tütengil'in hazırladığı bibliyografyada Gerhard Kessler'in birçok yazınsal faaliyetinin olduğu görülmektedir. Ayrıca 4 tane ders kitabı da yazmıştır³⁰¹. İlk bilimsel dergi (*mecmua*) 1935 yılında yayımlanmaya başlamış ve yine aynı yıl üniversite konferansları düzenlenmeye başlamıştır³⁰². Bunların dışında Alman profesörler, öğrencilerin derslerde ve seminerlerde yabancı hocalardan daha çok yararlanmasını sağlamak amacıyla gerekli görülen Almanca ve Fransızca kitapların Milli Eğitim Bakanlığınca Türkçeye tercüme edilmesi gibi faaliyetlere de katkıda bulunmuşlardır. Bu tercüme faaliyeti, Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde gerçekleşen Batı klasiklerinin tercümesi faaliyetinin başlangıcını teşkil etmesi bakımından önem taşımaktadır³⁰³.

2.6. Eğitim Amacıyla Yurt Dışına Giden Türk Öğrenciler ve Branşları

Eğitim ve araştırma amacıyla yurt dışına giden Türk bilim insanlarının yanı sıra hangi yabancı hocalar ile kolektif bilimsel çalışmalar yürüttüklerine dair bilgilere de bu alt bölümde yer verilmiştir.

Yeni vatandaki üniversite kütüphanelerindeki kaynak sıkıntısının farkında olan Ernst Hirsch ve Gerhard Kessler gibi birçok Alman profesör, Hitler Almanya'sındaki bu durumu kendi avantajlarına çevirmek istemiştir. Bu doğrultuda tehdit altında bulunan ve

²⁹⁸ Hirsch, s. 243.

²⁹⁹ Neumark, s. 128.

³⁰⁰ Taşdemirci, s. 38).

³⁰¹ Widmann, s. 197.

³⁰² Taşdemirci, s. 38.

³⁰³ Namal, s. 18.

yurt dışına kitap satmak isteyen birkaç Alman firmasıyla iletişime geçmiş, İngilizce ve Almanca kaynakları sağlayarak kütüphanede çok dilli eserlerin olmasını sağlamışlardır.

Darülfunun kapatılarak İstanbul Üniversitesi'nin açılmasıyla yurda özellikle de İstanbul ve Ankara'ya çok sayıda Alman dili konuşan bilim insanı gelmiştir. Üniversitelerdeki eğitim kadrosunda özellikle genç kuşağa geniş şekilde yer verilmiştir. Çelişkili gibi görünen bu nokta 1910'dan itibaren 1930'lara kadar pek çok gencin dış ülkelere gönderilmesi ve bu hocaların yeni kuruluşun temelini oluşturmasıyla açıklanabilmektedir³⁰⁴.

Eğitim sistemindeki eksiklere yönelik çalışmalar yürütüp Türk öğrencileri yetiştirmeleri yabancı hocalardan yerine getirilmesi beklenen şartlar arasındaydı. Neumark'ın³⁰⁵ *“Akademik öğretmenler olarak ana görevimiz, yerimize geçecek olanları yetiştirmektir”* sözleri bu ifadeyi destekler niteliktedir. Türk ve Çınar'ın³⁰⁶ da belirttiği üzere, Alman hocaların yetiştirdikleri öğrenciler ve asistanlar Türkiye'deki bilimsel araştırmaların gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Bu öğrencilerden bir kısmı Alman üniversitelerinde eğitimlerine devam ederek Almanya'nın bilimsel anlayışını içselleştirip Türkiye'de uygulamış kişilerdir. Türk üniversitelerinde görev yapan profesörlere, doçentlere ve asistanlara bakıldığında birkaç istisna dışında çoğunun 1933 ile 1953 yılları arasında Türkiye'de çalışmış olan yabancı hocaların öğrencileri ya da bu öğrencilerin öğrencileri olduğu görülmektedir³⁰⁷.

Ancak eğitim alanındaki reformun, yalnızca yurt dışından gelen hocalar aracılığıyla yapılması hedeflenmemiştir, aksine Türk gençlerinin yurt dışında eğitim alıp orada araştırma yapmaları da eğitim reformunun bir parçası olmuştur. Demirtaş'a³⁰⁸ göre, 1924 yılında çıkartılan yasa uyarınca 1927-1928 akademik yılında 8 farklı ülkeye toplam 42 öğrenci gönderilmiştir. Bu sayı yıllar içinde artış göstermiştir. 1929-1930 eğitim-öğretim yılında, yabancı ülkelerde öğrenim gören öğrenci sayısı 288'e ulaşmıştır. 1937 yılındaki bir istatistiğe göre Türkiye'nin verdiği devlet bursuyla yurt dışına giden 234 öğrenciden

³⁰⁴ Widmann, s. 28.

³⁰⁵ Neumark, s. 244.

³⁰⁶ Türk ve Çınar, s. 52.

³⁰⁷ Hirsch, s. 215.

³⁰⁸ Demirtaş, s. 165-166.

133'ü Almanya'ya gitmeyi tercih etmiştir³⁰⁹. 1937-1938 eğitim-öğretim yılında ise bu sayı 204'tür. Bu öğrencilerin 97'si Almanya, 44'ü Fransa, 21'i Belçika, 15'i Amerika, 14'ü Avusturya, 13'ü İsviçre, İtalya, İngiltere, Macaristan ve Rusya gibi birçok ülkeye gitmiştir³¹⁰. Öğrencilerin üç dört sene eğitim almak için yurt dışına gönderilmesi en son 1950'lere kadar devam etmiştir. Savaşın sonra Amerika'ya gönderilen İstanbul Üniversitesi'nden bir ekip, Türkiye'ye döndüğünde mesleklerini çok iyi şekilde icra etmişlerdir. Beyin cerrahı Feyyaz Berkay, patolog Talia Bali Aykan ve Ekrem Kadri Unat bu grupta yer alan kişilere örnek verilebilir³¹¹.

Yurt dışına öğrenci göndererek bilim insanı yetiştirmenin ne denli ayrı bir öneme sahip olduğunu Atatürk şu sözleriyle dile getirmektedir:

“Bu millet ve memleket ilme, irfana [kültüre] çok muhtaç; tahsil yapmış, diploma almış gelmiş olanları korumak kadar doğal ve lüzumlu bir şey olmaktan başka, parti parti eğitim ve öğretim görmek için ilim ve fen almak için Avrupa'ya, Amerika'ya ve her tarafa çocuklarımızı göndermeye mecburuz ve göndereceğiz. İlim ve ihtisas (*uzmanlık*) nerede varsa, sanat nerede varsa gidip öğrenmeye mecburuz. Bu nedenle artık himaye (koruma) çok zayıf kalır. Bunun yerine mecburiyet (*zorunluluk*) geçerli olur.”³¹².

Atatürk, bir öğrenciyi imtihanında görüp onunla ilgilenmiş, onun parlak bir öğrenci olduğuna inandığından ötürü o öğrenciyi Amerika'da kimyager ve tarihçi George Sarton'un (1884-1956) yanına göndermiştir. Orada doktora yapan öğrencinin adı Aydın Sayılı olup yaptığı çalışma da dünyadaki ilk Bilim Tarihi doktorası olmuştur. Aydın Sayılı, daha sonra Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde (*DTCF*) Bilim Tarihi kürsüsünü kurmuştur. Kazancıgil ile *Osmanlı Türklerinde İlim* kitabını birlikte hazırlayan Sevim Tekeli de, Aydın Sayılı'nın öğrencisidir³¹³.

³⁰⁹ Mœckelmann, s. 66.

³¹⁰ Demirtaş, s. 166.

³¹¹ Kazancıgil, s. 262-263.

³¹² Özata, s. 10.

³¹³ Kazancıgil, s. 350.

Eğitim amacıyla yurt dışına gönderilen öğrencilerden Prof. Dr. Ali Rıza Berkem anılarında şunları anlatmaktadır:

“Ulu nder Atatürk, İstanbul Darlfununun’da bir reform yapmaya karar veriyor. Fakat reformu gerçekleştirmek için yeterli ğretim üyesi yok. Bunun üzerine, lise mezunları arasından en iyilerini aday seçip bir imtihanla Avrupa’ya gönderilmelerine emir veriyor. Bu üniversitenin (o zaman üniversitede dört fakülte vardı: fen, edebiyat, hukuk ve tıp) temelini fen ve edebiyat fakülteleri oluşturduğundan, bu iki fakültenin çeşitli dallarında yetiştirilmek üzere eleman gönderilmiştir.”³¹⁴.

Profesörler, sözleşme gereği üçüncü yıldan sonra derslerini Türkçe vermek durumundaydılar. şimdiye kadar yabancı uzmanlarla yapılan iş anlaşmalarına bakıldığında böyle bir hüküm yoktu. Osmanlı Devleti zamanında da yabancı uzmanlar davet edilmiştir fakat Türkçe ğrenme zorunluluğu onlar için getirilmemiştir. Birinci Dünya Savaşı’nda Darülfunun’da ders veren 17 Alman bilim insanından da Türkçe ğrenmesi beklenmemiş ve herhangi bir sözleşme de hazırlanmamıřtır³¹⁵. Ayrıca öğrenmeleri gereken dil evrim geçirmekte, geldikleri bu ülkede yabancı dil olarak Almandan ziyade Fransızca bilinmektedir. Gelen yabancı profesörler arasında Fransızca bilenler derslerini bu dilde vermiş, bilmeyenler ise sunumlarını Almanca olarak yapmıştır. Türkçe ğrenme şartını çok azı yerine getirmiş ve ilk yıllarda mevcut dil bariyerini Almanca bilen asistanlar veya öğrenciler yardımıyla ařmıřlardır³¹⁶.

Gelen hocalara bu konuda yardımcı olup onlara asistanlık yapmak amacıyla Türk tarafından mer Celal Sar ve Muhlis Ete ekibe katılmıştır. Bu iki isim Almanya’da doktora yapmıştır. Sar Röpke’nin, Ete de Neumark’ın asistanı olmuş ve bir süreliğine hocalara tercümanlık yapmıřlardır³¹⁷. Sar, ekstra ordinaryst ve 1936-48 yılları arasında İktisat Fakültesi Dekanı olarak görev yapmıştır. Berlin’de Sombart’ın yanında çalışmış, Darülfunun’da ve Türk/Alman Ticaret Odası’nda görev almış olup İstanbul Üniversitesi’nde de iki kez rektör olarak görev yapmıřtır³¹⁸.

³¹⁴ zata, s. 86.

³¹⁵ Hirsch, s. 215-216.

³¹⁶ A. Nursen Durdağı, **eviri Yoluyla Kavram Aktarımı Sürecinde niversitenin Rolü**, İstanbul: Gece Kitaplığı, 2017, s. 3.

³¹⁷ Neumark, s. 124.

³¹⁸ Widmann, s. 194.

1936-1945 yılları arasında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Genel İktisat ve Finans Teorisi Kürsüsü yabancı öğretim üyelerinden Prof. Wilhelm Röpke, Genel İktisat ve Ekonomi alanında 4 sene hocalık yapmış, İstanbul'daki kısa süreli ikameti boyunca birkaç Türkçe kitap yayınlanmıştır. Prof. Röpke'nin Türk öğrencisi ve tercümanı Prof. Muhlis Ete'ydi³¹⁹. Ete iktisat, özel olarak da işletme doçenti olarak görev yapmıştır³²⁰. Hirsch³²¹, kendisini yabancı profesörleri dostça karşılayıp kendilerine yardımcı olan isimler arasında saymıştır.

İktisat Fakültesi eğitim kadrosunda yer alan Fritz Neumark'ın bilimsel çalışmalar yürüttüğü meslektaşları Osman Okyar ve Süphan Berk Andıç'tır³²². Memduh Yaşa ise eski öğrencisi ve meslektaşındır³²³. Ayrıca Neumark'ın Türk öğrencileri Sabri Ülgener, Orhan Dikmen ve Memduh Yaşa İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmıştır³²⁴.

Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Prof. Ernst Eduard Hirsch'in o zamanki öğrencisi, asistanı ve doçenti Dr. Halil Arslanlı, İstanbul'daki eski Ticaret Hukuku Kürsüsünün başına geçtikten sonra, kendi asistanlarını iki yıllığına hocası Hirsch'in yanına Berlin Özgür Üniversitesi'ne (*Berlin Freie Universität*) göndermeye önem vermiştir. Böylece, zamanında hocasının yanında öğrenmiş olduklarını kendi öğrencilerinin de öğrenmesini istemiştir³²⁵. Ankara'da Hirsch'in Armağan kitabını yayıma hazırlayan Hamide Topçuoğlu, Yaşar Karayalçın, İlhan Akipek ve Tuğrul Ansay kendisinin öğrencileri olmuştur³²⁶.

Ankara Siyasal Bilgiler Yüksekokulu 1936-1937 döneminde eğitime başlamıştır. Burada 1938 yılında bölgesel idari finansmanla, kent planlaması ve kent yapılaşması üzerine ders vermeye başlayan Ernst Reuter için yeni bir kürsü kurulmuştur. Öğrencilerinden çoğu Reuter'in Türkiye'de olduğu yıllarda belediye başkanı, vali, belediye meclis üyesi

³¹⁹ Widmann, s. 200.

³²⁰ Neumark, s. 124.

³²¹ Hirsch, s. 219.

³²² Neumark, s. 140.

³²³ Neumark, s. 156.

³²⁴ Widmann, s. 195.

³²⁵ Hirsch, s. 215.

³²⁶ Widmann, s. 191.

olmuş, üst düzey devlet memuru kadrosundan işe alınmıştır³²⁷. Öğrencilerinden Fehmi Yavuz, Ernst Reuter'in asistanı olmuştur³²⁸.

Fransız dilbilimci ve tarihçi Georges Dumézil (1898-1986), Tevfik Esenç'i Paris'e götürmüş, orada kendisiyle telaffuz ve konuşma testleri yapmıştır. Bundan sonra Esenç, her sene Paris'e giderek bu çalışmalara katkısını sürdürmüş ve 1950'lerden sonra Dumézil'in yayımladığı önemli kitaplarda ikinci isim olarak yerini almıştır. Bu kitaplar *Kafkasya Dilleri ve Geleneklerinin Anadolu'daki Belirtileri*, *İbîh Dili Karşılaştırmalı Anlatım* gibi klasik eserler ve önemli bir de dergiydi³²⁹.

Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk öğretim üyesi Dr. Bülent Davran, Hukuk Fakültesi'ndeki Andreas B. Schwarz'ın en yakın Türk meslektaşısı ve tercümanı olarak kendisine yardımcı olmuştur. Schwarz'ın öğrencilerinden Roma hukukunun bugünkü temsilcileri Prof. Türkan Rado ve Ziya Umur'dur³³⁰.

Önce İstanbul, daha sonra Ankara Devlet Konservatuvarı'nda keman dersi profesörlüğü yapan Macar Licco Amar'ın Türk öğrencileri kemancı Ayla Erduran ve Suna Kan'dır³³¹.

Sığınmacı profesörler arasında uluslararası en büyük üne sahip olanlardan biri, fizikçi ve filozof Hans Reichenbach'tı ve Hilmi Ziya Ülken'in bahsettiği üzere Nusret Hızır, Reichenbach'ın en yetenekli öğrencisi olmuştur³³².

Salih Zeki Bey, Batı'da eğitim görmüş ve ülkemize döndüğünde de modern matematiğin, modern fiziğin ve modern astronominin temelini kurmuş çok önemli bir isim olmuştur. Rasathanenin organizasyonu ilk olarak kendisi tarafından yapılmış ve rasathane İcadiye Tepesi'ne taşınmıştır. Aynı zamanda Fen Fakültesi'nde yüksek fiziğin okutulmasını sağlamıştır³³³. Salih Zeki Bey, matematiğin yanı sıra Poincare'nin kitabı gibi önemli

³²⁷ Möckelmann, s. 111; 118.

³²⁸ Möckelmann, s. 109.

³²⁹ Kazancıgil, s. 68.

³³⁰ Widmann, s. 189.

³³¹ Neumark, s. 120.

³³² Widmann, s. 163.

³³³ Kazancıgil, s. 345.

felsefe kitaplarını Türkçeye çevirerek bir kültür hareketi yaratmıştır. Ayrıca Türkiye'de ilk defa bütün eski yazma eserleri araştırarak bilim tarihini incelemiştir³³⁴.

Yabancı hocalar üniversite kadrolarında görev yapan doçent ve profesör unvanlı birçok Türk hoca ile bilgi alışverişinde bulunmuşlardır. Bu isimler arasında istatistikçi Ömer Celal Sarç, iktisat tarihçisi Ömer Lütfi Barkan, sosyolog Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, hıfzıssıhvacı Muhiddin Erel, matematikçi Kerim Erim ve başka tıp uzmanları, ayrıca çok sayıda hukukçu, medeni hukukçu Ebül'ula Mardin ve idare hukukçusu Sıdık Sami Onar'ın ismi verilmektedir³³⁵.

Prof. Neumark, diğer branşlardaki Alman profesörlerin yetiştirdiği ve kendisinin yakından tanıma ve değerini anlama fırsatı bulduğu Türk bilim insanlarından birkaçının ismini şu şekilde saymaktadır:

“Bunlar arasında ne yazık çok genç yaşta ölmüş olan ticaret hukukçusu Halil Aslanlı, Andreas Schwarz'ın yardımcıları Bayan Türkan Basman Rado, Bülent Davran, Hıfzı Velidedeoğlu Veldet, daha sonra Leo Spitzer'in baş öğrencileri Neteran Dirvana, Mina Urgan, Sabahattin Eyüboğlu, Ernst Reuter'in sadık yardımcısı Fehmi Yavuz, Isaac'ın öğrencisi ve halefi Feridun Özgür, Reichenbach'ın yetenekli yardımcısı Nusret Hızır, tanınmış dâhiliyeci ve Erich Frank'a teşekkür borçlu olan Nebil Bilhan.”³³⁶.

İstanbul, İzmir, Ankara'daki zooloji profesörlerinin ve doçentlerinin hemen hepsi zooloji profesörü Curt Kosswig'in öğrencisi olmuştur³³⁷. Güstav Oelsner'in öğrencisi, tercümanı ve sonradan da meslektaşısı Kemal Ahmet Aru'ydu³³⁸.

Widmann³³⁹ Romanist Leo Spitzer'in Fransızca Bölümü'nden Prof. Süheyla Bayrav ve Prof. Nesteren Dirvana, Almanca Bölümü'nden Prof. Safinaz Duruman ve İngilizce

³³⁴ Kazancıgil, s. 346.

³³⁵ Neumark, s. 244.

³³⁶ Neumark, s. 246.

³³⁷ Widmann, s. 158.

³³⁸ Widmann, s. 207.

³³⁹ Widmann, s. 169.

Bölümü'nden Prof. Mina Urgan gibi birçok filoloğun üzerinde güçlü ve kalıcı etkilerinin olduğunu vurgulamıştır.

Eğitim aracılığıyla yaygınlaştırılan kültürel alandaki mevcut değerleri daha önce içselleştirerek egemen olan eyleyiciler, eğitim sürecinde kendilerine aktarılan anlam şifrelerine yani kültürel ve sembolik sermayeye olan aşinalık ve farkındalıkları sayesinde, diğer eyleyicilere oranla daha başarılı olurlar ve hızla yükselme hususunda daima bir adım öndedirler.

Ülkemizdeki eğitim kadrosunda yer alan yabancı profesörlerle bizzat çalışma imkânı bulan ve/ya yurt dışına eğitim amacıyla gönderilen Türk akademisyenler yukarıdaki tanıma uyan egemen eyleyicilerdir. Bilimsel alanda önce akademisyen kimlikleriyle var olmayı başaran, kültürel sermayelerindeki artışla zamanla birçok kimlik kazanan Türk akademisyenler “çevirmen/tercüman kimliği”ne de sahip olmuşlardır. Türkiye’de Çeviribilim/MTR bölümlerinin 1980’lerde açılmaya başladığı düşünüldüğünde, Türk hocaların mektepli çevirmen/tercüman olma ihtimalleri bulunamamaktadır. Herhangi bir çeviri eğitimi al(a)madan yaptıkları çevirilerle alaylı çevirmen statüsünde sembolik sermayelerine bir artı daha katmış bulunuyor ve ileride kendi uzmanlık alanlarına yönelik yazacakları bilimsel her türlü kaynak için yazarlığa diğer bir ifadeyle özgün üretime kendilerini hazırlamışlardır. İÜ Tıp Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Aykut Kazancıgil³⁴⁰ alanda edindiği çoklu kimlikleri sayesinde bu duruma en iyi örnek teşkil eden isimlerden yalnızca biridir. Çalışmanın Üçüncü Bölümü’nde toplumsal ve kültürel sermayeleri aracılığıyla bilimsel alanda öncü birer isim olmayı başarmış isimlerden A. Kazancıgil’e detaylıca değinilmiştir.

2.6.1. Türk Akademisyenlerin Görev Aldığı Kürsüler

Üniversite reformuyla birlikte ülkemizde ders veren Alman hocaların yaptıkları bilimsel katkıların yanı sıra yetiştirdikleri öğrenciler ve asistanlar da Türkiye’deki bilimsel araştırmaların gelişmesine katkı sağlamışlardır. Bu öğrencilerin bir kısmı yurt dışındaki üniversitelerde eğitimlerine devam ederek bilimsel anlayışı içselleştirmiş ve ülkemizde uygulamış kişilerdir.

³⁴⁰ Kazancıgil, s. 313.

Bahsedilen isimlerden bazılarının enstitü müdürü olarak görev yaptığı görülmektedir. Yalnızca birkaç enstitü Türk profesörlerce yönetilmiştir. Bunlardan bir tanesi Histoloji-Embriyoloji Enstitüsü'südür. 1930 yılında Macar Prof. Sandor Peterfi enstitüde çalışmaya başlamıştır³⁴¹. Sonuç olarak Türk ve yabancı hocaların aynı bilimsel alanda birlikte çalışmalar yürüttüğü ifade edilebilir.

Türk hocalar tarafından kurulan ve yönetilen diğer enstitü ise İktisat Enstitüsü olup enstitünün ilk başkanı Prof. Wilhelm Röpke olmuştur. Bu enstitü daha sonra özellikle Türk bilim insanı Prof. Ömer Celal Sarç'ın çabalarıyla özerk bir İktisat Fakültesi'ne dönüştürülmüştür³⁴². Röpke'nin dışında bu enstitüde görev yapan diğer yabancı profesör ise Fritz Neumark'tır. Neumark, İktisat Enstitüsü'ndeki istatistik dersi için bir ya da iki sömester yan görev olarak sorumluluk almıştır. Çünkü Almanya'da öğrenim gören ve Werner Sombart'ın yanında doktora yapmış genç Türk meslektaş Ömer Celal Sarç oldukça iyi bir istatistikçi olduğundan Prof. Neumark'ın bu sorumluluğunu üstlenmiştir. Böylece Neumark'ın çalışma alanı Prof. Röpke ve Prof. Şükrü Baban'la değişmiş, yabancı profesör teorik ve politik ekonomi ile maliye derslerini vermeye başlamıştır³⁴³.

Türk profesörlerin yönetici kimlikleriyle ön planda olduğu Felsefe Bölümü'nün idaresi 1950'lerde Türk profesörlerden Hilmi Ziya Ülken, Halil Vehbi Eralp, Macit Gökberk ve Takiyeddin Mengüşoğlu'nun sorumluluğundadır³⁴⁴.

Türk akademisyenlerin etkin olduğu Tıp Fakültesi'nde de 1933 üniversite reformundan önce Kadın Doğum Kliniği kadrosunda Besim Ömer Paşa emekli fahri profesör, Tevfik Remzi Kazancıgil doçent olarak çalışmıştır. 1934 yılında Tevfik Remzi profesör olarak; 1936 yılında Naşit Erez, 1937'de Kamil Akol ve 1938 yılında İbrahim Sadık Berkan doçent olarak bu klinikte çalışmaya başlamışlardır³⁴⁵.

Benzer şekilde Tıp Fakültesi eğitim kadrosundan Arif İsmet Çetingil Erich Frank ile birlikte çalışmış, Nebil Bilhan uzun yıllar Frank'ın derslerini çevirmiş, Ferhan Berker

³⁴¹ Widmann, s. 130.

³⁴² Neumark, s. 75.

³⁴³ Neumark, s. 83.

³⁴⁴ Widmann, s. 168.

³⁴⁵ Kazancıgil, s. 92.

Hıfzı Bakım dışında asistanı olarak yabancı akademisyene yardımcı olmuştur. Ayrıca Nejat Harmancı, Remzi Özcan, Orhan Ulutin, Ali Akmekçi, Mustafa Karaca (*İzmir*) gibi isimler de profesör olarak Tıp fakültelerinde çalışmıştır³⁴⁶.

2.7. Yabancı Akademisyenler için Yürütülen Sözlü ve Yazılı Çeviri Faaliyetleri

Yabancı profesörler açısından İÜ eğitim kadrosunda yer almak, yeni bir oyun alanı (bilimsel alan) olma özelliğini taşır. Eyleyiciler, oyuna her zaman bilerek katılmazlar. Ancak Alman bilim insanları Türkiye Cumhuriyeti devleti ile bile isteye bir sözleşme imzalamıştır. Lakin oyunun kuralları kendininkilerden -Almanya temelinde- oldukça farklıydı. Çünkü eski eğitim kurumu Darülfünun kapatılarak yerine ona benzemeyen bir üniversite kurulmuş ancak fiziki anlamda birçok eksik bulunmaktaydı.

Diğer taraftan da Cumhuriyet'in ilanıyla yeni bir devlet kurulmuştur. Yeni kurulan devletin yapısında siyasal ve kültürel yapılandırmalara gidilmiş, 1933 yılı Kasım ayında yeni üniversitenin ilk eğitim yılı başlamıştır fakat hazırlıklar tam anlamıyla tamamlanamamıştır, üniversitenin yapım ve onarım çalışmaları sürmüştür. Profesörler bitmemiş dersliklerde, masaların, sandıkların üstüne oturarak veya ayakta durarak derslere başlamıştır³⁴⁷.

Yabancı profesörler İstanbul ve Ankara Üniversiteleri'nde eğitim vermeye başladıklarında kendilerine yardımcı olmak amacıyla tahsis edilen asistanları bu süreçte yetiştirmişlerdir. Bu kişilerin yanı sıra birçok Türk asistan ve bilim insanı yurt dışındaki üniversitelerde eğitim gördükten sonra yurda dönerek üniversite kürsülerinde ders vermeye başlamıştır.

Söz konusu kültür politikası çerçevesinde eğitim-öğretim ve bilimsel alanlarda toplumu etkileyecek adımlar atılmıştır. Atatürk'ün önderliğinde yapılan atılımlara 1 Kasım 1928 tarihinde yapılan Harf Devrimi ile 12 Temmuz 1932 tarihli Dil Devrimi³⁴⁸ örnek verilebilir³⁴⁹. Atatürk, Harf ve Dil Devrimlerini Türk kültürünün millileşmesi ve

³⁴⁶ Widmann, s. 136

³⁴⁷ Widmann, s. 97.

³⁴⁸ Bu konuda bk. 2. Bölüm.

³⁴⁹ <http://www.dildernegi.org.tr/TR,610/dil-devrimi---12-temmuz-1932.html> (Erişim Tarihi: 19.10.2017, 09.43).

gelişmesini amaçlayan büyük bir adım olarak görmüştür. Latin harflerine geçiş ile halkın okuma-yazmayı öğrenmesini kolaylaştırıp yaygınlaştırma, Türk dilinin zenginliğini ortaya koyup gelişmesini sağlama ve uygar milletlerle iletişimi kolaylaştırma gibi amaçlar güdülmüştür³⁵⁰.

Bu amaçlar doğrultusunda ilerlerken yerli halk dil bağlamında adaptasyon sıkıntısı yaşamıştır, bu durumu aynı zamanda Yurt Dışındaki Alman Bilim Adamları Yardım Cemiyeti aracılığıyla İstanbul ve Ankara Üniversiteleri'ne gelen yabancı profesörler de tecrübe etmiştir. Çünkü yabancı profesörler, sözleşme gereği üçüncü yıldan sonra derslerini Türkçe vermek durumunda kalmışlardır. Bu dili yani Türkçeyi öğrenirken onun Avrupa dil ailelerinden yapısal olarak farklı olması profesörlere zor gelmiştir³⁵¹. Yabancı uzmanlarla yapılan iş anlaşmaları açısından Türkçe öğrenme ve dersleri Türkçe verme gibi bir hüküm tamamıyla yeni bir durum olmuştur. Çünkü Hirsch'e³⁵² göre, Osmanlı Devleti zamanında da yabancı uzmanlar çağrılmış ancak onlara Türkçe öğrenme zorunluluğu getirilmemiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda özellikle 1915-1918 yılları arasında Darülfunun'da ders veren Alman profesörlerden Türkçe öğrenmeleri beklenmemiş ve buna yönelik herhangi bir sözleşme de hazırlanmamıştır.

Geldikleri bu ülkede karşılaştıkları dil engeli Malche'nin getirdiği öneriyle önlenmeye çalışılmıştır. Yabancı hocalardan bazılarının Avrupa'da eğitim görmüş, doktorasını yapmış genç asistan verilmiştir. Yabancı hocalara yardımcı olan asistanlar, profesörün sözlü ve yazılı ürünlerini Türkçeye çevirmiş ve bu süreçte de onların verdiği derslerle sürekli ilgilenip fikir alışverişinde bulunmuşlardır. Bu vesileyle ileride yabancı profesörlerin yerini alabilecek olan Türk profesörler kuşağını kısa zamanda yetiştirmek mümkün olmuştur³⁵³. Neumark'ın³⁵⁴ “*Akademik öğretmenler olarak ana görevimiz, yerimize geçecek olanları yetiştirmektir.*” sözleri bu hedefi destekler niteliktedir.

YZE'nin ilk mezunlarından Prof. Turgut Yazıcıoğlu (1958) Türk meslektaşların yardımlarını şu sözlerle anlatmıştır:

³⁵⁰ Tongul, s. 110-112.

³⁵¹ Taşdemirci, s. 28.

³⁵² Hirsch, s. 215-216.

³⁵³ Hirsch, s. 230.

³⁵⁴ Neumark, s. 244.

“Dersler Almanca görünüyor, Türk asistanları tarafından dilimize çevriliyordu. Bu asistanlar İstanbul yakınlarında Halkalı'daki Ziraat Yüksekokulu'nun son devrinde öğrenimlerini bitirip özel eğitim görmek üzere Almanya'ya gitmiş olan gençlerdi. Bu kişiler, bu arada Almanya'da aldıkları özel eğitimlerini bitirip yurtlarına geri dönmüş Alman profesörlere asistan olarak görevlendirilmişti”³⁵⁵.

Yazıcıoğlu'nun da vurguladığı üzere üniversitede profesör yardımcılara çok önem verilmiştir. ‘Profesör Agreje’ unvanı verilen bu yardımcılardan bir bölümü, öğrencilerle laboratuvarlarda uygulama yapmış, öteki bölümü ise yabancı profesörlerin verdikleri derslerin Türkçesini hazırlayıp teorik çalışmalar yapmıştır³⁵⁶. Türk tarafının desteği sadece bu tür örneklerle sınırlı değildi, dersler Fransızca ve Almancadan Türkçeye tercüme edilerek aynı zamanda tercüme/çeviri desteği de sağlanmıştır. Asistanlar ve/ya doçentler, yabancı hocaların hazırladığı sınav sorularını çevirmiş ve hem sözlü hem de yazılı sınav kâğıtlarını değerlendirmişlerdir. Böylece yabancı profesörler ile öğrenciler arasındaki eğitim köprüsünü Türk bilim insanları kurmuştur. Ancak profesörlerin geldiği ülkede karşılaştıkları dil bariyeri kendilerine yardımcı olmaya çalışan asistan ve doçentlerle aşılmaya çalışılsa da bu durum Türk tarafı açısından bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Yoğunluktan ötürü Türk asistan ve doçentler, kendi bilimsel araştırma ve çalışmalarına yeterince vakit ayıramamışlardır³⁵⁷. Bir süre sonra yüksekokul öğretim üyesi olarak uzun süre tercümanlık yapamayacaklarını dile getirmişlerdir. Böylece yabancı hocalar sonraları derslerini bazen Almanca ve Fransızca bazen de İngilizce vermek zorunda kalmıştır³⁵⁸. Bunların dışında bir diğer önemli husus 11 Ekim 1934'te kabul edilen İstanbul Üniversitesi Talimatnamesinde doçent olabilmek için doktora yapma şartı bulunmamasıydı. Başlıca görevleri, yanlarında çalıştıkları yabancı profesörlerin derslerini tercüme etmek olduğundan doktora yapmış olmaları Türk hocalardan istenmemiştir. Talimatname uyarınca yurt dışında lisans öğrenimi gören gençler doktora yapmadan ‘doçent’ olarak atanmıştır³⁵⁹. Böylece gelen profesörlerin yanı sıra bilim dünyasında yurt dışında doktora yapanlar ile yurt dışında lisans eğitimi almış

³⁵⁵ Widmann, s. 69.

³⁵⁶ Öklem, s. 96.

³⁵⁷ Özata, s. 134.

³⁵⁸ Neumark, s. 134.

³⁵⁹ Özata: s. 119.

ancak doktora yapmamış doçentlerin varlığı ve bilimsel yetkinlik açısından yeterliliğin sorgulanıp sorgulanmadığı ya da nasıl sorgulandığı akla gelmektedir.

Sınavlarda ve derslerde öğrencilerle doğrudan iletişim kuramayan profesörler, tamamen tercümanlara muhtaçtı. Tercümanlar yeterli Almanca bilmediğinde ise profesörlerin birçoğu üçüncü bir lisana yani Fransızcaya başvurmak zorunda kalmıştır çünkü Fransızca o dönemde bütün doğu ülkelerinde ve Türkiye'de kullanılan yabancı diller arasında “*langue dominante*” (*hâkim dil*)di³⁶⁰. Fransızcanın hâkim dil oluşu, Kazancıgil'in hazırladığı 14 bin başlıktan oluşan Fransızcadan Türkçeye çevrilmiş kitapların bibliyografyasında açıkça görülmektedir³⁶¹.

Ülkemize geldikten 3 yıl sonra derslerini Türkçe vermek zorunda olan yabancı profesörlerden Türkçeyi öğrenenlerin sayısı azınlık oluştursa da çok sayıda profesör Türkçe öğren(e)memiştir. Türkçe öğrenememeleri yaşlarının ilerlemiş olması, üniversitede Fransızca bilenlerin sayısının çok olması ve sıkışıklarında Fransızca ile anlaşmalarından kaynaklanmıştır³⁶². Kessler, ilerlemiş yaşından dolayı Türkçeyi öğrenemeyen isimlerden biri olmuştur bu sebeple profesörün derslerini ve yayımlarını meslektaşları Türkçeye çevirmiştir³⁶³. “Müsveddelerimi güzel bir biçimde Türkçeye çeviren iyi bir çevirmenim olduktan sonra, tüm derslerimi Türkçe vermekte hiçbir güçlük görmüyorum.” diyen Reuter, 3 yıllık fiyat tayin uzmanlığı görevi süresince ve Anadolu'da yaptığı gezilerle Türkçesini ilerleten isimlerdendi³⁶⁴. Alfred Isaac 1937'den itibaren İktisat Fakültesi işletmecilik dersi vermiştir. İşletmecilikle ilgili birçok eserini Türkçe yazmış ve Almanca yazdığı eserlerini de Türkçeye çevirmiştir. Türkiye'de kaldığı 13 yıllık süre boyunca kitaplar, ders kitapları, broşürler, mecmua ve makaleler kaleme almıştır³⁶⁵. Ernst E. Hirsch Türkçeyi önce sınavlarda, daha sonraları derslerde kullanabilecek ve kitaplarını bu dilde yazabilecek kadar öğrenmiştir³⁶⁶. Türkçeyi öğrenen bir diğer isim ise Fritz Neumark'tı. Neumark, 1933'te İstanbul'a gelerek 20 sene İktisat

³⁶⁰ Neumark, s. 136-137.

³⁶¹ Kazancıgil, s. 313.

³⁶² Taşdemirci, s.28.

³⁶³ Hänlein, s. 42.

³⁶⁴ Widmann, s. 349.

³⁶⁵ Widmann, s. 202.

³⁶⁶ Neumark, s. 90.

ve Finans ilimleri profesörü olarak görev yapmış ve 2 sene sonra derslerini Türkçe vermeye başlamıştır³⁶⁷.

Neumark çeviri sürecine ve Türkçe öğrenmeye yönelik şu paylaşımları yapmıştır:

“İlhami Şevket ile yaptığımız, kısa süren fakat yoğun derslerden sonra, öylesine konuşmayı, gazete okumayı ve en başta Türk meslektaşarımla dil sorunları üzerinde tartışmayı denedim. Böylelikle, yarım yıl içinde, en azından taksi şoförleriyle, satıcılarla, posta memurlarıyla anlaşabilecek duruma geldim. Bir yıl sonra ise sözlü sınavlarımı artık tercümansız yapabiliyordum; tabii o değil de her şeyi ifade ettiğim anlamına gelmez ama hiç olmazsa öğrencilerin cevaplarını anlayabiliyordum. (...) İki yıl kadar sonra ders uygulamalarımı tercümansız yapacak duruma geldim. Ders kitaplarına, dergi makalelerine vb. gelince; ilk yıllar sırasında -onları orijinallerini Almanca veya Fransızca yazarak- bir asistana veya doçente tercüme ettiriyordum. Sonraları yavaş yavaş çevirilerin doğrulukların kendim kontrol etmeye başladım ve nihayet beş yıl kadar sonra, meslektaşların da desteğiyle, yayınlarımdan bir bölümünü doğrudan doğruya Türk dilinde tercüme edilmiş şekilde yazabiliyordum”³⁶⁸.

Neumark’ın³⁶⁹ belirttiği üzere, asistanları derslerde ve seminerlerde yabancı hocalara tercüman olarak da yardım etmiştir. Hocalar bu tür bir sözlü çeviri desteğine uzun süre ihtiyaç duymuştur. Asistanların yanı sıra doçentler de onlara yardımcı olmuştur. Alan ve dil yetisi iyi derece olan Türk bilim insanları çeviri sürecinde sorun yaşamamıştır. Macit Gökberk ile Nusret Hızır’ın, Felsefe bölümü hocalarından Hans Reichenbach’ın derslerini başarıyla tercüme etmeleri bu duruma örnek gösterilebilir³⁷⁰. Öte yandan sözlü çeviri sürecinde birtakım sıkıntılar yaşanmıştır. Anlatılacak şeyler önce Almanca, Fransızca veya İngilizce ve daha sonra Türkçe tekrar edildiğinden hocalar derste anlatmak istediklerinin ancak yarısını aktarabilmişlerdir³⁷¹. Bazı Türk asistanlar ve doçentler, profesörlerin derste anlattıklarını Türkçeye cümle cümle çevirirken önemli hatalar yapmış, incelikler ve nüans farkları kaybolmuş ve sözlü çeviri süreci büyük bir

³⁶⁷ Widmann, s. 195.

³⁶⁸ Neumark, s. 134-135.

³⁶⁹ Neumark, s.134.

³⁷⁰ Özata, s. 133.

³⁷¹ Neumark, s. 135.

zaman kaybına neden olmuştur³⁷². Bu süreçte Alman dili konuşan hocaların bazıları tercüme desteğinden memnun iken bazıları ise memnun kalmamıştır. Rudolf Nissen, çeviri desteğinden memnun olan isimlerden biriydi. Her cümle değil de, birbirleriyle bağlantılı fikirler tercüme edilmiştir. Konuşmacı ikinci ifadeyi aktarmak için birinci cümlenin tercüme edildiği süre zarfında kendisini hazırlayabilmiştir. Buradan anlaşıldığı üzere dersler ardıl çeviri³⁷³ de yapılmıştır. Zamanla hocalar ve tercümanları kısa ifadeler kullanma anlamında alışkanlık kazanmışlardır³⁷⁴. Neumark'a³⁷⁵ göre, memnun olup olmamanın sebebi sosyal ve fen alanlarındaki farklılıklardan kaynaklanıyor oluşuydu. Fen ve tıp derslerinde üslup incelikleri hiçbir zaman sosyal bilimlerde olduğu kadar büyük rol oynamamıştır. Profesörlere yardımcı olan tercümanlar farklı yeteneklere sahipti. Çevirilerdeki eksik ve pürüzleri saptayabilmek için profesörlerin Türkçeye büyük oranda vakıf olması gerekmektedir³⁷⁶.

Niyazi Berkes, Hukuk Fakültesi'ndeki sosyoloji dersindeki sözlü çeviri süreciyle ilgili anısını şu cümlelerle anlatmaktadır:

“Profesör Kessler, bağıra bağıra konuşuyor, tercüman olan kişi onun kullandığı özel terimlerin anlamlarını bilmediğinden sözcüklerden yalan yanlış bulduğu karşılıklar kullanıyordu. Başta Nusret Hızır ve biz olarak bütün sınıf kahkalara boğuluyordu. Zavallı Kessler bunu, Türklere özgü bilim sevgisine vererek büsbütün heyecanlanarak daha da bağırıyordu”³⁷⁷.

Wolfgang Gleissberg (1903-1986), çeviri süreciyle ilgili düşüncelerini şu cümlelerle dile getirmektedir:

“Dinleyicilerle istenilen iletişim kurulamıyordu; bir tercümanın bir dersi kusursuz ve dinleyiciler tarafından kolaylıkla anlaşılabilir bir ifade tarzıyla anlatabilecek durumda olması için, yalnız Almanca ve Türkçeye tam anlamıyla hâkim olması

³⁷² Widmann, s. 97.

³⁷³ Bu konuda bk. Aymil Doğan, **Sözlü Çeviri Çalışmaları ve Uygulamaları**, Ankara: Siyasal Kitabevi. 3. Baskı, 2011.

³⁷⁴ Widmann, s. 376.

³⁷⁵ Neumark, s. 136.

³⁷⁶ Neumark, s. 135-136.

³⁷⁷ Özata, s. 133.

değil, aynı zamanda derste ele alınan bilim konusuyla da en azından dersi veren profesör kadar ilgilenmiş olması gerekiyordu. Çünkü konu hakkında derin bilgi sahibi olmadan, bir bilim dersinin işe yarar bir tercümesinin yapılması imkânsızdır. Bu niteliklere sahip olan tercümanları bulmak tabii mümkün değildi”³⁷⁸.

Sığınmacı akademisyenlere sağlanan tercüme desteğinin yanı sıra ülkede yapılan Dil Devrimi'nin ardından üniversitenin kuruluş yıllarında Latin harfli Türkçe yayım sıkıntısı yaşanmış olup çeviri eserlere ihtiyaç duyulmuştur. A. Kazancıgil³⁷⁹ de “Çeviri toplumların silahıdır.” sözüyle çevirinin önemini vurgulamıştır. Bu bağlamda Atatürk, bilimsel eserlerin Türkçeye kazandırılması konusunda ayrı bir ihtimam göstermiştir. Öyle ki kendisi de çeviriyle ilgilenmiştir. Özata'nın³⁸⁰ ifadesine göre, Harbiye'deyken şiirler tercüme edip bunları Baba Tahir'in çıkardığı *Malumat* dergisine göndermiştir. Atatürk askeri konularda iki kitap yazmış ve bir de kitap tercümesi yapmıştır³⁸¹. Medeni Bilgiler, Arıburun Muharebeleri Raporu, Atatürk'ün Hatıra Defteri, Mustafa Kemal Atatürk'ün Karlasbad Hatıraları, Zabıt ve Kumandan İle Hasbıhal, Cumalı Ordusu, Takımın Muharebe Eğitimi, Geometri, Taktik Meselenin Çözümü ve Emirlerin Yazılmasına İlişkin Öğütler, Bölüğün Muharebe Eğitimi, Taktik Tatbikat Gezileri³⁸² gibi eserler Atatürk'ün kaleme aldığı eserler olup Özata, Atatürk'ün askeri alanda yazdığı eserlerin bilgisini paylaşmamıştır. Kitap yazımının yanı sıra Atatürk, Descartes'in *Metot Üzerine Düşünceler* adlı kitabının Türkçeye kazandırılmasını ve Kant'ın kitaplarının da Türkçeye çevrilmesini sağlamıştır³⁸³.

A. Dilaçar, Atatürk'ün yabancı dilde yazılmış kitapları Türkçeye nasıl çevirttiğini şu cümlelerle özetlemiştir:

“Atatürk antropoloji, arkeoloji, tarihi ve dil konusunda kendisine gönderilen Fransızcadan başka dilde yazılı kitapları hemen Türkçeye çevirtirdi. Metodu da şuydu: Kitabı söküp formları ayırarak dil bilirlere topluca dağıtmak ve bunun bir

³⁷⁸ Widmann, s. 375.

³⁷⁹ Kazancıgil, s. 313.

³⁸⁰ Özata, s. 144.

³⁸¹ Özata, s. 146.

³⁸² [http://www.fmv.edu.tr/web/13-63-1-](http://www.fmv.edu.tr/web/13-63-1-1/fmv_tr/ataturk_kosesi/okuyan_ataturk/ataturkun_yazdigi_kitaplar)

[1/fmv_tr/ataturk_kosesi/okuyan_ataturk/ataturkun_yazdigi_kitaplar](http://www.fmv.edu.tr/web/13-63-1-1/fmv_tr/ataturk_kosesi/okuyan_ataturk/ataturkun_yazdigi_kitaplar) (Erişim Tarihi: 19.10.2017, 21.17).

³⁸³ Özata, s. 157.

hafta içerisinde tercümesini sağlamak. İngiliz yazarı H. G. Wells'in kocaman 'Dünya Tarihi', Amerikalı Albay Churchward'ın eskiden Pasifik'te batmış olduğuna inandığı 'Mu Kıtası' hakkındaki kitap serisi, forma forma sökülerek bu şekilde dilimize çevrilmiştir. Bunun sonuncusunun Türkçe metni Türk Dil Kurumu kitaplığındadır."³⁸⁴.

Atatürk Türkçeye çeviri eserler kazandırılması yolunda adımlar atarken, ülkemize davet edilen yabancı profesörler de bazı gecikmelerle de olsa yayım çalışmalarına başlamıştır. Peterfi, Türkçe bir histoloji ders kitabı (*Histoloji Ders Kitabı, Genel ve Özel Bölüm, İstanbul 1942*) yazmıştır. Peterfi'nin Türkiye'deki çalışmalarıyla ilgili olarak Üveys Maskar'ın Almanca yazılmış bir makalesi bulunmaktadır³⁸⁵. Gabriel, yıllarca Anadolu'da çalışmış ve 6 ciltlik bir eser ortaya koymuştur. *Anadolu'daki Türk Eserleri Arkeolojisi, Bursa İncelemeleri* gibi çok önemli araştırmalar yapmıştır³⁸⁶. Kuruluşun üzerinden üç yıl geçmiş olmasına rağmen, Genel Fizik Enstitüsü Direktörü Ord. Prof. M. Fouché'nin, Celal Saraç'ın tercüme ettiği derslerini on sene sonra yayımlaması söz konusu aksaklık ve gecikmeye örnek verilebilir³⁸⁷. Freiburg'da (*İsviçre*) eski Türk (*İslam*) miras hukuku konusunda doktora yapmış Galip Gültekin, Hukuk felsefesi ve hukuk tarihi dersleri için İstanbul'a 1933 yılında gelen Richard Honig'in, derslerini, makale ve kitap müsveddelerini Türkçeye çevirmiştir. Honig, Heidelberg'de doktorasını yapmış ve çok iyi derecede Almanca konuşan Dr. Yavuz Abadan ile Roma Üniversitesi mezunu Şemsettin Talip'le birlikte çalışmaya başlamıştır. Bu iki isim tercüme hususunda Honig'e yardımcı olmuştur³⁸⁸. Yazılı çeviride sağlanan desteğin yanı sıra sözlü çeviri desteği, profesörlerin verdiği ders ve seminerlerin dışında düzenlenen konferanslarda da sağlanmıştır. Kazancıgil'in *Her Doğum Bir Mucizedir* adlı kitabında Atatürk'ün doğumunun 100. yılı dolayısıyla Türkiye'ye gelen ve Atatürk ve Üniversite reformu kitabının yazarı Horst Widmann'ın Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde verdiği 1981 tarihli konferansı simultane çeviri (*eşzamanlı/anında çeviri*)³⁸⁹ yapan Aykut Kazancıgil ile Horst Widmann'ın bir fotoğrafına yer verilmiştir³⁹⁰. Yabancı profesörlerin verdiği ders

³⁸⁴ Özata, s. 165.

³⁸⁵ Widmann, s. 131.

³⁸⁶ Kazancıgil, s. 69.

³⁸⁷ Özata, s. 134.

³⁸⁸ Hirsch, s. 230-231.

³⁸⁹ Bu konuda bk. Doğan, 2011.

³⁹⁰ Kazancıgil, s. 313.

müsveddeleri ve kaleme aldığı çalışmalarının çevrilmesinin yanı sıra Türk meslektaşlar yabancı hocalar ile yayım çıkarmıştır³⁹¹. Dumesil, Tevfik Esenç'le yakın bir ilişki çemberi kurmuştur. Onu Paris'e götürmüş, orada telaffuz ve konuşma testleri yapmıştır. Bundan sonra Esenç, her sene Paris'e giderek bu çalışmalara katkısını sürdürmüş ve 1950'lerden sonra Dumesil'in yayımladığı önemli kitaplarda ikinci isim olarak yerini almıştır. Yayımlanan kitapları sırasıyla; *Kafkasya Dilleri ve Geleneklerinin Anadolu'daki Belirtileri, İbîh Dili Karşılaştırmalı Anlatım*³⁹².

2.7.1. Çeviri Eserler ve Akademik Yayınlar

Sığınmacı akademisyenlerin öğrencilerle aralarında ihtiyaç duydukları iletişim köprüsünü Türk bilim insanları kurmuştur. Hocaların yazılı ve sözlü sınavlarını, ders notlarını Türkçeye çevirmiş, onlarla birlikte bilimsel çalışmalar yapmışlardır³⁹³.

Prof. Malche'nin yaptığı değerlendirmelere³⁹⁴ göre Darülfünun'da kitap yazmak ve çeviri yapmak için herhangi bir teşvik söz konusu değildi. Kitap yazmak isteğe bırakılmıştır³⁹⁵. Ancak Darülfünun'daki bu durum, İstanbul Üniversitesi reformu ve yabancı bilim insanlarının ülkemize gelişinin ardından değişmiştir. 1933-1942 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Yayınları Dökümüne bakıldığında üniversite tarafından 175, öğretim üyelerinin bastırıldığı kitap 35 ve 42 çeviri kitap olmak üzere toplam 252 yayımın olduğu görülmektedir³⁹⁶. Daha önce de bahsedildiği üzere profesörlerle yapılan sözleşme gereği 3 yılın sonunda derslerini Türkçe vermek durumundaydılar. Bunun yanı sıra her profesör üniversitede bir konferans verecek ve bu konferanslar bir ay içinde Türkçe ve en az bir yabancı dile çevrilerek basılacaktı³⁹⁷. Çeviri eserlere³⁹⁸ verilen önem devam etmiştir. Atatürk tarih çalışmaları için Fransa'da Henri Berr'in öncülüğünde yayımlanan *L'évolution de l'humanité (Tr. Uygarlığın Evrimi)* adlı tarih kitap dizisini getirtmiş ve her

³⁹¹ Bu konuda bk. Ek-2.

³⁹² Kazancıgil, s. 68.

³⁹³ Bu konuda bk. Ek-2.

³⁹⁴ Bu konuda bk. Ek-1.

³⁹⁵ Özata, s.100.

³⁹⁶ Türk ve Çınar, s. 51.

³⁹⁷ Öklem, s. 92.

³⁹⁸ Bu konuda bk. 2. Bölüm.

birini ayrı ayrı tercüme ettirerek zamanın tarih anlayışını öğrenmeye ve uygulamaya çalışmıştır³⁹⁹.

Profesörlerin verdiği konferans, ders ve seminerlerin Türkçeye çevirisi, gerek birlikte çalıştıkları gerek o alanda bilimsel çalışmalar yapan Türk bilim insanları tarafından yapılmış ya da eserlerde ikinci isim olarak yer almışlardır. Söz konusu çeviri sürecinde 1936'da İstanbul Üniversitesi'ne gelen felsefe tarihçisi Ernst von Aster'in *Fransız İhtilali'nin İçtimai Tarihi* başlıklı eserini 1927 yılında Türkçeye çeviren M. Mermi bu isimlerden biriydi. Orhan Sadettin de *Yeni Zaman Felsefesi* adlı yazısını aktarmıştır⁴⁰⁰. Aster, Türkçe *Bilgi Teorisi ve Mantık, Felsefe Tarihi* adlı iki eser yazmanın yanı sıra üniversitede birçok konferans vermiştir. Bunlar *Üniversite Konferansları* kitaplarında ve Z. F. Fındıkoğlu'nun *İş* dergisinde yayımlanmıştır. Felsefe Arkivi adlı dergi Aster'in gayretleriyle kurulmuştur⁴⁰¹.

Nurullah Ataç, Aristophanes'i ülkedeki hâkim dil Fransızcadan çevirmiştir. 1933 öncesi Latince'den ve Yunancadan Türkçeye çeviri yapan neredeyse yok gibiydi ancak 1933 reformuyla gelen yabancı hocaların etkisiyle farklı dillerden çeviriler yaygınlaşmıştır⁴⁰². Bir başka isim olan Galip Üstün'ün sayesinde Jean Paul Roux'un *Türklerin Tarihi* adlı kitabı 1984 yılı Türkçeye çevirisiyle Milliyet Yayınları'ndan çıkmıştır⁴⁰³. Bu tür telif ve çeviri eserler, bilimsel alanın o dönemde çeviriye ihtiyaç duyduğunu ve bu bilinçle amaca yönelik çeviri çalışmaları yapıldığını gözler önüne sermektedir.

Prof. Arndt Anorganik ve Organik eksperimental kimya üzerine kitaplar yazmış, laboratuvar çalışmaları adına *Yeni Başlayanlar İçin Pratik Kitabı*'ni yayımlamıştır. Gattermann-Wieland'ın genişletilmiş tercümesi ve Doç. Dr. Turhan Şeşbeş ile Doç. Dr. Baha Erdem'in Belfast Blitz'in kitaplarına dayanarak yayımladıkları *Kalitatif ve Kantitatif Analiz Kitabı*, ayrıca Doç. Dr. Muzaffer Vardar'ın bir Anorganik Preparat Kitabı bulunmaktadır⁴⁰⁴. Prof. Philipp Gross'un iki ciltlik teknoloji üzerine Türkçe *Kimya*

³⁹⁹ Özata, s. 32.

⁴⁰⁰ Widmann, s. 168.

⁴⁰¹ Widmann, s. 167.

⁴⁰² Kazancıgil, s. 320.

⁴⁰³ Kazancıgil, s. 340-341.

⁴⁰⁴ Widmann, s. 310.

Mühendisliği Bilgisi kitabı, Doç. Dr. Haldun Terem'in metalurji üzerine bir kitabı ve Doç. Dr. Saffet Rıza Alpar'ın su teknolojisi kitapları mevcuttu⁴⁰⁵.

Romanist Erich Auerbach, 1936'da İstanbul Üniversitesi'ne davet edilmiştir. 1942-1945 yılları arasında *Mimesis: Dargestellte Wirklichkeit in der abendländische Literatur* adlı bir filoloji eserini çıkarmış ve 1946'da Berner Verlag Francke'de yayımlanmıştır. Auerbach öğrenciler için Roman Filolojisi'ne giriş kitabını (*Roman Filolojisine Giriş*) yazmış, Türk asistanı Süheyla Bayrav'ın katkılarıyla da Türkçeye çevrilmiştir⁴⁰⁶. Auerbach'ın editörlüğünü yaptığı *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (Publications de la faculté des lettres de l'Université d'Istanbul)*'nde Spitzer ve Auerbach'ın kendi yazılarının dışında filoloji öğrencilerinin yazıları 1937 yılında yayımlanmıştır. Yayımlanan yazılar farklı dillerde olduğu için dikkat çekmektedir. Bu yazılara verilen birkaç örnek şu şekildedir: Azra Erhat *Üslup İlminde Yeni Bir Usul*, Eva Buck *Die Fabel in 'Pointed Roofs' Von Dorothy Richardson*, Rosemarie Burkart *Truchement*, Herbert Dieckmann *Diderots Naturempfinden und Lebensgefühl*, Traugott Fuchs *La Première Poésie de Rimbaud*, Hans Marchand *Indefinite Pronoun 'One*, Sabahattin Eyüboğlu *Türk Halk Bilmeceleri*, Leo Spitzer *Bemerkungen zu Dantes 'Vita Nuova*, Süheyla Sabri *Un Passage de 'Barlaam y Josaiat* ve Erich Auerbach *Über die ernste Nachahmung des Alltäglichen*. Çok dilli ve çok kültürlü bir ortamı yansıtan Almanca, İngilizce, Fransızca ve Türkçe kaleme alınan bu yayımlar karşılaştırmalı edebiyat için ideal bir çevre oluşturmuştur⁴⁰⁷. Auerbach da 1947 Garp Filolojileri Dergisi'nin, Edebiyat hakkındaki estetik görüşlerinin yanı sıra Spitzer de 1937 Romanoloji Semineri Dergisi'nin kuruluşunda etkili olmuş ve dergiye yazılarıyla kendisi de katkıda bulunmuştur⁴⁰⁸. Spitzer'in ders verdiği dönemde seminerlerine katılan öğrenciler arasında daha sonra Türk edebiyatında söz sahibi olan Süheyla Bayrav, Nesterin Dirvana, Safinaz Duruman, Sabahattin Eyüboğlu, Adnan Benk, Güzin Dino (*Erich Auerbach'ın asistanı*), Mina Urgan ve Berna Moran, Mina Urgan gibi bilim insanları ve yazarlar vardı⁴⁰⁹. Spitzer ve Auerbach'tan etkilenenler arasında İstanbul Üniversitesi Fransız ve Roman Dilleri ve Edebiyatları Bölümünde 1941–1946 yıllarında

⁴⁰⁵ Widmann, s. 310.

⁴⁰⁶ Widmann, s. 173.

⁴⁰⁷ Arak, s. 2.

⁴⁰⁸ Arak, s. 9.

⁴⁰⁹ Arak, s. 10.

lisans öğrenimi gören ve Bugün Yeni Eleştiri adıyla bilinen Adnan Benk de Türkiye'deki ilk temsilcileri arasında anılabilir⁴¹⁰.

Ernst Reuter Ankara Siyasal Bilgiler Yüksekokulunda bölgesel idari finansmanlar konusunda da dersler vermiş ve kent planlaması, inşaatçılık ve belediyelerin kuruluşu ile çalışmaları ve yerel belediyelerdeki mali hizmetler üzerine kitaplar yayımlamıştır. Türkçe yazdığı ve 1940 yılında yayımlanan ilk kitabı *Komün Bilgisi*'ydi. Bu çalışmadan iki yıl sonra *Yakın Münakale* adlı kitabı takip etmiştir. Kısa süre sonra da *Belediyeler Maliyesini* yayımlanmıştır⁴¹¹. Fehmi Yavuz, şehir planlaması hakkındaki derslerinde, belediye politikası ve tekniği ile ilgili bu sahada kullanılan pek çok terimin ona ait olduğunu ileri sürmektedir. Basılmış birkaç konferansa verilen örnekler arasında *Mesken Meselesinin Hal Çareleri*, 3-12-1943 tarihli konferans, 1946 basımı. *İstanbul Belediyesi'nin Mali Durumu*, 1937-42, 1944 ve *İller Bankası Hakkında Rapor* gibi çalışmalar yer almaktadır⁴¹².

İç Hastalıkları Kliniği'ni Erich Frank yönetmiş olup ilticasından sonra İstanbul'da en çok saygı duyulan Alman tıpçılardan biri olmuştur. Yüzlerce Tıp profesörü uzmanıyla binlerce öğrenci yetiştirmiştir. Frank, Türkçe ders kitapları ve *Klinik İlmi (Istanbul Contribution to Clinical Science)* adlı meslek dergisini yayımlamıştır⁴¹³. Konunun bütünlüğü ve daha anlaşılır olması açısından, bu çalışmada ağırlıklı olarak yabancı profesörlere yardımcı olan Türk bilim insanlarına yer verilirken göz ardı edilmemesi gereken diğer husus ise Alman hocalarla çalışan Alman asistan ve yardımcılardır. Bu isimlerden biri Patolojik Anatomi Enstitüsü'nde çalışan Dr. Rössler'di, Prof. Scwartz'a gerek enstitü dâhilindeki çalışmalarını ve gerek çıkarmış olduğu kitaplarda yardımcı olup çeviri ve notlarıyla Türk tıbbına büyük hizmetler sağlamıştır. Ayrıca Erich Frank'ın yazmış olduğu *Böbrek Hastalıkları* kitabının Almancasını düzenlemiştir. Frank'ın tüm derslerini Almancadan stenoyla tutmuştur. İki cilt olarak *Klinik Ders Notları* adlı kitabı çıkarmıştır. Böylece Frank'ın Türk tıbbı hakkında verdiği derslere bizzat katılarak dâhiliye kitabı hazırlamıştır⁴¹⁴.

⁴¹⁰ Arak, s. 11-12.

⁴¹¹ Möckelmann, s.109.

⁴¹² Widmann, s. 265

⁴¹³ Widmann, s. 134-135.

⁴¹⁴ Widmann, s. 135.

Fritz Neumark⁴¹⁵ her ana dersi için Türkçe kitap yayımlamaya başladığını, bunlardan iktisat teorisiyle ilgili olanının en kapsamlı çalışma olduğunu belirtmiştir. İki cilt 800 sayfa civarındaydı. 1943'te Amerika'ya giden Radyoloji ve Radyoterapi başkanı Sgalitzer Türkiye'de olduğu süre zarfında yaklaşık 20 bilimsel çalışma hazırlamıştır⁴¹⁶. Umberto Ricci, Türkiye'de değer teorisi üzerine yazılmış daha sonra Fransızcaya çevrilen bir eser yayımlamıştır⁴¹⁷. Neumark Türkiye'de öğrencileri için de birçok eser yayımlamıştır. Birinci cildi 1939-1940'ta çıkan *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası (Revue de la Faculté des Sciences Economiques de l'Université d'Istanbul)* adlı süreli yayını çıkaranlardan biri olmuştur⁴¹⁸.

Ernst E. Hirsch Türkiye'de yaşadıklarını ve gözlemlerini *Hatıralarım: Kayzer Dönemi, Weimar Cumhuriyeti ve Atatürk Ülkesi* başlığı altında yayımlamış ve bu eseri Fatma Suphi Türkçeye çevirmiştir⁴¹⁹.

Widmann tarafından Alman dilinde *Exil und Bildungshilfe* olarak kaleme alınmış ancak Türkçeye Kazancıgil ve Bozkurt'un çevirisiyle Prof. Dr. Horst Widmann Atatürk ve Üniversite Reformu olarak çevrilmiştir⁴²⁰.

1934'te *Sosyoloji (Soziologie)* isimli çalışması yayımlandıktan sonra Kessler, 1938 yılında *İçtimaiyata Başlangıç (Einführung in die Gesellschaftslehre)* adlı kapsamlı eserini, 1940'da *Kooperatifçilik (Genossenschaftswesen)* ve aynı yıl *İktisat Tarihi (Wirtschaftsgeschichte)* adlı eserleri yayımlamıştır. 1945 yılında ise Kessler, *Sosyal Politika (Sozialpolitik)* başlığı altında bir ders kitabı yayımlamıştır⁴²¹. Kessler'in özellikle 1940-1941 yılları arasında kaleme aldığı *Türkiye'nin Sosyal Politika Problemleri (Die sozialpolitischen Probleme der Türkei)* konulu makaleleri dikkat çekicidir⁴²². İktisadi güçlükler ve para değeri sorunları, özel idarelerin tanıtılması ve gelişimi, kooperatifçilik, ücretlerin tarifeye bağlanması sistemi, sendikalaşma, konut politikası gibi konuların

⁴¹⁵ Neumark, s. 145.

⁴¹⁶ Widmann, s. 129.

⁴¹⁷ Neumark, s. 88.

⁴¹⁸ Widmann, s. 195.

⁴¹⁹ Hirsch, 1997.

⁴²⁰ Widmann, 1999.

⁴²¹ Hänlein, s. 42.

⁴²² Hänlein, s. 43.

üzerine yalnızca teorik olarak eğilmemiş, kişisel olarak da ilgilenmiştir⁴²³. Kessler'in Türkiye'deki yayınları, eserleri ve kendisi hakkında sağlığında ve ölümünden sonra yazılanlarla devam ettirilmiştir⁴²⁴.

Ankara Üniversitesi'nde ders veren Felsefe profesörü Nusret Hızır, 1930'da Erkenntnis dergisinde (*mecmua*) yayımlanan Reichenbach'ın birkaç çalışmasını Türkçeye çevirmiştir⁴²⁵. Vehbi Eralp, Reichenbach'ın lojistik derslerini çevirip *Lojistik* adlı kitap olarak yayımlamış ve Alfred Weber'in de Türkçeye çevirilerini yapmıştır. Nusret Hızır bütün derslerini çevirdiği gibi, onun felsefi görüşünü ve Ankara Üniversitesi'nde felsefe profesörü olarak savunmuştur⁴²⁶.

Wilhelm Röpke, Türkiye'de bulunduğu süre içinde bazı çalışmalarının yanında, üçlü eserinin temel tasarılarını kaleme almıştır: Eserin birinci bölümü *Günümüz Toplumsal Krizi* 1942'de, *Civitas Humana* 1944'te, *Uluslararası Düzen* 1945'te İsviçre'de yayımlanmıştır. Bu eserlerden kısa bir süre sonra *Ölçü ve Orta* (1950) ve *Arz ve Talebin Ötesi* (1958) yayımlanmıştır⁴²⁷. Röpke'nin yanı sıra Rüstow, Dobretsberger ve Isaac da kapsamlı ders kitapları yazmış, çeşitli monografik araştırmalar yayımlamıştır. Bu çalışmalar Türkçeye çevrilmiştir⁴²⁸.

Robert Anhegger, Walter Ruben ve Andreas Tietze gibi yalnızca yabancı hocaların yayımladığı bilimsel seri 1943'ten itibaren *İstanbul Yazıları* adı altında çıkmış, 20 kadar sayısı yayımlanmıştır. Mecmuaların çoğu Almanca çıkmıştır⁴²⁹.

İstanbul'a hukuk felsefesi ve hukuk tarihi dersleri için davet edilen Richard Honig, birçok hukuk ders kitabı yazmış, çok sayıda Türkçe makale yayımlamış ve Türk hukuk tarihi üzerine ilginç araştırmalar yapmıştır⁴³⁰.

⁴²³ Widmann, s. 198.

⁴²⁴ Cavit Orhan Tütengil, **Ord. Prof. Dr. G. Kessler'in Sosyoloji Tarihimizdeki Yeri ve Türkiye'deki Yayınlarının Bibliyografyası**, Sermet Yayıncılık, 1964, s. 55.

⁴²⁵ Widmann, s. 348.

⁴²⁶ Widmann, s. 163.

⁴²⁷ Neumark, s. 75.

⁴²⁸ Neumark, s. 234.

⁴²⁹ Widmann, s. 305.

⁴³⁰ Widmann, s. 192.

Walter Kranz yalnız Alman Filolojisi'ni değil, Klasik Filoloji ve Aster'in ölümünden sonra Felsefe Bölümü'nü de üzerine almıştır. *Sokrattan Öncekiler* üzerine yazdığı kitabı (*Antik Felsefe, Metinler ve Açıklamalar*) İstanbul'da yazılıp Türkçeye çevrilmiştir⁴³¹.

İktisatçı ve Sosyolog Alexander Rüstow, Edebiyat Fakültesi'nde Felsefe Tarihi ve İktisat Coğrafyası derslerini vermiştir. Birkaç kitabını, ders notlarını ve çok sayıdaki makalesi Türkçe yayımlanmıştır. *Dini-Tarihi Problem Olarak İktisadi Liberalizmin Başarısızlığı*, 3 ciltlik eseri *Geleceğin Yönlendirilmesi* adıyla çalışmaları yayımlanmıştır⁴³².

1936'da Pedagoji ve Psikoloji kürsüsü, doktorasını Almanya'da yapmış Türk psikoloğu Mümtaz Turhan tarafından yönetilmiştir. Turhan, Wilhelm Peters'in *Ergenlik ve Delikanlılık Çağı* adlı gençlik psikolojisi ders kitabını Türkçeye çevirmiştir⁴³³.

Darülfünun döneminde ülkeye gelen Viyana Üniversitesi Sanat Tarihi Kürsüsü Direktörü Joseph Strzygowski'nin (1862-1941) konferans ve makaleleri Türkçeye çevrilmiştir. Strzygowski'nin hayatı ve çalışmaları üzerinde kapsamlı bir yazı da yayımlanmıştır. Bu yayınlar da, *Eski Türk Sanatı ve Avrupa'ya Etkisi* adı altında çıkmıştır⁴³⁴.

Heinz Anstock (1909-1980) Prof. Stern ile birlikte *Deutsch für Türken (Türkler için Almanca)* ders kitabının yayımlamıştır⁴³⁵.

Farmakobotanik Enstitüsü'nü, 1933'te Münster'den uzaklaştırılan Alfred Heilbronn yönetmiştir. Çalışmasının nasıl başladığı ve karşılaştığı güçlükler hakkında Türkçe *Tıbbiyeli* adlı bir yayım çıkarmıştır⁴³⁶.

Wilhelm Liepmann Berlin'deyken Yunan ve Romen jinekoloji profesörleriyle iletişime geçip uluslararası bir dergi yayımlamayı istemiştir. İskandinav tıp dergilerini hatırlatan bu dergi fikrinden yola çıkarak (uluslararası adı *Acta Gynaecologica et Obstetrica*) Türk

⁴³¹ Widmann, s. 176.

⁴³² Widmann, s. 199.

⁴³³ Widmann, s. 178.

⁴³⁴ Widmann, s. 186.

⁴³⁵ Widmann, s.170.

⁴³⁶ Widmann, s. 156.

Jinekoloji ve Obstetrik Mecmuası W. Liepmann ve Aykut Kazancıgil'in babası Tefvik Remzi Kazancıgil'in işbirliğiyle çıkmıştır. Yazılar hem Türkçe hem Almanca-Fransızca yayınlanmıştır. Derginin ilk sayısı 1937 sonunda çıkmış ancak sonrasında yayınlanamamıştır⁴³⁷.

Georg Rohde, yoğun bir çalışma neticesinde mükemmel bir Klasik Filoloji Kütüphanesi ortaya çıkarmıştır. Öğrencisi Samim Sinanoğlu ile birlikte, Türk lise ve yüksekokullarındaki dersler için *Lingua Latina: Latince Ders Kitabı* adlı kitabı yayımlamıştır. Dünya Edebiyatından klasik eserlerin tercüme edilmesini teşvik ederek Yunan ve Latin yazarlar bölümünü kurmuş ve Platon'un *Devlet*'inin ilk dört kitabını tercüme etmiştir⁴³⁸.

Bazı profesörler ya ülkemize gelmeden önce yazmış oldukları eserleri beraberinde getirmiş ya da yeni vatanda kaldıkları süre içinde bilimsel çalışmalar yapıp verdikleri derslere dair kitaplar ve makaleler Almanca yazılıp Türkçeye çevrilmiştir. Bazıları da ülkeden ayrılan yabancı profesörlerin iletişimi koparmayıp çalışmalarının yayımlanmasına izin verdikten sonra başka diller yayımlanmıştır. İstanbul ya da Ankara Üniversiteleri'nde eğitim verdikleri zaman diliminde buradaki bilimsel atmosferden beslenmişlerdir. Böylece buldukları bu bilimsel ortamda bilgi alışverişinde bulunarak yeni çalışmalara imza atmışlardır. Bu isimlerden biri olan Wolfram Eberhard⁴³⁹, Amerika'ya gittikten sonra Türkiye'deki meslektaşlarıyla sürekli mektuplaşmıştır. Tarih Kurumu'ndan kitaplarının basılmasına onay vermiştir⁴⁴⁰.

⁴³⁷ Widmann, s. 140.

⁴³⁸ Widmann, s. 239.

⁴³⁹ Türkiye'de kaldığı süre zarfında yaptığı 155 çalışmanın 70'i Türk tarihi, kültürü ve etnolojisiyle ilgilidir (Çakmak, s. 254.). Eski Türk tarihi açısından (Bu kaynaklarda Orta ve Kuzey Asya'da yaşamış Hunlar, Moğollar, Uygurlar gibi bozkır toplumlarının Çinlilerle olan ilişkileri, yaşam biçimleri, gelenek ve göreneklere önde gelen isimlerin biyografileri yer almaktadır. Çin'in Song Hanedanlığı (960-1279) dönemindeki nüshalardan olduğu gibi kopya baskısı yapılmış olan tarih, felsefe, edebiyat, sanat ve Budizm ile ilgili en eski eserler, antolojiler, çok sayıda külliyat, 10. ve daha sonraki yüzyıllarda yazılmış ansiklopediler ve tarihi sözlükler de bu arşivin içinde yer almaktadır) oldukça önemli olan eski Çince kitapların, görev yaptığı Ankara Üniversitesi Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin kütüphanesine getirtilmesini sağlayan Eberhard, bu sayede Türk tarihçiliğine çok büyük katkı sağlamıştır (Çakmak Tülay, s. 255.)

⁴⁴⁰ Kazancıgil, s. 337.

Fritz Neumark, birkaç baskı yapan iki ciltlik genel iktisat teorisi, dış ticaret ve tarım politikası hakkında bir kitap, bir iktisadi düşünce tarihinin ilk cildini, maliye üzerine yazılmış denemelerden oluşan geniş bir derleme ve *Çağdaş Gelir Vergilendirilmesi: Teori ve Pratik* adlı bir monografi yayımlamıştır. Bu monografi 1947 yılında Bern’de aynı konuyla ilgili Almanca yayımlanan kitabının çekirdeğini oluşturmuştur⁴⁴¹. Bir başka isim de Tıp Fakültesi’ne bağlı olan Biyokimya (*Fizyolojik Kimya*) Enstitüsünü ilk 6 yıl boyunca yöneten Werner Lipschitz’in Amerika’ya gitmesinin ardından 1939 yılında yerine geçen Felix Haurowitz’ti. Haurowitz 50’nin üzerinde bilimsel yayını ya İstanbul’da tamamlamış ya da Amerika’da başlamıştır. Bu çalışmaların büyük kısmı Türk meslektaşları Sarafyan, Yenson, Berkol, Tekman ile Alman meslektaşları P. Schwerin ve W. Laquer’in ortak çalışmalarıyla ortaya çıkmıştır⁴⁴². Neumark⁴⁴³, profesörlerin Türkiye’den ayrıldıktan sonra dahi bu ülkedeki bilimsel atmosferden beslenerek yeni çalışmalar yaptıklarını destekler nitelikteki açıklamayı şu şekilde dile getirmiştir:

“Rüstow, imzaladığı anlaşmadaki yükümlülüklerine uygun olarak, ders verdiği branşlarla ilgili ders kitaplarını yazmak için ciddi bir uğraş vermiştir. Yazmış olduğu kültürel ve sosyolojik makaleler Türkçeye çevrilmiştir. İstanbul’da bir çeşit “fildişi kulesi” yaşamı sürdürmesine rağmen, 1933’ten 1949’a kadar kaldığı bu ülkeye son derece müteşekkirdi. Nedeni açık: Oradaki yaşam ona savaşın bitiminden kısa bir süre sonra İsviçre’de yayımladığı 3 ciltlik *Günümüzün Yeri* adlı büyük eserini yazabilmek için gerekli maddi araçları ve boş zamanı sağlamıştı.”

2.8. Reformla Birlikte Atılan Ortak Adımlar

Bu bölümde Cumhuriyet’in ilan edilmesinin ardından bir dizi inkılabı uygulamaya koyan Atatürk’ün öncülüğünde, dönemin eğitim ve kültürel ihtiyaçlarına kayıtsız kalan Darülfünun’un lağvedilmesiyle gerçekleştirilen üniversite reformunun hangi süreçlerden geçtiğine dair bilgiler tarihsel perspektifte ifade edilmiştir.

Üniversite reformu öncesi ülkemize Almanya’dan davet edilerek gelen sığınmacı akademisyenler ve yaptıkları bilimsel çalışmaların yanı sıra reform aşamasında ve

⁴⁴¹ Neumark, s. 234.

⁴⁴² Widmann, s. 127-128.

⁴⁴³ Neumark. 77.

sonrasında adı sıklıkla geçen isimlere (Prof. Schwartz, Prof. Malche) yer verilmiştir. Türkiye’de ihtiyaç duyulan reform hareketi amacıyla Prof. Malche ile iletişime geçilmiş böylece kendisi Darülfünun’un mevcut koşullarının değerlendirip bir rapor hazırlayarak Türk Hkmetine ibraz etmiştir.

Bir taraftan Türkiye’de reform adına n hazırlıklar yapılırken, diğer taraftan değişen yönetimle Alman topraklarının Hitler Almanya’sına dönüşmesinin sonucunda ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasi baskılarla karşı kaşıya bırakılarak ülkelerini terk etmek zorunda kalan Alman bilim insanlarının Prof. Malche’nin önerisiyle Türkiye’ye gelerek Türk bilimine ne tür katkılar sağladıkları, kendilerinden beklenenler eğitim ve eviri bağlamında ele alınmıştır. Yazılı ve sözlü eviri faaliyetlerini yürüten Türk asistan ve doçentlerin bilimsel arka planlarına, üniversitede kurulan kürsülerde eğitim veren yabancı akademisyenlere isim bazında değinilmiştir.

Bu çalışmada konunun bütünlüğü ve daha anlaşılır olması açısından Prof. Malce’nin hazırladığı Darülfünun raporu Ekler bölümündeki 1 no’lu ekte, eviri eserlere yönelik liste 2 no’lu ekte ve Alman bilim insanlarının hangi krslere ders verdiğine yönelik bilgi de 3 no’lu ekte sunulmuştur.

3. BÖLÜM: YABANCI AKADEMİSYENLERE YAPTIKLARI ÇEVİRİLER YOLUYLA KAZANDIKLARI SOSYAL ve KÜLTÜREL SERMAYELERİ SAYESİNDE BİLİMSEL ALANDA ÖNCÜ OLAN TÜRK AKADEMİSYENLER

Her alan, bir güç alanı olup sosyal ilişkiler çevresinde gitgide bağımsızlaşan sosyal hayatın bir parçasıdır. Kaynaklar alanda eşit bir biçimde dağılmadığından ötürü tahakküm edenler (*dominant*) ile tahakküm altında olanlar (*dominés*) arasındaki güç ilişkileri sürekli devam eder⁴⁴⁴. Tam da bu noktada *alan*, bir mücadele alanına dönüşür çünkü eyleyiciler güç ilişkilerini korumak uğruna oyuna katılıp, alanda birbirleriyle daima çatışır.

Türkiye’de bilimsel alanda konumlanan eyleyiciler, -bu perspektifte Yurt Dışındaki Alman Bilim Adamları Yardım Cemiyeti aracılığıyla ülkemize gelen yabancı profesörlerle kapatılan Darülfünun’dan sonra yeni üniversitede çalışmaya devam eden bazı Türk akademisyenlerdir. Onların dışında eğitimini yurt içinde ve/ya yurt dışında tamamlayarak yabancı profesörlere sözlü ve yazılı çeviri desteği veren Türk asistanlar ve hocalar da akademik alana dâhil olan eyleyiciler olarak düşünülebilir. Bilimsel alana sonradan çevirmen kimlikleriyle birer eyleyici olarak katılan bilim insanı-çevirmenler, bahsedilen grupların (*dominant/dominés*) herhangi birinde yer alabilir ve kendi sermaye biçimlerindeki değişim oranıyla doğru orantılı olarak bilimsel alanın yapısını korumaya, yıkmaya, değiştirmeye ya da yeniden üretmeye çalışabilirler.

Tezin kuramsal ayağını oluşturan 1. Bölüm ile tezin tarihsel perspektifini yansıtan 2. Bölüm’ün, uygulama alanına yani 3. Bölüm’de ele alınan konuya nasıl ve ne şekilde yansıdığı; sosyal yaşamda öncelikle bilim insanı olarak eylemde bulunan daha sonra gerek sözlü gerek yazılı çeviriler üzerinden elde ettikleri birikimlerini sosyal ve kültürel sermayeye dönüştürerek kazandıkları çoklu kimlikler sayesinde devlet, eğitim ve düşünce hayatına kısacası temelde Türkiye’nin toplumsal alanına yön veren öncü birer isim olmayı başarmış Türk akademisyenlere yer verilmesiyle daha somut olacaktır.

⁴⁴⁴ Ünal, s. 133-134.

Sığınmacı Alman bilim insanlarıyla ortak çalışmalar yürütmek ve yurt dışına eğitim amacıyla gitmek gibi attıkları birçok adım, Türk hocaların sermaye türlerine oldukça katkı sağlamıştır. Diğer taraftan yabancı hocalar Türkiye’de kaldıkları süre zarfında akademik faaliyetlerde bulunarak bilimsel alana hizmet etmiş, birçok Türk akademisyenin habitusunun gelişimine, kültürel ve sosyal sermayelerinin artmasına olumlu anlamda etki etmişlerdir. Söz konusu amaç doğrultusunda öncelikli olarak İÜ fakülteleri örneğinde “Ömer Celal Sarç, Sabri Fehmi Ülgener, Türkan Rado ve Aykut Kazancıgil” gibi çoklu kimlikleriyle akademik alanda öne çıkan Türk akademisyenlerin yabancı hocalara yaptıkları sözlü ve yazılı çeviriler üzerinden kazandıkları sermayelerinin bilimsel alanın değişimine ve dönüşümüne sağlamış oldukları katkılardan söz edilmiştir.

Ömer Celal Sarç, Sabri Fehmi Ülgener, Türkan Rado ve Aykut Kazancıgil habitusları ve sermayeleri sayesinde kendi alanlarında öncü birer isme dönüşen akademisyenlerden yalnızca birkaçıdır. 3. Bölüm’de değinilen Türk bilim insanlarının kültürel, toplumsal ve sembolik sermayelerinin gelişim evreleri ile edindikleri bahsi geçen sermaye biçimlerinin habituslarının şekillenmesindeki rolüne dair bilgilerin Aykut Kazancıgil’e göre daha kısıtlı olduğu ifade edilmelidir.

Bu paralelde öncelikle çevirmen ve diğer çoklu kimlikleri sayesinde Türk bilim insanları arasında öne çıkan Tıp Fakültesi öğretim üyesi Aykut Kazancıgil, bilimsel alana sağladığı katkılar açısından aynı bölümün merkezindeki isim olmuş, kendisinin gelişim sürecine, çeviriler sayesinde kazandığı sosyal, sembolik ve kültürel sermayelerine detaylı bir biçimde yer verilmiştir. Sembolik, kültürel ve sosyal sermaye birikimlerini nasıl elde ettiğine, bahsedilen sermaye biçimlerinin habitusunun şekillenmesindeki olumlu etkisine yönelik bilgi elde etmek amacıyla kendisiyle bir söyleşi ve/ya röportaj gerçekleştirilmesi düşünülürken, yapılan literatür taramasında Figen Şakacı’nın kendisiyle çıkardığı söyleşi kitabının 2005 yılında basıldığı ve tam da tezde ihtiyaç duyulan amaca hizmet edecek bir yayın niteliğinde olduğu görülmüştür. Dolayısıyla A. Kazancıgil’in söz konusu eserdeki ifadeleri, birincil kaynak niteliği taşımakta olup incelemenin dayanak noktalarındandır.

Sonuç olarak Bourdieu sosyolojisindeki alan, sermaye(ler) ve habitus gibi anahtar kavramların Çeviri Sosyolojisi perspektifiyle Türk akademisyenlerin temelde çevirmen

ve yazar kimliklerine nasıl yansıdığı 3. Bölüm’de ele alınmıştır. Böylece Bourdieu sosyolojisi ile çeviri alanı arasındaki disiplinlerarası çerçevede, Türk bilim insanlarının geçmişten getirdiği kişisel ve mesleki kararlarının reform sürecinde ne gibi değişimlere uğradığı, sermaye hacimlerine nasıl yansıdığı, sosyal, kültürel ve sembolik sermaye türlerini habituslarıyla birleştirmeyi nasıl başardıkları ile edindikleri çoklu kimliklerinde dönüşümün nasıl gerçekleştiği gözlenmeye çalışılmıştır. Nitekim yabancı profesörlerin bilimsel çalışmalarını herhangi bir çeviri eğitimi almadan tercüme etmeleri sonucunda edindikleri sosyal ve kültürel sermayeleri sayesinde, çevirmenlikten yazarlığa uzanan bir gelişim dikkat çekmektedir. Türk akademisyenlerin ekonomik sermayeleri söz konusu çalışma kapsamının dışında tutulmuştur.

3.1. İktisat Fakültesi Örneğinde Ömer Celal Sarç (1901-1988) ve Sabri Fehmi Ülgener (1911-1983)

Tablo 1: 1933-1945 Yılları Arasında Fakültelerde Görevli Yabancı Akademisyenler⁴⁴⁵

	Prof. ve Doç.	Doç. Yapmamış Asis.	Bilimsel Personel	Yardımcı
Tıp Fakültesi	19	20	7	
Fen Fakültesi	17	4	-	
Edebiyat Fakültesi	10	11	-	
Hukuk-İktisat Fakülteleri	10	-	-	
	56	35	35	
Toplam			98	

Yurt Dışındaki Alman Bilim Adamları Yardım Cemiyeti aracılığıyla ülkemize gelen Alman bilim insanlarının Tıp Fakültesi, Fen Fakültesi, Hukuk-İktisat Fakülteleri ve Edebiyat Fakültesi kürsülerindeki katkıları yadsınamaz. Her ne kadar sayılarında fakültelere göre homojen bir dağılım görülmesi de, Tablo 1’deki bilgilere göre Tıp ve

⁴⁴⁵ Widmann, s. 211.

Fen Fakülteleri'nde, Hukuk-İktisat ve Edebiyat Fakülteleri'ne oranla daha fazla yabancı profesörün ders verdiği söylenebilir.

1936 yılında Hukuk Fakültesince kurulan İktisat Fakültesi'nde Fritz Neumark, Gerhard Kessler, Alexander Rüstow, Wilhelm Röpke, Josef Dobretsberger ve Alfred Isaac⁴⁴⁶ gibi birçok yabancı bilim insanı ders vermiş, Türk akademisyenlerin bilimsel ve kültürel sermayelere sahip olmasında etkili olmuşlardır. Öte yandan Türk hocaların tüm gelişim süreçleri kültürel, toplumsal ve sembolik sermayelerinin habituslarının şekillenmesinde oynadığı kilit role gönderme yapmaktadır.

3.1.1. İktisatçı, İstatistikçi ve Çevirmen Ömer Celal Sarç'ın Sembolik Sermayesinin Gelişimi

Prof. Sarç'ın almış olduğu eğitimler, yerli ve yabancı akademisyenlerle yürüttüğü kolektif çalışmalar sonucunda bilimsel alanda edindiği tüm bilgi birikimi ve tecrübesi, diğer bir ifadeyle sembolik sermayesi yurt dışında da kabul görmüştür. Öyle ki Kahire Üniversitesince kendisine fahrî Hukuk Doktoru unvanı verilmiştir. Ayrıca kendisi Almanya'nın "Büyük Liyakat" ve Fransa'nın "Légion d'Honneur" nişanlarına sahiptir. Bahsi geçen tüm unvanları ve kendisine verilen nişanları Prof. Sarç'ın uluslararası alanlarda saygınlık kazandığını, farklı sermaye türlerini birleştirerek gerek yurt içinde gerek yurt dışında kendi uzmanlık alanı olan iktisat alanında sembolik sermaye edincine ulaştığını göstermektedir. Bundan başka İstanbul Üniversitesi'ndeki bilimsel ve idari faaliyeti sırasında İktisat Fakültesi'nin izniyle New York'taki Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nda görev alması ve Kolombiya Üniversitesi'nde misafir profesör olarak bilimsel çalışmalar yapması da sembolik sermaye edincinin bir başka göstergesi olarak betimlenebilir.

3.1.2. Sarç'ın Kültürel Sermayesinin Gelişimi

Kültürel sermaye, özellikle eğitim yoluyla edinilen bilgi birikimi anlamına gelmektedir⁴⁴⁷. Aynı tanımdan yola çıkarak İÜ İktisat Fakültesi öğretim üyelerinden Ömer Celal Sarç'ın ilk ve orta öğrenimini 1911-1917 yılları arasında Robert Koleji'nde

⁴⁴⁶ Bu konuda bk. Widmann.

⁴⁴⁷ Detaylı bilgi için Bk. 1. Bölüm.

(İstanbul) tamamlaması, ailesinin yönlendirmesiyle kendisinin çok küçük yaşlardan itibaren kültürel sermayesini artırmaya yönelik adımlar attığını göstermektedir. Eyleyicinin sosyalleşme sürecinde elde ettiği birikimin toplamını ifade eden kültürel sermayenin yansımaları, Ömer Celal Sarç'ın 1922 yılında Berlin Üniversitesi'ne kayıt yaptırdıktan sonra iktisatçı Prof. Werner Sombart (1863-1941) ile çalışmasında ve 1925 yılında doktora unvanını kazanmasında açıkça gözlenmektedir.

Türk bilim insanı Prof. Sarç yurt içinde ve yurt dışında aldığı eğitimler üzerinden bilimsel alanda edindiği diplomaları ve unvanları sayesinde İstanbul Üniversitesi'nde kurulan kürsülerde önemli mevkilerde yönetici kimliğiyle ön planda olmuştur. Söz temsili Almanya'da doktorasını tamamlamasının ardından Türkiye'ye dönmüş ve İÜ Hukuk Fakültesi'nde İktisat ve Maliye Müderris Muavinliği'ne tayin edilmiştir. 2 yıl kadar çalıştıktan sonra görevinden ayrılan Dr. Sarç, Berlin'de kurulan Türk-Alman Ticaret Odası'nın Umumî Kâtipliği'ne atanarak tekrar Almanya'ya gitmiştir. Kültürel elite kurmuş olduğu bağlantılarını istikrarlı kılan Sarç, bahsi geçen görevde 4 yıl kaldıktan sonra 1932'de Türkiye'ye dönmüş ve bir süre Tekel Genel Müdürlüğü İstatistik ve Neşriyat Şubesi Müdürü olarak çalışmıştır. Sonrasında İÜ reformuyla birlikte İÜ Hukuk Fakültesi İstatistik ve Tatbikî İktisat profesörlüğüne getirilmiştir. 1936 yılında yeni kurulan İktisat Fakültesi'nin ilk dekanı olarak görev almış ve 12 yıl görevini başarıyla yürütmüştür. 1949 yılında İÜ Rektörlüğüne seçilmiştir. Rektörlük süresi bittikten sonra İktisat Fakültesi'nde kurulan İstatistik Enstitüsü Müdürü olarak çalışmalarını sürdürmüştür ve 1963-1965 yılları arasında ikinci kez İÜ Rektörlüğü yapmıştır⁴⁴⁸.

Robert Koleji'nden almış olduğu eğitimi, alanında öncü bir isim olan istatistikçi Alman Profesör Werner Sombart'ın doktora öğrencisi olarak yurt dışında devam ettirmesi sonucunda toplumsal alanda bilim insanı, dekan, rektör, müdür gibi birçok saygın kimlikle konumlanmıştır. Kültürel sermayesini sürekli olarak arttırmış ve söz konusu sermaye biçimini habitusuyla birleştirmeyi başarmıştır.

⁴⁴⁸ <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/8351> (Erişim Tarihi: 15.12.2019, 23.50).

3.1.3. Sarç'ın Sosyal Sermayesinin Gelişimi

Sosyal sermaye, eyleyicinin etkileşim kurarak ve iletişimde bulunarak sağladığı toplumsal ilişkiler ağıdır (network). Kültürel ve ekonomik sermayeden farklı olarak belirli bir hayat tarzına yol açmamakta yalnızca eyleyicinin belirli sosyal çevrelere girmesinde anahtar role sahiptir⁴⁴⁹.

Daha önce “3.1.1. İktisatçı ve İstatistikçi Ömer Celal Sarç'ın (1901-1988) Sembolik Sermayesinin Gelişimi” başlıklı alt bölümde değinildiği üzere Prof. Sarç, Kolombiya Üniversitesi'nde misafir profesör olarak akademik çalışmalar yapmaya devam etmiş ve New York'taki Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nda görev almıştır. Bahsedilen bilgiler ışığında Türk bilim insanının hem sembolik sermaye hem sosyal sermaye sahibi olduğu ifade edilebilir. Yurt dışında çeşitli idari ve akademik görevlerle bulunarak bilimsel alandaki yabancı eyleyicilerle kolektif çalışmalar yürütmüş ve toplumsal ilişkiler ağına bir başka ifadeyle sosyal sermayesine yatırım yapmıştır.

3.1.4. Sembolik, Kültürel ve Sosyal Sermayelerinin Sarç'ın Habitusunun Şekillenmesindeki Etkileri

Kazanılmış eğilimler toplamı olarak tanımlanan Bourdieu sosyolojisindeki habitus kavramı, örtük bir biçimde çocukluğun ilk yıllarında edinilir ve eyleyicinin eylemleriyle sonsuza dek varlığını sürdürür. Habitus pratiği içerden nasıl biçimlendiriyorsa, herhangi bir alan da eylemi ve yapıyı dışarıdan o şekilde yapılandırır. Böylece alanın devamlılığı sürerken, habitusun yeniden ve sürekli inşası/varoluşu da gerçekleşir⁴⁵⁰. Habitusun ve sermaye biçimlerinin söz konusu tanımlarından hareketle; Ömer Celal Sarç'ın bilimsel alandaki gelişim çizgisinde gözlenen (kendi) habitusunun ve sermayelerinin ilişkisi, bir bilim insanını çevirmen/tercüman, yönetici, araştırmacı ve aydına dönüştürme sürecine gönderme yapmaktadır.

Eyleyicinin bir sermaye türünün bir başka sermaye türüne dönüştürmesi, sahip olduğu birikimleri diğer sermaye birikimiyle harmanlaması mümkündür. Prof. Sarç da habitusundaki sembolik sermayesini sosyal sermayeyle birleştirmeyi başarmış isimlerden

⁴⁴⁹ Detaylı bilgi için Bk. 1. Bölüm.

⁴⁵⁰ Detaylı bilgi için Bk. 1. Bölüm.

biridir. Öyle ki İÜ eğitim kadrosuna dâhil olup kürsülerde ders veren sığınmacı profesörler, Türk akademisyenlerle bilgi alışverişinde bulunmuşlardır. Aralarında İktisatçı ve istatistikçi Ömer Celal Sarç'ın da olduğu Türk hocalardan diğerleri sosyolog Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, iktisat tarihçisi Ömer Lütfi Barkan, matematikçi Kerim Erim, hıfzıssıhacı Muhiddin Erel'dir⁴⁵¹.

Öğrenciler ve Türk meslektaşları arasındaki iletişim engelini kaldırmak, gelen hocalara yardımcı olmak ve asistanlık yapmak amacıyla İstanbul Üniversitesi'ndeki Türk akademisyenlerden Ömer Celal Sarç çevirmen ekibine katılmıştır. Kendisi Prof. Röpke'ye tercümanlık yapmıştır⁴⁵². 1936-1945 yılları arasında İÜ İktisat Fakültesi İstatistik ve Pratik İstatistik Kürsüsünde görev yapan Türk öğretim üyesidir. Bilim insanlığından “çevirmen kimliği” edincine geçen süreçte habitusunun yeniden ve sürekli inşası, geçmişin etkisiyle mümkündür. Zira gerek yurt içinde gerek yurt dışında aldığı eğitim yoluyla kazandığı dilsel sermayesi Prof. Sarç'ın “çevirmen kimliği” edinmesinde etkindir.

Bilimsel alanda ismi sıkça duyulan Türk akademisyen Ömer Celal Sarç'ın, İstanbul'da Robert Koleji gibi seçkin bir kurumda ilk ve orta öğrenimini tamamlamasının ardından eğitimini yurt dışında tamamladığı ve Prof. Werner Sombart ile doktora çalışmasını yürüttüğü görülmektedir. Küçük yaşlarda iyi bir eğitim kurumunda habitusunun oluşmaya başlaması ile sermaye türlerini nasıl arttırdığı ve hangi kimliklerle görünür olduğu, aslında Sarç'ın yaptığı çalışmalarla oldukça somutlaşmıştır. Gerek yurt dışında gerek yurt içinde birlikte çalıştığı yabancı bilim insanlarının habituslarını gözlemleyerek, onlarla kurduğu iletişim, onlara yaptığı sözlü-yazılı çeviriler yoluyla kendisini geliştirmiş ve alandaki sermaye birikimini gittikçe artırmıştır. Söz temsili Prof. Wilhelm Röpke'nin eserini Türkçeye çevirmesi⁴⁵³ ve ona tercümanlık yapması, daha sonra kendi eserlerini kaleme alması aslında Prof. Sarç'ın çevirmenlikten yazarlığa uzanan bir kimlik edincini ve bilimsel yolculuğunu gözler önüne sermektedir.

⁴⁵¹ Neumark, s. 244.

⁴⁵² Neumark, s.124.

⁴⁵³ Bu konuda bk. 3. Bölüm.

3.1.5. Sarç'ın Bilimsel Yayınlarından Bazıları⁴⁵⁴

İktisat Fakültesi öğretim üyesi Prof. Ömer Celal Sarç henüz ilk ve ortaokul zamanlarında Robert Koleji'nde habitusuna eklediği dil sermayesini, akademisyen olduğunda yaptığı sözlü ve yazılı çeviriler yoluyla çevirmen/tercüman kimliği kazanmasında kullanmıştır. Yaptığı çeviriler üzerinden kazandığı birikimlerin, yazar kimliğine yatırım yaptığını ve bunun da yazarlık alanındaki sosyal ve kültürel sermayelerinin arttığı ifade edilebilir. Daha önce de belirtildiği üzere, kendisi sığınmacı Alman akademisyen Prof. Röpke'ye yazılı ve sözlü çeviri desteği vermiştir. Prof. Sarç'ın bilimsel alanda hem çevirmen hem yazar kimlikleriyle kendi uzmanlık alanını ilgilendiren akademik eserlerinin bazılarını aynı alt bölümde yer verilmiştir:

- * Sarç, Ömer Celal. (1936). İstatistik Teorisi ve Tekniği. Hukuk Fakültesi.
- * Röpke⁴⁵⁵, Wilhelm; çev. Ömer Celal Sarç. (1947). Konjonktür ve Buhranlar. İktisat Fakültesi.
- * Sarç, Ömer Celal. (1949). İstanbul Üniversitesi 1949-1950 Ders Yılına Girenler. Rektörlük.
- * Sarç, Ömer Celal. (1952). İktisadi İstatistikler: 1. Meslek İstatistikleri ve İşyeri Sayımları. İktisat Fakültesi.
- * Sarç, Ömer Celal. (1962). İstatistik: Cilt I: Derlemeler, Sınıflama, Grafikler. İktisat Fakültesi.
- * Sarç, Ömer Celal. (1963). İstatistik: Cilt II: Seriler, Ortalamalar, Oranlar ve Sentetik İndeksler. İktisat Fakültesi.

⁴⁵⁴ Bu konuda bk. Sedat Aksoy, İstanbul Üniversitesi Yayınları Bibliyografyası 1933-2015: Kitaplar (Üniversite Mensuplarının Kurum ve Kurum Dışı Yayınları), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı, 2015.

⁴⁵⁵ Bu konuda bk. 2. Bölüm.

3.1.6. İktisatçı, Sosyolog ve Çevirmen Sabri Fehmi Ülgener'in Sembolik Sermayesinin Gelişimi

Avni Özgürel, “Unutulmayan Portreler⁴⁵⁶” adlı kitabında Osmanlı Devleti'nin son yıllarını yaşamış, Türkiye'nin iktisadi-sosyal tarihi konusunda önemli eserleri kaleme almış iktisatçı ve sosyal bilimci Sabri Fehmi Ülgener'i şu cümlelerle anlatmıştır:

“Kimilerine göre Türkiye'nin Max Weber'i, kimilerine göre bu toprakların zihniyet haritasını çıkararak ilk bilim insanı, kimilerine göre profesör cübbesinin altında bir derviş. Ama gerçek şu ki, Cumhuriyet Türkiye'sinin en önemli bilim ve fikir insanlarından biri o.”

Sembolik sermaye, bir alanda hâkim olan ve özgül bir habitusla birlikte ekonomik, toplumsal ve kültürel sermaye tiplerinin çeşitli ağırlıklarla içinde bulunduğu simgeler bütünü⁴⁵⁷ olarak tanımlanır. Sembolik sermayenin diğer sermaye biçimlerini içinde barındıran bahsedilen tanımından ve A. Özgürel'in ülkenin geneline yayılmış itibarı ve aydın kişiliğine dair yorumlarından hareketle; Sabri Fehmi Ülgener'in temelde oldukça önemli bir bilim ve fikir insanı olması, yüksek saygınlığa ve Max Weber gibi bir benzetme ile ne denli engin bir bilgi birikimine sahip olması, kendisinin oldukça yüksek bir sembolik sermaye edincinin olduğunu göstermektedir.

S. F. Ülgener 1946-1947 yıllarında Harvard Üniversitesi'nde bilimsel araştırma amacıyla bulunduğu sırada, J. A. Schumpeter ve A. H. Hansen gibi alanında önemli iki iktisatçıyla ortak bilimsel çalışmalar yürütmüştür. Ayrıca fakültesi kendisini bilimsel araştırma amacıyla Londra'daki “London School of Economics”e göndermiştir. Oradan Hollanda/Amsterdam'a geçerek bir kongreye katılmış, 1948 yılında ülkemize dönmüştür⁴⁵⁸. Yurt içinde yaptığı akademik çalışmaların yanı sıra yurt dışındaki seçkin bilimsel kuruluşlarda çalışmalar yapmaya devam etmesi, bilimsel etkinliklere katılması Ülgener'in tüm sermaye birikimini sembolik sermaye dönüştürdüğüünün örnekleri olarak yorumlanabilir.

⁴⁵⁶ Avni Özgürel, **Unutulmayan Portreler**, İstanbul: Ketebe Yayınevi, 2018.

⁴⁵⁷ Görgün Baran ve diğerleri, s. 205.

⁴⁵⁸ Mustafa Acar ve Hüsnü Bilir. “Gerçek Bir Âlim, Mümtaz Bir Şahsiyet: Sabri Fehmi Ülgener”, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 16 (26), 2014, s. 115.

Ayrıca İÜ Hukuk Fakültesi eğitim kadrosunda yer alan sığınmacı akademisyenlerden kürsü başkanı Ord. Prof. Neumark'ın yanı sıra Prof. Röpke, Prof. Rustow ve Prof. Kessler ile uzun süre birlikte çalışmış⁴⁵⁹ olması da Ülgener'in yabancı hocalar arasında kazandığı saygınlığa ve itibara göndermekte yapmaktadır.

3.1.7. Ülgener'in Kültürel Sermayesinin Gelişimi

Kültürel sermaye bilimsel bilgi, sözlü yetenek, kültürel farkındalık, estetik tercih ve eğitimdeki başarı gibi bir dizi özelliği kapsamaktadır. Sonuç olarak P. Bourdieu kültürel sermayenin bir güç kaynağı haline gelebileceğini vurgular⁴⁶⁰. Eyleyicinin eğitim yoluyla edindiği bilgi birikimi, yalnızca konum aldığı alanla sınırlandırmayıp kendisini diğer alanlarda da görünür kılmamanın anahtar rolünü taşır. Sabri F. Ülgener ilkokula Divanyolu'nda başlamış, ortaöğretimini İstanbul Erkek Lisesi'nde tamamlamış ve 1935 yılında İÜ Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur⁴⁶¹. Bu çerçevede, kültürel sermaye edincine küçük yaşlarda seçkin eğitim kurumlarında başladığı ve çizgisinden uzaklaşmadığı vurgulanabilir.

1935'te İÜ Hukuk Fakültesi İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsüne asistan olmuş, 1938 yılında askere gidene dek İÜ Hukuk ve İktisat Fakültelerinde aday asistan olarak görev yapmış ve 1939'da İktisat Fakültesi Sosyoloji ve Komün Bilgisi asistanlığına asaleten tayin olmuştur. 1941 yılında "Kapitalizmden Evvel İlaşe Buhranları" başlıklı doçentlik teziyle "Maliye ve Umumi İktisat Teorisi" kürsüsünde doçent unvanıyla çalışmaya başlamıştır. 1951'de profesör olan S. F. Ülgener, iki kere de fakülte dekanlığı yapmıştır⁴⁶². Daha önce 3.1.6. No'lu Bölüm'de, S. F. Ülgener'in Harvard Üniversitesi'nde iktisatçı J. A. Schumpeter ve A. H. kolektif akademik çalışmalar yürüttüğü bilgisine değinildi. Sabri Fehmi Ülgener'in aday asistan, asistan, doçent, profesör ve fakülte dekanı gibi bilimsel alanda kazanmış olduğu tüm unvanları, Türk akademisyenin kültürel sermayesinin yansımaları olarak yorumlanabilir.

⁴⁵⁹ <https://www.dunyabizim.com/kitap/turkiyenin-max-weberi-sabri-ulgener-h30678.html> (Erişim Tarihi: 14.01.2020, 11.00).

⁴⁶⁰ Swartz, s. 186.

⁴⁶¹ <https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/42/C42013667.pdf> (Erişim Tarihi: 03.12.2018, 22.50).

⁴⁶² Mustafa Acar ve Hüsnü Bilir. "Gerçek Bir Âlim, Mümtaz Bir Şahsiyet: Sabri Fehmi Ülgener", **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 16 (26), 2014, s. 115.

Pierre Bourdieu, çalışmada yer verilen dört sermayenin dışında [dilsel sermaye]⁴⁶³ gibi bir başka nosyonu daha literatüre kazandırmıştır. Dilsel sermaye, sözcüklerin değerinin belirlenmesinde rol oynadığından kültürel sermayeden ayrı düşünülemez. Dilsel sermayenin merkezinde dil yer aldığı için Bourdieu'ye göre sadece iletişim aracı değil, daha ötesinde bir iktidar aracıdır⁴⁶⁴. Babasından islam hukukunu, Arapça ve Farsça dışında talik yazısını öğrenen Ülgener, kendi gayretiyle Almanca da öğrenmiştir⁴⁶⁵. Ord. Prof. Neumark'ın yanı sıra Prof. Röpke, Prof. Rustow ve Prof. Kessler, S. Ülgener'in Almanca dil yetisine hayran kalmışlardır⁴⁶⁶. Anadilinin dışında başka dilleri de dilsel sermayesine katan Türk bilim insanının, gerek aile içinde gerek eğitim kurumlarında aldığı dil eğitimlerini kültürel sermayesine dâhil ederek gelecekte kendisinin “çevirmen kimliği” kazanması hususunda kullandığı ifade edilebilir. Kültürel sermayesini devamlı arttırıp habitusuyla birleştirmeyi başarmış Türk akademisyenlerden biridir.

3.1.8. Ülgener'in Sosyal Sermayesinin Gelişimi

Daha önce “3.1.7. Ülgener'in Kültürel Sermayesinin Gelişimi” başlıklı alt bölümde Ülgener'in J. A. Schumpeter ve A. H. Hansen ile Harvard Üniversitesi'nde bilimsel çalışmalar yürüttüğü ifade edilmiştir. Eyleyici, bir sermaye türünü diğerine dönüştürme potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla hem sembolik sermaye hem sosyal sermaye örneği olarak ele alınabilecek aynı bilgi, Ülgener'in yurt dışındaki yabancı bilim insanlarıyla iletişim kurduğuna ve ülkemiz dışında da saygınlığını kanıtladığına göndermek yapmaktadır. Benzer biçimde Neumark, Röpke, Rustow ve Kessler gibi İÜ Hukuk Fakültesi'ndeki yabancı akademisyenlerle uzun süre birlikte çalışarak⁴⁶⁷ sosyal sermaye birikimini çoğaltmıştır.

⁴⁶³ Alıntı yapılan kaynakta dilbilimsel sermaye kavramı kullanılmıştır. Ancak çalışmanın kapsamında kastedilen eyleyicinin sahip olduğu dil sermayesi, dil edincidir.

⁴⁶⁴ Türk, s. 617.

⁴⁶⁵ <https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/42/C42013667.pdf> (Erişim Tarihi: 03.12.2018, 22.50).

⁴⁶⁶ <https://www.dunyabizim.com/kitap/turkiyenin-max-weberi-sabri-ulgener-h30678.html> (Erişim Tarihi: 14.01.2020, 11.00).

⁴⁶⁷ <https://www.dunyabizim.com/kitap/turkiyenin-max-weberi-sabri-ulgener-h30678.html> (Erişim Tarihi: 14.01.2020, 11.00).

3.1.9. Sembolik, Kültürel ve Sosyal Sermayelerinin Ülgener'in Habitusunun Şekillenmesindeki Etkileri

Ülgener'in dedesi (baba tarafından) Safranbolulu İsmâil Necâti Efendi Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî'nin halifelerinden, babası Cumhuriyet döneminin ilk İstanbul müftüsü Mehmet Fehmi Ülgener, annesi Emine Behice Hanım'ın babası Hasan Sabri Paşa'dır⁴⁶⁸. A. Özgürel, "Unutulmayan Portreler" adlı kitabında Sabri F. Ülgener'in entelektüel dünyasının ve habitusunun şekillenmesinde, birbirinden farklı bu iki ailenin oldukça etkili olduğunun altını çizmektedir. Ülgener çocukluk ve gençlik yıllarında İstanbul Müftüsü olan babasının ve arkadaşlarının sohbetlerine katılmıştır. Ayrıca Kâzım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Nazım Hikmet Ran, Mehmet Ali Aybar ve Oktay Rıfat Horozcu anne tarafından kuzenleridir⁴⁶⁹.

Ord. Prof. Neumark'ın yanı sıra Prof. Röpke, Prof. Rustow ve Prof. Kessler, Ülgener'in Sombart ve Weber'in eserlerini okuyup düşünce sistemlerini de çok iyi derecede kavradığını ve bu meziyetine hayran kaldıklarını belirtmişlerdir. Söz temsili, F. Neumark, öğrenci Ülgener'in Weber'e olan ilgisini (dinin iktisadi zihniyet üzerindeki etkileri), eski İstanbul Müftüsünün oğlu olmasına bağlamıştır⁴⁷⁰.

İstanbul Erkek Lisesi'nde eğitim alarak küçük yaşlarda habitusunun oluşmaya başlaması ile edindiği sermaye türlerini nasıl arttırdığı ve hem bilimsel alanda hem diğer sosyal alanlarda hangi kimliklerle ön planda olduğu, esasen Ülgener'in yaptığı çalışmalarla somutlaşmıştır. Çocukluktan gençlik yıllarına kadar edindiği kültürel ve sosyal sermayeleri sayesinde sahip olduğu sembolik sermayesi sonucunda yabancı hocaların ilgisini çekmiş, beğenisini kazanmış, ilim ve düşünce hayatımızın öncü isimlerinden olmayı başarmış S. F. Ülgener, başarılı bir akademisyen ve düşünce insanı olmasının dışında gerek "çevirmen kimliği" gerek "yazar kimliği" ile ön plana çıkmayı başarmıştır. Öyle ki üniversite yıllarında öğrencisi olduğu, mezuniyeti sonrasında asistan olarak göreve başlamasıyla meslektaşları olduğu yabancı profesörlerin (kendisi Fritz

⁴⁶⁸ <https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/42/C42013667.pdf> (Erişim Tarihi: 03.12.2018, 22.50).

⁴⁶⁹ <https://www.dunyabizim.com/kitap/turkiyenin-max-weberi-sabri-ulgener-h30678.html> (Erişim Tarihi: 14.01.2020, 11.00).

⁴⁷⁰ <https://www.dunyabizim.com/kitap/turkiyenin-max-weberi-sabri-ulgener-h30678.html> (Erişim Tarihi: 14.01.2020, 11.00).

Neurmark'ın öğrencisi olup yabancı profesöre çeviri desteği sağlamıştır) derslerini, bilimsel kaynaklarını, kitaplarını, konferans ve makalelerini başarı ile Türkçeye çevirmiştir. Gelecekte yazar kimliğiyle kaleme aldığı eserlerine Alman hocaların ilham kaynağı olduğu söylenebilir⁴⁷¹.

Hazırlanan çalışmada yer verilen öncü Türk akademisyenlerden Ömer Celal Sarç, Ülgener'in Hukuk Fakültesi'nde hocalığını yapmış, gerek bilim insanı gerek çevirmen kimlikleriyle isimlerini duyuran Ömer Lütfi Barkan ve Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ise Sabri Ülgener'le birlikte çalışmıştır⁴⁷².

3.1.10. Ülgener'in Bilimsel Yayınlarından Bazıları⁴⁷³

İktisat Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Sabri Fehmi Ülgener'in başlangıçta “çevirmen kimliği” ile sonrasında yaptığı sözlü ve yazılı çeviriler üzerinden kazandığı “yazar kimliği” ile bilimsel alanda konumlandığı görülmektedir. Yaptığı çeviriler yoluyla edindiği sosyal sermayesini yazarlığa dönüştürerek bilimsel alanda özelde iktisat alanında öne çıkan isimlerden biri olmayı başarmıştır. Prof. Ülgener'in kendi uzmanlık alanıyla ilgili hem çevirmen hem yazar kimlikleriyle kaleme aldığı bilimsel eserlerinden bazılarını aynı alt bölümde değinilmiştir:

* Neumark, Fritz; çev. Sabri F. Ülgener. (1937). Harp Ekonomisi: Harp Ekonomisinin Esas Meseleleri ve İstatistiğin Ekonomik Seferberlik Planında Ehemmiyeti. İktisat Fakültesi. Başvekâlet İstatistik Genel Direktörlüğü.

* Neumark, Fritz; çev. Sabri F. Ülgener. (1938). Dış Ticaret Siyaseti. İktisat Fakültesi.

* Kessler, Gerhard; çev. Sabri Ülgener - Orhan Tuna (1940). İktisat Tarihi. İstanbul.

* Neumark, Fritz; çev. Sabri F. Ülgener. (1940). Maliye İlimine Dair Ekonomik ve Sosyolojik Tetkikler. İktisat Fakültesi.

⁴⁷¹ Acar ve Bilir, s. 115.

⁴⁷² Acar ve Bilir, s. 116.

⁴⁷³ Bu konuda bk. Aksoy, 2015.

* Ülgener, Sabri F. (1951). Tarihte Darlık Buhranları ve İktisadi Muvazenesizlik Meselesi. İktisat Fakültesi.

3.2. Hukuk Fakültesi Örneğinde (1915-2007) Türkan Rado

İÜ Hukuk Fakültesi'nde Andreas B. Schwarz, Ernst Hirsch, Richard Honig ve Karl Strupp gibi birçok sığınmacı Alman bilim insanı görev yapmıştır⁴⁷⁴.

3.2.1. Hukukçu ve Çevirmen Türkan Rado'nun Sembolik Sermayesinin Gelişimi

İÜ'de Hukuk felsefesi ve hukuk tarihi dersleri veren Prof. Richard Honig'in 1939 yılında ülkemizden ayrılmasının ardından, Türkan Rado Roma Hukuku kürsüsünde Prof. Schwarz ile birlikte çalışmıştır. Ayrıca 1950'de fakültesi tarafından İtalya'ya gönderilmiş, Roma Üniversitesi'nin Roma Hukuku ve Akdeniz Hukukları Enstitüsü'nde akademik çalışmalarına devam etmiştir. Kendisi dünyadaki "ilk kadın Roma Hukuku profesörü" unvanına sahiptir⁴⁷⁵. Yurt içinde Alman bilim insanı Prof. Schwarz ile ortak çalışma ve araştırmalar yürütmesi, ülkemiz dışında kendi bilimsel alanı olan hukuk alanındaki bilgi birikimini arttırmaya yönelik adımlar atması ile dünya çapında hukuk alanındaki "ilk kadın profesör" olması, T. Rado'nun sosyal ve kültürel sermayelerini sembolik sermayeye dönüştürdüğünü gösteren örnekler olarak sıralanabilir.

3.2.2. Rado'nun Kültürel Sermayesinin Gelişimi

1915 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Türkan Rado ilk, orta ve lise öğrenimini İstanbul Fransız Notre Dame de Sion Lisesi'nde tamamlamıştır. Bahsi geçen liseden pekiyi dereceyle mezun olmuş, aynı yaz Fransız bakalorya ve Galatasaray Lisesi'nde de Türk bakalorya sınavlarını vererek İÜ Hukuk Fakültesi'ne kaydolmuştur⁴⁷⁶.

Özellikle ilkokul çağındaki bir öğrencinin hangi okulda eğitim alacağına kendisinden ziyade ailesi karar verir. Dolayısıyla ebeveynleri Fransız Notre Dame de Sion Lisesi gibi niteliklerinin yüksekliğiyle göze çarpan bir liseye çocuklarını göndererek Rado'nun iyi bir eğitim almasına, kültürel sermayesini ve habitusunu daha küçük yaşlarda geliştirmesine yönelik simgesel yatırımlar yapmışlardır. Lise eğitimini pekiyi dereceyle

⁴⁷⁴ Bu konuda bk. Widmann.

⁴⁷⁵ Bk. Güncel Hukuk Dergisi.

⁴⁷⁶ Bu konuda bk. Güncel Hukuk Dergisi.

tamamlamasının yanı sıra hem Türk bakalorya sınavını hem Fransız bakalorya sınavını başarıyla vermesi, Rado'nun kültürel sermayesinin o yıllarda dahi oldukça yüksek olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca bakalorya sınavlarında başarılı olması; hukukçu Türk bilim insanının gerek ana diline gerekse yabancı dile ne denli vakıf olduğunu, Pierre Bourdieu sosyolojisi açısından kültürel sermayenin bir ögesi olarak yorumlanabilen dil sermayesine erken yaşlarda eriştiğini açıkça göstermektedir.

Türk Rado İÜ Hukuk Fakültesi'nden mezun olduktan sonra, Prof. Richard Honig ve Prof. Andreas Bertalan Schwarz'ın tavsiyeleri üzerine fakülte dekanı Prof. Sıddık Sami Onar tarafından ilk kadın asistan olarak Hukuk Fakültesi'ne atanmıştır. Cumhuriyet Türkiye'si ve Hukuk Fakültesi açısından bir ilk olma niteliği taşıyan atama, Alman profesörlerin Rado'nun bilimsel alanda aydın bir akademisyen-tercüman ve eyleyici olmasının farkında olmaları ve bunu dile getirmeleriyle gerçekleşmiştir. Kendisinin aydın kişiliğini belirleyen nokta, asıl olarak habitusundaki kültürel sermayesini sürekli geliştirmesiyle doğru orantılıdır.

A. B. Schwarz'ın öğrencisi ve Roma Hukuku'nun temsilcisi Türkan Rado, 1938 yılında doktora sınavını pekiyi dereceyle vererek "Senatus Consultum Vellaeum ve Roma'da Kadınların Borç İltizamları" başlıklı tezini yazmış ve hukuk alanında doktor unvanını kazanmıştır. "Senatus Consultum Macedonianum ve Aile Evlatlarının Para Borçları" başlıklı doçentlik tezini tamamlamasının ardından doçentlik sınavlarını başarıyla tamamlayarak 1944'te Roma Hukuku alanında doçentliğe tayin edilmiştir. Prof. R. Honig'in 1939'da Türkiye'den ayrılmasının ardından Roma Hukuku kürsüsünde Prof. Schwarz'la çalışan Rado, sırasıyla asistan, doçent, profesör ve kürsü başkanı gibi unvanlarına sahiptir. 1956 yılında İÜ Hukuk Fakültesi'nin ilk kadın profesörü olmuştur⁴⁷⁷. Türkiye'deki hukuk alanının gelişimine katkı sağlayan Prof. Dr. Türkan Rado, bilimsel alanda kazandığı unvanları ve dünyadaki ilk kadın Roma Hukuku profesörü gibi akademik unvanları, kendisinin sürekli artan kültürel sermayesinin göstergeleri niteliğindedir.

⁴⁷⁷ Bu konuda bk. Güncel Hukuk Dergisi.

3.2.3. Rado'nun Sosyal Sermayesinin Gelişimi

Prof. R. Honig'in ve Prof. A. B. Schwarz'ın Rado'ya referans olmaları üzerine “ilk kadın asistan” olarak Hukuk Fakültesi'nde göreve başladığı bilgisi, Türk akademisyenin kültürel sermayesinin gelişimi açısından daha önce ele alınmıştır. Aynı bilgi, sosyal sermayenin eyleyicinin toplum içinde tanıdığı, desteklerini alabileceği ve güvendiği fertler ağına işaret ettiği⁴⁷⁸ tanımıyla harmanlanabilir. Zira sosyal sermaye, eyleyicinin belirli sosyal çevrelere girmesinde önemlidir. Eyleyici olarak bilimsel alanda konumlanan T. Rado'nun yabancı akademisyenlerin desteğini habitusundaki kültürel ve sosyal sermayeleri üzerinden alarak, hukuk alanına öncelikle akademisyen kimliğiyle girdiği şeklinde yorumlanabilir.

3.2.4. Sembolik, Kültürel ve Sosyal Sermayelerinin Rado'nun Habitusunun Şekillenmesindeki Etkileri

Eğitim aracılığıyla yaygınlaştırılan kültürel bir zemindeki mevcut değerleri önceden içselleştirmiş olan egemen sınıf üyeleri (*dominant*), eğitim sürecinde kendilerine aktarılan anlam şifrelerine bir başka ifadeyle kültürel ve sembolik sermayeye olan aşinalık ve farkındalıkları sayesinde diğerlerine oranla daha başarılı olma ve hızla yükselme hususunda daima bir adım öndedir⁴⁷⁹.

İstanbul'daki Fransız Notre Dame de Sion Lisesi'nde ilk, orta ve lise eğitimini tamamlayan Rado, İÜ Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. Herhangi bir çeviri eğitimi almamış olmasına rağmen habitusundaki dilsel sermayenin (iyi derecede Fransızca ve Latince bilmektedir) zenginliği aracılığıyla, İÜ Hukuk Fakültesi'ndeki öğrencilik yıllarında derslerde tercüme desteği sağlamıştır. Çalışkan karakteri, bilgi birikimi, dilsel sermayesi ve kültürel sermayesi aracılığıyla Alman hocaların ilgisini çekmiş ve mezun olduğu İÜ Hukuk Fakültesi'ne akademisyen olarak geri dönmüştür. Çocukluk yıllarından gençlik yıllarına kadar uzanan akademik gelişim sürecinde Türkan Rado'nun seçkin eğitim kurumlarında bilgi birikimini yükselttiği, eğitim sürecinde kendisine aktarılan anlam şifrelerini içselleştirdiği ve sonucunda da diğer eyleyicilere göre çok daha hızlı ve emin adımlarla sermaye biçimlerini geliştirdiği söylenebilir.

⁴⁷⁸ Yel, s. 570.

⁴⁷⁹ Çeğin, s. 518-519.

Örneğin, Rado'nun habitusuna yerleştirdiği Fransızca ve Latince dil sermayesi ve kültürel birikimi; üniversite yıllarında henüz bir hukuk fakültesi öğrencisiyken “tercüman kimliği”, akademisyen olduğunda da Prof. Schwarz'a yaptığı yazılı ve sözlü çeviriler “çevirmen kimliği”, ileride de “yazar kimliği” edinmesinde önemli rol oynar. Kendisi, A. B. Schwarz'ın “Roma Hukuku Dersleri” adlı kitabını Türkçeye aktarmış ve hukuk alanında çok sayıda yayını kaleme almıştır. Örneğin, “Roma Hukuku Dersleri, Borçlar Hukuku” adlı kitabı İÜ Hukuk Fakültesi'nde halen ders kitabı olarak okutulmaktadır⁴⁸⁰.

Zamanla kazandığı tüm sermaye türlerini kendini ve öğrencilerini geliştirmekte kullanan Türkan Rado, Türkiye'nin ilk kadın hukuk profesörü ve dünyadaki ilk kadın Roma Hukuku profesörü unvanı ile habitusunu ve bireysel sermayesini kendi alanının sermayesiyle birleştirerek ülkemizde hukuk alanının öncüsü olmayı başarmıştır. Hukuk alanına yaptığı katkılar, hukuk alanın bilimsel alanda bağımsız bir yer edinmesini sağlamıştır.

3.2.5. Rado'nun Bilimsel Yayınlarından Bazıları⁴⁸¹

Hukuk Fakültesi'ndeki Türk akademisyenlerden Prof. Dr. Türkan Rado, henüz üniversite öğrencisi olduğu yıllarda Alman akademisyenlere sözlü çeviri desteği vermeye başlamış ve bilim insanı olduğunda da sözlü ve yazılı çeviri desteği vermeye devam etmiştir. Bilimsel alana çok erken yaşlarda “tercüman kimliği” ile girdiği, sonrasında yaptığı tüm çeviri faaliyetleri üzerinden kazandığı “yazar kimliği” ile görünür olduğu görülmektedir. Dolayısıyla aynı süreçte habitusuna kattığı dilsel ve kültürel sermayelerini sembolik ve sosyal sermayeye dönüştürerek, gerek yurt içinde gerek yurt dışında hukuk alanına yön veren öncü bir isim olmayı başarmıştır. Rado'nun hukuk alanıyla ilgili yazar ve çevirmen kimliğiyle kaleme aldığı eserlerinden bazılarını bu alt bölümde yer verilmiştir:

* Schwarz, Andreas B.; çev. Türkan Basman (Rado). (1943). Roma Hukuku Dersleri: Cilt I: Tarihi Kısım ve Umumi Doktrinler. Hukuk Fakültesi.

⁴⁸⁰ Bk. Güncel Hukuk Dergisi.

⁴⁸¹ Bu konuda bk. Aksoy, 2015.

* Schwarz, Andreas B.; çev. Türkan Rado. (1945). Roma Hukuku Dersleri: Cilt I. Hukuk Fakültesi.

* Schwarz, Andreas B.; çev. Türkan Basman (Rado). (1948). Medeni Hukuka Giriş. Hukuk Fakültesi.

* Rado, Türkan. (1953). Principatus Devrinde Roma Hususi Hukukunun Senatus Consultum'lar Yoluyla Islahı. Hukuk Fakültesi.

* Rado, Türkan. (1958). Roma Hukuku Dersleri: Borçlar Hukuku. Hukuk Fakültesi.

3.3. Üniversite Reformuyla Birlikte Tıp Fakültesi'ne Genel Bir Bakış

Atatürk dönemi kültürel ve endüstriyel atılım dönemi olup, üniversite reformuyla birlikte yabancı ülkelere yetişmiş insan istenmiş ve ülkemize beyin göçü gerçekleşmiştir. 3.3. No'lu alt bölümde Yurt Dışındaki Alman Bilim Adamları Yardım Cemiyeti aracılığıyla reformun ardından ülkemize gelen sığınmacı profesörlerin kimler olduğu ile onların özellikle Tıp alanına ne gibi katkılar sunduğuna, reform öncesinde mevcut olan eksikliklerin neler olduğuna, yabancı hocaların hangi uzmanlık alanlarının gelişiminde etkili olduklarına yer vermek fayda sağlayacaktır. Dolayısıyla eskinin ve yenin mukayesesi bu sayede kolaylıkla yapılabilecektir.

Reformla birlikte yapılan yeniliklerden biri, Tıp Fakültesi'ni yeniden organize etmek amacıyla Haydarpaşa'dan ayrılarak İstanbul yakasına taşımak olmuştur. Fizik, Kimya ve Biyoloji sınıfı, Zeynep Hanım Konağı'na; Dekanlık ile Biyokimya, Fizyoloji, Mikrobiyoloji ve Hijyen Enstitüleri Beyazıt'ta bulunan eski Harbiye Bakanlığı Binasına⁴⁸² ve Merkez Bina'nın Haliç'e bakan kısmındaki Bekir Ağa Bölüğü denen kışla tamir edilerek, buraya da Anatomi, Histoloji ve Embriyoloji, Patolojik Anatomi, Genel Patoloji ve Deneysel Patoloji ve sonradan Kanser Enstitüsü yerleşerek Morfoloji Binası

⁴⁸² Üzerinde Arap harfleri ile Daire-i Umur-ı Askeriye yazan ihtişamlı kapıdan girilerek ulaşılan ve günümüzde İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü olarak kullanılan büyük tarihi bina.

adı verilmiştir⁴⁸³. Gerekli alet ve araçlar alınmış, morfoloji binası ve diğer enstitü inşaatlarındaki aksaklıklar giderilmiştir⁴⁸⁴.

O dönemde özellikle fizik, kimya, matematik ve felsefe derslerine ağırlık verilmiştir. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi, Alman bilim insanlarının en önemli çalışma alanı olmuştur.

Tablo 2: 1933-1934 Ders Yılında Tıbbiye'deki Enstitüler ve Direktörleri⁴⁸⁵

Enstitüler	Yabancı Direktör	Türk Direktör
Anatomi Enstitüsü		Tevfik Recep Örensoy ⁴⁸⁶
Patolojik Anatomi Enstitüsü	Philipp Schwartz	
Genel ve Deneysel Patoloji Enstitüsü	Siegfried Oberndorfer	
Fizyoloji Enstitüsü	Hans Winterstein	
Hijyen (Hıfzısıhha) Enstitüsü	Julius Hirsch	
Mikrobiyoloji Enstitüsü	Hugo Braun	
Biyokimya Enstitüsü	Werner Lipschitz	
Fizik Tedavisi Enstitüsü	Friedrich Dessauer	
Kanser Araştırma Enstitüsü	Siegfried Oberndorfer	
Histoloji-Embriyoloji Enstitüsü	Tibor Peterfi	Tevfik Recep Örensoy
Tıp Tarihi Enstitüsü		Süheyl Ünver
Adli Tıp Enstitüsü		Hikmet Yalgın

⁴⁸³ <https://istanbul.tip.istanbul.edu.tr/tr/content/tarihce/istanbul-tip-fakultesi-kisa-tarihcesi%E2%80%8B> (Erişim Tarihi: 23.03.2020, 09.15).

⁴⁸⁴ Philipp Schwartz, **Notgemeinschaft. Zur Emigration deutscher Wissenschaftler nach 1933 in die Türkei**, Hrsg. von H. Peukert, Marburg: Metropolis Verlag, 1995, s. 88-89 aktaran Terzioğlu, s. 282.

⁴⁸⁵ Widmann, s. 120-121.

⁴⁸⁶ Anatomi Enstitüsü Direktör Örensoy olmayıp, Ord. Prof. Dr. Nureddin Ali Berkol'dur. Ord. Prof. Tevfik Recep Örensoy Histoloji Enstitüsü direktörüdür. Ayrıca İsmail Hakkı Çelebi'nin 1 yıl yönettiği Parazitoloji Enstitüsü de vardır. Bu enstitü kendisinin ayrılmasından sonra Mikrobiyoloji ile 1934'te birleşmiştir.

Tablo 1'e bakıldığında Tıp Fakültesi'nde birçok enstitünün kurulduğu ve enstitülerin başında yabancı profesörlerin yönetici olarak görev yaptığı görülmektedir. Direktör olarak görev yapanların dışında eğitim kadrosunda yer alan birçok yabancı hoca bulunmuştur. Berta Ottenstein (Deri), Erich Frank (Dâhiliye), Erich Rutin (KBB), Joseph Igersheimer (Göz), Karl Hellmann (KBB), Wilhelm Liepschitz (Biyokimya), Zdenko Sary'nin (Biyokimya) dışında birçok hekim, hemşire, mühendis ve diğer bazı teknik elemanlar da Tıp Fakültesi'nin hizmet kadrosunda yer almışlardır⁴⁸⁷. Bahsedilen bilgi ışığında, gelenlerin yalnızca bilim insanı olmadığı, farklı kültürel sermayelere (unvanlara) sahip eyleyicilerinde ülkemizde görev yaptığı sonucuna ulaşılmıştır. Tablo 1'deki olgulara ek olarak, üniversite reformundan yaklaşık 5-6 yıl sonra Türk akademisyenlerin direktör kimliğiyle göreve geçtikleri, böylece yabancı profesörlerin avangart rollerini Türk hocaların üstlendiği söylenebilir.

Kadın Hastalıkları ve Doğum Kliniği'ne çağrılan ve ordinaryüs profesör olarak kliniğin başına geçen, tanınmış kadın doğumcu Prof. Wilhelm Liepmann'ın adı, bilimsel alana katkı sağlayan yabancı hocalar arasında anılabilir. (...)Söz temsili, Haydarpaşa Tıp Fakültesi'nin yerinin değiştirilmesi, kliniklerin İstanbul hastanelerine dağıtılmasıyla ortaya çıkan keşmekeşi önlemek için büyük çaba sarf etmiştir. Ayrıca standart bir klinik yapısı oluşturarak işletmeye gayret göstermiştir⁴⁸⁸.

Bir diğer isim Ordinaryüs Profesör unvanıyla İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi 1. Cerrahi Kliniği'ne direktör olarak tayin edilen Rudolf Nissen'dir. 1939 yılı sonuna kadar Cerrahpaşa Cerrahi Kliniği'nde verimli akademik çalışmalarda bulunmuş, yeni ameliyat teknikleri ve yetiştirdiği cerrahlarla Türk cerrahisine katkı sağlamıştır. Ayrı olarak kendisi gastroözofageal reflüyü önleme amacıyla yapılan antireflü ameliyatlarının öncüsü ve günümüzde "Nissen Fundoplikasyonu" olarak adlandırılan cerrahi işlemi gerçekleştiren sığınmacı bilim insanıdır. 1931 yılında Berlin'de dünyada ilk kez pnömonektomi ameliyatını başaran Alman cerrahı Rudolf Nissen, fundoplikasyon

⁴⁸⁷ <https://istanbulip.istanbul.edu.tr/tr/content/tarihce/istanbul-tip-fakultesi-kisa-tarihcesi%E2%80%8B> (Erişim Tarihi: 23.03.2020, 09.15).

⁴⁸⁸ Kazancıgil, s. 92-93.

işleminin öncü ameliyatını da İÜ öğretim üyesi olarak Cerrahpaşa'da gerçekleştirmiştir⁴⁸⁹.

R. Nissen, iyi derecede Almanca bilen ve radyoterapi uygulaması yapabilen Orhan Remzi Bey (Aykut Kazancıgil'in amcası) ile iletişime geçerek bütün vakaları ona göndermiştir⁴⁹⁰. Bu durum Türk ve Alman bilim insanlarının ortak çalışmalar yürüttüğüne örnek teşkil etmektedir. Bir diğer örnek de Prof. Hirsch'in Türkiye'de Enstitü'nün kuruluşunun yanı sıra, Muhiddin Erel'le birlikte genel hijyenin iyi bir duruma getirilmesi için çalışması ve konusuyla ilgili 28 çalışma yayınlamasıdır⁴⁹¹.

Kazancıgil ailesinin fertlerinin dışında Türkiye'nin tıp alanına büyük katkılar sağlayan Ord. Prof. Dr. Tevfik Sağlam ve Ord. Prof. Dr. Ekrem Şerif Egeli, klinik araştırmaların deneysel yönünü kabul ettirmişler ve İstanbul Tıp Fakültesi Çapa bölümünde kliniklerle iş birliği halinde çalışmayı amaçlayan deneysel bir araştırma enstitüsünün kurulması fikrini hayata geçirmişlerdir. Bahsedilen enstitü, günümüzde DETAM adı altında araştırma faaliyetlerine devam etmektedir⁴⁹².

Ayrıca dermatoloji hocası Hulusi Behçet'in bugün kendi adıyla tıbbî literatüre geçen "Behçet Sendromu"nu bulması, Âkil Muhtar'ın Avrupa'da tıbbî literatüre geçen kendi alanındaki buluşları, Mazhar Osman'ın psikiyatride kendi ekolünü kurması ve Süheyl Ünver'in Türk tıp tarihi alanında Avrupa'da ilgiyle takip edilen araştırmaları Atatürk'ün önderliğindeki üniversite reformuyla Türkiye'deki tıbbi alanda atılan adımların kanıtları arasındandır⁴⁹³.

Kendi alanlarında hastalarını iyileştirme konusunda gösterdikleri çaba ve başarıları sayesinde Prof. R. Nissen (Cerrahi), Prof. W. Liepmann (Kadın Hastalıkları ve Doğum) ve Prof. Igersheimer'in (Göz) kendilerine gelen hasta sayısında artış görülmüştür. Bundan

⁴⁸⁹ <http://www.ctf.edu.tr/stek/pdfs/23/2313EG.pdf> (Erişim Tarihi: 14.04.2019, 13.50).

⁴⁹⁰ Kazancıgil, 2005: 19-20.

⁴⁹¹ Widmann, s. 125.

⁴⁹² İlhan Ulagay, "Türk-Alman Tıbbi İlişkileri Hakkında", II. Türk-Alman Tıbbi İlişkileri Sempozyumu Bildirileri. İstanbul, 24-25 Eylül 1981 aktaran Arslan Terzioğlu, s. 289.

⁴⁹³ Arslan Terzioğlu, **Cumhuriyet Dönemi Türk Tıbbına ve Tıp Eğitimi Kısaca Bir Bakış**, İstanbul: Eczacıbaşı İlaç Pazarlama, 2003, s. 289-290.

başka 1934 kış yarıyılında Fizyolog Prof. Winterstein'in İÜ'nün en büyük amfisinde iki haftada bir, üniversite hocalarına ve öğrencilere açık olan üniversite konferansları düzenleyerek Türk hocalar ile yabancı hocalar arasında kaynaşmayı sağladığı, Prof. Schwartz'ın anılarında yer almaktadır⁴⁹⁴.

3.3.1. Tıp Fakültesi Örneğinde Jinekolog ve Çevirmen Aykut Kazancıgil (1930)

İktisat Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Ömer Celal Sarç ve Prof. Sabri Fehmi Ülgener ile Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Türkan Rado'nun habituslarının ve sermaye biçimlerindeki gelişim çizgisine bakıldığında, seçkin eğitim kurumlarında ilk, orta ve lise öğrenimlerini tamamladıkları, 1933 İÜ reformuyla Batılı anlamda kurulan üniversiteden mezun oldukları bilgisine daha önceki alt bölümlerde değinilmiştir.

Yurt dışındaki kurumlarda araştırmacı olarak bulunan, lisans ve lisansüstü eğitimini tamamlayan A. Kazancıgil, ülkemize döndüğünde yeni üniversitenin eğitim kadrosunda konumlanmıştır. Tıp Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Aykut Kazancıgil, yukarıda isimlerine yer verilen iktisatçı ve hukukçu Türk akademisyenlerden farklı olarak üniversite eğitimini ülkemiz dışında tamamlamıştır. Türk bilim insanının İÜ mezunu olmaması ve üniversite eğitimini yurt dışında tamamlaması, kendisinin söz konusu çalışma kapsamının dışında kalma ihtimaline gönderme yapmış olabilir. Ancak kendisi gibi jinekolog olan babasının İÜ kürsülerinde ders vermesi, Tıp Fakültesi hekimi olması, A. Kazancıgil'in o sayede sığınmacı akademisyenlerle sıklıkla aynı ortamlarda bulunması, gelişimi açısından kendine yarar sağlayan, ailesi sayesinde avantaja dönüştürdüğü birçok faktör ve aşağıdaki bölümlerde detaylıca yer verilen bilgiler ışığında söz konusu ihtimal ortadan kalkmıştır.

A. Kazancıgil öte yandan sığınmacı akademisyenlerle erken yaşlardan itibaren aynı ortamda bulunmuş, habitusları, sermayeleri ve aydın kişilikleri gibi birçok açıdan onları gözlemlene fırsatını kendi avantajına dönüştürmüştür. Ayrıca Alman hocalara sözlü ve yazılı çeviri desteği sağlayarak birlikte kolektif çalışmalar da yürütmüştür.

⁴⁹⁴ Schwartz, s. 88-89 aktaran Terzioğlu, s. 282.

3.3.2. Kazancıgil'in Sembolik Sermayesinin Gelişimi

Kazancıgil, İÜ Tıp Fakültesi Kadın Doğum Kliniği'nde asistan iken, Paris Kadın Doğum Kliniği ve Collège de France'ta CNRS kadrosuyla araştırmacı olarak çalışmıştır. Benzer şekilde Almanya'daki Kiel Üniversitesi Kadın Doğum Kliniği'nde araştırmacı ve uzman olarak yer alması da Türk akademisyenin yabancı bilim insanlarıyla aynı bilimsel alanda "uzman kimliği" ile konumlandığını göstermektedir. Aynı süreçte yaptığı kolektif çalışmalar sayesinde bilgi birikimini arttırmaya bir başka ifadeyle kültürel sermayesinin hacmini çoğaltmaya devam etmiştir. Söz konusu örnekler A. Kazancıgil'in kültürel sermayesi üzerinden sembolik sermaye edindiğini, yurt dışında da itibarının arttığını vurgulamaktadır.

3.3.3. Kazancıgil'in Kültürel Sermayesinin Gelişimi

Kültürel sermaye⁴⁹⁵, entelektüel nitelikleri ya da insani sermayeyi bütünüyle temsil etmektedir. Sosyal sermayenin ve sembolik sermayenin oluşumu ve gelişimi açısından ön koşul niteliği taşıyan kültürel sermaye, yeniden üretimini ve sürekliliğini eğitim yoluyla sağladığından eğitim anlamına gelir. Kültürel sermayenin biriktirilmesi ve sosyal sermayeye dönüştürülmesi, eyleyicinin habitusunun oluşum süreci olarak tanımlanabilir. Kültürel sermayenin eğitimle ilgili olan tanımı perspektifinde, çocukluktan yetişkinlik dönemine kadar eğitim aldığı kurumlar, Aykut Kazancıgil'in habitusundaki kültürel sermaye edincine gönderme yapmaktadır.

Aykut Kazancıgil, 1948 yılında Galatasaray Lisesi'nden mezun olmuştur. 1949-1956 yılları arasındaki Tıp öğreniminin 4 yılını Paris'te görmüştür. 1957-1961 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Kadın Doğum Kliniği asistanyken, Paris Kadın Doğum Kliniği ve Collège de France'ta CNRS kadrosu⁴⁹⁶ ile deney laboratuvarında

⁴⁹⁵ Bk. 1. Bölüm.

⁴⁹⁶ TÜBİTAK ile Fransa Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi (CNRS) arasındaki işbirliği çerçevesinde Türk ve Fransız bilim insanları arasında ortak projeleri desteklemektir. TÜBİTAK-Fransa Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi (CNRS) işbirliği projelerine yurtdışı seyahat desteğinin yanı sıra Türk tarafına talep edilmesi durumunda TÜBİTAK tarafından ayrıca araştırma desteği de verilebilmektedir.

https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/ICIM/icim/Formlar/Fransa-CNRS/FRANSA_CNRS_Genel_Bilgiler.pdf (Erişim Tarihi: 24.08.2019, 12.15).

araştırmacı olarak görev almıştır. 1965-1967 yılları arasında Almanya'da Kiel Üniversitesi Kadın Doğum Kliniğinde araştırmacı ve uzman olarak çalıřmıřtır⁴⁹⁷.

Kültürel sermayesini nasıl biriktirmeye başladığı hakkında daha ayrıntılı bilgi sunmak amacıyla, eğitim alanındaki nitelikleri açısından göze çarpan ve A. Kazancıgil'in mezun olduğu Galatasaray Lisesi'nin eğitim kadrosu ve vizyonuna yönelik bilgilere aşağıda değinilmiştir.

A. Kazancıgil'in okuduğu dönemde Galatasaray Lisesi'nin öğretmen kadrosu, çoğu Osmanlı döneminden kalma üstün nitelikli bir eğitimci grubundan oluşmaktadır. Örneğin edebiyat derslerine Ercüment Ekrem Talu girmiştir. Öne çıkan diğer önemli isimlerden birkaçı Esat Mahmut Karakut ile Nihat Sami Banarlı'dır. A. Kazancıgil, Raşit Bey ve Enver Bey gibi çok iyi tarihçilerin olduğunu dile getirmiştir. Kurumdaki öğretmenlerin hepsi konularına çok iyi derecede vakıf olup, klasik hoca tanımının ötesinde yüksek düzeyde kültür sahibi insanlardır⁴⁹⁸.

Galatasaray Lisesi'nde gördüğu bu ayrıcalıklı eğitimin yanı sıra, A. Kazancıgil hem sosyal hem kültürel sermayelerini arttırmak ve kişisel gelişimi adına 17-18 yaşlarındayken ilim kapısı özelliğini taşıyan halkevlerine (Taksim ve Eminönü'ndeki) sıklıkla gittiğini dile getirmektedir. Türk akademisyen halkevlerini toplum açısından değerlendirdiğinde, bahsedilen kuruluşların faydalı olduğunu belirtmiştir. Zira Milli Eğitim Bakanlığı'nın çıkardığı kitaplar, ilk önce halkevlerine yani buradaki kütüphanelere gönderilmektedir⁴⁹⁹.

En geniş anlamıyla eğitim anlamına gelen kültürel sermayesinin gelişiminde başlangıç noktası niteliğindeki Galatasaray Lisesi ve orada aldığı eğitim, iki farklı açıdan değerlendirilebilmektedir: İlk olarak, kurumun öğretmen kadrosunun üstün nitelikli olmasının kendisine kattıkları ikinci olarak da A. Kazancıgil'in, kişisel gelişimi için gözlem yapmaya, araştırmaya ve okumaya meraklı bir karaktere sahip olduğu söylenebilir.

⁴⁹⁷ <http://www.oktayaras.com/aykut-kazancigil/tr/28792> (Erişim Tarihi: 01.02.2020, 11.06).

⁴⁹⁸ Kazancıgil, s. 101.

⁴⁹⁹ Kazancıgil, s. 83.

Bu iki özelliğin harmanlandığı yılların birinde, bir dönem olmak üzere Galatasaray Lisesi'nden ayrılıp bakalorya hazırlığı yapmak amacıyla Saint Michel Lisesi'ne gitmiştir. Verilen eğitim açısından orada bulunduğu yıllarda her iki lise arasındaki farkı görmüş ve Galatasaray'daki Türkçe eğitim düzeyinin üstünlüğünü dile getirmiştir⁵⁰⁰. İkinci olarak Galatasaray Lisesi'nin yabancı dilde eğitime ağırlık veren bir kurum olmasıyla birlikte Türkçenin anadil olarak öğretilmesinin öneminin de farkında olup bu amaçla entelektüel kadrosuyla öğrencilerine yeterli bir eğitim verdiği bu sayede bahsi geçen eğitim kurumunun öğrencilerinin dilsel sermayesine yatırım yaptığı ifade edilebilir.

Değerlendirmedeki ikinci bakış, anadil ve çeviri alanı arasındaki karşılıklı etkileşim ve ilişkidir. Bu bağlamda, geçmişten beslenen bugünkü habitusu ile dilsel, sosyal, kültürel sermayeleri sayesinde A. Kazancıgil önce “çevirmen/tercüman” daha sonra “yazar kimliği” ile daha da geniş bir perspektifte ise gelecekte (bu bölümdeki alt bölümlerde detaylarıyla yer verildiği üzere) bibliyografya düzenleme uzmanı, derleyici, editör, doktora öğrencisi, asistan, hekim, jinekolog gibi akademik alanda çoklu unvan ve/ya kimliklerle sürekli var olmuş ve bilimsel alanın biçimlenmesinde etkin rol oynamıştır.

3.3.4. Kazancıgil'in Sosyal Sermayesinin Gelişimi

Kadın doğum bölümü kürsü başkanı olarak görev yapan A. Kazancıgil, anabilim dalına bağlı bir jinekolojik kanser bölümü (kadın genital organı kanserleri tedavisi bölümü) açarak⁵⁰¹ bilimsel alana büyük oranda katkı sağlamıştır. Gerek ülkemizdeki bilimsel alanın eksiklerini toplumun ihtiyaçlarını gözetererek gidermeye çalışması, görev aldığı kurum ve kuruluşlar çerçevesinde gerek yurt içindeki ve yurt dışındaki bilimsel alanlarda edindiği kültürel sermayesini sosyal sermayeye dönüştürmeyi başarmıştır.

3.3.5. Sembolik, Kültürel ve Sosyal Sermayelerinin Kazancıgil'in Habitusunun Şekillenmesindeki Etkileri

Daha önceki bölümlerde bahsedilen süreçte Türk hocaların edindiği sermayelerinin, habituslarının şekillenmesindeki etkilerine yer verilmiştir. Ancak Türk akademisyenlerin bilimsel alanda kazandığı tüm bilgi ve birikimlerin, yabancı hocaların habituslarındaki

⁵⁰⁰ Bu konuda bk. Kazancıgil.

⁵⁰¹ Kazancıgil, s. 385.

sermaye biçimlerinin izlerini taşıdığı söylenebilir. Dolayısıyla Türk akademisyenlerin sermaye ve habitus ilişkisinin dışında, yabancı hocaların habituslarına sebep sonuç ilişkisi açısından değinilerek alt bölüm oluşturulmuştur.

Eyleyicinin tutumu (habitusu), sahip olduğu sermaye biçimleri ve hacmine göre belirlenir ve o haliyle daha çok geçmişten taşıdıklarıyla meydana gelir. Aynı perspektifte yabancı hocalar tarafından öğrencilere ve topluma açık olarak düzenlenen toplantılar ve üniversite konferansları, halkevlerinin açılması, bahçelerde yapılan dersler, eyleyicinin habitusunun özel anlamıyla yabancı profesörlerin habituslarının yansıması ve geçmiş birikimlerini bahsedilen döneme taşıdıkları şeklinde yorumlanabilir. Zira üniversite reformundan önce dersler yalnızca sınıf ortamında yapılmaktaydı. Habitus, ancak eylem gerçekleştiği anda açığa çıkar. Bir başka deyişle, bireylerin veya sınıfların tutumu, ürünü olduğu geçmiş tarihin her eylemde burdalaşmasıdır. P. Bourdieu⁵⁰² tutum kavramıyla, bireyin eş zamanlı olarak var olan olasılıklar arasından, geçmişten gelen tecrübe, yatkınlık ve alışkanlıkları doğrultusunda yaptığı seçimi anlatmaya çalışmıştır.

Habitus, aile ve toplumsal uzamı içinde barındıran kişisel bir tarihin ürünüdür⁵⁰³. A. Kazancıgil'in habitusunun aile ortamında gelişip evrildiği, Galatasaray Lisesi'nde aldığı eğitimle kültürel sermayesini biriktirmeye başladığı ve yurt dışındaki bilimsel alanlarda da bulunarak gerek kültürel gerek sosyal sermayelerinin ve her iki sermaye üzerinden kazanmış olduğu sembolik sermayesinin de hacmini artırmaya devam ettiği ifade edilebilir.

Türk bilim insanı, 1950'li yıllarda İkinci Dünya Savaşı sonunda eğitim amacıyla Almanya'ya gitmiştir. Orada kaldığı süre zarfında hem doçentlik tezini yazmış hem de hastanede hekim olarak çalışmıştır⁵⁰⁴. Bahsi geçen bilgi, A. Kazancıgil'in yurt dışında alınan eğitimin eyleyicinin uzmanlık alanında belli bir vizyon kazandığını, sahip olduğu dilsel, sosyal ve kültürel sermayelerinin hacminin arttığını özetle bireye fayda sağladığına olan inancını vurgularken, kendisi de Cerrahpaşa'da kürsü başkanlığı yaptığı sırada pek

⁵⁰² Barış Mücen, "Sabitfikirlerle Yüzleşen Bilimsel Tutum", Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı ve Ümit Tatlıcan (drl.). **Ocak ve Zanaat** içinde. İstanbul: İletişim, 2014, s. 423.

⁵⁰³ Bu konuda bk. 1. Bölüm.

⁵⁰⁴ Kazancıgil, s. 225.

çok asistanını 1980'den sonra yurt dışına göndermiştir. Böylece üniversite reformuyla Atatürk'ün yurt dışına eğitim amacıyla öğrenci(ler) ya da araştırmacı(lar) göndermesi gibi geleneği sürdürmüş bulunmaktadır. Aynı süreç sadece yurt dışına gönderilen öğrencilere fayda sağlamamıştır. Çünkü yurt dışında kaldıkları 3-4 yıllık bir sürede öğrendiklerini ülkemize döndüklerinde uygulamışlardır. Bundan başka, o araştırmacılar ülkemize geldiklerinde birlikte çalıştığı Türk meslektaşına, ders verdiği Türk öğrencilere ve bilimsel alana pek çok getiri sunmuştur. Ülkemizde yurt dışına öğrenci gönderilmesi 1950'lere kadar sürmüştür. A. Kazancıgil'in Amerika'da tahsil gördükten sonra ülkemize dönerek bilimsel alana hizmet eden Türk hocalar arasında İÜ'den beyin cerrahı Feyyaz Berkay, patolog Talia Bali Aykan ve Ekrem Kadri Unat'ın isimlerini anmıştır⁵⁰⁵.

3.3.6. Kazancıgil'in Bilimsel Yayınlarından Bazıları⁵⁰⁶

“Her insan gibi başarılı olduğum ya da olmadığım pek çok şey var. Yaptıklarımın hiçbirinden pişman değilim, yapamadıklarım ise üzgünüm. Keşke onları da yapabilseydim. Mesleki hayatımda, yayın hayatımda bazı atılımlar ve farklı şeyler yapmak isterdim, daha doğrusu yaptıklarım yeni şeyler katmak isterdim. Zaman, mekân ve imkân, bunları gerçekleştirilmeme mani oldu.”⁵⁰⁷. Yaşamı boyunca tamamlanmama hissini hemen her birey hissetmiştir. Yapamadıklarından ziyade yaptıklarına değinilen A. Kazancıgil'in çevirmen, çeviri editörü, yayına hazırlayan ve yazar kimlikleriyle bilimsel hayata çok sayıda bilimsel ürün kazandırmıştır. Türk akademisyenin eserlerinden bazılarını burada yer verilmiştir:

* Kazancıgil, Aykut (Haz.), (1958). Türk Kinekoloji ve Obstetrik Bibliyografyası, I. baskı (Telif). İstanbul: Fakülteler Matbaası.

* Kazancıgil, Aykut ve Tahsin Artunkal, (1963). Gonad Disgenesileri: Cerrahpaşa Kadın-Doğum Kliniği Monografileri. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi.

* Kazancıgil, Aykut (Çev. Edt.), (1977). Guyton-Fizyoloji, Cilt I, Ankara: Güven Kitabevi.

⁵⁰⁵ Kazancıgil, s. 262-263.

⁵⁰⁶ Bu konuda bk. Aksoy, 2015.

⁵⁰⁷ Kazancıgil, s. 385.

*Widmann, Horst (1981). Atatürk Üniversite Reformu: Almanca Konuşan Ülkelerden 1933 Yılından Sonra Türkiye'ye Gelen Öğretim Üyeleri. (Çev.) Aykut Kazancıgil ve Serpil Bozkurt. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi.

*Kaser, Otto ve Franz A. Ikle (1982). Jinekolojik Cerrahi Atlası: Endikasyonlar-Teknik ve Sonuçlar. (Çev.) Aykut Kazancıgil, Rıza Onarır, Oktay Saydam. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi.

3.3.7. Kazancıgil'in Çevirmen Kimliğinin Oluşumu: Çocukluk Yılları ve Habitusunun Şekillenmesi

Etkileşim ve iletişimde bulunduğu sosyal ilişkiler ağının toplamı olarak ifade edilen sosyal sermayesi⁵⁰⁸ ile çocukluk yıllarından itibaren içinde bulunduğu çevre(ler)de öncelikle aile ortamında yaptığı gözlemler yoluyla şekillenmeye başlayan habitusu sayesinde Aykut Kazancıgil'in eğitim alanına girmesi zor olmamış ve icra edeceği mesleğe kendisi karar vermiştir. Büyük resme bakıldığında dedesi Dr. Osman Remzi Bey'in⁵⁰⁹ zaptiye nezareti hekimi, babası Ord. Prof. Dr. Tevfik Remzi Kazancıgil'in kendi gibi jinekolog, amcası Dr. Orhan Remzi Kazancıgil'in röntgen ve fizik tedavi uzmanı ve halası Naşide Zincirkıran'ın biyoloji öğretmeni olarak görev yaptığı gerçeğinin, A. Kazancıgil'in habitusunda özellikle meslek seçiminde etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca başta babası olmak üzere diğer aile fertlerinin yanı sıra öğrenim gördüğü yerli ve yabancı eğitim kurumlarındaki hocaları sayesinde çok geniş sosyal ilişkilere ve ağlara sahip olması, A. Kazancıgil'in ne denli büyük bir çevreye (network), P. Bourdieu bağlamında büyük bir sosyal sermayeye sahip olduğunu, sosyal sermayesinin de aynı zamanda kültürel sermayesini yükselttiğini göstermektedir.

Öte yandan A. Kazancıgil'in Tıp Fakültesi'nde okuyarak dünya çapında tanınan bir jinekolog olmasında kendisi gibi jinekolog olan babası Ord. Prof. Dr. Tevfik Remzi Kazancıgil'in doğrudan etkisi (yani hangi mesleği seçeceğine dair kendisine babasından gelen herhangi bir dikte söz konusu değildir) olmamış olabilir ancak yukarıda da ifade

⁵⁰⁸ Örneğin, ailesinin sanat alanında sahip olduğu *sosyal sermayesi* yüksek olan bir öğrenci için sanat alanına girmek nasıl kolaysa; ailesinin *eğitim alanında sahip olduğu sermayesi* yüksek bir öğrenci için de eğitim alanına girmek o denli kolay olacaktır.

⁵⁰⁹ Türkiye'ye belediyece satın alınan röntgen ve derin şua aletini Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde kurmuş bir isimdir (Bk. Kazancıgil).

edildiği üzere aile fertlerinin Tıp Fakültesi mensubu olmasının, meslek seçiminde kendisini dolaylı olarak etkilediği söylenebilir. Hangi mesleği seçeceğine dair babasıyla herhangi bir diyalog içinde bulunmayan A. Kazancıgil, babasının seçimlerinde onu özgür bıraktığını ancak o noktaya gelene kadar kendisinin yüksek sermaye türlerine sahip olması adına gerekli özeni fazlasıyla gösterdiğinin altını çizmiştir: “Hiç sormadı. Bir insana yükleyebildiğin kadar bilgi yükle, o nasılsa kendi kararını verir diye düşünürdü.”⁵¹⁰. Doktor olmaya 12. sınıfın ortalarında kendi kendine karar veren A. Kazancıgil’in bu noktada aile fertlerinin dolaylı etkisi açıkça görülebilir.

Babası Ord. Prof. Dr. Tevfik Remzi Kazancıgil kadın doğum alanında bir ekol olmuş, jinekolojik kanser tedavisinde radyumun Türkiye’ye getirilmesine öncülük etmiş mühim bir isimdir. Ayrıca oğlu A. Kazancıgil’in yanı sıra pek çok ünlü doktorun hocalığını da yapmıştır⁵¹¹. 1924 yılından 1969’daki vefatına kadar geçen kırk beş yılda üniversitede otuz dolayında öğretim üyesi, yüzlerce uzman yetiştirmiş, binlerce öğrenciye ders vermiştir. (...)Ord. Prof. Dr. T. R. Kazancıgil geniş kültürü, sosyal çevre edinmedeki başarısı ve kitap tutkusu sayesinde döneminin etkili entelektüel kültür şahsiyetlerinden biri olmuştur. Referans kütüphanesi niteliğindeki kitaplığı birçok araştırmaya kaynak olmuş, vefatından sonra tıp kitapları Cerrahpaşa Kadın Doğum Kliniği’ne, diğer kitapları ise ilgili bölümlere kendi isteğiyle hibe edilmiştir. Örneğin, Adnan Adıvar “Tarih Boyunca İlim ve Din” adlı kitabının kaynakçasında yer verdiği “Son yıllara ait birçok eseri Tevfik Remzi Bey’in kütüphanesinde buldum, teşekkür ederim.”⁵¹² ifadesiyle T. R. Kazancıgil’in kütüphanesinin içerik bakımından ne kadar zengin olduğunu vurgulamıştır.

Ord. Prof. Dr. Tevfik Remzi Kazancıgil’in jinekolojik patolojiye ait bir atlası, 1952 yılında Paris’te ünlü bir yayınevinde Fransızca olarak yayımlanmıştır. Bu eser sonradan yıllarca satılmış ve pek çok yabancı esere kaynaklık etmiştir. Bu kitabından hemen sonra Fransız Akademisi’nden Akil Muhtar Özden’den sonra ödül alan ikinci hekim olmuş ve 1953 yılında da “Légion d’honneur” nişanına layık görülmüştür⁵¹³. Sıralanan bilgiler, T.

⁵¹⁰ Kazancıgil, s. 106.

⁵¹¹ <http://hipokratist.com/ord-prof-dr-tevfik-remzi-kazanci-gil/>

⁵¹² Sonay Gürgen (Ed.), “Duayenler-Prof. Dr. Aykut Kazancıgil-Sanat Eseri Üretmek Bir Mucizedir”, **Denge**, Yıl:11, Sayı:43/2015-2, s. 17.

⁵¹³ Gürgen, s.17.

R. Kazancıgil'in toplumsal ve kültürel sermayelerinin ne denli yüksek olduğunu, aynı sermayeler üzerinden sembolik sermaye kazandığını vurgulamaktadır.

A. Kazancıgil Taksim'de bir konakta, kalabalık ve de kültürel, sosyal, dilsel ve sembolik sermayeleri oldukça yüksek, sermaye alış verişinin yapıldığı bir aile ortamında geçen çocukluk yıllarına birçok gözlem ve anıyı sığdırmıştır. Evde şekillenmeye başlayan habitusu ile edindiği sermaye birikimi, aile fertleriyle yaptığı bilgi alışverişinin ve kurduğu iletişimlerin izlerini taşımaktadır. Ayrıca konağa gelen insanların Türk bilim insanı üzerindeki etkileri de kaçınılmazdır. Zira evin giriş katı babasının muayenehanesi olduğundan dolayı eve birçok hasta gidip gelmiştir. Öte yandan A. Kazancıgil babasının hem hastaneden hem de sosyal çevresinden birçok arkadaşının Taksim'deki evlerine geldiğinden bahsetmektedir.

Söz gelimi Fuat Köprülü, Ahmet Hamdi Tanpınar, Peyami Safa ve İbrahim Çallı gibi devrin önemli kültür, bilim ve sanat insanların gelip gittiği, her köşesi kitaplarla ve sanat eserleriyle dolu Kazancıgil Konağı kültür evi gibiydi⁵¹⁴.

Babası o sıralarda İÜ'de profesör olduğu için Alman hocalarla tanışıklığı buradan gelmektedir⁵¹⁵. Babasının arkadaşlarıyla, hastalarıyla özetle farklı çevrelerden evlerine gelen yerli ve yabancı kimselerle iletişim kurmuş ve/ya onların sohbetlerine dinleyici olarak katılmıştır. Böylece edinmiş olduğu bu geniş network (sosyal sermaye) ileride bazı alanlarda örneğin yayınevleriyle iletişim kurmasının kapılarını açmıştır. A. Kazancıgil'in ailesinde tecrübe ettiklerini ileride uygulaması, diğer bir ifadeyle kızlarını kendi çevresindeki şahsiyetlerle tanıştırması, habitusun devamı ya da miras bırakılması olarak yorumlanabilmektedir ve kendisinin geleneği sürdürdüğünün şüphesiz bir göstergesidir: "Her ikisinin de bizim eve gelen ve benim tanıdığım kişilerle yakın ilişkileri olmuştur."⁵¹⁶

⁵¹⁴ Gürgen, s.17.

⁵¹⁵ Kazancıgil, s. 62-63.

⁵¹⁶ Kazancıgil, s. 326-327.

20 yaşına kadar bu insanların arasında olan ve çok küçük yaşlardan itibaren farklı kesimlerden birçok insanla aynı ortamda bulunan A. Kazancıgil, bu durumun ne kadar eskiye dayandığını “Kendimi bildim bileli.”⁵¹⁷ ifadesiyle betimlemiştir.

“Yerli- yabancı aydınlar gelirdi, akşamüzeri erken saatte gelirler; oturulur, konuşulur, yemek yenir(di). Üniversite Reformu’yla gelen Almanların herhalde yarısından fazlası bizim eve gelmiştir. (...)Ankara’ya yerleşinceye kadar Fuat Köprülü bizim evin müdavimlerinden biriydi. Mükremin Halil Bey, Peyami Safa, Sadrettin Celal, Ahmet Hidayet Reel gelenlerden bazılarıydı ve tabii bütün bir hekimler dünyası ve de özellikle üniversite reformundan sonra Türkiye’ye gelmiş olan Alman hocalar. (...)Mesela Hilmi Ziya Ülken gelirdi. Dönemin maarifçilerinden Cevat Dursunoğlu sık gelirdi, okudukları kitapları konuşurlardı, çok yüksek düzeyde entelektüel muhabbetler olurdu.”⁵¹⁸.

A. Kazancıgil’in hatıralarında vurguladığı üzere babası, İstanbul Üniversitesi’nde profesör olduğu dönemde konakta toplantılar düzenlemiştir. Genellikle perşembe veya cumartesi günleri sistematik bir şekilde gerçekleşen ve zamanla bir alışkanlığa dönüşen bu toplantılarda Türk yazar, şair ve bilim insanlarının dışında Alman profesörler gibi birçok aydın kimse bulunmuştur. Perşembe veya cumartesi günleri konakta toplantı olacağı bilindiği için davete gerek duyulmadan isteyen herkes gelmiştir. A. Kazancıgil de söz konusu sohbetlere katılmıştır: “Daima oturur dinlerdim.”⁵¹⁹. Bu sayede babasının gerek hastaneden gerek sosyal çevresinden birçok kişiyle küçük yaşlardan itibaren aynı ortamı paylaşma fırsatı bulmuş, kendisinden yaşça büyük bu aydın ve entelektüel kişilerin görüşlerini, tavırlarını, özetle onların habitus ve sermaye (kültürel, dilsel ve sembolik) birliği içindeki tüm özelliklerini gözlemlene imkânı bulmuştur. O sayede kendi hayatına dair karar alma aşamasında dinlediklerinden ve şahit olduklarından faydalanmış aynı zamanda habitusundaki sosyal sermayesini ve dolaylı olarak kültürel sermayesini arttırmıştır. Belki de birçok kişiye kısmet olmayacak söz konusu fırsatları kendi kariyeri, dünya görüşü ve edindiği vizyonu hususunda doğru adımlarla değerlendirmiştir.

⁵¹⁷ Kazancıgil, s. 74.

⁵¹⁸ Kazancıgil, s. 62-63.

⁵¹⁹ Kazancıgil, s. 64.

3.3.8. Kazancıgil'in Çevirmenliğinde Geçiş Dönemi

Aykut Kazancıgil'in merak duyması sonucunda çevirilerini yaptığı eserlerin yazarlarına (aslında bilim insanlarına) bakıldığında, kendisi üzerinde büyük etki bırakan temelde iki isim ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri Wolfram Eberhard (1909-1989)⁵²⁰, diğeri Jean-Paul Roux (1925-2009)⁵²¹'dur. Bu iki isim üzerinde odaklanarak, yabancı bilim insanlarının yeni kurulan üniversite bağlamında Türkiye'deki bilimsel alana nasıl katkı sağladıkları ile Aykut Kazancıgil'in "çevirmen kimliği"ni kazanması hususunda sahip oldukları etkin rollerini konu edinmek adına bilimsel öykülerine ve Türkçeye çevrilen eserlerine çevirmenleriyle birlikte dipnotlarda kısaca yer vermek faydalı olacaktır.

A. Kazancıgil, aile ortamında tanıştığı W. Eberhard⁵²² ile 14 yaşında rasathaneye giderek yabancı bilim insanını gözlemlemiş ve araştırmacı yönünü anlama imkânını bulmuştur. W. Eberhard, böylece A. Kazancıgil'in üzerinde tesir bırakmış bilim insanlarından biri olmuştur. Öyle ki 14 yaşında tanıştığı W. Eberhard için "Ben zaten Eberhard'a ilgimi hiç kaybetmedim." ifadesini kullanan A. Kazancıgil, profesör olduğunda "Çin Simgeleri Sözlüğü" adlı kitabını Türkçeye çevirmiş ve yabancı profesörün tüm çalışmalarına çeviri kitabının kaynakçasında yer vermiştir. A. Kazancıgil, Eberhard'ın kitaplarını çevirmeden

⁵²⁰ Wolfram Eberhard, 17 Mart 1909'da Almanya'nın Potsdam kentinde dünyaya gelmiştir. Anne ve baba tarafı astrofizikçi ve astronomdur. Ailesinin bu özelliği ilerleyen yıllarda, Eberhard'ın bilimsel çalışmalarına yansımaktır. Bu çerçevede değerlendirilen çalışmalarının en önemlileri "Çin'in Han Hanedanlığı'nın Astronomisi ve Astrolojisi" başlıklı doktora tezidir (Bu konuda bk. Murat Öztürk, "Türk Tarihine Katkıları Yönüyle Prof. Dr. Wolfram Eberhard (1909-1989)", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Elazığ: Fırat Üniversitesi SBE, 2009).

⁵²¹ Türk dünyası ve İslam Sanatları tarihçisi Jean-Paul Roux, 1925 yılında dünyaya gelmiştir. Eğitimini Fransa'nın şarkiyatçılık konusunda en önemli kurumlarından biri olan Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Millî Enstitüsü'nde (*Institut National des Langues Orientales et Civilisations*) ve Uygulamalı Yüksek Araştırmalar Okulu'nda (*l'Ecole pratique des hautes études*) tamamlamıştır (Bu konuda bk. Ahmet Kavas. "Türk Tarihçisi Jean Paul Roux'nun (1925-2009) Ardından", **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Yıl 2009, Sayı: 19, ss. 204-208).

⁵²² **W. Eberhard'ın Türkçeye Çevrilen Kitapları:**

- * Wolfram Eberhard (2007). Çin Tarihi. Türk Tarih Kurumu (çev. Heyet).
- * Wolfram Eberhard (2017). Çin Hikâyeleri. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB).
- * Wolfram Eberhard (2000). Çin Simgeleri Sözlüğü/Çin Hayatı ve Düşüncesinde Gizli Simgeler. Kabcacı Yayınları. (çev. Aykut Kazancıgil & Ayşe Bereket).
- * Wolfram Eberhard (2001). T'o-Pa ve Şa-T'o Devletlerinin Harici Münasabetleri. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı. (çev. Eşref Bengi Özbilen).
- * Wolfram Eberhard (1996). Çin'in Şimal Komşuları. Türk Tarih Kurumu (çev.) Nimet Uluğtuğ.
- * Wolfram Eberhard En Eski Devirlerden Zamanımıza Kadar Uzak Doğu Tarihi. Türk Tarih Kurumu.
- * Wolfram Eberhard (2002). Güneydoğu Anadolu'dan Aşık Hikâyeleri. Türk Dil Kurumu Yayınları. (çev.) Müfide Kocaoğlan (Bu konuda bk. Öztürk, 2009).

önce tüm yazılarını tarayıp özellikle kendinde merak uyandırdıklarını da yurt dışından getirtmiştir⁵²³.

Ayrıca Wolfram Eberhard'ın⁵²⁴ “Eskiçağda ve Ortaçağda Altay Türklerinde Ölüm” adlı kitabını Türkçeye aktararak bu çeviri kitabın arkasına Türkçede Altay Türkleriyle ilgili kaynakçayı koymuş ve dört yüz civarında yayını bularak bu konunun meraklıları için ayrıca onları da eklemiştir⁵²⁵. Öte yandan Güven Kitabevi'yle kapsamlı bir tıp serisi hazırlamıştır. Bu seri hem o günkü mevcut kaynak kitap boşluğunu doldurmuş hem de yeni açılacak olan tıp fakültelerinin kitap ihtiyacını karşılamıştır. Bu seride önemli kitaplar Türkçeye çevrilmiştir⁵²⁶.

Jean-Paul Roux⁵²⁷, üniversite reformuyla Türkiye'ye gelen yabancı bilim insanlarından biri olmasa da A. Kazancıgil'i özellikle araştırdığı konular⁵²⁸ açısından etkileyen diğer

⁵²³ Kazancıgil, s. 334; 337.

⁵²⁴ Türkiye'de görev yaptığı sürede doktora öğrencileri olmuştur ve özellikle Bahattin Ögel, Eberhard ile çalışarak özellikle yöntem bilim konusunda kendisine çok şey katmıştır. Çünkü yabancı bilim insanının uyguladığı “kültür çevreleri” metodunu Prof. Ögel devam ettirmiştir. Geleneği sürdürdüğü görülen B. Ögel'in sayesinde, bu metot ile arkeolojik kalıntılar ve etnografik eserler arasında bilgi bağı kurularak, Türk tarihi hakkındaki kaynaklar zenginleştirilmiştir (Yuvalı Abdulkadir ve M. Besir Asan, **Prof. Dr. Bahaeddin Ögel**, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1995, s. 137).

⁵²⁵ Kazancıgil, s. 341-342.

⁵²⁶ Kazancıgil, s. 330.

⁵²⁷ **Jean-Paul Roux'nun Türkçeye Çevrilen Kitapları:**

* Jean-Paul Roux (1994). Türklerin ve Moğolların Eski Dini (*La Religion Des Turcs et des Mongols, 1984*), İstanbul: İşaret Yayınları. (çev. Aykut Kazancıgil).

* Jean-Paul Roux (1998). Türklerin Tarihi (*Histoire des Turcs, 1984*), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

* Jean-Paul Roux (1999). Eskiçağda ve Ortaçağda Altay Türklerinde Ölüm (*La mort (la survie) chez les peuples altaïques anciens et médiévaux d'après les documents écrits (Maison-neuve et Larose, 1963)*), İstanbul: Kabalcı Yayınevi. (çev. Aykut Kazancıgil).

* Jean-Paul Roux (2000). Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar (*Faune et flore sacrées dans les sociétés altaïques, 1966*), İstanbul: Kabalcı Yayınevi. (çev. Aykut Kazancıgil & Lale Arslan).

* Jean-Paul Roux (2001). Moğol İmparatorluğu Tarihi (*Histoire de L'Empire Mongols, 1993*), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

* Jean-Paul Roux (2001). Orta Asya: Tarih ve Uygarlık (*L'Asie Centrale-Histoire et Civilisations, 1997*), İstanbul: Dergâh Yayınları. (çev. Lale Arslan Özcan).

* Jean-Paul Roux (2008). Babür – Büyük Moğolların Tarihi (*Babur – Histoire des Grands Moghols, 1986*), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

* Jean-Paul Roux (2011). Eski Türk Mitolojisi, Bilgesu Yayıncılık. (çev. Musa Yaşar Sağlam). (Bu konuda bk. Kavas, 2009.)

⁵²⁸ Roux, Türk dünyası üzerine ciddi araştırmalar yapmasından ötürü 1965'te dönemin kültür bakanı Fransız yazar André Malraux'nun ısrarıyla Louvre Okulu'nda (*École du Louvre*) İslam Sanatları üzerine ders vermek üzere görevlendirilmiştir. Öte yandan çalışmalarının büyük bir kısmı, Türk ve Moğol halkları tarihi, İslamiyet, İslam Sanatları ve Türk Medeniyeti, dinler, mitolojiler ve semboller hakkında olup Jean-Paul Roux özellikle Türk Tarihi konusundaki çalışmalarıyla tanınmıştır. Roux'ya Türk hükümeti tarafından 1973'te Devlet Ödülü verilmiştir. Ayrıca 1998'de de “TÜTAV Ödülü ve Liyakat Madalyası” ile ödüllendirilmiştir (Bu konuda bk. Ahmet Kavas. “Türk Tarihçisi Jean Paul Roux'nun (1925-2009)

isim olmuştur. A. Kazancıgil, önce Jean Paul Roux'un "Türklerin ve Moğolların Eski Dini" adlı kitabını, sonra "Altay Türklerinde Ölüm ve Altay Türklerinde Kutsal Hayvanlar ile Bitkiler" kitaplarını Türkçeye çevirmiştir.

Öte yandan A. Kazancıgil'in çeviri kitapları çıkıncaya dek Jean-Paul Roux'ya dair yalnızca bazı tanıtım yazıları yazılmış, bazı makaleleri Türkçeye aktarılmış ve birkaç kongrede bildirileri basılmıştır fakat yabancı bilim insanının külliyatının Türkçeye kazandırılmasında öncü isim yine A. Kazancıgil'in kendisi olmuştur. Yabancı profesöre gösterilen bu büyük ilgi, Türk profesörün söz konusu çevirileriyle başlamıştır⁵²⁹. Bu durumda A. Kazancıgil'in yabancı bilim insanını bilimsel alanda ön plana çıkaran sembolik sermayesinin arttırmasının ötesinde, aslında hak ettiği değerin kendisine gösterilmediği Jean-Paul Roux gibi bir ismi de Türk bilim insanımız görünür kılmayı başarmıştır.

Eberhard ve Roux gibi yabancı bilim insanlarıyla birebir çalışmasa bile A. Kazancıgil ilgisi, merakı ve gözlemlene yetisi yoluyla onlardan çok şey kazanmış, böylece Türkçeye yaptığı çeviriler sayesinde kendi dilsel, sosyal ve kültürel sermaye birikimine çok şey katarak çevirmen kimliği, ileride de yazar kimliği edinmiştir. Bu sayede sosyal ve kültürel sermayesini çeviri alanına ve çeviri piyasasına yansıttığı söylenebilir. Zira kültürel ve sosyal sermayenin birikip şekillendirilmesi ve yapılandırılması, eyleyicinin -özelde A. Kazancıgil örneğinde- habitusunun nasıl oluştuğunu ve evrildiğini de belirler.

3.3.9. Kazancıgil'in Çevirmenliğinde İleri Dönem

Geçmişten günümüze toplumların birbirleriyle temelde iletişim kurabilmesi adına karşı kültürün ya da toplumun dilini bilmesi gerekmektedir. Ancak bununla da sınırlı kalmayıp gelişimi ve etkileşimi sürdürebilmek, diğerlerinin ne yaptığını bilebilmek adına çeviriye duydukları ihtiyaç kaçınılmazdır zira çeviriye vazgeçil(e)mez unsur kılan da toplumların kendilerinde mevcut olmayan bir değeri, kaynağından almak için çeviriye duydukları gereksinimdir. İşte bu noktada "Çeviri toplumların silahıdır⁵³⁰." diyor A. Kazancıgil.

Ardından", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Yıl 2009, Sayı: 19, ss. 204-208).

⁵²⁹ Kazancıgil, s. 342.

⁵³⁰ Kazancıgil, s. 313.

Çevirinin tanımından ve taşıdığı benzer özelliklerinden yola çıkarak yurt içinde ve dışında aldığı eğitim hem ana diline hem yabancı dillere olan hâkimiyeti (dil sermayesi), çeviri yoluyla edindiklerini yazarlık birikimine aktarması ve bunların bir bütünü ve sentezi olan kültürel sermayesi sayesinde bilimsel alanda görünür olan Aykut Kazancıgil, çevirileri salt kendisini ön planda tutmak gayesiyle değil, Türk toplumunun bilimsel alandaki ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla yapmıştır.

Daniel Simeoni “Toplumsal eyleyiciler olarak hepimizin sosyal habitusu varken, çok azımızın özelleşmiş profesyonel habitusu vardır, özerk bir alanın oluşmasında aktif olarak rol oynayacak habitusa sahip insanların sayısı daha da azdır” sözleriyle özelleşmiş profesyonel çevirmen habitusuna vurgu yapmıştır⁵³¹. Aykut Kazancıgil’in de “profesyonel habitus” a sahip olması ile tıbbiye çerçevesinde bilimsel alanda özerk bir alanın oluşmasında aktif olması sebebiyle çalışmanın uygulama kısmında merkezi konumda yer almaktadır. Bu niteliklerin yanı sıra kültürel ve sosyal sermayesi, yazar kimliğine ve eserlerine yansırken yazar kimliğine borçlu olduğu kültürel sermayesiyle de çeviriler yapmaya devam etmiş sonuç olarak çoklu kimlikleriyle eğitim alanında dönüşümü mümkün kılmıştır.

Tıp yayınlarının dışında, tıp ve bilim tarihiyle ilgili bugüne kadar otuz civarında kitabı ve sekseni aşkın makalesi yayınlanan A. Kazancıgil⁵³², “Sanki benim için bir tür ikinci meslek oldu.” ifadesiyle yukarıda bahsedilen kimliklerine gönderme yapmıştır.

A. Kazancıgil kültürel ve sosyal sermayelerinden faydalanarak jinekoloji alanındaki çeviriye yönelik gelişmeleri de sürekli takip etmiştir. Öyle ki tıp alanının ve çeviri alanının, hem Türkiye’de hem dünyada çok paralel gittiğinden, ülkemizde 19. yüzyılda gerçekleşen yenileşme hareketinde yer alan eyleyicilerin büyük kısmını doktorların oluşturduğundan ve Tıbbiye’de Türkçeleşme akımı olduktan sonra, doktorların dört senede on dört bin sayfa çevirerek Batı kültürünü buraya taşıdığından bahsetmektedir⁵³³.

⁵³¹ Daniel Simeoni, “The Pivotal Status of the Translator’s Habitus”, Target 10: 1, Year, 1998, pp. 1-39 aktaran Sevcan Yılmaz Kutlay. “Kişisel Tarihin Bir Ürünü Olarak Çevirmen Habitusu”, **International Journal of Language Academy**, Volume 3/1 Spring 2015, p. 430.

⁵³² Kazancıgil, s. 343.

⁵³³ Kazancıgil, s. 315.

Türk bilim insanı Prof. Dr. Kazancıgil de bir tıbbiyeli olarak kendi uzmanlık alanında Fransızcadan Türkçeye yaptığı yazılı çevirilerin yanı sıra yabancı hocalara sözlü çeviri desteği de sağlamıştır. Örneğin, Atatürk'ün doğumunun 100. yılı sebebiyle Türkiye'ye gelen ve “Atatürk ve Üniversite Reformu” kitabının yazarı Prof. Horst Widmann'ın Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde verdiği konferansta yabancı profesöre simültane çeviri desteği vermiştir. Öyle ki kitabında⁵³⁴. A. Kazancıgil, Widmann'a sözlü çeviri yaptığı ana dair bir resme de yer vermiştir⁵³⁵. Ayrıca “Atatürk ve Üniversite Reformu” adlı kitap, bir çeviri eser niteliğinde olup, kaynak eserdeki başlığı “Exil und Bildungshilfe”dir, çevirmenleri de Prof. Dr. Aykut Kazancıgil ile Doç. Dr. Serpil Bozkurt'tur.

Çeviribilim veya MTR bölümlerinde “çeviri teknolojileri” dersi adı altında bir terime sıklıkla değinilir: “Proje yöneticisi”. Çeviriye bakışını bütünsel bir yaklaşımla dile getirmemiş olsa da, çeviri yaparken benimsediği yöntemlerden biri de bilimsel alandaki kişilerle birlikte çalışarak proje yöneticisi kimliğini ön plana çıkarmasıdır. Örneğin, aynı bilimsel alanda eyleyici-uzmanlarla bir araya gelerek 4 ciltlik, bilinen en kapsamlı cerrahi kitaplarından birini Türkçeye çevirmiştir. Bu büyük çaplı projeyi tek başına yürütemeyeceğini düşünen A. Kazancıgil, adeta bir “proje yöneticisi” gibi çalışarak her konuyu kendi uzmanıyla çalışmıştır. Birçok kitap bu sistemle Türkçeye kazandırılmış, sonuç olarak 40 ciltlik büyük bir koleksiyon ortaya çıkmıştır. Aynı projenin 15 yıl süreyle piyasada tek olma özelliğini taşımasıyla, aslında ne denli önemli bir proje olduğu da söylenebilir.

Sosyal ve sembolik sermayesi üzerinden (...)yayınevleriyle de yakın sosyal ilişkiler kuran A. Kazancıgil, Güven Kitabevi'yle çalışarak dünyanın önemli kitaplarının olduğu büyük bir tıp serisini Türkçeye kazandırmış ve bilimsel alana çok büyük fayda sağlamıştır. Zira bu seri Türkiye'de oldukça büyük bir boşluğu doldurmasının yanı sıra yeni açılan tıp fakültelerinin kitap ihtiyacını da karşılamıştır⁵³⁶.

Bilimsel alanda jinekolog ve hekimlik unvanlarının dışında A. Kazancıgil'in ismi “sözlü ve yazılı çevirmen”, “yazar” ya da “yayına hazırlayan” gibi birçok kimlikle anılmaktadır.

⁵³⁴ Bu konuda bk. Kazancıgil.

⁵³⁵ Kazancıgil, s. 313.

⁵³⁶ Gürgen, s.18.

Bireysel olanların yanı sıra birlikte yürüttüğü çalışmalardan biri de A. Adnan Adıvar'ın "Osmanlı Türklerinde İlim" adlı kitabıdır. Eseri, Sevim Tekeli'yle birlikte hazırlayarak yayımlamıştır. Daha sonra 5-6 ciltlik resimli sanat tarihi kitaplarını piyasaya çıkartmışlardır. İlk defa böyle bir seri çıkmış ve çok büyük bir ilgi görmüştür⁵³⁷.

A. Kazancıgil Fransızcadan ve Almancadan Türkçeye yaptığı çevirilerle bir yandan kendi dilsel sermayesini ve kültürel sermayesini artırmış, diğer yandan aile ortamında gelişmeye başlayan habitusu ile bir sonraki adımı ön görüp doğru adımlar atarak birçok kimlikle bilimsel alanda konumlanan aydın bir eyleyiciye dönüşmüştür. Türkçeye birçok yazılı çeviri yapan A. Kazancıgil, yalnızca çeviri yapmış olmak, piyasada adını duyurmak ya da prestij sahibi olmak adına böyle bir çaba içine hiçbir zaman girmemiştir. Aksine gözlemci yönünü kullanarak araştırmalar sonucunda bilimsel alandaki eksikleri tespit etmiş, bilinçli tercihlerde bulunmuş ve kendi uzmanlık alanlarında öncü olan isimlerin kitaplarını çevirmeye odaklanmıştır. Bu bağlamda çevirmen kimliğiyle yaptığı seçimlerinde erek alanda edindiği habitusunun belirleyici rol üstlendiği ve "hem önceden yapılandırılmış hem de yapılandırıcı" bir etken olan çevirmen habitusu görülmektedir. Çünkü habitus, yaşam boyu edinilen deneyimlerin sentezlenmesiyle eyleyicinin toplumsal uzamda kendi duruşuna uygun karar almasında etkindir. Çeviri sürecinde yabancı bilim insan(lar)ını epey araştırmış, onların bir kısmıyla da tanışmıştır. Söz temsili, son yıllarda çevirilerde üzerine yoğunlukla eğildiği DTCTF'nde Sinoloji bölümü başkanı W. Eberhard'ı derinlemesine araştırmıştır. Bu sayede habitusunun şekillenmesini sağlayan sosyal ve kültürel sermayelerine çok şey katmıştır.

3.3.10. Kazancıgil'in Çevirmenliğinde Son Dönem

A. Kazancıgil'in bilimsel alanda kazandığı kimlikler arasında ilk olarak Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde "jinekolog" olarak görev yaptığı göze çarpar. Babasının asistanı olması ve onunla birlikte ameliyatlara yapmasının özetle "hekim-doktor kimliği"nin yanı sıra bu bölümde bilimsel alanda neler yaptığı ve hangi kimliklerle anıldığı konu alınmıştır.

⁵³⁷ Gürgen, s. 18; Kazancıgil, s. 329.

(...)Çeviri eserlerin Türkçeye pragmatik bir şekilde tıp ve mühendislik kitaplarıyla ilk olarak Fransızcadan girdiğini ifade eden A. Kazancıgil⁵³⁸, tıp alanı ve çeviri alanı arasındaki ilişkiyi şu cümlelerle özetlemiştir:

“1860’larda edebiyat çevirileri var ama onlar çok etkili değil. Hatta Fenol’un meşhur kitabı da Türkçeye, Fransızca öğrenmek için çevrilmiş. Fransız edebiyatının tesirinin ve kültürünün doğrudan etkisi ise 1880’lerden sonra başladı. Cumhuriyet dönemine gelmeden evvel 1914-15’lerde bir çeviri patlaması oldu. O patlama, sonradan etkisini yitirdi. (...)Türkiye’yle Batı’nın iletişiminin Fransa üzerinden ve Fransızcadan olduğunu bildiğim için çalışmama bu konuda başladım. Mesela ilk Kant çevirileri Fransızcadan çevrilmiştir Türkçeye, önemli patoloji kitapları da öyle. Fevzi Paşa’nın çevirdiği kitaplar bile Alman yazarlarının Fransızcaya çevrilmiş kitaplarında bize intikal etmiştir, yani Fransız dili bir geçiş dili olmuştur.”

Fransızcadan ve Almancadan Türkçeye çeviriler yapmasının dışında bütün çevirileri toplama merakı başlamış, bu da kendisini bibliyografya yapmaya yönlendirmiştir. Söz temsili, Tanzimat’tan bugüne hangi eserlerin Fransızcadan Türkçeye çevrildiğini merak ederek 14.000 fişten (içindekiler daha ayrıntılı bir şekilde hesaplandığında ortalama 22.000 fiş) oluşan bir bilim tarihi bibliyografyası hazırlamıştır⁵³⁹.

Bibliyografya çalışmalarına ayrıca önem ve değer vermesinde, babasının olumlu etkisi görülmektedir zira babası bibliyografyaya çok merak duymuştur. Öyle ki A. Kazancıgil 15 yaşındayken bibliyografyanın nasıl yapıldığını öğrensin diye Fehmi Ethem Bey’in yanına İÜ Kütüphanesi’ne göndermiştir. (...)A. Kazancıgil, Fehmi Ethem Bey’le çalışarak bibliyografya(lar)ın nasıl hazırlandığını neredeyse üç ayda öğrenmiştir. Fakat almış olduğu eğitimi (kültürel sermayesini) ilerletmek adına A. Kazancıgil Paris’te öğrenciyken de çalışmaya ve öğrenmeye devam etmiştir. (...)Sorbonne’daki dokümantasyon merkezinde bilgilerini tazelemiş, kitap fişlemeyi öğrenmiş ve oradaki memurlar doğru fişleme yöntemlerini kendisine anlatarak kendi sistemlerini tanıtmışlardır. A. Kazancıgil’e orada bulunmanın en büyük katkısı da onların konulara göre bölümlenmeleri nasıl yaptığını gözlemlemesi olmuştur. Örneğin jeolojinin ne kadar

⁵³⁸ Kazancıgil, s. 319.

⁵³⁹ Kazancıgil, s. 319-320.

bir bölümü coğrafya konusunun içine dâhil edilecek, ne kadarı dışarıda bırakılacak gibi fikir alışverişleri yapılmıştır⁵⁴⁰.

Türkiye'ye döndüğünde ise Sorbonne'daki dokümantasyon merkezinde öğrendiklerini burada bibliyografya çalışması yaparak pekiştirmeye devam etmiştir. Kendi uzmanlık alanı jinekoloji olduğundan Türkiye'de bu alanda neler ve kimler tarafından yazıldığına eğilerek derinlemesine bir araştırma yapmıştır. Araştırmalarının sonucunda Türkiye'deki klinik bilimlerine dair ilk tıbbi bibliyografyayı kendisi hazırlayarak yüz sayfalık “Türk Jinekoloji Bibliyografyası” adlı bir kitap çıkarmıştır. Bu eser, hem kendisi için hem Türkiye'de bir ilk olma niteliği taşımaktadır. (...)Bu kitabın yayına hazırlanma sürecine bakıldığında A. Kazancıgil'in büyük bir özveriyle bir yıl boyunca çalıştığı, İstanbul, Ankara ve İzmir'de çalışan jinekologlarla iletişime geçerek kendilerinden yazı, makale, dergi gibi birçok bilimsel yayın edindiği söylenebilir⁵⁴¹.

Bugüne kadar hazırlamış olduğu 4 bibliyografya sayesinde önemli bir “kadın doğum tarihçisi” olmayı başaran; belirli kişiler veya konularla ilgili yayımlanmış yirmiyi aşkın makaleyi kaleme alan A. Kazancıgil, “Bu konularda hala tekim diyebilirim⁵⁴²” cümlesiyle bilimsel alanda gösterdiği uğraş sonucunda sosyal ve kültürel sermayeleri üzerinden nasıl öncü bir isme dönüştüğünü vurgulamıştır. Bu durum aynı zamanda çalışmalarına olan talebin sürekliliğini de yansıtmaktadır.

Bibliyografya çalışmalarıyla kazandığı “kadın doğum tarihçisi kimliği”nin dışında, Atatürk'ün doğumunun 100. yılı sebebiyle Türkiye'ye gelen Prof. Widmann'a simültane çeviri desteği vermesi kendinin “tercüman kimliği”yle de bilimsel alanda eylemlerde bulunduğunu göstermektedir. A. Kazancıgil, bu bağlamda bilim tarihini de incelemiştir. Vural Solok'la beraber hazırladığı bibliyografyayı 1973 yılında yayımlamış ve kendisini meşhur eden bu kitapla alanda “yayıncı” ve “yazar kimliği” ile ön plana çıkarak görünürlüğü daha da artmıştır. Yazarların daha genel anlamda edebiyatçıların da bibliyografya çalışmaları yaptığını hatırlatan A. Kazancıgil'in bahsettiği kitabı, “Türk

⁵⁴⁰ Kazancıgil, s. 323.

⁵⁴¹ Kazancıgil, s. 323.

⁵⁴² Kazancıgil, s. 324-325.

bilim tarihi bibliyografyası (1850-1981): Kitaplar, monografiler, tezler, süreli yayınlar, makaleler”dir⁵⁴³.

Geçmişten günümüze yaptığı birçok bibliyografya çalışmasının haricinde mezun olduğu liseden (Galatasaray Lisesi) 1871-1996 yılları arasında kaç öğrencinin mezun olduğuna yönelik bir araştırma yapmış ve ulaştığı 12 bin kişilik tam listeyi Tahsin Berküren ile beraber yayınlamıştır⁵⁴⁴. Söz konusu çalışmalarla, A. Kazancıgil’in “derlemeci ve yayıncı kişilikleri”ne de sahip olduğunu açıkça görülmektedir. Bibliyografya çalışmalarına başlamasında babası Ord. Prof. Dr. Tevfik Remzi Kazancıgil’in üzerindeki kültürel sermayesinin etkisinden bahsedildiği gibi, Babıali’yle⁵⁴⁵ kurduğu ilişkisinde de ailenin sosyal sermayesinin izleri görülmektedir. Zira babası uzun yıllar yayıncılarla dostluk etmiş, belirli dönemlerde yayınevlerini sıkça ziyaret etmiştir.

Sosyal sermayenin mirası şeklinde betimlenebilen durumlar, A. Kazancıgil hekimlik yaparken yayıncılığı da paralel götürüp babasından gelen aynı geleneği sürdürmesi ve birçok yayıneviyle birlikte çalışmasıdır. Örneğin, bir dönem Remzi Kitabevi’nde danışmanlık yapmıştır. (...)Remzi Kitabevi’nden sonra Güven Yayınları ve tıp kitapları yayımlayan Arkadaş Yayınevi’yle çalışmıştır. “Yayın danışmanlığı” yaparak, telif ya da çeviri yüzlerce tarih, felsefe, sosyoloji ve tıp kitabının yayınlanmasını sağlamıştır. Ayrıca A. Kazancıgil, jinekolog olarak çalışmaya devam ederken haftada bir iki gün de Remzi Kitabevi’ne giderek “kitap tavsiyelerinde bulunmuş”, çeviriler yapmış ve kendi kitaplarını yayımlamıştır. Tüm bu süreçte yayınevlerindeki atmosferde çok şey öğrenmiştir⁵⁴⁶. Söz gelimi, Babıali’de çalışırken kitap piyasasını, yazarların davranış tarzını ve psikolojilerini öğrenmiştir⁵⁴⁷.

A. Kazancıgil ayrıca piyasada ne çıktığını, ne tür kitapların olduğunu takip ederken bir nevi tarama yapmıştır⁵⁴⁸. Dolayısıyla gözlemci yönüne çok şey katmıştır. Aynı zamanda

⁵⁴³ Gürgen, s. 18.

⁵⁴⁴ <http://kutuphane.ttk.gov.tr/details?id=566069&materialType=KT&query=Kazanc%C4%B1gil%2C+Aykut> (Erişim Tarihi: 03.10.2017, 15.04).

⁵⁴⁵ Kazancıgil, s. 325.

⁵⁴⁶ Gürgen, s. 18.

⁵⁴⁷ Kazancıgil, s. 326.

⁵⁴⁸ Kazancıgil, s. 331.

piyasa araştırması yaparak yayınevlerinin işleyiş mantığını çözmüş, çeviri politikalarına dair getirdiği ifadelerinde de Türkiye’de 1950’lerden sonra varoluşçuluk akımının etkisinin çevirilerde görüldüğünden söz etmiştir. Söz konusu dönemde Sabahatin Eyüboğlu olmak üzere güçlü bir çevirmen kadrosu vardı. Ankara’da Milli Eğitim Bakanlığı çeviri bürosunda çok önemli kişiler çalışmıştır. A. Kazancıgil söz misali, Mehmet Karasan’ın, Descartes’i çok iyi çevirdiğini; Sartre’ın felsefe kitaplarından ziyade romanlarının bizim aydınlarımızı çok etkilediğini dile getirmiştir⁵⁴⁹.

“Telif ve çeviri kitapların yayımlanması hususunda öncü” olan A. Kazancıgil, Remzi Kitabevi’nde çalışırken öncelikle İsmail Tunalı’nın ve Teoman Duralı’nın kitaplarını çıkartmıştır. İsmi geçen yazarların kitapları kendinin önerisi doğrultusunda ve yine kendinin danışmanlığında yayımlanmıştır. Tunalı’yı ve Duralı’yı tanıdığından dolayı, A. Kazancıgil yazarlarla tek tek konuşmuştur. Bahsedilen yayımların dışında, piyasada oldukça ilgi çeken Nejat Bozkurt’un, Helgel’den ve Kant’tan yaptığı kısa çeviriler de yer almaktadır⁵⁵⁰. Yayınevleriyle çalıştığı dönemde Eray Canberk, Cemal Süreya, Edip Cansever, Sabri Koz, Asım Bezirci ve birçok tanınmış yazar ve şairle tanışmıştır⁵⁵¹. Günümüzde Kabalcı Yayınevi’yle birlikte bilfiil çalışmasa da, “danışman kimliği”yle yayınevine yayımlanacak kitaplarla ilgili dışarıdan görüş bildirerek destek vermektedir.

Aynı zamanda “dergicilik faaliyetleri”nde bulunan ve dergiciliğin daha çok hareketli ve değişken bir düşünce tarzının ürünü olduğu düşünen ve piyasada “dergici insan modeli”nin var olduğunu vurgulayan A. Kazancıgil, çok geniş kitlelere hitap eden dergilere fazla ilgi duymadığını belirtmiştir. Bilimsel dergileri takip ederek daha çok onların çıkarılmasına öncelik vermiştir. Özellikle jinekoloji alanında dergi çıkarmakla uğraşmıştır⁵⁵².

1980’lerden önce çıkan üniversite dergilerine kendi dalında bilimsel makaleler yazarak “yazar kimliği”yle ön planda iken; “Kadın Doğum Derneği” gibi derneklerin çıkardığı dergilerdeki yayınları yöneterek “editör kimliği”yle; “Bilim, Tarih ve Edebiyat” dergisini

⁵⁴⁹ Kazancıgil, s. 178.

⁵⁵⁰ Kazancıgil, s. 328.

⁵⁵¹ Kazancıgil, s. 331.

⁵⁵² Kazancıgil, s. 355.

çıkarak da “dergici kimliği”yle bilimsel alanda eylemlerde bulunmuştur. Son yıllarda da on küsur senede toplam 3 bin sayfaya ulaşan, 12. sayısının çıktığı “Tıp Tarihi Araştırmaları” dergisini çıkarmaya devam etmedir. (...)Bunların dışında “Tıp Tarihi Derneği” ve “Bilim Tarihi Derneği” gibi derneklere üye olan A. Kazancıgil, oradaki ilişkilerini dergiye de taşımaktadır. Örneğin, uluslararası iletişim sitelerinden⁵⁵³ Med-Line⁵⁵⁴ aracılığıyla yapılan duyurudan sonra dergi için çok müracaat eden ve yazışan olduğunu dile getirmiştir⁵⁵⁵. Böylece bilim insanının o gelişmeler sayesinde görünürlük ve tanınırlığının arttığından bahsedilebilir.

Tekrar edilecek olursa A. Kazancıgil hekimlik mesleğinin dışında sosyoloji, bilim tarihi, bibliyografya çalışmaları, sözlü ve yazılı çeviri, proje yöneticiliği, dergicilik gibi birçok alana ilgi duymuş ve bu alanlarda çalışmalar yürütmektedir. Bu uğurda merak ettiği konuların izini sürerek yurt dışından sürekli olarak dergi, kitap ve birçok yayın getirterek habitus ve sermayelerinin sürekliliği ve istikrarını sağlayarak kişisel gelişimini her daim sürdürmektedir.

A. Kazancıgil, kendi kültürel sermayesini ve kimliğini biçimlendiren kitapların çevirmeni olmuştur. Türk akademisyenin başarısı kendi kültürel sermayesinin gücüne bağlı olduğu kadar, yaşamı boyunca elde ettiği sermayeleri dönüştürme yetisine de bağlıdır. A. Kazancıgil’in geçmişten günümüze bilimsel alanda attığı adımlara bakıldığında kültürel birikimini çeviri yoluyla metinlere aktardıktan sonra yazarlık olgunluğuna eriştiği, yayınevlerine danışmak olarak hizmet sunduğu, dergicilik faaliyetlerinde bulunduğu ve sahip olduğu çoklu kimlikleri arasında sürekli aktif bir döngüde eyleyici olarak bulunduğu görülmektedir.

⁵⁵³ Türk Medline Ulusal Sağlık Bilimleri Süreli Yayınlar Veritabanı, Türkiye’de yayınlanan bilimsel ve süreli sağlık bilimleri dergilerinde yer alan makalelerin ortak bir alandan erişilmesini hedeflemiş ve bu hedef ile 2004 yılında internet üzerinden yayına başlamıştır. Bu veri tabanının önemli hedeflerinden bir tanesi de ulusal yayınlara erişilebilirliği sağlayarak okunma oranlarını arttırmak ve yapılan iyi çalışmaların önemli referanslar arasında yer almasına katkıda bulunmaktır.

⁵⁵⁴ <http://www.turkmedline.net/dergilistesi.html?action=search&char=J> (Erişim Tarihi: 27.02.2019, 08.20).

⁵⁵⁵ Kazancıgil, s. 356-357.

A. Kazancıgil⁵⁵⁶ “Bana göre dünyada her insanın bir görevi var.” ifadesiyle kendi görevinin bilincinde olduğunu, ülkemizin yazın ve bilim hayatını ilgilendiren uğraşlarla ve tüm çabasıyla sürekli araştıran, merak eden, üreten yapısı sayesinde bir hekimin ilgi alanının yalnızca mesleğiyle sınırlı olmadığını açıkça göstermektedir. Zira kendisi⁵⁵⁷ yaşamı boyunca sosyal olayları, toplumu ve toplumun boyutlarını görmeyi merak etmiş, üçüncü şahıs olarak dışardan bakmaktan keyif almıştır. Bu perspektifte zamanla “sosyolog kimliği” kazanmış olduğu da açıkça söylenebilir.

3.4. Kolektif Çalışmanın Eyleyiciler Üzerindeki Etkileri

Bilim insanının bilimsel alanda kurduğu etkileşim ve iletişimlerin, yaptığı sermaye alışverişinin ve elde ettiği deneyimlerin bir sentezi olarak “profesyonel “habitus” meydana gelir. Bundan ötürü en genel tanımıyla eyleyici, bilimsel alanda öncü birer isme dönüşürken katkı sağladığı ya da dönüştürdüğü sosyal uzamda bazı kimlikler edinir. Pierre Bourdieu’nün alan, habitus ve sermaye kavramlarının Atatürk ve üniversite reformuyla sağlanması planlanan geleceğin akademisyen(ler)indeki kimliklerin oluşumundaki yansımaları betimlemek amacıyla tıbbiye ve birçok alanda farklı kimliklerle öne çıkan Aykut Kazancıgil örneği çalışmanın merkezine alınmış ve tespitlere olası gerekçelerle yer verilmiştir.

Ülkemizdeki bilimsel alanda gerçekleştirilen “bir alanın yeniden inşası ve yeniden üretimi”nde, sığınmacı bilim insanlarının katkısı söz konusudur. Alman akademisyenlerin yeni açılan kürsülerde verdiği dersler, sahip oldukları habitus ile sermaye biçimlerini yansıtma yolları, takındıkları akademik tavır ve Türk öğrencilerin onlardan aldıkları eğitimi içselleştirilerek sağladıkları akademik, çevirmen ve eğitsel habitusları ve artırdıkları sermayelerin türü ve hacimleri, Türk öğrencilerin kimliklerinin oluşumunda oldukça etkili olmuş, bu durum bazılarının eğitim alanında çoklu kimliği elinde tutarak alanda söz sahibi olan öncü birer isme dönüşmesinin yolunu açmıştır. Söz konusu süreçte Türk akademisyenler, kültürel ve sembolik sermayelerini bilimsel alanın en temel ögesinin yani üniversite kurumunun değişmesiyle elde etmişlerdir.

⁵⁵⁶ Kazancıgil, s. 343.

⁵⁵⁷ Bu konuda bk. Kazancıgil, s. 388.

SONUÇ

Medeniyetler ve kültürler, çağlar boyunca çevirilerin etkisiyle önemli dönüşümler yaşamış ve yaşamaya da devam etmektedir. Medeniyet yolunda en büyük eşik, “çeviri eşiği” olarak kabul edilebilir. Bir başka deyişle çeviri, medeniyetlerin dönüşme eşiğidir. Medeniyetin yazıyla tanışmasından bugüne kadar her bir medeniyet bir diğer medeniyeti etkilemiştir. Söz konusu etkileşimlerin başlangıç noktalarında istisnasız bir çeviri dönemi yaşanmıştır. Uluslar bu çeviri dönemini ne kadar yoğun yaşarlarsa, medeniyet yolunda o kadar büyük mesafeler katetmişlerdir.

Çeviriler bir ulusun hem medeniyetine hem de kültürüne etki eder. Çeviriler medeniyeti dönüştürdüğü ölçüde ilgili ulusa katkı yaparak o ulusu ileri taşıırken; kültüre etki etme ve kültürü dönüştürme amacını taşıdıklarında ise, ilgili topluma olumsuz etkiler yapabilirler. O durumda çevirilerin ulusları inşa etme rolünün, medeniyetin inşasıyla sınırlandırıldığında toplumu medeniyet yolunda yeniden dönüştürdüğü söylenebilir.

Çeviri dönemini yoğun ve uzun süreçlerle geçiren toplumlar, toplumsal sistemini dönüştürerek toplumsal alanlarını yeniden inşa etmede başarılı olan toplumlardır. Osmanlı İmparatorluğunun çöküş döneminde başlayan çeviri hareketleri, Cumhuriyetin ilk yıllarında yoğunluk kazanarak, Türkiye’deki toplumsal alanların Batı’daki toplumsal alanlarla ilişki kurmasıyla, Batı medeniyetiyle aynı düzlemde bir toplumsal yapı kurulmasına önayak olmuşlardır. Başlangıcında toplumsal alanları oluşturmayı sağlayan çeviriler, zamanla toplumun kendi alanlarında özgün ürünler vermesiyle yerini özgün eserlere bırakacaklardır. Fakat çeviri, her dönemde toplumsal etkileşim aracı olarak, toplumun devamlı bir biçimde kendi yapısını düzenlemesine, kendini yeniden yapılandırmasına etki etmeye devam edecektir.

Bilim, teknoloji ve sosyal hayatta ilerlemiş toplumlar, organize olmuş, toplumsal sistemlerini oluşturmuş toplumlardır. Günümüzde çeviriler üzerinden toplumsal etkileşimlerden söz ederken, medeniyet yolunda belli bir mesafe almış ve toplumsal sistemlerini oluşturmuş uluslardan söz ediyoruz. Çevirinin toplumsal sistemler için öncü rolü, kendisi aracılığıyla toplumsal alanları oluşma ve dönüşme potansiyelidir.

Sosyoloji kuramı açısından çevirinin dönüştürme potansiyeline bakıldığında, çeviribilim alanında en çok üzerinde durulan iki kuram, Niklas Luhmann’ın Sosyal Sistem Kuramı

ve Pierre Bourdieu'nün Alan ve Habitus Kuramları'dır. Bahsedilen kuramların bakış açısıyla toplumsal yapının dönüşmesinde çevirinin rolüyle ilgili izler sürmek mümkün olmaktadır. Pierre Bourdieu'nün alan, sermaye ve habitus kuramları hazırlanan tezin hipotezini oluşturan kuramlardır. Tezin konu aldığı üniversite alanı ve üniversite alanında oluşan sermaye türleri aracılığıyla oluşan çevirmen habitusları, Türkiye'nin tüm toplumsal alanlarının yeniden yapılmasına öncü olmuştur. İstanbul Üniversitesi'nde farklı bilim dallarında yabancı bilim insanlarının ülkemize gelişiyle bilimsel alanlar yeniden yapılandırılmış ve toplumsal pratikte karşılığı olan fakat kurumsal olarak oluşturulmamış alanlar, bölümlere dönüştürülmüştür. Sığınmacı akademisyenlerin Türkiye'deki bilimsel alanda konumlanmasıyla başlayan toplumsal yapılanma, çeviriler yoluyla ülkenin tüm kesimlerine yayılmıştır.

Her ne kadar İstanbul Üniversitesi'ne gelen Alman bilim insanlarıyla birlikte üniversite sisteminin değişimiyle ilgili olsa da, makro alanını -İstanbul Üniversitesi özelinde- toplumsal alanları çökmüş bir ulusun yeniden yapılandırılması oluşturmaktadır. Çalışmanın özü, İstanbul Üniversitesi'nin kuruluşundan itibaren yabancı hocaların bölümlerde görev alarak, kürsülerde başlattıkları bilimsel hareketle, ülkenin tüm toplumsal alanlarını temsil eden bölümlerin, Batı ölçeğinde yeniden yapılandırılmasının, toplumu yeniden medeniyet çizgisine getirmesine öncülük eden özelliğidir.

İstanbul Üniversitesi'nin Türkiye'deki üniversitelerin yeniden yapılanmasında oynadığı öncü rol yabancı hocaların başlattığı bir yapılanmayla başlasa da, bahsedilen dönüşümde çevirinin tartışılmaz bir yeri vardır. Aynı dönüşüm ve yenileşme, tüm alanlarda çeviri sayesinde gerçekleşmiştir. Sığınmacı akademisyenleri ders, makale ve kitaplarının Türkçeye çevrilmesinin ve Almanca bilmeyen öğrenciler için derslerde başlayan tercüme faaliyetlerinin zamanla özgün üretime ve yerli akademik üretime dönüşmesi, toplumsal gelişim yolunda çevirilerin ve çevirmenlerin önemini ortaya koymaktadır.

Yapılan çalışma, bir yönüyle toplumsal alanın dönüşmesi diğer bir yönüyle de o dönüşümü sağlayan eyleycilerin yani akademisyen-çevirmenlerin dönüşümdeki etkilerini incelemiştir. Alman bilim insanlarına verilen sözlü ve yazılı çeviri faaliyetleriyle başlayan bilimsel alandaki dönüşümde, bilimsel alanda Türk akademisyenlerin sermaye edinçleri, habituslarındaki gelişim ve kendilerinin bahsi geçen

gelişim neticesinde Türkiye'nin bugünkü bilimsel ve toplumsal çizgide ilerlerlerken elde ettiği başarısının mimarları oldukları şüphe götürmez bir gerçektir.

Türkiye'nin toplumsal dönüşümünde önemli bir role sahip olan İstanbul Üniversitesi, yabancı bilim adamlarıyla başlayan ve yerli bilim adamlarıyla devam ettirilen bir geleneğin öncüsü olmuştur. Söz konusu gelenek Türk bilim insanlarının yetiştirilme biçimi ve sahip oldukları sermaye birikimiyle yerli bir toplumsal harekete dönüşmüştür. Türk toplumunun medeniyet yolunda ilerlemesinde çeviri yoluyla başlayan eylemler, özgün eserlerin üretimiyle toplumsal alanların batı düzeyine ulaşmasını sağlamıştır.

Tezin bilimsel katkısı, İstanbul Üniversitesi reformu ve yabancıların bu reforma katkısıyla, Türkiye'nin kendi bilim insanlarını yetiştirmeye başlayarak, medeniyet yolunda çevirmenler aracılığıyla nasıl bir yol izlediğidir. Türkiye'de izlenen bu yol tesadüfi ve diğer toplumlardan farklı olmayıp, aksine, toplumların medeniyet yolunda ilerlemesinin çeviri ve çevirmenler aracılığıyla başlamasının bir örneğidir. Böyle bir yolun izlenmesinin bir taklit ve ithal süreciyle başlaması bir yanlış yöntemin değil, aksine toplumsal doğanın ve toplumsal evrimin bir yansımasıdır. Böyle bir yöntemin kullanılmasından çok, çeviri yoluyla toplumsal dönüşümün daha derin ve daha uzun bir sürede olması gerekirdi. Osmanlı Devleti'nin son döneminde ve Cumhuriyetin ilk dönemlerinde çeviri yoluyla Batı medeniyetini tanıma ve Batı medeniyetiyle benzer seviyeye ulaşma amacının sonraları terk edilmiş ve ihmal edilmiş olmasının olumsuz sonuçlarını günümüzde de görmekteyiz. Türkiye'nin temellerinin atıldığı dönemde bu alandaki eksiklikler ve çeviri sürecinin devletin kurumsal yapılanması kadar, toplumsal alanların yapılanmasında devam ettirilmemiş olmasının eksikliğini gelecek nesiller çekmiş ve çekmeye devam etmektedirler. Temelde var olan yöntem eksikliklerinin sonradan giderilmesi bir hayli güç olmaktadır. O dönemlerde ve bugün, medeniyet alanındaki değişimin, kültür alanındaki değişimle karıştırılarak, medeniyet yolunda batıyla çeviriler üzerinde bir etkileşime olumsuz bakılması, devamında bu temeller üzerine bina edilecek bir toplumsal dönüşümü zayıflatmaktadır. Bu durum toplumsal alanların dönüşümünde taklit evresini bir türlü aşamamayı beraberinde getirmekte ve henüz bitmemiş bir çeviri serüveninin önemini göstermektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Aksoy, Sedat. **İstanbul Üniversitesi Yayınları Bibliyografyası 1933-2015: Kitaplar (Üniversite Mensuplarının Kurum ve Kurum Dışı Yayınları)**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı, 2015.

Arendt, Hannah. **Kötülüğün Sıradanlığı Adolf Eichmann Kudüs'te**, Ö. Çelik (çev.), İstanbul: Metis Yayınları, ISBN-13: 978-975-342-732-6, 2012.

Arı, Sevinç. **Çeviri Sosyolojisi**, İstanbul: Aylak Adam, 2014.

Baraldi, Claudio ve Giancarlo Corsi. **Niklas Luhmann Education as a Social System**, Springer: Switzerland, 2017.

Bayraktar, Nuray. **Halkevlerinin Ülke Kültürüne İnsanın Gelişimi ve Dönüşümü Açısından Katkıları**, Ankara: Halkevleri Yayınları, 1999.

Bourdieu, Pierre ve Loic J. D. Wacquant. **Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar**, Nazlı Ökten (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

Bourdieu, Pierre ve Roger Chartier. **Sosyolog ve Tarihçi**, Zuhâl Karaca (çev.), İstanbul: Açılım Kitap, 2014.

Bourdieu, Pierre. **Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste**, Richard Nice (çev.), Londra: Routledge, 1984.

Bourdieu, Pierre. **In Other Words**, Matthew Adamson (çev.), Cambridge: Polity Press, 1990.

Bourdieu, Pierre. **Practical Reason: On The Theory of Action**, California: Stanford University Press, 1998.

Bourdieu, Pierre. **Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine**, H. U. Tanrıöver (çev.), İstanbul: Hil, 2006.

- Bourdieu, Pierre. **Sociology in Question**, Richard Nice (çev), Sage: California, 1993.
- Çavdar, Tevfik. **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950**, Ankara: İmge Yayınları, 1999.
- Çeçen, Anıl. **Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri**, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1990.
- Doğan, Aymil. **Sözlü Çeviri Çalışmaları ve Uygulamaları**, Ankara: Siyasal Kitabevi. 3. Baskı, 2011.
- Durdağı, Aysel Nursen. **Çeviri Yoluyla Kavram Aktarımı Sürecinde Üniversitenin Rolü**, İstanbul: Gece Kitaplığı, 2017.
- Görgün Baran, Aylin ve Cihat Özsöz. **Sosyolojide Yakın Dönem Gelişmeler**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Harker, Richard, Cheleen Mahar ve Chris Wilkes (ed.). **An Introduction to Pierre Bourdieu**, Londra: MacMillan, 1990.
- Hirsch, Ernst Eduard. **Anılarım Kayzer Dönemi Weimar Cumhuriyeti Atatürk Ülkesi**, Fatma Suphi (çev.), Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 1997.
- Jenkins, Richard. **Pierre Bourdieu (Key Sociologists)**, London: Routledge, 1992.
- Kazancıgil, Aykut ve Figen Şakacı. **Her Doğum Bir Mucizedir Aykut Kazancıgil Kitabı**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1. Basım, Ekim 2005.
- Möckelmann, Reiner. **İkinci Vatan Türkiye Ernst Reuter'in Ankara Yılları**, Ahmet Arpad (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2016.
- Neumark, Fritz. **Boğaziçine Sığınanlar: Türkiye'ye İltica Eden Alman Bilim, Siyaset ve Sanat Adamları 1933–1953**, Şefik Alp Bahadır (çev.), İstanbul: Neden Kitap, 2008.
- Ortaylı, İlber. **Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu**, İstanbul: Timaş Yayınları, 2014.

- Öklem, Necdet. **Atatürk Döneminde Darülfünun Reformu**, İzmir: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 2007.
- Özata, Metin. **Atatürk, Bilim ve Üniversite**, Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 2013.
- Özgürel, Avni. **Unutulmayan Portreler**, İstanbul: Ketebe Yayınevi, 2018.
- Philipp, Schwartz. **Notgemeinschaft. Zur Emigration deutscher Wissenschaftler nach 1933 in die Türkei**, Hrsg. von H. Peukert, Marburg: Metropolis Verlag, 1995.
- Sakaoğlu, Saim. **Atatürk, Gençlik ve Kültür**, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1990.
- Taşdemirci, Ersoy. **Belgelerle 1933 Üniversite Reformunda Yabancı Bilim Adamları**, Ankara: Bizim Büro Basımevi, 1992.
- Terzioğlu, Arslan. **Cumhuriyet Dönemi Türk Tıbbına ve Tıp Eğitimine Kısa Bir Bakış**, İstanbul: Eczacıbaşı İlaç Pazarlama, 2003.
- Thomson, Edward Palmer. **Teorinin Sefaleti: Hatalı Bir Devridaim Makinesi**, Ahmet Fethi Yıldırım (çev.), İstanbul: Alan Yayınları, 1994.
- Toksoy, Nurcan. **Halkevleri**, Ankara: Orion Yayınları, 2007.
- Tütengil, Cavit Orhan. **Ord. Prof. Dr. G. Kessler'in Sosyoloji Tarihimizdeki Yeri ve Türkiye'deki Yayınlarının Bibliyografyası**, İstanbul: Sermet Yayıncılık, 1964.
- Tyulenev, Sergey. **Applying Luhmann to Translation Studies: Translation in Society**, New York: Routledge, 2012.
- Ulagay, İlhan. **Türk-Alman Tıbbi İlişkileri Hakkında. II. Türk-Alman Tıbbi İlişkileri Sempozyumu Bildirileri**, Arslan Terzioğlu (yay. haz.), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi 1981.
- Ülken, Hilmi Ziya. **Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü**, İstanbul: Ülken Yayınları, 2009.

Walther, Matthias. **Repatriation to France and Germany: A Comparative Study Based on Bourdieu's Theory of Practice**, Mir Edition, Fachmedien Wiesbaden: Springer, 2014.

Widmann, Horst. **Atatürk ve Üniversite Reformu (Almanca Konuşulan Ülkelerden 1933 Yılından Sonra Gelen Öğretim Üyeleri)**, Aykut Kazancıgil ve Serpil Bozkurt (çev.), İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1999.

Yoldaş, Yunus. **İşlevsel-Yapısal Sistem Kuramı**, İstanbul: Alfa Aktüel, 1. Basım, 2007.

Yuvalı, Abdulkadir ve M. Besir Asan. **Prof. Dr. Bahaeddin Ögel**, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1995.

Yücel, Tahsin. **Dil Devrimi ve Sonuçları**, İstanbul: Can Yayınları, 2007.

Sürekli Yayınlar

Acar, Mustafa ve Hüsnü Bilir. "Gerçek Bir Âlim, Mümtaz Bir Şahsiyet: Sabri Fehmi Ülgener", **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 16 (26), 2014, 114-122.

Arak, Hüseyin. "Karşılaştırmalı Edebiyatın Türkiye'deki Öncüleri: Leo Spitzer-Erich Auerbach", **LITTERA Edebiyat Yazıları**, Sayı 25, 2009, 243-252.

Arı, Sevinç ve Muharrem Tosun. "Sosyal Sistem Kuramı ve Sosyal Sistem olarak Çeviri", **International Journal of Languages' Education and Teaching (IJLET)**, Volume 6, Issue 1, March 2018, 488-495.

Arslan, Mehmet. "Cumhuriyet Dönemi Üniversite Reformları Bağlamında Üniversitelerimizde Demokratiklik Tartışmaları", **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 18, Yıl: 2005/1, 23-49.

Barkay Çolak, Ezgi. "Sanat Eğitiminde Toplumsal Eşitsizliğin Yeniden Üretimi", **Sanat-Tasarım Dergisi**, Sayı 6, Kasım 2015, 7-16.

Çakmak, Tülay. "Wolfram Eberhard ve Türkiye'deki Çalışmaları", **Tarih ve Toplum**, İstanbul, Ekim 1999, 252-256.

- Çelik, Celaleddin. “Niklas Luhmann’da Sosyal Sistem Olarak Toplum ve Modern Toplumun Karmaşıklığı Sorunu”, **Bilimname XII**, Yıl 2007, 51-74.
- Demirtaş, Bahattin. “Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler, **Akademik Bakış**, Cilt 1, Sayı 2, Yaz 2008, 155-176.
- Erdoğan Yılmaz, Şule. “Kötülüğün Sıradanlığı Adolf Eichmann Kudüs’te”, **The Journal of Academic Social Science (Asos Journal)**, Yıl: 4, Sayı: 33, Kasım 2016, 645-651.
- Gürgen, Sonay (Ed.). “Duayenler-Prof. Dr. Aykut Kazancıgil-Sanat Eseri Üretmek Bir Mucizedir”, **Denge**, Yıl:11, Sayı:43/2015-2, 16-19.
- Hänlein, Andreas. “Gerhard Kessler: Türkiye’de Sürgün Bir Alman Sosyal Politikacı”, Alpay Hekimler (çev.), **Çalışma ve Toplum**, 2006/2, 31-47.
- Kabukçık, Sevinç. “Çeviri Sosyolojisi ve Çeviri Alanında Sosyolojik Yaklaşımların Çeviribilimde Paradigma Değişimine Etkisi”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı: 37 Temmuz-Ağustos 2013, 1-19.
- Kavas, Ahmet. “Türk Tarihçisi Jean Paul Roux'nun (1925-2009) Ardından”, **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Yıl 2009, Sayı: 19, 204-208.
- Korkmaz, Zeynep. “Alfabe Devriminin Türk Toplumunu Üzerindeki Sosyal ve Kültürel Etkileri”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 4/3 Spring, 2009, 1469-1480.
- Namal, Yücel. “Türkiye’de 1933-1950 Yılları Arasında Yükseköğretime Yabancı Bilim Adamlarının Katkıları”, **Yükseköğretim ve Bilim Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, Nisan 2012, 14-19.
- Palabıyık, Adem. “Pierre Bourdieu Sosyolojisinde “Habitus”, “Sermaye” ve “Alan” Üzerine”, **Liberal Düşünce**, Yıl 16, Sayı 61-62, Kış-Bahar 2011, 121-141.

Selvi, Kıymet, Belgin Sönmez ve Fatma Özüdoğru. “John Dewey: Okul, Toplum ve Eğitim”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Eğitim Özel Sayısı**, 25-34.

Simeoni, Daniel. “The Pivotal Status of the Translator’s Habitus”, **Target 10: 1**, Year, 1998, 1-39.

Swartz, David. “Kültür ve Din İncelemeleri Arasındaki Köprü: Pierre Bourdieu’nün Sembolik Gücün Politik Ekonomisi”, İlkay Şahin (çev.), **Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi**, Cilt 1, Sayı 17, Ocak 2013, 182-195.

Şemin, Fikret. “Türkiye’de Amerikan Bir Filozof” **Haber 3**, <https://www.beyaznokta.org.tr/cms/images/Dewey.pdf> 3 Mayıs 2005.

Tongul, Neriman. “Türk Harf İnkılabı”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 33-34, Mayıs-Kasım 2004, 103-130.

Türk, Fahri ve Servet Çınar. “Türkiye ile Almanya Arasındaki Bilimsel İlişkiler: Türk-Alman Üniversiteleri”, **Akademik Bakış**, Cilt 7, Sayı 13, Kış 2013, 45-65.

Yılmaz Kutlay, Sevcan. “Kişisel Tarihin Bir Ürünü Olarak Çevirmen Habitusu”, **International Journal of Language Academy**, Volume 3/1 Spring 2015, 428-437.

Diğer Yayınlar

Boguç Demirel, Emine. “Çevirinin Bourdieu Sosyolojisiyle Yapılan Yüzü, Çeviri Sosyolojisi”, **Cogito-Pierre Bourdieu Öze** içinde. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Sayı 76, Bahar 2014, ss. 402-416.

Calhoun, Craig. “Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları”, Güney Çeğin (çev.), Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı ve Ümit Tatlıcan (drl.). **Ocak ve Zanaat** içinde. İstanbul: İletişim, 2014, ss. 77-129.

- Çeğin, Güney. “Muhafif Bir Entelektüelin Büyü Bozumu: Bourdieu ve Entelektüeli Sorunsallaştırmak”, Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı ve Ümit Tatlıcan (drl.). **Ocak ve Zanaat** içinde. İstanbul: İletişim, 2014, ss. 499-523.
- Emirosmanoğlu, Zuhâl. “Çeviribilim Sosyolojisine Doğru: Bourdieu Sosyolojisiyle Türkiye’de Çeviribilim Alanını Düşünmek”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- Etil, Hüseyin ve Metin Demir. “Pierre Bourdieu’nün Bilim Sosyolojisine Katkısı: “Alan Teorisi”, “Habitus” Cini ve “Refleksivite Talebi”, **Cogito-Pierre Bourdieu Öze** içinde. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Sayı 76, Bahar 2014, ss. 312-349.
- Gök, Hacı Veli. “Atatürk ve İnönü Dönemi Kültür Politikaları”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi SBE, 2011.
- Göker, Emrah. “Ekonomik İndirgemeci mi Dediniz”, Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı ve Ümit Tatlıcan (drl.). **Ocak ve Zanaat** içinde. İstanbul: İletişim, 2014, ss. 277-302.
- Hermans, Theo. “Translation, Irritation and Resonance”, Michaela Wolf and Alexandra Fukari, et al. (Ed.). In: **Constructing a Sociology of Translation**. Benjamins Verlag, 2007, pp. 57-75.
- Kaindl, Klaus. “Übersetzung als gesellschaftliches Phänomen: Soziologische Ansätze in der Übersetzungswissenschaft”, H. Kalverkämper ve L. Schippel (Ed.). **Translation zwischen Text und Welt – Translationswissenschaft als historische Disziplin zwischen Moderne und Zukunft** içinde. Berlin: Frank & Timme, 2009, pp. 155-167.
- Kaya, Ali. “Pierre Bourdieu’nün Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı”, Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı ve Ümit Tatlıcan (drl.). **Ocak ve Zanaat** içinde. İstanbul: İletişim, 2014, ss. 397-419.
- Kobal, Yunus. “Üniversitelerimizin Gelişimi ve Alman Bilim Adamlarının Katkıları”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1994.

- Yel, Ali Murat. “Bourdieu ve Din Alanı: Sermaye, İktidar, Modernlik”, Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı ve Ümit Tatlıcan (drl.). **Ocak ve Zanaat** içinde. İstanbul: İletişim, 2014, ss. 559-580.
- Mücen, Barış. “Sabitfikirlerle Yüzleşen Bilimsel Tutum”, Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı ve Ümit Tatlıcan (drl.). **Ocak ve Zanaat** içinde. İstanbul: İletişim, 2014, ss. 421-435.
- Özkan, Salih. “1938-50 Arası Türkiye’nin Eğitim Kültür Politikası”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Kayseri: Erciyes Üniversitesi SBE, 1996.
- Öztimur, Neşe. “Feminist Teoride Pierre Bourdieu Tartışmaları”, Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı ve Ümit Tatlıcan (drl.). **Ocak ve Zanaat** içinde. İstanbul: İletişim, 2014, ss. 581-604.
- Öztürk, Murat. “Türk Tarihine Katkıları Yönüyle Prof. Dr. Wolfram Eberhard (1909-1989)”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Elazığ: Fırat Üniversitesi SBE, 2009.
- Şeker, Kadir. “İnönü Dönemi Kültür Hayatı (1938-1950)”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, 2006.
- Tatlıcan, Ümit ve Güney Çeğin. “Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği”, Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı ve Ümit Tatlıcan (drl.). **Ocak ve Zanaat** içinde. İstanbul: İletişim, 2014, ss. 303-366.
- Türk, Hüseyin Bahadır. “Sihirden Nefret Eden Bir İlüzyonist: Bourdieu, Gelenek ve İdeoloji”, Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı ve Ümit Tatlıcan (drl.). **Ocak ve Zanaat** içinde. İstanbul: İletişim, 2014, ss. 605-626.
- Ünal, Ahmet Zeki. “Sosyal Tabakalaşma Bağlamında Pierre Bourdieu’nün Kültürel Sermaye Kavramı”. **Yayımlanmamış Doktora Tezi**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

Wacquant, Loic. “Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi”, Ümit Tatlıcan (çev.), Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı ve Ümit Tatlıcan (drl.). **Ocak ve Zanaat** içinde. İstanbul: İletişim, 2014, ss. 53-76.

Walter, Matthias. “Bourdieu’s Theory of Practice as Theoretical Framework”, Johann Engelhard, Michael Kutschker (Ed.) In: **Repatriation to France and Germany A Comparative Study Based on Bourdieu’s Theory of Practice** Springer Gabler, 2014, pp. 7-21.

Wolfreys, Jim. “Bourdieu, Politika ve Marksist Teori”, Hande Çelik (çev.), Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı ve Ümit Tatlıcan (drl.). **Ocak ve Zanaat** içinde. İstanbul: İletişim, 2014, ss. 459-498.

Online Kaynaklar

<http://www.neslihankurt.com/jhon-deweyin-turkiye-izlenimleri-ve-1924den-gunumuze-yansimalari/> (Erişim Tarihi: 17.10.2017, 16.27).

<http://arsiv.salom.com.tr/news/print/20038-Modern-astronomiyi-Turkiyeye-tanitan-Alman-siginmaci-PROF-WOLFGANG-GLEISSBERG.aspx> (Erişim Tarihi: 21.10.2017, 10.39).

<http://www.milliyet.com.tr/turk-gemisi-akdeniz-de-75-gocmeni-dunya-2530054/> (Erişim Tarihi: 03.10.2017, 15.04).

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/8351> (Erişim Tarihi: 15.12.2019, 23.50).

<http://www.turkmedline.net/dergelistesi.html?action=search&char=J> (Erişim Tarihi: 27.02.2019, 08.20).

<https://www.dunyabizim.com/kitap/turkiyenin-max-weberi-sabri-ulgener-h30678.html> (Erişim Tarihi: 14.01.2020, 11.00).

<https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/42/C42013667.pdf> (Erişim Tarihi: 03.12.2018, 22.50).

<https://istanbultip.istanbul.edu.tr/tr/content/tarihce/istanbul-tip-fakultesi-kisa-tarihcesi%E2%80%8B> (Erişim Tarihi: 23.03.2020, 09.15).

<http://www.ctf.edu.tr/stek/pdfs/23/2313EG.pdf> (Erişim Tarihi: 14.04.2019, 13.50).

https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/ICIM/ictim/Formlar/Fransa-CNRS/FRANSA_CNRS_Genel_Bilgiler.pdf (Erişim Tarihi: 24.08.2019, 12.15).

<http://www.oktayaras.com/aykut-kazancigil/tr/28792> (Erişim Tarihi: 01.02.2020, 11.06).

<http://kutuphane.ttk.gov.tr/details?id=566069&materialType=KT&query=Kazanc%C4%B1gil%2C+Aykut> (Erişim Tarihi: 03.10.2017, 15.04).

<https://www.biyografya.com/biyografi/12470> (Erişim Tarihi: 30.03.2020, 22.14).

<http://www.dildernegei.org.tr/TR,610/dil-devrimi---12-temmuz-1932.html> (Erişim Tarihi: 19.10.2017, 09.43).

http://www.fmv.edu.tr/web/13-63-1-1/fmv_tr/ataturk_kosesi/okuyan_ataturk/ataturkun_yazdigi_kitaplar (Erişim Tarihi: 19.10.2017, 21.17).

<http://www.sabah.com.tr/marmara/2017/09/28/kefkende-24-gocmenin-oldugu-tekne-faciasina-4-gozalti> (Erişim Tarihi: 03.10.2017, 15.09).

www.tdk.gov.tr (Erişim Tarihi: 18.10.2018, 17.29).

EKLER

Ek 1: Özata'nın Atatürk Bilim ve Üniversite başlıklı kitabında (2013) yer verilen Albert Malche'nin Hazırladığı Raporu

Birçok araştırmacı Malche'nin Türk Hükümeti tarafından davet edildiğinden bahsetmekte fakat raporun detaylarına çok az kaynakta rastlanmaktadır. Bu çalışmada rapora yer verilmesi, İstanbul Üniversitesi reformu adına atılan adımların somutlandırılması açısından önemli görülmektedir.

1. Öğrenciler henüz harp nesli olup kötü bir tahsilin etkisi altında bulunmaktadır. Öğrencilerin seviyesi okudukları vilayet veya lisenin yapısına göre çok değişkenlik göstermektedir (Özata, 2013: 92).

2. Türkçe yayın eksikliği yaşanmaktadır. Yayınların hemen hepsi eski yazıyla yazılmış ya da yabancı dilde kaleme alınmış olduğundan yayınları okuyup araştırma yapmak öğrenciler için zor olmaktadır. Yabancı dildeki eserleri anlayacak öğrenci sayısı çok azdı. Türk reform yasalarıyla ilgili bilimsel yayınların eksikliği yaşanmaktadır (Özata, 2013: 92). Tıp Fakültesi büyük amfisinin altında içi kitap dolu açılmamış pek çok sandık ancak 1938 yılında bulunmuştur. Bu kitapları Alman tarafı Birinci Dünya Savaşı sırasında fakülteye armağan olarak göndermiştir fakat bunlar tam 20 yıl boyunca böyle gizli bir köşede kalmıştır. Kitaplık memuru yoktu, sadece bir hademe vardı (Özata, 2013: 136).

3. Darülfünun profesörlerinin genellikle az para aldıkları doğrudur. Profesörlerinin maaşlarıyla orta tedrisattaki (eğitimdeki) maaşlar arasındaki fark, çok azdı.

4. Darülfünun bütçesi 1931-1932 senesi için 908.474 Lira olup bu meblağ (miktar) yetersiz değildi.

5. Müderris, muallim, muallim muavini ve asistan eğitim görevi 240 kişi tarafından yapılmaktadır. Müderris ve muallim miktarı 133'tür; bu, yüksek bir rakamdı. Müderrislerin birçoğu pek önemsiz miktarlarda maaş almaktadır ve Darülfünun üzerinde hakiki bir etki yapamadıkları muhakkaktı.

6. Memur sayısı çok fazlaydı; bunları azaltmak ve muhtaç talebeleri görevlendirmek uygundu (Özata, 2013: 92).

7. Öğrenci sayısı çok fazlaydı ancak kayıtlı bulunup da hiç görülmeyen talebeler de vardı. Genellikle bir seneden bir sonraki seneye geçen talebe sayısı çok azdı. Son sınavları geçip diploma alan talebe sayısı çok azdı. Devam edemeyecek talebenin cesaretini ilk seneden kırmak iyi olurdu. Bitirme sınavlarına bütün talebe girebilmektedir. Bu sınavlara en iyilerin girmiş olması gerekirdi.

8. Eminin (Rektörün) yetkileri tanımlanmamıştır. Eminin ilimle uğraşması esas vazifesiydi. Kalem idaresi, iletişim, raporlar, istatistikler, bütçenin hazırlanması, küçük memurları idare gibi muhtelif (çeşitli) işler için kendisine bir memur verilmeliydi.

9. Eğitimle ilgili olarak kötü bir şahsiyetçilik mevcuttu. Şuurlu bir yön veriş yoktu. Bazen bir profesör yahut bir profesör grubu kendi fikirlerinin hâkimiyetini temin etmekteydi.

10. İstanbul Darülfünunu'nun, onu şuurlu (bilinçli) bir şekilde belirli bir noktaya yönlendiren ilmi ve fikri bir hızdan sahip olduğu görülmemiştir.

11. Profesör ataması: Tenkide (eleştiriye) en fazla maruz kalmış noktalardan biri de profesör atanma şekli olmuştur. Hiçbir mesele (sorun) Darülfünun'un istikbali (geleceği) için bu kadar mühim (önemli) olmamıştır. Mevcut sistemle o dersin hocaları (yükselecek kişiyi) profesör yapmışlardır. Profesörlüğe atanmaya karar verecek kimseler (alakadarlar) arkadaşlarını profesör yapmaktadır. Alakadarlar fena hâkimlerdi. Bu duruma ne fakülte ne de Darülfünun itiraz ve muhalefet etmemektedir. Onların reyine (görüşüne) müracaat etmeli (danışılmalı) fakat karar dışarıdan verilmeliydi. Bu husustaki yetki meslek arkadaşlarına değil lakin Vekâlete (Milli Eğitim Bakanlığı'na) ait olmalıydı. Azil (ilişik kesme) salahiyeti (yetkisi) ancak tayinini icra eden (atamayı yapan) makama aitti.

12. İstanbul Darülfünunu, diğer Garp (Batı) Darülfünunlarında mutat (olağan) olan (akademik) hürriyeti tatbik eylememektedir (uygulanmamaktadır) (Özata, 2013: 93).

13. İmtihanlar çok sıkı olmalı ve ezberden ziyade, talebenin malumatını (bilgisini) tatbik sahası bulabileceği ameli (pratik) meselelere ait bulunmalıydı.

14. Fen Fakültesi bir fen doktorası ihdas etmeliydi (koymalıydı).

15. Türkçe ders pek az dinlediğimi söylemeliyim. Bunların hiçbirini anlayamamış olduğumu da belirtmek isterim. Verilen dersler bir fennin ansiklopedik bir tarzda özetini teşkil etmektedir (oluşturmaktadır).

16. Bir dersin bir seneden diğer seneye hiç değişmediğini veya değişmemiş denecek kadar az değiştiğini gördüm. Bunun değiştirilmesi gerekir.

17. Derslere ait kitaplar bulunmadığı cihetle profesörlerin kitap yazması için telif ve neşre (yayına) davet olunmalıydı.

18. İstanbul Darülfünunu'nun en büyük zaafına (yetersizliğine) parmağımızla dokunmaktayız. Bilhassa kliniksiz ve laboratuvarsız fakültelerdeki talebe, şahsi mülahazalara (yorumlara) ve araştırmalara yeteri kadar sevk (yönlendirilmiş) ve tahrik edilmiş (heyecanlandırılmış) bulunmuyorlar.

19. Talebelerin ellerinde ders esnasında aldıkları notlardan başka hiçbir şey yoktu. Talebinin büyük kısmı taşradan gelmekte, lisan durumları zayıftı.

20. Kütüphane, saat dörtte kapanmakta ve dışarıya kitap vermemektedir. Çok büyük bir salonu bulunan Tıp Kütüphanesi şayanı hayret bir fakirlik içindeydi.

21. Talebeler, bu büyük şehre geleli kendilerini yalnız ve pek fakir bir halde ve adeta kaybolmuş gibi bir vaziyette hissettiklerini söylediler. Darülfünunların görevi bir görev eğitiminden ibaret değildi. Bir vazife-i terbiyeleri (eğitim görevleri) de vardı.

22. Yüksek muallim (öğretmen) mektebi (okulu) tatbiki (pratik) sınıflarda ne ameliyatı (pratiği) ne de mesleki hazırlanışı kâfi (yeterli) derecede inkişaf ettirmemiş

(geliştirmemiş) görünmektedir. Son sene talebesi uygulayacakları eğitim hakkında hiçbir fikir sahip değildi (Özata, 2013: 94).

23. Müstakbel (gelecekteki) Darülfünun Hocaları: Bugünkü profesörlerin yerine geçecek profesörleri şimdiden yetiştirme planı var mıydı? Böyle bir devamlılık olması gerekirdi. Örneğin Fransa'da, Almanya'da darülfünunlar günün birinde üstat mevkiine (yetkin bilim insanı) erişecek (olacak) kıymetli adamları vücuda getirmeye (yetiştirmeye) ve büyük kürsüleri yükseltmeye dikkat ederdi. Beyana (söze) gerek yok ki, bu genç âlimler (bilim insanları) hemen daima yabancı ülkelere stajlar yapmaya giderler, zira bugün uzmanlaşmak için bu tek yoldu. Hoca yetiştirmek için yurt dışında talebe göndermek uygundu.

24. Tıp Fakültesi'nin yeri uygun değildi. Anadolu'daki bu hastane fazla miktarda hastaya sahip değildi. Buradaki hastalar talebenin faydalanabileceği hastalıklara sahip değildi. Haydarpaşa Hastanesi'nde (Tıp Fakültesi) bir senede görülen hastalar diğer hastanelerde belki bir haftada görülmekteydi. Hastanın başucunda yapılan klinik eğitimi, doktorluğa mükemmel hazırlayış biçimiydi. Pek çok hasta ve hastalık görmek lazımdı. Uygulama yapacağı yer İstanbul tarafında olduğu halde Tıp Fakültesinin Üsküdar tarafında bulunması bir felaket olmuştur.

25. Talebelerin, mühim bir ecnebi (yabancı) lisanı, zahmetsiz (kolay) bir şekilde okuyacak kadar bilmeleri gerekmektedir. Kendilerine gösterilen eserleri okuyamayacak olduktan sonra, bir profesörün bir mevzu (konu) hakkında yazılmış eser listesini vermesi neye yarar? Bugün her yerde tahsil-i ali (yükseköğretim), hiç olmazsa bir, kabilsen (mümkünse) iki ecnebi lisanı bilmeyi icap ettirmektedir.

26. Birinci sene lisan öğretilmelidir (Özata, 2013: 95).

27. Türkçe eser yazmak için sistematik bir şey yoktu. Kitap yazan veya çeviri yapan hocalara telif (ücret) verilmeliydi. Hangi konuda kitap yazılacağını düzenleyen herhangi bir plan yoktu. Bu iş tesadüf (rastgele) ve hevese (isteğe) kalmıştır; eğer bu tarzda devam edilirse çok önemli bir eserin tercüme edilmesi yahut kendileri için önemli bir konunun

yayınlanması için öğrenciler on yahut yirmi sene bekleyecektir. Bunun için bir komisyon kurulmasını ve yetki verilmesini teklif ediyorum. Bu komisyonun önemli eserleri tercüme etmesiyle ilerleme sağlanacaktır. Türk hükümetinin bu yayımlara yardım etmesi icap eder (Özata, 2013: 95-96).

28. Kütüphanelerin açık buldukları saatler yeterli değildi. Harice (kütüphane dışına) kitap verilmelidir. Talebelerin evlerinde kitap yoktur.

29. Profesörler birer konferansçı gibi telakki (kabul) edilemezler. Bir profesör hayat ve hareket veren bir adam, bir müşavir (danışman) ve bir rehber olmalıdır. Hemen hemen diyeceğim ki, (profesör) kendi küçüklerine mevcudiyetiyle (varlığıyla) bir misal veren (örnek olan) daimi bir talebidir.

30. Nazari (teorik) ve şifahi (sözel) dersler azaltılmalı, talebeye dersin detayı için kitaplara başvurması söylenmelidir.

31. İleri talebeye özel dersler verilmelidir. Talebeler kendi kendine soru soran, karşılaşacakları sorunları tartışan bir hale getirilmelidir.

32. Pratik dersler eğitimin en az üçte birini kapsamalıdır.

33. Talebe seminerler vermeli, kendisi hazırlamalıdır.

34. Fikri ve ilmi teşekkülle hayat arasında sıkı ilişki olmalıdır. Gerçeğe uygun olmayan, soyut ve teorik derslerle mücadele edilmelidir (Özata, 2013: 96).

35. Türkiye gibi yeni teşekkül etmiş bir ülkede memleketin jeolojisi, Türkiye'nin tabii ve iktisadi coğrafyası, iklimi, ezhar (çiçekleri) ve nebatı (bitkileri), kara ve deniz hayvanları, sekenesi (antropolojisi), mazisi (geçmişi), hıfzıssıhhası (sağlığı), sanayii, kültürü, güzel sanatları darülfünununun tekmil (tüm) kürsüleriyle alakası olan bu şeyler, tatbikat-ı mühimme esasiyeye (önemli ve esas olan uygulamada) ilk mevzu (konu) olmalıdır. (Atatürk, bu paragrafın yanına mühim diye not düşmüştür.) İlim ve fen için yeni bilgiler

verecek olan bu mevzular (konular) burada el altındadır. Ve bu mevzulardaki araştırmalar ve eserlerle, insanîyetin umumi (genel) sermayey-i fikriyesine (fikir sermayesine) Türkiye'nin verebileceği ve vermekle mükellef (sorumlu) olduğu şahsi hisse yavaş yavaş temin ve ihzar (huzura getirme) olunacaktır.

36. Memleketin bütün hayatını vazîh (açık) bir şekilde görüp tespit etmeli ve ilim derecesine çıkarmalıdır. Ve bunu bütün âlem (dünya) bilmelidir. Ve tabii, bütün öteki milletlerin ilim ve fen sahasında neler yaptığından da memleketi haberdar eylemelidir.

37. Şarki Avrupa'ya Anadolu'daki bütün medenîyetler burada değilse nerede tetebbu (geniş inceleme) edilecektir? Bizans arkeolojisi, Bizans eserlerinin bulunduğu bu topraklarda tetkik edilmezse nerede edilecektir?

38. İmtihan (sınav) usulleri değiştirilmelidir (Özata, 2013: 97).

39. Müderris (profesör) olabilmek için 15. maddeye göre 15 sene muallim (doçent) olmuş bulunmak lazımdır. Bundan başka 12. maddeye göre muallim olmak için 30 yaşını bitirmiş olmak gereklidir. Bu suretle müderris (profesör) olabilmek için en uygun şartlarda bile 46 yaşına kadar beklemek gerekmektedir. Ayrıca, muallimlerinin tayine esas olan uygulama talimatnamesi yoktur. Buna karşılık profesörlerin kontrolünde yapılan ve sıkı bir imtihan geçiren müderris muavinleri için pek etraflı bir nizamname (talimat) vardır. Şu halde işler şöyle olmaktadır: Bir kere bu silsileye (hîyerarşik yapıya) müderris muavini (asistan) olarak girince uzun aralardan sonra ve fakültenin vereceği karara göre muallim (doçent) ve daha sonra profesör makamına gelmektedir. Bu vaziyet, genç bir âlimi büyüklerin keyif ve arzularına tam bir şekilde teslim ediyor. Bu, onun şahsiyeti için ne cesaret verici ne de hatta güvenli ve uygun bir şey değildir. Diğer taraftan bu tür bir sınav esnasında yanlı davranabilir (Özata, 2013: 97-98).

Muallimler için 30 yaşına varmış bulunmayı ve müderrislik için 15 sene muallimlik stajı gerektiren maddeler kaldırılmalıdır. Zekâ ve liyakate uygun bir sistem olmalı ve o nedenle muhakkak bir şahsiyetin fazla erken eriştiği (profesör olduğu) endişesi asla olmamalıdır. Bugünkü sistemle bir Pascal'ın profesör tayin edilmeye ömrü yetmeyecektir.

40. Tıp Fakültesi nakil olunmalıdır.

41. Tahsilleri müddetince pek az doğum vakasında bulunacakları yerde (bir profesör doktorasından evvel tek bir doğumda bulunmadığını söyledi), talebeler bu vakalardan 100 tane, 150 tane göreceklerdir. O zaman hocalar hakiki bir klinisyen olmak zevkini kalacaklardır. Hastaların miktarı yeterli olunca ve bir büyük şehrin arz ettiği bütün hastalık numunelerini (örneklerini) talebelerin görmeleri, talebelerin hazırlanışları bir değil on kere ıslah edecektir (düzeltilecektir).

42. Tıp Fakültesi'nde son devreleri nazari (teorik) dersler bırakılmamalıdır. Bu son devreye (bahisler) konular malum olarak (bilinerek) girilmelidir. Zira (çünkü) bu devre tatbikat (uygulama) devre ve sahasıdır (alanıdır). Laboratuvarlarda çift aletler vardır. Bilhassa laboratuvarlar birbirine yakinken pahalı ve nadiren kullanılır aletler satın almaktan sakınılmalıdır. Aynı kattayken polarimetre ve sakarimetre aletleri gördüm ki, bu bir lükstür.

43. Talebenin hayatı düzenlenmeli, her sene başında talebe, emine takdim edilmelidir.

44. Darülfünun'da ödüllendirme olmalı, talebeye ödül verilmelidir.

45. Darülfünun günü yapılması, talebinin, Darülfünun'u kendi evi ve vatan fikri gibi telakki eylemesi (kabullenmesi) ve sevmesi lazımdır (Özata, 2013: 98).

46. Darülfünun, kongreler düzenlemeli, tatil dersleri olmalı; Darülfünun mecmuası (dergisi) çıkarılmalıdır (Özata, 2013: 97-98).

47. Çeşitli nedenlerle henüz düşünceye ve bilime bütün sosyal katmanlarda saygı duyulmayan bir memlekette, bilim adamlarına, sahip olmadıkları hürmet ve itibarı sağlamak ve şahsi çıkar peşinde koşmayan bilimsel araştırmaya ve sanata büyük önem verildiğini halka göstermek lazımdır.

48. Tercümelerin tez ve vazife (ödev) olarak artık kabul edilmemesi gerekir (Özata, 2013: 99).

Ek 2: Çeviri Eserler ve Yayınlar⁵⁵⁸

2.1. Eserleri Türkçeye Çevrilen Yabancı Bilim İnsanları ve Çevirmenleri

Arndt, Fritz; çev. Abdurrahmanlı ve Salahattin Mustafa. (1934). Kısa Kimya Tatbikatı (P.C.N. talebesi için) Fen Fakültesi. (Fritz Arndt, İstanbul Üniversitesi Kimya Enstitüsü direktörü).

Aster, Ernst von; çev. Macit Gökberk. (1945). Bilgi Teorisi ve Mantık. (Müellifin ders manüskriptlerinden çevrilmiştir.) İstanbul: M. Sadık Kâğıtçı Matbaası. (1933 yılından sonra Ernst von Aster, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde ders vermiştir).

Auerbach, E.; çev. Süheyla Bayrav. (1944). Roman Filolojisine Giriş. Edebiyat Fakültesi. (1933 yılından sonra E. Auerbach, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Romanoloji Bölümü'nde ders vermiştir).

Bartlett, Sir Frederic Charles; çev. Beğlan Birand Toğrol. (1957). Büyük Britanya'da Yeni Psikoloji Cereyanları. Some recent developments of psychology in Great Britain. İstanbul: Baha Matbaası.

Baudin, Prof. Louis; çev. Kamran Şerif Saru. (1944). Para ve Fiyat Teşekkülü. 1 ks. Unsurlar. İstanbul: Suhuett Matbaası.

Biltz, Heinrich; çev. Turhan A. Şeşbeş (1945). Kalitatif Analis. Fen Fakültesi.

Biltz, Heinrich; çev. Turhan A. Şeşbeş. (1936). İnorganik Cisimlerin Kalitatif Analisi. Fen Fakültesi.

Binet, A. – Rh. Simon; çev. Sabri Esat Savuşgil. (1939). Anormal Çocuklar. İstanbul: Devlet Basımevi.

⁵⁵⁸ Prof. Dr. Horst Widmann'ın (1999) Atatürk ve Üniversite Reformu (Almanca Konuşulan Ülkelerden 1933 Yılından Sonra Gelen Öğretim Üyeleri) adlı kitabında verilen bilgiler ile İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı, İstanbul Üniversitesi Yayınları Bibliyografyası 1933-2015 yıllarına ait kitaplar bilgisi ışığında hazırlanmıştır.

- Bittel, Kurt; çev. Halet Çambel. (1945). Ön Asya Tarih Öncesi Çağları: Mısır, Filistin, Suriye. Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Enstitüsü. (1933 yılından sonra Kurt Bittel, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü'nde ders vermiştir).
- Blaschke, Wilhelm; çev. Kerim Erim. (1949). Diferansiyel Geometri Dersleri: Cilt I. Fen Fakültesi. (Kerim Erim, Matematik Enstitüsü Yöneticisi).
- Bosch, Clemens; çev. Sabahat Atlan. (1940). Roma Tarihinin Ana Hatları: I. kısım: Cumhuriyet. Edebiyat Fakültesi, Tarih Enstitüsü. (1933 yılından sonra Cl. Bosch, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Bölümü'nde ders vermiştir).
- Bosch, M.E.; çev. Afif Erzen. (1942). Helenizm Tarihinin Ana Hatları: I. Kısım: Büyük İskender İmparatorluğu. Edebiyat Fakültesi, Tarih Enstitüsü.
- Bosch, M.E.; çev. Sabahat Atlan. (1943). Helenizm Tarihinin Ana Hatları: II. Kısım: Roma İmparatorluğuna Katıldığı Tarihe Kadar Helenizm Devletleri. Edebiyat Fakültesi, Tarih Enstitüsü.
- Bossert, Helmuth Theodor; çev. Muzaffer Yürük, Münire Taylan. (1935). Etice Formlar Bilgisinin Örnek Derlemesi: I. Kısım: Nominal Deklinasyon. Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Enstitüsü. (1933 yılından sonra H. Th. Bossert, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü'nde ders vermiştir).
- Boulding, Kenneth e.; çev. Osman Okyar. (1957). İktisadi Tahlil: Fiyat Teorisi. İktisat Fakültesi.
- Braun, Hugo; çev. Ziya Öktem. (1937). Mikrobiyoloji ve Salgınlar Bilgisi Ders Kitabı: Cilt I: Patojen Bakteriler ve Mantarlar. İstanbul Tıp Fakültesi. (Hugo Braun, İstanbul Üniversitesi Mikrobiyoloji Enstitüsü Yabancı Direktörü).
- Brauner, Leo; çev. Lütfiye Rüştü Irmak. (1940). Nebatların Büyüme ve Hareket Fizyolojisi. Fen Fakültesi.
- Breusch, Friedrich Ludwig; çev. Emin Ulusoy. (1957). Organik Kimya Dersleri. Fen Fakültesi.

Breusch, Friedrich Ludwig; çev. Emin Ulusoy. (1959). Genel ve Anorganik Kimya Fen Fakültesi.

Breusch, Friedrich Ludwig; çev. Emin Ulusoy. (1960). Genel Kimya: Organik Kısım. Fen Fakültesi.

Breusch, Friedrich Ludwig; çev. Emin Ulusoy. (1968). Genel ve Organik Kimya Fen Fakültesi.

Breusch, Friedrich Ludwig; çev. M. Rasim Tulus. (1941). Organik Kimya. Fen Fakültesi.

Breusch, Friedrich Ludwig; çev. M. Rasim Tulus. (1950). Genel ve Anorganik Kimya. Fen Fakültesi.

Brinzeu, F.; çev. M. Kaplan, E. Esenkova, P. Kâğıtçı. (1944). Romen Dil ve Edebiyatına Giriş: I. Roman Edebiyatı Tarihi: Romen Edebiyatında Türkler: Romen Antolojisi. Edebiyat Fakültesi.

Constable, Frederick Hurn; çev. Hüsni Feridun, Varteni Amirhanian (1964). Fizikokimyaya Giriş. Fen Fakültesi.

Constable, Frederick Hurn; çev. Rıdvan Tezel, Turgut Noyan. (1945). Modern Fizikokimya. Fen Fakültesi.

Constable, Frederick Hurn; çev. Rıdvan Tezel, Turgut Noyan. (1960). Modern Fizikokimya I. Fen Fakültesi.

Constable, Frederick Hurn; çev. Rıdvan Tezel, Turgut Noyan. (1965). Modern Fizikokimya II. Fen Fakültesi.

Croce, Benedetto, Karl Vossler, Manfred Spitzer .(1945). Croce, Vossler, Spitzer: Üç Makale: Estetiğin, Edebiyat Tarihinin Ve Lengüistiğin Birbirleriyle Münasebeti. Edebiyat Fakültesi.

Curie, Marie Pierre; çev. Ali Rıza Berkem. (1951). Radioaktivite: Cilt II. Fen Fakültesi.

Curie, Marie Pierre; çev. Tarık Artel. (1950). Radioaktivite: Cilt I. Fen Fakültesi.

- Curtius, Ernest Robert; çev. Sabahattin Eyüboğlu. (1938). Fransız Medeniyeti. Edebiyat Fakültesi.
- Davenport, Horace W.; çev. Seyhan İ. Çelikoğlu, Fahir M. Göksel. (1980). Asid-Baz Dengesi ve Kan Gazları: Tıp Öğrencileri ve Hekimler İçin Kan-Gaz Kimyasının Fizyolojik Esasları. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi.
- Diez, Ernst; çev. Oktay Aslanapa. (1946). Türk Sanatı: Başlangıcından Günümüze Kadar. Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Enstitüsü.
- Dobretsberger, J.; çev. A. Halit İlteber. (1940). Ekonomi Siyaseti: Cilt I. İktisat Fakültesi. (1936-1945 yılları arasında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Genel İktisat ve Finans Teorisi Kürsüsünde yabancı öğretim üyesidir).
- Drake, Dr. Raleigh M.; çev. Nezahat Arkun. (1960). Anormal Davranışlar Psikolojisi. Anahatlar. İstanbul.
- Dwelshauvers, Georges; çev. Mustafa Şekip Tunç. (1938). Psikoloji. İstanbul: Devlet Basımevi. (M. Şekip Tunç, Cenevre’de Jean Jacques Rousseau Enstitüsü’nde okuduktan sonra, 1919’da Genel Psikoloji kürsüsünün başına geçmiştir).
- Dwelshauvers, Prof. Georges; çev. Mustafa Şekip Tunç. (1940). Muasır Fransız psikolojisi. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Fauuquet, Dr. G.; çev. Arif Hikmet Özümerzifon. (1948). Kooperatifçilik Sektörü. İnsanın Kooperatifçi Teşekküllerdeki ve Bu Teşekküllerin De Ekonomideki Yerine Dair Bir Deneme. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.
- Fish, Sir Wilfred, Ernest Matthews (ek bölümlerin yazarı); çev. Seniğ Çalikkocaoğlu. (1971). Tam Protez Kuralları. Diş Hekimliği Fakültesi.
- Fisher, Prof. Irwing; çev. Metin H. Onaran. (1946). Paranın Satın Alma Gücü. Bu Satın Alma Gücünün Tayini ve Kredi, Faiz ve Buhranlarla İlgisi. İstanbul: Üniversite Matbaası.

- Freese, Arthur S., Paul Scheman; çev. Gülümser Koçak. (1981). TME (altçene eklemi) sorunlarının tedavisi: Diş Hekimliği Postgraduate Ders Notları. Diş Hekimliği Fakültesi.
- Freud, Sigmund; çev. Günsel Koptagel. (1973). Psikanalize Giriş: Genel Nevroz Öğretisi. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi.
- Freundlich, E. Finlay, W. Gleissberg; çev. Fahir Yeniçay. (1937). Astronomi. Fen Fakültesi. (Freundlich, İstanbul Üniversitesi Astronomi Enstitüsü Direktörüdür).
- Freyer, Hans; çev. Bedia Akarsu-Dr. Hüseyin Batuhan. (1954). Endüstri Çağı. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Gatterman Ludvig; ed. Heinrich Wieland; çev. Lütfi Ergener. (1946). Organik Kimya Laboratuvarı. Fen Fakültesi.
- Gattermann Ludvig; ed. Heinrich Wieland; çev. Cemil Dikmen. (1951). Organik Kimya Laboratuvarı. Fen Fakültesi. Ankara Üniversitesi.
- Gehlen, Arnold; çev. Bedia Akarsu-Dr. Hüseyin Batuhan. (1954). İnan. İnsanın Nereden Geldiği, Biricikliği, Eylem ve Zekâ İçgüdülerini, Dil Ve İdrak, Kültür, Teknik, Hayat Standardı ve Medeniyet. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Gibb, E.J.W.; yay. haz. Halide Edip Adıvar. (1943). Osmanlı Şiiri Tarihi: Cilt I. Edebiyat Fakültesi.
- Gibbons, H.A.; çev. Ragıp Hulusi [Özdem]. (1928). Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu. Edebiyat Fakültesi.
- Gleyse, A., A. Hesse; çev. Mehmed İzzet. (1924). Terbiye ve Ahlaka Müteallik Tatbikatıyla İçtimaiyat Dersleri. Edebiyat Fakültesi.
- Gross, Ph.; çev. Saffet Rıza Alpar, Jülide Deymer. (1946). Kimya Mühendisliği Dersleri: 2 Fasikül. Fen Fakültesi.
- Haurowitz, Felix; çev. Sadi Irmak, M. Osman Saka. (1940). Biokimya: Hayati ve Tıbbi Kimya. İstanbul Tıp Fakültesi.

- Hedon, Emmanuel; çev. Muzaffer Dilemre. (1936). Fisiyoloji: Cilt I: Genel Fisiyoloji: Hazım, Kan, Deveran, Teneffüs. İstanbul Tıp Fakültesi.
- Heimsoeth, Heinz; çev. Mermi Uygur. (1957). Ahlak Denen Bilmece. (Das Ratsel der Moral). Beş Konferans. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Heimsoeth, Heinz; çev. Takiyettin Mengüşoğlu. (1952). Felsefenin Temel Disiplinleri. Edebiyat Fakültesi.
- Heimsoeth, Heinz; çev. Takiyettin Mengüşoğlu. (1967). Immanuel Kant'ın Felsefesi. Edebiyat Fakültesi.
- Heimsoeth, Ord. Prof. Dr. Heinz; çev. Takiyeddin Mengüşoğlu. (1952). Felsefenin Temel Disiplinleri. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları A. Ş. Basımevi.
- Hirsch, Ernst E.; çev. Halil Arslanlı. (1939). Ticaret Hukuku Dersleri: Cilt I: Genel Prensipler- Ticari İşletme. Hukuk Fakültesi.
- Hirsch, Ernst E.; çev. Halil Arslanlı. (1939). Ticaret Hukuku Dersleri: Cilt III: Kıymetli Evrak. Hukuk Fakültesi.
- Hirsch, Ernst E.; çev. Halil Arslanlı. (1940). Ticaret Hukuku Dersleri: Cilt II: Ticaret Şirket Ve Teşekkülleri. Hukuk Fakültesi.
- Hirsch, Ernst E.; çev. Halil Arslanlı. (1944). Hukuk Meseleleri I: Kara ve Deniz Ticaret Hukuku. Hukuk Fakültesi.
- Hirsch, Ernst E.; çev. Halil Arslanlı. (1944). Pratik Hukukta Metod. Hukuk Fakültesi.
- Hirsch, Ernst E.; çev. V. Çernis. (1942). Hukuki Bakımdan Fikri Say: Cilt I: Nazari Esaslar, Sınai Haklar (İhtira Beratları ve Sınai Modeller). Hukuk Fakültesi.
- Hirsch, Ernst E.; çev. V. Çernis. (1943). Hukuki Bakımdan Fikri Say: Cilt II: Fikri Haklar (Telif Hukuku). Hukuk Fakültesi.
- Huber, Johannes; çev. Yusuf Keçecioğlu. (1997). Klimakterium Tanı Ve Tedavi. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi.

- Isaac, Alfred; çev. Feridun Özgür (1950). Ticari Hesap ve Mali Cebir: cilt I. İktisat Fakültesi. (1936-1945 yılları arasında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Organizasyonu İşletmecilik Kürsüsünde yabancı öğretim üyesidir).
- Isaac, Alfred; çev. Feridun Özgür. (1946). Sigorta İşletmesi: Cilt 1: Esaslar-Muameleler-Organization. İktisat Fakültesi.
- Isaac, Alfred; çev. Feridun Özgür. (1948). Sigorta İşletmesi: Cilt 2: Sigorta Muhasebesi. İktisat Fakültesi.
- Isaac, Alfred; çev. Nakibe T. Uzgören. (1947). Sigorta İşletmesi: Cilt 3: Sigorta Matematiği. İktisat Fakültesi.
- Iustinianus [Justinianus I, Doğu Roma İmparatoru]; çev. Ziya Umur. (1955). Institutiones Iustinianus. Hukuk Fakültesi.
- Kantorowicz, Alfred; çev. Muhiddin Ali Erel, Pertev Ata. (1938). Diştababeti İmtihanı İçin Repetitorium. İstanbul Tıp Fakültesi.
- Kaser, Otto, Franz A. Ikle; çev. Aykut Kazancıgil, Rıza Onarır, Oktay Saydam. (1982). Jinekolojik Cerrahi Atlası: Endikasyonlar-Teknik ve Sonuçlar. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi.
- Katz, Bernhard [doğ. Bernard]; çev. Cihat Küçüküseyin, Melih Gürsoy. (1993). Sinir, Kas ve Sinaps: Elektrofizyolojiye Giriş. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi.
- Kessler, G.; çev. Hikmet Sadık. (1934). Sosyoloji. İstanbul: İ. Ü. Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti Yayını.
- Kessler, G.; çev. Orhan Tuna - S. Ülgener. (1940). İktisat Tarihi. İstanbul. (1936-1945 yılları arasında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyoloji ve Sosyal Politika Kürsüsünde yabancı öğretim üyesidir).
- Kessler, G.; çev. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu. (1938). İçtimaya Başlangıç. İktisat Fakültesi.
- Kessler, G.; çev. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu. (1940). Kooperatifçilik. İktisat Fakültesi.

- Klemm, Wilhelm; çev. Muvaffak Seyhan. (1940). Anorganik Kimya Fen Fakültesi.
- Kosswig, Curt; çev. Melahat Çağlar, Saadet Ergene. (1945). Umumi Zooloji: Kısım III. Fen Fakültesi. (Curt Kosswig'e İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi tarafından Dr. Honoris Cause unvanı verildi. Kosswig gittikten sonra Deniz Araştırma Enstitüsü yönetimine Fazıla Şevket Giz gelmiştir).
- Kranz, Walter; çev. Suat Y. Baydur. (1948). Antik Felsefe: Kısım I-II: Metinler ve Açıklamalar. Edebiyat Fakültesi. (1933 yılından sonra Walter Kranz, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde ders vermiş, 1942'den sonra da Germanistik Bölümü'nde ders vermiştir).
- Kretschmer, Ernst; çev. Mümtaz Turhan. (1942). Beden Yapısı ve Karakter: Konstitüsyon Meselesi ve Mizaçlar Bilgisi Hakkında Araştırmalar. Edebiyat Fakültesi.
- Levy-Bruhl, L.; çev. Z.F. Fındıkoğlu. (1970). Auguste Comte: Felsefesi ve Sosyolojisi. İktisat Fakültesi.
- Lewis, William C. Mc. C.; çev. Remziye Hisar. (1942). Mufassal Fiziki Kimya: Cilt I: Kinetik Nazariye. Fen Fakültesi.
- Liepmann, Wilhelm; çev. Sadi Irmak. (1938). Pratik Jinekoloji Ders Kitabı. İstanbul Tıp Fakültesi.
- Lipschitz, Werner; çev. Saip Atademir, Sadi Irmak. (1937). Hayati ve Tıbbi Kimya Dersleri. İstanbul Tıp Fakültesi. (1939 yılına kadar İstanbul Üniversitesi Biyokimya Enstitüsü Yabancı Direktörü).
- Marzo, Salvatore di; çev. Ziya Umur. (1954). Roma Hukuku. Hukuk Fakültesi.
- Merz, W.R.; çev. Aykut Kazancıgil, Oktay Saydam. (1976). Jinekolojide Habis Tümörler. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi.
- Neumark, Fritz; çev. Ahmet Ali Özeken. (1943). İktisadi Düşünce Teorisi: Cilt I (Eski Zamanlardan Klasik Mektebe Kadar). İktisat Fakültesi.

- Neumark, Fritz; çev. Ahmet Ali Özeke. (1944). Genel Ekonomi Teorisi: Cilt I, Fasikül II: İhtiyaçlar, Bedarflar ve İstihlak, Ekonomi Vasıtaları: Mallar, İnsan Emeği, Toprak ve Tabii Kuvvetler. İktisat Fakültesi.
- Neumark, Fritz; çev. M. Orhan Dikmen. (1940). Umumi İktisat Teorisi: Cilt II, Fasikül I: Kıymet ve Fiyat Nazariyeleri. İktisat Fakültesi.
- Neumark, Fritz; çev. M. Orhan Dikmen. (1942). Umumi İktisat Teorisi: Cilt II, Fasikül II: İstihsal, Umumi Gelir Meselesi. İktisat Fakültesi.
- Neumark, Fritz; çev. Orhan Arsal. (1937). Mukayeseli hukukun Maliye İlminde Önemi İktisat Fakültesi. İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü.
- Neumark, Fritz; çev. Orhan Dikmen. (1944). Genel Ekonomi Teorisi: Cilt II, Fasikül I: Kıymet ve Fiyat Teorileri. İktisat Fakültesi.
- Neumark, Fritz; çev. Orhan Dikmen. (1945). Gelir Vergileri: Teori ve Pratik İktisat Fakültesi.
- Neumark, Fritz; çev. Refii Şükrü Suvla, Ahmet Ali Özeke. (1939). Umumi İktisat Teorisi: Cilt I: İktisadın Esasları- Ekonomik Yaşayışın Tabii, Hukuki ve Sosyal Şartları. İktisat Fakültesi.
- Neumark, Fritz; çev. Refii Şükrü Suvla, Ahmet Ali Özeke. (1944). Genel Ekonomi Teorisi: Cilt I, Fasikül I: Giriş: Ekonomik Yaşayışın Tabii, Hukuki ve Sosyal Şartları. İktisat Fakültesi.
- Neumark, Fritz; çev. Sabri F. Ülgener. (1937). Harp Ekonomisi: Harp Ekonomisinin Esas Meseleleri Ve İstatistiğin Ekonomik Seferberlik Planında Ehemmiyeti. İktisat Fakültesi. Başvekâlet İstatistik Genel Direktörlüğü.
- Neumark, Fritz; çev. Sabri F. Ülgener. (1938). Dış Ticaret Siyaseti. İktisat Fakültesi.
- Neumark, Fritz; çev. Sabri F. Ülgener. (1940). Maliye İlmine Dair Ekonomik ve Sosyolojik Tetkikler. İktisat Fakültesi.

- Neumark, Fritz; çev. Şefik Alp Bahadır. (1982). Boğaziçine Sığınanlar: Türkiye'ye İltica Eden Alman İlim, Siyaset ve Sanat Adamları 1933-1953 İktisat Fakültesi. Maliye Enstitüsü.
- Oppenheimer, Carl; çev. Saffet Rıza Alpar. (1952). Anorganik Kimyanın Esasları. Fen Fakültesi.
- Palmer, Eddy D.; çev. Aras Geçioğlu, Ali Pusane, Sadık Perek. (1983). Pratik Gastroenteroloji. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi.
- Peters, Wilhelm; çev. Mümtaz Turhan. (1944). Ergenlik ve Delikanlılık Çağı: İnsan Ruhunun Tekâmülüne Ait Bir Fası. (1933 yılından sonra W. Peters, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji ve Pedagoji Bölümü'nde ders vermiştir).
- Reichenbach, Prof. Hans; çev. H. Vehbi Eralp. (1939). Lojistik. İstanbul: Türkiye Basımevi. (1933 yılından sonra H. Reichenbach, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde ders vermiştir).
- Remy, Heinrich; çev. Baha Erdem. (1948). Anorganik Kimya: Cilt I. Fen Fakültesi.
- Reymond, Prof. Arnold; çev. Hilmi Ziya Ülken. (1942). Lojistik Prensipleri ve Muasır Tenkit. Ankara: Maarif Matbaası.
- Ritter, Joahim; çev. Hüseyin Batuhan. (1954). Varoluş Felsefesi Üzerine. <Zum Problem ders Exiztenzphilosophie>. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Roch, Roger; çev. Tarık Özbilgen. Sosyal Emniyet Meseleleri.
- Rosenthaler, L.; çev. Muzaffer Vardar. (1943). Galenik Preparatlar: Eczacı Okulları İçin Ders Kitabı. İstanbul Tıp Fakültesi.
- Roussy, Gustave, Roger Leroux, Ch. Oberling; çev. Besim Turhan. (1941). Kanser: Patolojik Anatomi Ders Kitabı: Cilt I. İstanbul Tıp Fakültesi. (İstanbul Üniversitesi Genel ve Deneysel Patoloji Enstitüsü Yabancı Direktörü S. Obendorfer 1944'te vefat edince, yerine Türk Tıp Profesörü BesimTurhan direktör olmuştur).

- Royds, T.; çev. Nüzhet Gökdoğan. (1949). Astrofizik Dersleri. Fen Fakültesi. (Wolfgang Gleissberg'in 1958'de Frankfurt'a gidişinden sonra Astronomi Enstitü başkanı Prof. Gökdoğan olmuştur).
- Röpke, Wilhelm; çev. Celal Sarc. (1947). Konjonktür ve Buhranlar. İktisat Fakültesi. (Wilhelm Röpke, 1936-1945 yılları arasında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Genel İktisat ve Finans Teorisi Kürsüsünde yabancı öğretim üyesidir).
- Röpke, Wilhelm; çev. Muhlis Ete. (1936). Ekonomi İlminin Tekâmül Tarihi. Hukuk Fakültesi. (Muhlis Ete, Röpke'nin Türk talebesi ve tercümanıdır).
- Röpke, Wilhelm; çev. Muhlis Ete. (1937). Cemiyet Ekonomisi. Hukuk Fakültesi.
- Savard, J.; çev. R. Hoşöğüt. (1939). Muhtasar Fiziki Kimya. Fen Fakültesi.
- Scheler, Max; çev. Takiyettin Mengüşoğlu. (1947). İnsan ve Kâinattaki Yeri. Edebiyat Fakültesi.
- Schwartz, Ph. [Philipp]; çev. Muhiddin Erel. (1940). İnsan Akciğer Veremi Bilgisine Giriş. İstanbul Tıp Fakültesi. (İstanbul Üniversitesi Patolojik Anatomi Enstitüsü Yabancı Direktörü)
- Schwartz, Ph.; çev. İlhami Güneral. (1949). Tüberkülozun Başlangıç Devrinde Otomatik, Andojen, Lenfaden-Bronkojen Reenfeksiyon. İstanbul Tıp Fakültesi.
- Schwartz, Ph.; çev. R. Rössler, Muammer Yenermen [doğ. Yenerman]. (1944). Autopsia Tekniği. İstanbul Tıp Fakültesi.
- Schwarz, Andreas B.; çev. Bülent Davran. (1942). Aile Hukuku I Hukuk Fakültesi. (İsviçre Hükümeti, 1934'te Türkiye tarafından Medeni Hukuk ve Roma Hukuku için bir profesör istediği zaman A. Schwarz'ı tavsiye etmiştir. Schwarz, Roma Hukuku ve Medeni Hukuk (iki ayrı kürü) profesörü olarak 1953'teki ölümüne kadar İstanbul'da kalmıştır).
- Schwarz, Andreas B.; çev. Bülent Davran. (1948). Borçlar Hukuku Dersleri: Cilt I. Hukuk Fakültesi.
- Schwarz, Andreas B.; çev. Hıfzı Veldet. (1942). Medeni Hukuka Giriş. Hukuk Fakültesi.

- Schwarz, Andreas B.; çev. Türkan Basman (Rado). (1943). Roma Hukuku Dersleri: Cilt I: Tarihi Kısım ve Umumi Doktrinler. Hukuk Fakültesi. (Andreas Bertalan Schwarz'ın öğrencileri ve Roma Hukukunun temsilcileri Prof. Türkan Rado ve Ziya Umur'dur).
- Schwarz, Andreas B.; çev. Türkan Basman (Rado). (1948). Medeni Hukuka Giriş. Hukuk Fakültesi.
- Schwarz, Andreas B.; çev. Türkan Rado. (1945). Roma Hukuku Dersleri: cilt I. Hukuk Fakültesi.
- Süssheim, Karl; çev. F.N. Uzluç. (1937). Eski Viyana Tıp Talimi ve Onun Adli Sultan Mahmud Zamanında İstanbul'a Yayılması. İstanbul Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi Enstitüsü. (1933 yılından sonra Karl Süssheim, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Bölümü'nde ders vermiştir).
- Vorlander, Karl; çev. Mehmed İzzet. (1927). Felsefe Tarihi: Cilt I: Medeniyet-i Kadime ve Kurun-u Vustada Felsefe. Edebiyat Fakültesi.
- Vorlander, Karl; çev. Orhan Sadettin [Buluş]. (1928). Felsefe Tarihi: Cilt II: yeni Zamanda Kant'a Kadar Felsefe. Edebiyat Fakültesi.
- Wachtel, Erica G.; çev. Turgay Atasü. (1974). Pratik Jinekolojide Eksfoliyatif Sitoloji. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi.
- Waite, Ord. Prof. Dr. William W. Prof. Novaes; çev. Sabahattin Yalçın. (1953). 1952-1953 Ders Yılı Yaz Devresi Sosyal Siyaset Ders Notları. İstanbul.
- Weber, Prof. Alfred; çev. H. Vehbi Eralp. (1938). Felsefe Tarihi. Edebiyat Fakültesi.
- Weber, Prof. Alfred; çev. H. Vehbi Eralp. (1949). Felsefe Tarihi 2.bs. İstanbul: Pulhan Matbaası.
- Wein, Hermann; çev. İsmail Tunalı. (1959). Tarih, İnsan ve Dil Felsefesi Üzerine Altı Konferans. Beitrage zur philosophischen Antropologie. İstanbul: İstanbul Matbaası.

- Werkmeister, Dr. W. H.; çev. A. Turhan Oflazoğlu. (1959). Bir Değer Teorisinin Ana Çizgileri. Altı Konferans. (Outlines of a value theory. Six lectures delivered at the University of Istanbul). İstanbul: İstanbul Matbaası.
- West, John B.; çev. Seyhan İ. Çelikoğlu. (1982). Solunum Fizyolojisi. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi.
- West, John B.; çev. Seyhan İ. Çelikoğlu. (1993). Solunum Fizyolojisi Temelleri. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi.
- West, John B.; çev. Seyhan İ. Çelikoğlu. (1994). Akciğer Patofizyolojisi Temelleri. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi.
- Widmann, Horst; çev. Aykut Kazancıgil, Serpil Bozkurt. (1981). Atatürk Üniversite Reformu: Almanca Konuşan Ülkelerden 1933 Yılından Sonra Türkiye'ye Gelen Öğretim Üyeleri. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi.
- Willoughby, Michael L.N.; çev. Lamia Ulukutlu, İnci Yıldız. (1982). Pediyatrik Hematoloji. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi.
- Winterstein, Hans; çev. Sadi Irmak. (1939). Animal Fizyoloji Dersleri. İstanbul Tıp Fakültesi. (İstanbul Üniversitesi Fizyoloji Enstitüsü Yabancı Direktörü).

2.2. Yabancı ve Türk Bilim İnsanlarının Ortak Eserleri

- Arndt, Fritz, Lütfi Ergener. (1947). Denel Organik Kimya. Fen Fakültesi.
- Arndt, Fritz, Lütfi Ergener. (1950). Anorganik Kimyaya Başlangıç Laboratuvarı “İlk Tatbikat”. Fen Fakültesi.
- Arndt, Fritz, Lütfi Ergener. (1950). Yeni Denel Organik Kimya. Fen Fakültesi.
- Arndt, Fritz, Lütfi Ergener. (1953). Denel Anorganik Kimya Fen Fakültesi.
- Breusch, Friedrich Ludwig, Emin Ulusoy. (1974). Genel Anorganik Kimya. Kimya Fakültesi.
- Breusch, Friedrich Ludwig, Emin Ulusoy. (1981). Genel ve Anorganik Kimya. Kimya Fakültesi.

- Breusch, Friedrich Ludwig, Emin Ulusoy. (1984). Genel Organik Kimya. Mühendislik Fakültesi.
- Breusch, Friedrich Ludwig, Emin Ulusoy. (1984). Genel ve Anorganik Kimya. Mühendislik Fakültesi.
- Clara, Max, Üveis Maskar. (1970). Histoloji II. İstanbul Tıp Fakültesi.
- Clara, Max, Üveis Maskar. (1972). Histoloji I. İstanbul Tıp Fakültesi.
- Diez, Ernst, Oktay Aslanapa, Mahmud Mesud Koman. (1950). Karaman Devri Sanatı. Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Enstitüsü.
- Diez, Ernst; hrsg. Oktay Aslanapa. (1963). Beitrage zur kunstgeschichte Asiens: in memoriam Ernst Diez. Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Enstitüsü.
- Heilbronn, Alfred, Sara Akdik. (1943). Botanik ve Genetik'e Giriş. Fen Fakültesi. (Alfred Heilbronn, İstanbul Üniversitesi Biyoloji Bölümü Farmakobotanik ve Genetik Enstitüsü Direktörü; Heilbronn 1956'da emekliye ayrılmak üzere Münster'e gitti, onun yerine öğrencisi Sara Akdik geçmiştir).
- Hirsch, Ernst E., Halil Arslanlı. (1944). Hukuk Meseleleri I: Kara ve Deniz Ticaret Hukuku. Hukuk Fakültesi. (Ankara'da Hirsch'e armağan kitabını çıkaran Hamide Topçuoğlu, Yaşar Karayalçın, İlhan Akipek ve Tuğrul Ansay ve başka birçok hukukçu Hirsch'in öğrencisi olmuştur).
- Hirsch, Julius, Muhiddin Erel. (1937). Hıfzıssıhha Praktikum: Tıp Fakültesi Talebesi İçin Seçilmiş Hıfzıssıhha Muayene Metodları İstanbul. Tıp Fakültesi. (Hirsch, İstanbul Üniversitesi Hijyen Enstitüsü Yabancı Direktörü).
- Hirsch, Julius, Muhiddin Erel. (1938). Hıfzıssıhha Ders Kitabı: Cilt I. İstanbul Tıp Fakültesi.
- Hirsch, Julius, Muhiddin Erel. (1940). Hıfzıssıhha Ders Kitabı: Cilt II. İstanbul Tıp Fakültesi.
- Hirsch, Julius, Muhiddin Erel. (1945). Hijyen Ders Kitabı: Cilt I: Besi, Besinler, Keyif Vericiler, Su, Sıvı-Atıklar, Katı-Atıklar. İstanbul Tıp Fakültesi.

Hirsch, Julius, Muhiddin Erel. (1946). Hijyen Praktikum: Tıp Fakültesi Öğrencileri İçin Seçilmiş Hijyen Laboratuar Ve Muayene Metotları. İstanbul Tıp Fakültesi.

Hirsch, Julius, Muhiddin Erel. (1947). Hijyen Ders Kitabı: Cilt II: Hava, İklim ve Sıhhat, Giyim Ve Meskûn Yerlerin Hijyeni. İstanbul Tıp Fakültesi.

Kessler, G. ve Fındıkoğlu. (1946). Türkiye'de İktisat Tedrisatı Tarihçesi ve İktisat Fakültesi Teşkilatı. İstanbul: İktisat Fakültesi Kütüphanesi.

Silberschmidt, Max, Köprülüzade Ahmet Cemal. (1930). Venedik Membalarına Nazaran Türk İmparatorluğunun Zuhuru Zamanında Şark Meselesi. Edebiyat Fakültesi.

2.3. Türk Bilim İnsanlarının Eserleri

Alantar, İhsan Hilmi. (1942). Çocuk büyütme Yolu: Köylü Analara Armağan. İstanbul Tıp Fakültesi. (Çocuk Hastalıkları Kliniği Türk Direktörü).

Alpar, Saffet Rıza, Halidun Civelekoğlu (1962). Kimyasal Teknoloji: Cilt I: Yakıtlar ve Tali Ürünleri. Fen Fakültesi.

Alpar, Saffet Rıza, M. İbrahim Hakdiyen. (1946). Sınai Kimya Analiz Metotları: Cilt I Fen Fakültesi.

Alpar, Saffet Rıza. (1947-1948). Kemiğin Kuru Destillasyonu Esnasında Elde Edilen Gaz Suyundan Renksiz Ammonium Sülfat İstihali. Fen Fakültesi. Sınai Kimya Enstitüsü.

Alpar, Saffet Rıza. (1951). Su ve Teknolojisi: İçme, Kullanma ve Çirkef Suları. Fen Fakültesi.

Alpar, Saffet Rıza. (1973). Organik Sınai Kimya. Kimya Fakültesi.

Antel, Sadrettin Celal. (1948). Umumi Didaktik. Edebiyat Fakültesi. (İstanbul Üniversitesi Pedagoji kürsüsüne 1936'da, Wilhelm Peters'in geliştirdiği kısa bir süre önce pedagoğ Sadrettin Celal Antel geçmiştir).

Artunkal, Tahsin, Aykut Kazancıgil. (1963). Gonad Disgenesileri: Cerrahpaşa Kadın-Doğum Kliniği Monografileri. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi.

- Barkan, Ömer Lütfi. (1943). XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukuki Ve Mali Esasları: Birinci Cilt: Kanunlar. Edebiyat Fakültesi. Türkiyat Enstitüsü.
- Barkan, Ömer Lütfi. (1950). İktisat Tarihi (Ders Notları): Kitap II İktisat Fakültesi.
- Barkan, Ömer Lütfi; yay. haz. Hüseyin Özdeğer. (2000). Osmanlı Devleti'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi: Osmanlı Devlet Arşivleri Üzerinde Tetkikler-Makaleler. İktisat Fakültesi. Türk İktisadi ve İçtimaiyat Tarihi Araştırmaları Merkezi.
- Bayrav, Süheyla. (1953). Ortaçağ Fransız Edebiyatı Antolojisi. Edebiyat Fakültesi.
- Bayrav, Süheyla. (1956). Symbolisme Medieval: Beroul, Marie, Chretien. Edebiyat Fakültesi.
- Bayrav, Süheyla. (1975). Filolojinin Oluşumu: Çağdaş Dilbilim- Eleştiri Sorunları. Edebiyat Fakültesi.
- Berkem, Ali Rıza. (1957). Elektrokimya ve Hesapları: Cilt I. Fen Fakültesi.
- Berksoy, Kemal Cenap. (1941). Beşeri Fizyoloji Ders Kitabı: Kısım I: Umumiyet, Hazım, İmtisat Dâhili Vasat (Kan ve Lenfa), Deveran, Teneffüs. İstanbul Tıp Fakültesi. (Kemal Cenap Berksoy, 1933'te Breslau Üniversitesi'nden gelen Hans Winterstein ile İstanbul Üniversitesi Fizyoloji Enstitüsü'nü birlikte yönetmiştir).
- Çetingil, Arif İsmet. (1937). Kan Hastalıkları: Hematoloji. İstanbul Tıp Fakültesi.
- Davran, Bülent. (1968). Mukayeseli Medeni Hukuk Dersleri. Hukuk Fakültesi.
- Davran, Bülent. (1972). Rehin Hukuk Dersleri. Hukuk Fakültesi.
- Dikmen, M. Orhan. (1950). Vasıtalı Vergiler: Cilt I: Gümrük, Muamele ve İstihkak Vergileri. İktisat Fakültesi.
- Dikmen, M. Orhan. (1956). Asgari Geçim İndirimi. İktisat Fakültesi. Maliye Enstitüsü.
- Dikmen, M. Orhan. (1965). Türkiye'de Tasarruf Bonoları. İktisat Fakültesi. Maliye Enstitüsü.
- Erdem, Baha, Fikret Baykut (1961). Analitik Kimya. Fen Fakültesi.

- Erdem, Baha, Fikret Baykut. (1945). Kvantitatif Analiz: 2. Fasikül. Fen Fakültesi.
- Erdem, Baha, Fikret Baykut. (1974). Analitik Kimya. Kimya Fakültesi.
- Erdem, Baha. (1937). Quantitativ Analys. Fen Fakültesi.
- Erduran, Behçet Sabit. (1955). Üroloji'de Endoskopi. İstanbul Tıp Fakültesi. (Üroloji Kliniği Türk Direktörü).
- Erel, Muhiddin. (1947). 120 Yıllık Tıbbiyemizin Tarihine Bir Bakış. İstanbul Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi Enstitüsü. (M. Erel, İstanbul Üniversitesi Hijyen Enstitüsü'nü 1950'lerden sonra yönetmiştir).
- Erim, Kerim. (1934). Mihanik. Fen Fakültesi.
- Erim, Kerim. (1940). Analiz Dersleri: Diferansiyel ve İntegral Hesap: Birinci Kısım. Fen Fakültesi.
- Ete, Muhlis. (1938). Münakalat. İktisat Fakültesi.
- Eyüboğlu, Sabahattin, Adnan Benk. (1950). Edebiyat Fakültesi Sertifikası: Üniversite ve İhtisaslar: Birleştirici Bir Disiplin İhtiyacı: Müşterek Bir Sertifika Fikri: İki Proje ve Çeşitli Görüşler. Edebiyat Fakültesi.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri. (1940). İstanbul Üniversitesi: 1940-1941 Ders Yılı İhtimaiyat Dersleri Anketleri: 1- Aile Hukukuna Dair. İktisat Fakültesi.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri. (1944). Seçme Metinleri ve Kıraat Parçaları ile Ahlak Tarihi: Birinci Cilt: İlkçağ: Birinci Kitap: Yunan Klasik Devrine Kadar. Edebiyat Fakültesi.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri. (1945). Metodoloji: 1. Cilt: Başlangıçtan 20. Asra Kadar. İktisat Fakültesi.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri. (1947). İhtimaiyat: Cilt I-II: Sosyoloji Doktrinleri- Hukuk Sosyolojisi. Hukuk Fakültesi.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri. (1949). Sosyalizm: Cilt I, Kısım I: Tarihçe: Eflatun'dan Karl Marx'a Kadar. İktisat Fakültesi.

- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri. (1950). İçtimaiyat: Cilt III: Metodoloji Nazariyeler Hukuk Fakóltesi.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri. (1952). Sosyalizm: Cilt I, Kısım II: Karl Marx ve Marksizm. İktisat Fakóltesi.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri. (1958). İçtimaiyat: Cilt III: Hukuk Sosyolojisi. İktisat Fakóltesi.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri. (1961). İçtimaiyat: Cilt II: Metodoloji Nazariyeleri. İktisat Fakóltesi.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri. (1965). İktisat Sosyolojisi Bakımından Sosyalizm. İktisat Fakóltesi.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri. (1967). Kooperasyon Sosyolojisi: Nazari ve Tatbiki Kooperatifçilik Denemesi. İktisat Fakóltesi.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri. (1971). İçtimaiyat Dersleri: Cilt I: Sosyoloji Doktrin ve Kolları. İktisat Fakóltesi.
- Gökberk, Macit. (1948). Kant ve Herder'in Tarih Anlayışları. Edebiyat Fakóltesi. (Macit Gökberk, Ernst v. Aster'in çevirmeni ve seçkin öğrencisidir ve Aster'in kürsünün yönetimi kendisine geçmiştir).
- Irmak, Sadi, Füzuran Emirođlu, Nuran Gökhan. (1969). Fizyoloji Pratik Kitabı. İstanbul Tıp Fakóltesi. (Nuran Gökhan Hans Winterstein'in öğrencisidir ve Ord. Prof. Dr. Hans Winterstein'in Türkiye'deki Araştırmaları adlı bir çalışma yayımlamıştır).
- İpşiroğlu, Mazhar şevket, Sabahattin Eyüboğlu. (1952). Avrupa Resminde Gerçek Duygusu Edebiyat Fakóltesi.
- İpşiroğlu, Mazhar şevket, Sabahattin Eyüboğlu. (1955). Fatih Albümüne Bir Bakış = Sur l'album du Cenquerant. Edebiyat Fakóltesi.
- Kazancıgil, Aykut, Vural Solok. (1981). Türk Bilim Tarihi Bibliyografyası (1850-1981): Kitaplar, Monografiler, Tezler, Süreli Yayınlar, Makaleler. Cerrahpaşa Tıp Fakóltesi.

- Kazancıgil, Aykut. (1973). Türk Jinekoloji ve Obstetrik Bibliyografyası (1923-1973). Cerrahpaşa Tıp Fakültesi.
- Kazancıgil, Aykut; Söyleşi Figen Şakacı. (2005). Her Doğum Bir Mucizedir: Aykut Kazancıgil kitabı
- Kuyucak, Hazım Atıf. (1948). Türkiye'de Para ve Banka: Cilt 2: Bankacılık. İktisat Fakültesi. (1936-1945 yılları arasında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Genel İktisat ve İktisat Teorisi Kürsüsünde Türk öğretim üyesidir).
- Kuyucak, Hazım Atıf. (1950). İktisat Dersleri: Cilt I. İktisat Fakültesi.
- Kuyucak, Hazım Atıf. (1954). İktisat Dersleri: Cilt II. İktisat Fakültesi.
- Mardin, Ebül'ula. (1946). Medeni Hukuk Cephesinden Ahmed Cevdet Paşa (1822-1895): Ölümünün 50. Yıldönümü Vesilesine. Hukuk Fakültesi.
- Mardin, Ebül'ula. (1947). Toprak Hukuku Dersleri. Hukuk Fakültesi.
- Mardin, Ebül'ula. (1948). Kat Mülkiyeti. Hukuk Fakültesi.
- Mardin, Ebül'ula. (1951). Huzur Dersleri: Cilt I. Hukuk Fakültesi.
- Mardin, Ebül'ula; yay. Haz. İsmet Sungurbey. (1966). Huzur Dersleri: Cilt II-III. Hukuk Fakültesi.
- Maskar, Üveis. (1957). Türkiye'de Sivil Eczacı Mektebinin Açılmasından Bugüne Kadar Geçirdiği Safhalara ve Son Yıllardaki İnkişafına Toplu Bir Bakış. İstanbul Tıp Fakültesi.
- Mengüşoğlu, Takiyettin. (1958). Felsefeye Giriş. Edebiyat Fakültesi. (İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü yönetimi 1950'lerde Türk profesörler Macit Gökberk, Takiyeddin Mengüşoğlu, Hilmi Ziya Ğlken ve Halil Vehbi Eralp üzerine aldı).
- Öktem, Ziya. (1948). Ankylostomiasis ve Epidemiolojisi. İstanbul Tıp Fakültesi. (Ziya Öktem, 1950'de Mikrobiyoloji, Salgınlar Bilgisi ve Parazitoloji Enstitüsü başkanı olmuştur).

- Örensoy, Tevfik, Edip Tümerkan. (1936). Histologia Ders Kitabı: Cilt II. İstanbul Tıp Fakültesi. (İstanbul Üniversitesi Anatomi Enstitüsü Türk Direktörü).
- Örensoy, Tevfik, Edip Tümerkan. (1937). Histologia Ders Kitabı: Cilt IV: Beş Duyu. İstanbul Tıp Fakültesi.
- Özden, Akil Muhtar. (1940). Tıp Müfredatı: Farmakodinami ve Tedavi Dersleri. (İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tedavi Kliniği Türk Direktörüdür).
- Özgür, Feridun. (1977). Muhasebe İlkeleri İşletme Fakültesi. İşletme İktisadı Enstitüsü.
- Özgür, Feridun. (1979). Ticari Hesap ve Mali Cebir: Cilt I. İşletme Fakültesi. İşletme İktisadı Enstitüsü.
- Pamir, Hamit Nafiz. (1937). Dinamik Jeoloji: Cilt I: Arzın Dış Hadiseleri. Fen Fakültesi. (İstanbul Üniversitesi Jeoloji Enstitüsü Direktörü).
- Rado, Türkan. (1953). Principatus Devrinde Roma Hususi Hukukunun Senatus Consultum'lar Yoluyla Islahı. I Hukuk Fakültesi.
- Rado, Türkan. (1958). Roma Hukuku Dersleri: Borçlar Hukuku. Hukuk Fakültesi.
- Rıza Tahsin [Gencer]; yay. haz. Aykut Kazancıgil. (1973). Tıp Fakültesi Tarihçesi (Mir'at-ı Mekteb-i Tıbbiye) Cilt I-II. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi.
- Roland, Chanson de; haz. Süheyla Bayrav. (1944). Chanson de Roland'dan Parçalar. Edebiyat Fakültesi.
- Sağlam, Tevfik; haz. H. Hüsrev Hatemi, Aykut Kazancıgil. (1981). Nasıl Okudum. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi. (1942'den sonra İstanbul Üniversitesi İç Hastalıkları Kliniği Türk Direktörü olmuştur).
- Sarc, Ömer Celal. (1936). İstatistik Teorisi ve Tekniği. Hukuk Fakültesi. (1936-1945 yılları arasında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İstatistik ve Pratik İstatistik Kürsüsünde Türk öğretim üyesidir).
- Sarc, Ömer Celal. (1949). İstanbul Üniversitesi 1949-1950 Ders Yılına Girerken. Rektörlük.

- Sarc, Ömer Celal. (1952). İktisadi İstatistikler: 1. Meslek İstatistikleri ve İşyeri Sayımları. İktisat Fakültesi.
- Sarc, Ömer Celal. (1962). İstatistik: Cilt I: Derlemeler, Sınıflama, Grafikler. İktisat Fakültesi.
- Sarc, Ömer Celal. (1963). İstatistik: Cilt II: Seriler, Ortalamalar, Oranlar ve Sentetik İndeksler. İktisat Fakültesi.
- Seyhan, Muvaffak. (1946). Organik Boyar Maddeler. Fen Fakültesi.
- Shakespeare, William; düzn. Halide Edip Adıvar, Mina Urgan. (1949). Antonius ve Kleopatra. Edebiyat Fakültesi.
- Şakar, Akif Şakir. (1936). Çocuk Cerrahisi ve Ortopedi Kliniği Dersleri: Cilt I. İstanbul Tıp Fakültesi. (Çocuk Cerrahisi ve Ortopedi Kliniği Türk Direktörü).
- Şeşbeş, Turhan A. (1949). Metal Kimyası. Fen Fakültesi.
- Şeşbeş, Turhan A. (1960). Kalitatif Analiz Metodları. Fen Fakültesi.
- Terem, Haldun Nüzhet. (1946-1947). Metallurji: 3 fasikül. Fen Fakültesi.
- Terem, Haldun Nüzhet. (1956). Kimya Mühendisliği. Fen Fakültesi.
- Terem, Haldun Nüzhet. (1961). Anorganik Sınai Kimya. Fen Fakültesi.
- Terzioğlu, Meliha, Nuran Gökhan. (1964). Fizyoloji Praktikum. İstanbul Tıp Fakültesi. (Meliha Terzioğlu ve Nuran Gökhan H. Winterstein'nın öğrencileridir. M. Terzioğlu Prof. Dr. Hans Winterstein: Hayat Hikâyesi ve Türkiye'de Fizyolojinin Gelişmesine Katkıları adlı bir çalışma yayımlamıştır).
- Topuzlu, Cemil; yay. haz. Hüsrev Hatemi, Aykut Kazancıgil. (1982). İstibdat-Meşrutiyet-Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıralarım. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi.
- Urgan, Mina. (1949). Elizabeth Devri Tiyatrosunda Soytarılar. Edebiyat Fakültesi.
- Urgan, Mina. (1960). Shakespeare I. Edebiyat Fakültesi.
- Urgan, Mina. (1970). Shakespeare II. Edebiyat Fakültesi.

- Uzman, Mazhar Osman. (1935). Akıl Hastalıkları. İstanbul Tıp Fakültesi. (Psikiyatri Kliniği Türk Direktörü)
- Ülgener, Sabri F. (1951). Tarihte Darlık Buhranları ve İktisadi Muvazenesizlik Meselesi. İktisat Fakültesi.
- Ünver, A. Süheyl. (1983). Tıp Tarihi Yıllığı II. Cerrahpaşa Tıp F. (İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü Türk Direktörü).
- Vardar, Muzaffer. (1948). Anorganik Preparatlar: I. Fasikül. Fen Fakültesi.
- Vardar, Muzaffer. (1949). Anorganik Preparatlar: Metalik Kısım: II. Fasikül. Fen Fakültesi.
- Vardar, Muzaffer. (1950). Hususi Organik Kimya Dersleri: Fasikül I: Heterosiklik-Alkaloidler. Fen Fakültesi.
- Vardar, Muzaffer. (1951). Hususi Organik Kimya Dersleri: Fasikül II: Alisiklik Bileşikler. Fen Fakültesi.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet (1969). Medeni Hukuk: Umumi Esaslar, Kişiler Hukuku, Aile Hukuku, Miras Hukuku, Eşya Hukuku. İktisat Fakültesi.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet. (1945). Türk Medeni Hukuku: Cilt I: Umumi Esaslar. Hukuk Fakültesi.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet. (1948). Türk Medeni Hukuku: Cilt I: Başlangıç ve Şahsın Hukuku. Hukuk Fakültesi.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet. (1949). Türk Medeni Hukuku: Cilt II: Aile Hukuku: Cüz I: Evlilik. Hukuk Fakültesi.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet. (1956). Türk Medeni Hukuku: Cilt I, Cüz I: Umumi Esaslar. Hukuk Fakültesi.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet. (1956). Türk Medeni Hukuku: Cilt I, Cüz II. Hukuk Fakültesi.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet. (1959). Medeni Hukukun Umumi Esasları. Hukuk Fakültesi.

Velidedeoğlu, Hıfzı. (1943). Veldet Medeni Hukuk Dersleri: I: 1. Kısım: Umumi Esaslar. İktisat Fakóltesi.

Yalım, Zeki Ragıp. (1961). Koruyucu Hekimlik ve Halk Sağlığı: Kısım I: Sanitasyon. İstanbul Tıp Fakóltesi. (Z. R. Yalım, İstanbul Üniversitesi Hijyen Enstitüsü'nü 1950'lerden sonra yönetmiştir).

Yaş, A. Memduh. (1959). Amme Masrafları Miktar ve Strüktür Değişmelerinin Tahlili. İktisat Fakóltesi. Maliye Enstitüsü.

Yaş, Memduh. (1973). Kamu Maliyesine Giriş. İşletme Fakóltesi.

Yenson, Mutahhar. (1945). Kısa Biokimya Praktikum. İstanbul Tıp Fakóltesi. (Biyokimya Enstitüsü yönetimini Werner Lipschitz'in ADB'ye gitmesinin ardından Türk Profesör Muttahar Yenson almıştır).

Yenson, Mutahhar. (1957). Pratik Tıbbi Biokimya Dersleri. İstanbul Tıp Fakóltesi.

Yenson, Mutahhar. (1965). Genel İnsan Biokimyası Dersleri. İstanbul Tıp Fakóltesi.

Yenson, Mutahhar. (1981). İnsan Biokimyası. İstanbul Tıp Fakóltesi.

Yenson, Mutahhar. (1982). Klinik Biokimya Laboratuvar Çalışmaları. İstanbul Tıp Fakóltesi.

2.4. Yabancı Bilim İnsanlarının Türkçe Eserleri

Anhegger, Robert. (1945). Eski Almanca Antolojisi: 800-1500. Edebiyat Fakóltesi. (R. Anhegger, İstanbul Üniversitesi Germanistik Bölümü'nde 1944/45'te öğretim görevlisi olarak bulunmuştur).

Anhegger, Robert. (yay. haz.). (1945). Almanca: Edebiyat B ve C Kurları İçin Yardımcı Metinler. Edebiyat Fakóltesi.

Arndt, Fritz. (1935). Gayri Uzvi Kimyadan İlk Tatbikat. Fen Fakóltesi.

Arndt, Fritz. (1942). Kısa Kimya Laboratuvarı: F.K.B. talebesi için. Fen Fakóltesi.

- Bossert, Helmuth Theodor, U. Bahadır Alkım. (1947). Karatepe Kadirli ve Dolayları (ikinci ön rapor). Edebiyat Fakültesi, Eski Önyasya Kùltürlerini Araştırma Enstitüsü.
- Constable, Frederick Hurn. (1975). Fizikokimyaya Giriş. Fen Fakültesi.
- Engelberg, Ernst. (1944). Almanca Fen B ve C Kurları İçin Yardımcı Metinler. Yabancı Diller Okulu. (E. Engelberg, 1941'den itibaren YDO'da okutman olarak çalışmıştır).
- Frey, Dagobert. (1955). Mukayeseli Bir San'at İlmini Temellendirme = Grundlegung zu einer vergleichenden kunstwissenschaft. Edebiyat Fakültesi.
- Haurowitz, Felix .(1948). Biokimya İstanbul Tıp Fakültesi. (1939 yılından sonra İstanbul Üniversitesi Biyokimya Enstitüsü Yabancı Direktörü).
- Hirsch, Ernst E. (1946). Ticaret Hukuku Dersleri. Hukuk Fakültesi.
- Hirsch, Ernst E. (1979). Üniversite Kavramı ve Türkiye'deki Gelişimi: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Tarafından Verilen Fahri Doktora Unvanı Nedeniyle 22 Mayıs 1979'da Düzenlenen Törende Yapılan Konuşma. Hukuk Fakültesi.
- Hrand D. Andreasyan (çev., haz.). (1974). Osmanlı-İran-Rus İlişkilerine Ait İki Kaynak: I. Petros di Sarkis Gilanentz'in kronolojisi: II. Nadir Şah Devrine Ait Bir Anonim Kronoloji).
- Jonhston, G. A.- N. C. Winkel: İş Teftişi Meseleleri. Tercüme eden: Kamran Altınay.
- Kömürcüyan, Eremya Çelebi; çev. Hrand D. Andreasyan. (1952). İstanbul Tarihi: XVII. Asırda İstanbul. Edebiyat Fakültesi.
- König, Rene. (1958). Geri Kalmış Denilen Alanların Sosyolojisine Giriş ve Sosyolojide Ampirik Araştırma Tekniklerine Giriş. Edebiyat Fakültesi.
- Neumark, Fritz. (1948). Maliyeye Dair Tetkikler. İktisat Fakültesi. (Firtz Neumark, 1936-1945 yılları arasında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Genel İktisat ve Finans Teorisi Kürsüsünde yabancı öğretim üyesidir).

Weiner, Karl. (1952). (Almanca Yardımcı Metinler (İktisat Fakültesi Talebesi İçin Hazırlanmıştır). (Karl Weiner, 1945'ten sonra İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Okulu'nda ders vermiştir).

Ek 3: Sığınmacı Alman Profesörlerin Ders Verdiği Kursüler

1933-1945 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ndeki Alman Akademisyenler

	Mülteciler	Mülteci Almanlar	Olmayan
Ordinaryüsler	5	5	
Profesörler	3	-	
Doçentler	1	-	
Okutmanlar ve Asistanlar, Öğretim Görevlileri	11	-	
	20	5	
Toplam	25		

Kaynak: Widmann, 1999: 185.

1936-1945 yılları arasında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ndeki Kursülerin Göstergesi

Kürsü	Yabancı Öğretim Üyesi	Türk Öğretim Üyesi
1. Genel İktisat Teorisi	-	Fazıl Pelin, H. A. Kuyucak
2. Genel İktisat ve Finans Teorisi	Röpke, Dobretsberger, Neumark	-
3. Genel İktisat ve İktisat Doktrinleri Tarihi	-	Şükrü Baban
4. İstatistik ve Pratik İstatistik	-	-
5. Finans İlmi ve Finans Kanunları	Neumark	-
6. İktisat Organizasyonu İşletmecilik	Isaac	-
7. Sosyoloji ve Sosyal Politika	Kessler	-
8. İktisat Tarihi ve İktisat Coğrafyası	Rüstow	-

Kaynak: Widmann, 1999: 194.

Ankara Yüksek Zirai Enstitüsü

1. Tabii Bilimler Fakültesi

1.1 Fizik Enstitüsü	Hermann Zahn
1.2 Kimya Enstitüsü	Conrad Weygand
1.3 Jeoloji Enstitüsü	Salomon-Calvi
1.4 Botanik Enstitüsü	Curt Krause
1.5 Zooloji Enstitüsü	Richard Woltereck

2. Ziraat Fakültesi

2.1 Ekonomi Enstitüsü	Friedrich Falke
2.2 Ormancılık Enstitüsü	Heske (sadece 34/35'e kadar Ankara'da)
2.3 Bitki Yetiştirme Enstitüsü	Reinhold Hoffmann
2.4 Bahçe, Meyve ve Bağcılık Enstitüsü	Walter Gleisberg
2.5 Hayvan Yetiştirme Enstitüsü	Walter Spöttel
2.6 Sütçülük Ekonomisi Enstitüsü	Walter Spöttel
2.7 Zirai Kimya Enstitüsü	Richard v.d. Heide
2.8 Toprak İlmi Enstitüsü	Richard v.d Heide
2.9 Su Ekonomisi Enstitüsü	Curt Stüwe
2.10 Zirai Pedagoji Enstitüsü	Guido Matschenz
2.11 Bitki Korunması Enstitüsü	E Gassner (daha sonra Hans Bremer)

3. Veteriner Hekimlik Fakültesi

3.1 Veteriner-Anatomi Enstitüsü	Hans Richter
3.2 Veteriner-Fizyoloji Enstitüsü	Rudolf Seuffert

3.3 Hayvan Patolojisi Enstitüsü	Anton Koegel
3.4 Hayvan Parazitolojisi Enstitüsü	Anton Koegel
3.5 Hayvan Sağlığı, Bakteriyoloji ve Hayvani Gıda Maddeleri Enstitüsü	Karl Beller
3.6 Tıbbi Hayvan Kliniği	-
3.7 Cerrahi Hayvan Kliniği	-

4. Zirai Teknoloji ve Teknik Fakültesi

4.1 Zirai Teknoloji Enstitüsü Enstitüsü	Otto Gerngros
4.2 Zirai Makineler (Araçlar) Enstitüsü	İsmi Bilinmiyor
4.3 Çiftçilikte Ustalık Enstitüsü	Friedrich Falke

1933-1945 Yılları Arasında Öğretim Üyesi ve Öğretim Yardımcısı Olarak Çalışan Yabancı Hocalar

	Prof. ve Doç.	Doç. Yapmamış Asis. Personel	Bilimsel Yardımcı
Tıp Fakültesi	19	20	7
Fen Fakültesi	17	4	-
Edebiyat Fak.	10	11	-
Hukuk-İktisat	10	-	-
	56	35	7
Toplam	98		

Kaynak: (Widmann, 1999: 211).

ÖZGEÇMİŞ

Şule ERDOĞDU YILMAZ 1986 yılında Karasu’da doğdu. Sakarya Üniversitesi Almanca Mütercim-Tercümanlık Bölümü üçüncü sınıf öğrencisiyken Almanya’daki Koblenz-Landau Üniversitesi’ne Erasmus öğrencisi olarak giderek orada bir dönem eğitim gördü ve Almanca dil kursunu başarıyla tamamladı. 2010 yılında üniversiteden dereceyle mezun oldu. 2012 yılında Sakarya Üniversitesi Almanca Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalında Yüksek Lisans programını “Mesnevi Çevirilerinde İzlenen Çeviri Yöntemlerinin Çeviri Kuramı Açısından İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans teziyle tamamladı. Pedagojik formasyon alarak Almanca öğretmeni olarak çalışmaya hak kazandı ve 2010-2011 eğitim-öğretim yılında Anadolu lisesinde Almanca öğretmenliği yaptı. 2012 yılında Çeviribilim Anabilim Dalında doktora eğitimine başladı. 2012-2013 akademik yılında Sakarya Üniversitesi Mütercim-Tercümanlık Bölümü Hazırlık Sınıfında Almanca okutmanlığı yaptığı sırada bir çeviri bürosunda İngiliz ve Alman dillerinde serbest çevirmen olarak çalıştı. 2013 yılında mülakatı kazanarak İstanbul Arel Üniversitesi İngilizce Mütercim-Tercümanlık Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak 2,5 yıl görev yaptı. 2015-2016 akademik yılında İstanbul Üniversitesi Dil Merkezi’nde yabancılara Türkçe okutman olarak, 2017-2018 akademik yılında İstanbul Haliç Üniversitesi İngilizce Mütercim-Tercümanlık öğretim üyesi olarak çalıştı. Yurt dışında katıldığı bir konferansta bildiri sunan Erdoğan Yılmaz’ın çeşitli bilimsel dergilerde makaleleri yayınlanan Erdoğan Yılmaz’ın İngilizceden Türkçeye iki kitap çevirisi bulunmaktadır. Evli ve bir çocuk annesidir.